Sešit I. Cena 30 kr. r. m.

SLAVÍN

(PANTHEON).

Sbírka podobizen, autografů a životopisů předních mužů československých.

Národ nevážící sobě svých velikánů
neváží si sám sebe!

V PRAZE.
Nakladatelství: F. Bartel, dřevorytecký ústav, v Černé ulici čís. 16—II.
1872.

SLAVÍN.

(PANTHEON.)

Sbírka podobizen, autografů a životopisů předních mužů československých.

Oddíl I.

se 40 podobiznami, snímky a životopisy.

Národ nevážící sobě svých velikánů
neváží si sám sebe!

Text napsal a uspořádal

František Jar. Peřina.

V PRAZE.

Nakladatel: F. BARTEL (dřevorytecký ústav).

Obsah I. oddílu „Slavína“.

	Str.
Balbín Bohuslav	192
Brandl Jan Petr	136
Budovec Václav	224
Čelakovský Frant. Ladislav	152
Čermák Jaroslav	80
Dobrovský Josef	180
Hálek Vítězslav	146
Hamerník Josef Dr.	116
Harant z Polžic Krištof	198
Havlíček Karel	15
Hus Jan M.	91
Chocholoušek Prokop	231
Jirsík Jan Valerian	234
Jungmann Josef	22
Kalinčák Jan	74
Kollár Jan	101
Komenský Jan Amos	49
Kranner Josef	162
Křížkovský Pavel	108
Levý Václav	238
Mácha Karel Hynek	186
Manes Josef	205
Moyses Štěpán	201
Němcová Božena	216
Palacký František	3
Palárik Jan	61
Purkyně Jan Evang.	65
Rieger Frant. Ladislav	35
Sasinek František	257
Sladkovský Karel	140
Sušil František	111
Šafařík Pavel Josef	126
Šembera Alois Vojtěch	252
Škréta Karel	29
Šternberg Kašpar	211
Tóth-Pauliny Viliam	178
Tomášek Václav Jan	120
Vocel Jan Erazim	84
Žerotín Karel starší	242
Žižka Jan	165

Oddíl I.

Dr. František Palacký.

(Nakladatelství: F. Bartel, dřevorytecký ústav v Praze.)

FRANTIŠEK PALACKÝ.

otva který jiný národ může se vykázati mužem, jenž by s nejnovějšími osudy, s jeho životem tak srostlý byl jako náš *Palacký*. Nazýváme jej otcem národa a dojista zasluhuje čestného příjmí toho více než kdo jiný z četných těch „spasitelů národů“, o nichž často velmi mnoho by se dalo povídat, jen nic o skutcích, jaké ku blahu a spáse národa vykonali. My můžeme o Palackém říci, že nás skutečně učinil národem, nebo bez něho bylo by to snad došlo až tam, kde Dobrovský (r. 1780) národ náš viděl, obětuje jej se slzou v oku, ale bez vší naděje na pomoc, neodvratné smrti; Palackému děkujeme vzkříšení a poznání své, jemu zavázáni jsme neskonalou vděčností za to, že vyrumovav dějiny naše z zapomenutí, učinil nás národem, jenž se vztýčenou hlavou může vkročiti mezi zůstatní národy a hrdě provolati: Já jsem Čech! Není tomu dávno co u nás jinak bylo. Bitva bělohorská a strašné následky její tížily národ náš a měly jej umořiti k smrti. Dvě stě let bojovali jsme za právo lidské, národní, za svobodu, my byli první, již vytasili meč na obranu svobody svědomí, a my vysoko nade tmou středověkou vztýčili pochodeň osvěty a přec — měl národ náš být vymazán z kruhu živých. Že nepodařilo se to přímým i tajným nepřátelům našim, že po dvěstěletém utrpení nepodlehli jsme úplně, jest přímo zázrakem. Veliká francouzská revoluce nezůstala i u nás bez následků, malý hlouček těch, již dosud zanášeli se pěstováním mluvy naší, jako by elektrisován, zdvojil píli svoji; postavili se v čelo národa, vzdělávali jej a vedli k svobodné, utěšenější budoucnosti, a mezi muži těmi skví se v popředí náš Palacký. Činnost jeho byla, jak to doba sama žádala, tichá a klidná, pracovalť toliko silou mravní, avšak práce jeho provázena požehnáním, výsledek byl očividný. Palacký chopil se nejlepšího prostředku, chtělť probudit národ předvedením bývalé vlastní jeho velikosti, chtěl vylíčením slávy minulé vyburcovat jej z nynější jeho nicoty. Dějepis, ten učitel národů, měl i nám státi se andělem volajícím hlasem velikým: Vstaňte z mrtvých! — Palacký dobře věděl, že vášeň budí vášeň a že v boji zjevném vždy přemoc hmotná vítězí, i počal proto pracovati tiše, a prvé než se kdo nadál, položeny zá-

klady k nádherné budově dějin našich a za nedlouho zaskvěla se i budova sama v plném lesku a lid český, ze sna probuzen, plesal a divil se velikoleposti její. Jakéž to bylo divení v zástupech nepřátel našich, nemohoucích pochopiti, že národ náš, ten nešťastný paria mezi evropskými národy, i svou slavnou minulost měl! Nemohouce tuto odčiniti umínili si překážeti v přítomnosti a kaziti snahy naše. Nemělot se nikdy nikomu podařiti, aby zlatá Praha a širé vlasti svatováclavské přišly k pravému poznání sama sebe; neměli jsme přes všechno namáhání nikdy setřásti okovy nás tížící, bělmo nemělo nikdy spadnouti s očí našich, a my přec — prohledli. Bez hluku, bez zbytečného vynášení pracovali jsme usilovně, v čele našem Palacký, přikládaje všade činně ruku k práci nebo radou pomáhaje, a dnes můžeme směle pohlednouti za sebe, spokojeni s výsledkem práce té. Musí to být cit vznešený, božsky krásný, může-li člověk, proživ skorem celé století, spokojeně na práci svou pohlížeti a vida, jak vše kolem něho žije novým svěžím životem, říci sobě: to dílo mé. Palacký náš je příliš skromný, než aby to vyslovil, ale tuším u nás nebude člověka, jenž by z plna srdce nepřisvědčil slovům těm. Odměniti nemůžeme zásluhy Palackého, i nezbývá nám než děkovati Prozřetelnosti, že nám takového muže dala.

Palacký František narodil se 14. června 1798 ve vsi Hodoslavicích kraje Přerovského na Moravě, kdež otec jeho byl evangelickým učitelem. Prvního vzdělání nabyl na gymnasium v Trenčíně, kdež pobyv od r. 1809—1812 nenaučil se než latině. Sháněje se kromě toho po knihách ke čtení dostával do ruky obyčejně jen polemické náboženské spisy a tak ponenáhlu uzrálo v něm předsevzetí státi se misionářem evangelickým. K dalšímu studování odvezl jej otec jeho do Prešpurku na evangelické lyceum, kde Palacký, jsa ve škole rozumněji veden, k lepším náhledům přišel; tamže seznámil se s Palkovičem, avšak obcování toto nemohlo v mladém snaživém muži zbuditi lásku k češtině a jen seznámení s Komenského Labyrintem, Jungmannovou „Atalou“, zvláště pak téhož „Rozmlouvání o jazyku českém“ probudily v něm touhu, aby se mužům těm rovným stal, a působilo na národní jeho probuzení. Prázdné chvíle Palacký věnoval mimořádnému studování; té doby znal již francouzsky, anglicky, vlašsky a španělsky, slovanským jazykům učil se od spolužáků a tak pozvolna připravoval se k velikému povolání svému. Roku 1816 nastoupil filosofické studie a jimi započal u něho nový život. Pohříživ se do hlubin systemu Kantova ztratil náhle veškeru chuť k úřadu kazatelskému. Na vývoj Palackého měl značný vliv duchaplný Jan Benedikti (Blahoslav), přítel Šafaříkův (který tehda v Jeně studoval), uvedlť on již roku 1816 Palackého v literární spojení s přítelem svým, v Jeně dlícím, a když r. 1817 sám také do Němec se ubíral, dal mu Palacký svůj překlad několika zpěvů *Ossiana*, kterýž téhož roku v Hromádkových „Prvotinách pěkných umění“ uveřejněn byl. S Palkovičem nezůstal Palacký dlouho přítelem, a když se Šafařík v červnu 1817 z Jeny vrátil, vystoupili zřejmě proti snahám dosava-

dního přítele Palackého a vydali společně *Počátky českého básnictví, obzvláště prosodie,* ježto vyšly tiskem v Prešpurku r. 1818. Spis tento spřátelil Palackého s Jungmannem, na jehož obranu vlastně vyšel, a uvedl jej do českých kruhů literárních. V téže době převzal Palacký vychovatelství ve šlechtické rodině uherské a odebral se se svými chovanci do Vídně, kdež učení jejich řídil. Zde dána jemu příležitost rozšířit obor vědění svého jak studováním v cís. dvorní bibliotéce a všelikých kabinetech a obrazárnách veřejných i soukromých, tak i častým obcováním s muži učenými, zvláště s Dobrovským, s Kopitarem, s malířem Kadlíkem, hudebníkem Doležalem a j. v. S jakým prospěchem konal studia ta, o tom svědčí články jeho estetické, podané v prvním díle tehdy právě založeného *Kroka.*

V dubnu roku 1823 přibyl do Prahy, rozhodlť se, že věnuje se studiu dějepisu českého, a chtěl v Praze sbírati prameny k historii válek husitských. Město naše mu bylo cizí, neznámé, byl zde takřka bez přátel, a v tak kritickém postavení pomáhá velmi málo vůle sebe pevnější a nadšení sebe větší. Avšak úplně opuštěným přec Palacký nebyl. Přijaliť ho náčelníci tehdejšího ruchu literárního s otevřenou náručí a jali se, seč slabé síly jejich byly, pracovati ve prospěch jeho. Bylť tehda český ten svět jiný než nyní. Přízeň a láska panovaly, jeden podporoval druhého v snaze jeho po cílech vyšších a jen tomu přátelství, jen té bratrskosti máme co děkovat, že Palacký zůstal mezi námi. Jungmann, Presl, Vaněk, Dobrovský přilnuli k němu s láskou upřímnou; se všech stran naléháno naň, aby zůstal v Praze a zabral se do privátního studia právnictví. Palacký uposlechl, než po několika měsících vzdal se již studií těchto, přesvědčiv se, že ho k cíli nepřivedou. Bylť stav národnosti české tehdáž velmi neutěšený, literatura počala se sice křísiti, než různice a třenice mezi literaty českými o pravopis, purismus a j. zničily dlouholetou snahu několika skutečně poctivých pracovníků a vedly vše zase k úpadku. Že obecenstvo nemohlo takým řáděním nabyti úcty před snahami českými, že se mu hádky o *ypsilon* směšnými zdály býti, kdož proto mu zazlí? A takž přišlo to tak daleko, že kdo měl slušný kabát, veřejně česky mluvit se styděl. Samo sebou se rozumí, že i Palacký ruchu tohoto se účastnil a že stál věrně po boku svému příteli Jungmannovi, jenž neodolatelně hájil naproti copařskému Janu Nejedlému zásadu pokroku. To přivedlo jej ještě v bližší styky s kruhy literárními, a když hrabě František Šternberk na Dobrovského se obrátil, aby mu někoho schopného k spracování monografie Šternberků navrhl, byl Palacký jednohlasně odporučen a tím rozhodnuto nad příštím životem jeho.

Tak ražena mu cesta do archivů rodiny Šternberské a jiných četných panských rodů v Čechách, a Palacký uveden k vlastní pro nás tak blahodatné činnosti své. Aby pobyt jeho v Praze usnadněn byl, jmenoval jej šlechetný hrabě František Šternberk svým archivářem se služným 200 zl., než se něco lepšího najde; přímluvou

jeho svěřeno Palackému sestavení třetího dílu *„Starých letopisův českých“*. Zároveň otevřen našemu mladému učenci přebohatý archiv Třeboňský, v němž nalezl převelikou hojnost listin z dob válek husitských. Potrvav v něm od 17. srpna do 13. listopadu 1824 získal si pojednou takový rozhled v dějinách husitských, jaký na ten čas nikdo neměl. A tím posvěcen Palacký takřka k obtížnému a předůležitému dílu svému, tím uskutečněn jest zámysl jeho, zpytovati prameny dějin českých. „Od té doby,“ píše biograf Palackého roku 1860, „až po tento den zasvěcen život Palackého jediné velké myšlénce: sepsání dějepisu vlasteneckého. Cokoli od té doby podnikal, vše bylo v užším neb volnějším spojení s myšlenkou touto! Bystroduchý, vysoce vzdělaný mladík znal již úkol svůj, znal prostředky k jeho vyvedení, znal i všeliké překážky. Vědělť on, že hlavní příčina chatrného prospěchu dosavadních dějepisců našich záležela v tom, že zakládali díla svá nejvíce toliko na tištěných starých kronikách, netěžíce z hojných pokladů dosud netištěných, ukrytých po všelijakých archivech a knihovnách. Nedostatek tento musel býti odstraněn, bohaté poklady listin doma i v cizině musely skoumány a kde co důležitého opsáno býti.“ A Palacký sám líčí klopotnou práci, jaká mu nastala, řka v předmluvě k prvnímu dílu dějin svých: „Zabrav se před pětmecítma lety do úkolu svého bez učitele, bez pomocníka, bez jmění, musel jsem především obrátiti zřetel svůj k zanedbaným po tu dobu pramenům dějin našich. Chodil jsem po městech i po krajinách, živil se hojné prachem archivův a bibliotek, taktéž ještě nedotknutých, sbíral pečlivě všecky drobty staročeského písemnictví vzácné i chatrné, jsa písařem sobě sám — blažený, kdykoli našla se v popeli minulosti jiskra, slibující rozbřesk nad polemi tmou zapomenutí zakrytými — “

Značný vliv měl Palacký i na přetvoření a osvěžení nedávno teprv hlavně snahou šlechetného hraběte *Kašpara Šternberka* založeného Musea. Vidělť on, že příčinou ochablého účastenství vlasteneckých kruhů na národním podniku tom hlavně nevhodné umístnění a celé vedení Musea, a na potvrzení přesvědčení jeho počaly se již i hlasy v národu ozývati, pravící, že „dávati něco do Musea jest tolik jako házeti to do studně“. I to muselo se překaziti, národ musel se rozehřáti a osvěžiti, a když to Dobrovský a šlechetný Kašpar za zbytečné považovali, jsouce toho náhledu, že národ český více probuzen býti nemůže, tu ozval se proti nim Palacký následujícími věčně památnými slovy: „Budeme-li všichni tak se chovati, pak ovšem že zahynouti musí národ náš hladem duchovním; jáť aspoň, kdybych byl třebas cikánského rodu a již poslední jeho potomek, ještě za povinnost bych si pokládal, přičiniti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná po něm zůstala památka v dějinách člověčenstva.“ A to bylo takřka základem a první pobudkou k založení časopisů musejních, jichž redaktorem Palacký jmenován. Časopisové ti počali oba vycházeti roku 1827. Postavením tímto získal Palacký nesmírně, stalť se z něho pojednou náčelník celého hnutí literárního v Čechách.

Německému Musejníku nedařilo se valně, přestal brzy vycházeti (1831), za to však český čím dále tím více prospíval, tak že k nemalému zahanbení svému musíme vyznati, první ročníky že byly lepší ročníků za našich dnů vydávaných.

Než rok 1827 měl býti pro Palackého i jinak významným, došloť jej vyzvání, aby uvázal se v pokračování Pubičkovy *„Chronologische Geschichte Böhmens“*. Rozumí se, že přijal nabídnutí toto; než vyslovil přání své, aby, chtějí-li stavové čeští něco pro domácí dějepis náš učiniti, k něčemu platnějšímu obrátili zřetel svůj, než bylo dotčené pokračování. Nemohl se s dobrým svědomím uvázati v pokračování díla, jež jedině velikou povrchností a neúplností vynikalo, a proto podal stavům obšírný spis o tom, jak že by se vlastně jednati mělo, aby slavné království České mělo dějepis důstojný velikosti své. Návrhy jeho přijaty a schváleny, a Palacký jmenován sněmem 13. dubna 1829 dějepiscem stavů českých. Než Vídeň, kam stavové o schválení usnešení svého obrátiti se musely, nemohla se spřátelit s myšlenkou, že by ten k smrti odsouzený národ i slavnou minulost svoji míti měl a povzbuzen tím o minulé slávě své přemýšlel; i nepředložen návrh ten r. 1829 císaři ani k sankci. To popudilo však české stavy a záležitost ta stala se příčinou oposice proti ministerstvu. O svízelích, jaké ho nyní čekaly, vypravuje nám Palacký ve svém nedávno vyšlém spisu *„Böhmische Geschichtsschreibung“*. Byl dějepiscem národa českého, a nesměl se jím nikde nazývat, až konečně na přímluvu hraběte Mitrovského císař Ferdinand r. 1839 své potvrzení dotčenému usnešení sněmovnímu udělil.

Nyní octnul se Palacký ve svém živlu. Proskoumav archivy domácí, vydal se za vznešeným cílem svým na cesty a prohlížel archivy dvorský ve Vídni, mnichovský, drážďanský, berlínský, basilejský, frankfurtský a především římský ve Vatikáně, kdež dostalo se mu vzácného dovolení od samého papeže ku používání archivu vatikanského v takové míře, jaké před ním žádný jiný historik účasten nebyl. Opsal tam přes 400 listin, rozmnožil tak přebohatě stále a stále rostoucí svůj material, a přec uplynulo plných třinácte let, než přikročil k vydání prvního dílu dějin českých.

Mezi tím, co Palacký ponořen jsa do hlubokých studií historických o zbudování dějin českých s obdivuhodnou pílí pracoval, vydán jest nákladem královské společnosti nauk r. 1829 spis *„Staří letopisové čeští“*, obraz to bouřlivého století patnáctého, a rok na to cenou poctěný spis *„Würdigung der ältesten böhmischen Geschichtsschreiber“*, důkladné to vědecké ocenění všech kronikářů českých od Kosmy až po Hájka z Libočan, s jehož pokrytecké tváře strhnul k velikému prospěchu a na čest domácí historie naší škrabošku; dále roku 1832 *„Přehled současný nejvyšších důstojníkův a úředníkův zemských v království Českém od nejstarších časů až do nynějška“*, veledůležitá to pomůcka všem, kdož obírají se dějepisem českým. Do téže doby připadá i sepsání *životopisu Dobrovského*, jejž

roku 1833 vydal pod názvem „Joseph Dobrovskýs Leben und gelehrtes Wirken“ [redacted] 1836 vyšel konečně po mnohých a svědomitých přípravách první díl Dějepisu českého jazykem německým, jak stavové čeští si toho žádali. Že spis ten došel všude co možná nejchvalnějšího uznání, rozumí se samo sebou, ač v Němcích u některých přepjatců krev valně pobouřil tvrzením, že my Čechové nikdy v ničem od svaté jich říše závislí nebyli. Nemohliť pochopiti, jak lze historii se stanoviska českého psáti, a to hlavně proto, že nechtěli se vzdáti starého bludu o jakési [redacted] národa německého. Palacký sejmul bělmo s očí jejich, hlásaje, že národ náš má svou vlastní samostatnou historii a že lze i jemu jako každému jinému národu psáti historii svou se stanoviska českého. Teprv nyní otevřeny spravedlivějším Němcům oči, i podivili se naší rekovnosti a houževnatosti, že, ačkoli pohromou bělohorskou skláceni jsme byli na dvě stě let do hrobu, přece dovedli jsme zachránit národnost svoji. Jaký to byl úžas, když Palacký začal mluvit dokonce i o původní vzdělanosti národa českého, když dokazoval, že bylo vždy znamením úpadku národního, kdykoli se v Čechách kultura německá roztahovati počala. — A což když začal jim vykládati o našem Otakaru II., o Karlovi IV., když líčil je co výtečné panovníky a státníky, když předvedl před udivený svět Husa, Žižku, Prokopy a Jiříka v dosud ani netušeném světle, když vystoupil zřejmě na obranu nejslavnější doby v historii naší, doby válek husitských, mohli-liž tu nepřátelé národa našeho tiše mlčeti a neprojevovat nelibost svou? Za to, že máme slavnou minulost za sebou, spíláno nám v přítomnosti, snahy naše podezřívány, každý krok, každý vzdech náš vykládány nám na zlo. Boj husitský jest prvním velkým zápasem v Evropě s církví Římskou, jest to nejslavnější stránka v dějepisu našem, možno tedy diviti se, že jej i věk jemu nejblíže následující, věk Jiřího z Poděbrad, i náš střízlivý a vždy mírný Palacký živěji líčí? Zdá se, jakoby byla pukla kůra ledová, obepínající srdce spisovatelovo, zdá se, jakoby mluvil z plného přesvědčení svého, dokazuje, že reformace dle vnitřní své povahy nebyla nic jiného než základ duševní svobody, základ svobodné myšlénky; ano, že všude, kde reformace zvítězila, i svoboda, přirozený pokrok, velkost a sláva národů se byly zmáhaly. Tu jediný ten okamžik, jediné místo, kde Palacký líče tu národní naši rekovnost, ten krutý náš boj za právo, pravdu a svobodu, není s to nadále se zapříti a praví: „Osudové chtěli míti Čecha ne tak vítěze jako mučeníka.“

„Dějiny Palackého,“ píše V. Zelený, „zdají se mi býti velebnou budovou chrámovou, v nížto s kazatelny kněz nadšený láskou k vlasti a ku pravdě vypravuje smutné i veselé osudy národu svého slovy vždy stejně vážnými, nedávaje se ani unésti nejskvělejším vítězstvím ani zaraziti krutým neštěstím.“ Slova tato jsou skutečně nejlepší charakteristikou slavného díla našeho Palackého, jevíť on se nám v historii své co muž poctivý, spravedlivý, jenž miluje vlast a národ z plné duše, avšak jenž miluje a chválí co dobrého jest,

a nenávidí a haní co jest zlého, v celé historii jeho nenajdeš místa, kde by se byl rozehřál, on zůstává vždy a všady chladným.

Dílo Palackého, jehož posud pět dílů vyšlo, slouží národu našemu ku cti největší, ono, jako jest pomníkem slávy naší, tak zůstane i věčným pomníkem Palackého co dějepisce a buditele národa. Svědomitě snaží se býti spravedlivým ke všem, on líčí vždy dobré i zlé stránky, vyhýbá se vlastnímu úsudku, pokud nemá jisté a bezpečné prameny po ruce, a za tou příčinou jsou dějiny jeho věrným obrazem slávy a neštěstí národu. Sloh jeho jest jasný, průhledný, vždy přiměřený době a předmětu, prázdný lichých frasí a bouchavých efektů. Nikde jím neovládá fantasie, rozum jest vždy pánem pera jeho, a to právě největší předností jeho dějepisu. Veliké historické dílo Palackého dospělo v českém sepsání až k roku 1526 (díl V.), kdež zvolením Ferdinanda Habsburského za krále českého pominula samobytnost království českého, splynuvšího s jinými zeměmi v novou říši Rakouskou. Dílem tímto jest práce Palackého v tomto oboru dokončena, další pokračování míní ponechati rukoum jiným. Avšak nikdo nemysli, že tím již činnost jeho ukončena, neboť zbývá mu ještě vyplniti značnou mezeru, scházíť v českém sepsání celý druhý díl zahrnující v sobě dobu od roku 1253 do roku 1403.

A nyní obraťme se, ocenivše poněkud zásluhy Palackého co dějepisce, k dalším běhům jeho života, jeť to nepřetržená řada činnosti obětované jedině blahu národa. Roku 1838 odebral se Palacký podruhé do Italie provázeje churavou manželku svoji. Prvé než opustil Prahu, odevzdal redakci Musejníka, jenž mu tak přirostl na srdce, osvědčeným rukoum Šafaříkovým a dlel pak delší čas v Římě a v Neapoli. Vrátiv se staral se nejhlavněji, aby Museum z zákoutí svého na Hradčanech na přístupnější místo přeneseno bylo, čehož i po víceletém naléhání se dočkal. Roku 1839 zvolen sekretářem kr. společnosti nauk, jejímž řádným údem již od roku 1828 byl. Palacký vdechl jí nový život, jmenovitě spůsobil roztřídění jí do nynějších odborů, z nichž odbor slovansko-filologický jest vlastním dílem jeho. Roku 1840 vydal se Šafaříkem hlavně na obranu Libušina soudu, o jehož pravosti se pochybovalo, kritické rozebrání tohoto, jakož i jiných starých památek písemnictví českého pod jmenem „*Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*“ a přikročil k vydávání *Archivu českého*, jenž až k šestému dílu dospěl. Zvolen jsa r. 1841 jednatelem Musea, obrátil nyní celý zřetel svůj k tomu, aby národní tento ústav byl skutečně národním, aby se stal vědeckým obrazem vlasti. Náhledy své o těchto opravách složil ve zvláštním pojednání „Uiber die Zwecke des vaterländischen Museums in Böhmen“. — Snaha tato korunována konečně přec výsledkem, přikročeno k úplnému přetvoření Musea, jež r. 1846 přestěhováno do nového domu na Příkopech, kde podnes se nachází. Roku pak 1848 vydal svůj velmi důležitý a všebecně prospěšný „*Popis království Českého*“. Na uznání zásluh jmenován 14. května 1847 císařem Ferdinandem skutečným členem právě založené císařské akademie věd

ve Vídni, v jejichž pracích a zasedáních od té doby pilně se účastnil a účastní. I tam vidět blahodárnou činnost jeho, neboť nabádáním jeho vydala akademie vídeňská *Monumenta conciliorum generalium seculi decimi quinti*, důležitou to sbírku dějepisných pramenů onoho věku patnáctého, do jejíhož oddělení „Concilium Basiliense“ podal sám následující příspěvky: 1) *Johanis de Ragusio initium et prosecutio Basiliensis concilii*; 2) *Johanis de Ragusio tractatus quomodo Bohemi reducti sunt ad unitatem ecclesiae*, a 3) *Petri Zatecensis liber diurnus de gestis Bohemorum in concilio Basiliensi.* — Rovněž zde nesmíme opomenouti pověděti, že za příležitosti 500letého jubilea university pražské jmenován Palacký čestným doktorem právnické fakulty. —

Tak přiblížil se rok 1848. Palacký, posud tichý pracovník na poli literárním, octl se náhle v proudu života politického a jako tam tak i zde hleděno naň se na vůdce, jehož rozkazům dobrovolně každý se chtěl podrobiti. 15. března prohlášena císařem Ferdinandem, nemohoucím již déle nátlaku okolností odporovati, konstituce, zrušena censura a udělena svoboda tisku. Tak jako jinde vyskytla se i u nás strana výstřední, i nastala rozvážným duchům povinnost, aby hleděli ji uvésti v mírné koleje a co možná neštěstí uvarovati. Pravda, posavadní požadavky naše opíraly se vždy o právo a zákon, a na této zákonité cestě objevil se i Palacký, nikoli aby agitoval, ale aby posloužil mocnáři konstitučnímu a národu svému duchem a vzácnými vědomostmi svými k zbudování základů lepší budoucnosti. Než vláda jen slibovala a proto rostla nedůvěra proti ní co den, důstojnost její klesala, i nastala obava, že vypukne vzpoura, a povstalý lid sřítí trůn a zvrátí všechen pořádek. Proti tomu muselo se pracovati, neboť každý, kdo trochu jen běhů politických si všímal, musel nevyhnutelně se přesvědčiti, že násilný převrat bude hrobem mladé naší svobody a že konstituce, sotva národům udělená, ustoupí reakci. I zvolen tedy z předních mužů země národní výbor, mezi jehož nejčelnější členy Palacký a Rieger náleželi, a jemuž přiděleno bdíti nad pořádkem v zemi a konati přípravné práce k sněmu svolanému 30. března. První schůze národního výboru odbývána 13. dubna. Co a jaká byla činnost Palackého v tomto sboru, nemůžeme zde vypisovati, podotýkáme pouze, že náleželo mu udati politický tón; nesmělať se národní strana naše při prvním vystoupení svém překvapit, muselo dáno býti heslo, dle něhož by se jak noviny tak i čelnější na lid vliv mající vůdcové řídili. Palacký co politik a s ním celá strana mírného rozvoje usnesla se na těchto zásadách: „Úplná neodvislost Čech od budoucí říše německé, zachování říše rakouské a takové zřízení zemí českých, aby co do vnitřních záležitostí samy sebe spravovaly.“ Zásady tyto prohlásil slavně Palacký, odpovídaje na došlý jej 10. dubna přípis z Frankfurtu od tak zvaného výboru padesáti, zvoucí jej, aby účastnil se prací jejich k ustrojení parlamentu zamýšlené říše Německé. V listu dnem 11. dubna 1848 do Frankfurtu co odpověd na vyzvání toto zaslaném odmítá Palacký nejprvé do-

mněnku, jako by kdy koruna česká byla náležela k říši německé, jako snad jiné země rakouské, a vykládá, že poměr ten byl vždy jen panovníka k panovníku a ne národa k národu; že Němci chtějíce zbudovati říši německou musí projítí republikou a že nijak nemůže si přáti, aby ve zmatcích a strastech z převratu toho nutně plynoucích, měly i naše země účastenství, dokládát pak, že samostatné mocnářství rakouské potřebné jest k obraně rozličných národů v něm spojených a že se tudy nesmí rozdrobiti poddáním se jedné části zemí pod vrchní vládu německou. Tehdy učinil Palacký i onen pamětihodný výrok, že by se Rakousko muselo utvořiti, kdyby ho nebylo.

Než co zmohly důvody Palackého ve Frankfurtě! Vášní zaslepení němečtí stranníci rozzuřili se ještě více proti nám a usnesli se, že co příslušníci říše musíme do Frankfurtu jíti. U nás doma však měl list ten veliký účinek, on jako by rázem byl otevřel oči všem, jím vyřčeno veřejně, že jsme svoji a že svými zůstat chceme.

Palacký jsa v čelo národního hnutí postaven měl mimo Frankfurt ještě jiných hodností nabyti. Vláda nemajíc nikde důvěry, činila co mohla, aby stala se populární, a obrátila se, jak to už u nás bývá, v této nouzi své k Slovanům. Aby dala jaksi i zevnější potvrzení snaze této, povolal ministr Pillersdorf 8. května i našeho Palackého do Vídně, nabízeje mu ministerstvo vyučování. Palacký za poměrů snahám jeho odpovídajících byl by přijal ministerstvo, než po krátké rozmluvě s ministrem seznal ihned, že by zásady své zapříti musel, i zamítl tedy úřad ten. Že učinil tím vlastně vládě vděk, nenadál se Palacký, neboť, jakmile se rozneslo, že má být jmenován ministrem, rozzuřila se celá ta chasa německých fanatiků proti němu i proti vládě, křičíc o poslovanění a utlačování, ba i o život Palackého ukládáno.

Neupřímnost vlády, jednající jinak a mluvící jinak, bouřila lid v zemích korunních, jenž domáhaje se slíbených svobod, býval vždy a všady odstrkován; rozesýlalať vláda z Vídně tajné instrukce odporující přímo národním snažením a tím popuzovala lid proti sobě. Aby se všem možným nebezpečím vyvarovalo, zařídila se v Praze 30. května vláda prozatímní, jejíž členové byli: Palacký, Rieger, Boroš, hrabě Albert Nostic, dr. Brauner, hrabě Vilém Wurmbrand, dr. Strobach a Herzig, liberecký továrník. Avšak celá tato vláda neměla nijaké moci, byl to takřka jen prázdný zvuk, vláda vídenská bála se jí tak jako nespokojeného národa, a místo aby jí byla dala moc do rukou na potlačení zmáhající se nespokojenosti v zemi, nedůvěřovala jí. To dobře vida Palacký vzdal se úřadu tohoto, jsa toho náhledu, že netřeba mu tam nésti břímě odpovědnosti, kde žádného práva a žádné moci nemá. Na konec nedošlo sestavení vlády prozatímné císařského schválení a tak rozešla se úplně, aniž by byla co vykonala.

V bouřlivých a nepokojných těchto dobách svolán do Prahy první sjezd slovanský a sice za tím účelem, aby stalo se společné dorozumění, kterak Slovanům hájiti se proti přechmatům jak Němců

tak Maďarů. Bylť toho velmi potřebí, neboť oba tito kmenové, zvyklí na jakousi nadvládu nad ostatními národy říše rakouské, nemohli snésti čilejší ruch všady se ozývající, nemohli uvyknouti myšlence, že i Slovanům mají a musí být poskytnuta aspoň nějaká politická práva, neboť to viděli jasně, že i tato Popelka mezi národy nehodlá déle zůstati v zákoutí, a proto tedy ty strachy, proto bezsmyslné to pronásledování. První schůzi odbýval sjezd 2. června v sále žofínském. Byl velmi četně navštíven všemi kmeny slovanskými a Palacký mu předsedal. V zahajovací řeči své pravil: „Jest to cit svobody, cit bratrské lásky a svornosti, jenžto spojuje nás na tomto místě. Svoboda, kterou nyní se řídíme, není host nový a nebývalý mezi námi, není štěp přinešený k nám z cizích krajů: jest to strom samorostlý na domácí půdě naší, jest to původní a prvorodinné dědictví dávných otců našich. Pravěcí Slované byvše před zákonem všichni sobě rovni a nebaživše nikdy po panství nad jinými národy rozuměli tomuto dědictví odjakživa mnohem lépe, nežli mnozí za našeho věku chválení kmenové sousedův našich, jenž i podnes tuším ještě svobodu bez panství chápati a pojímati neumějí. Nuže, učte se napotom od nás, kterak rovnoprávnosti národů rozuměti a šetřiti se má. Toť hlavní jest úloha sjezdu našeho. Slovan jest a bude nepřemožitelným, pokudkoli heslo spojení, svobody a rovnosti ozývati se bude v srdci jeho.“ Avšak i sjezd tento nedošel úspěchu. Bálit se ho Maďaři a jim i popichování vídeňských demagogů podařilo se překaziti jej. Dne 11. června byla mše na náměstí svatováclavském. Provolán boj mezi bezbranným lidem a vojskem, tekla první občanská krev v ulicích pražských, sjezd rozehnán a Praze nastaly bouřlivé dny svatodušní. Nemůžeme se zde o nich a následcích jich rozpisovati, dnes každý cítíme, že byly pro nás velmi neblahé. Sněm, do něhož tolik nadějí skládáno, nesešel se více, za to však ale svolán říšský sněm do Vídně. Nastaly volby do něho a Palacký zvolen v Čechách v pěti okresích, přijal na se zastupování Nového města pražského. Působení jeho nebylo hlučné, za to ale tím důležitější. Nejsa zvyklý házeti frasemi kolem sebe, nemluvil Palacký, leč když toho nejnutnější potřeba žádala, za to však tím úsilovněji pracoval; bylť on duší pravice československé, zastávající jednotu říše na základě úplné samosprávnosti všech národů. Zvolen jsa do odboru pro vypracování ústavy říšské, byl takořka duší jeho. 2. září podáváno Palackému opět ministerstvo vyučování, jež on ale opět odmítl. Posud stála strana slovánská věrně při vládě, než když vláda zřejmě proti jejím snahám pracovati počala, prohlásil Palacký jmenem pravice, že od této chvíle půjdou svou vlastní cestou bez ohledu na vládu a přání její, staň se co staň. Brzy na to došly zprávy o strašném zavraždění hr. Lamberta v Pešti, současně skorem vypukla i revoluce ve Vídni (6. října 1848), jež hlavně rozzuřila se proti slovanské pravici. Palacký unikl nebezpečí života, jež mu hrozilo, jen náhodou; rovněž tak i Rieger a jiní čelní poslanci. 5. listopadu t. r. dobyta Vídeň a Jelačič povolal Palackého tam k sobě, aby se dorozuměli o ústavní otázce rakouské.

K naléhání hlavně českých poslanců svolán pak říšský sněm do Kroměříže. Než i ten po neplodné činnosti v brzku rozehnán a hrdina z barikad, ministr Bach, počal zkoušeti, jak že to půjde s absolutismem. Národům hodilo se kus papíru a ten bezcenný papír jmenovali pěkným jmenem oktroyovaná ústava od 4. března 1849. Než i ta špetka svobody, může-li se to, co oktroyírka národům ponechala, tak nazývati, byla lidu vyrvána, přišloť se k náhledu, že tenkrát nejlépe se vládne, když páni poroučejí a lid mlčí a poslouchá. Z toho času pochází i Palackého proslulý článek „*O centralisaci a národní rovnoprávnosti v Rakousích*". Jakou sensaci vzbudil, jest posud všeobecně známo, psalť jej Palacký tak, jak mu to svědomí, politická poctivost a oddanost a láska k mocnáři kázaly. Ve Vídni však mu byli zaň velmi málo vděčni, a málem byl by se octnul Palacký před vojenským soudem. Článkem tím rozloučil se takřka na více jak deset let s politickou činností.

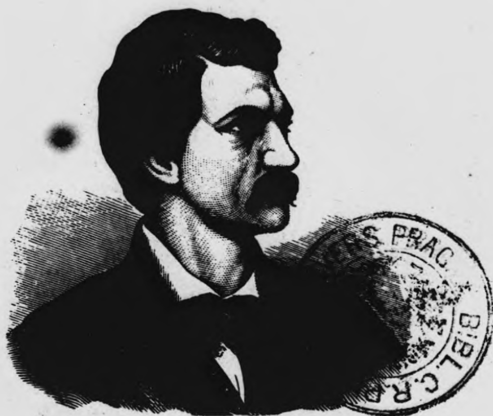
Nemůžeme, jsouce obmezeni místem, rozepisovati se zde o podrobnostech života, jaký nyní Palacký vedl. Nucen odstoupiti s jeviště politického žil jen rodině své a vlastnímu povolání svému. Navštěvoval pilně zahraničné archivy, bádal a psal, aby, když jinak nemohl, aspoň takto posloužil národu svému. Avšak na tom nebylo dosti, reakce v životě našem se zahnízdivši jevila ve všech vrstvách společnosti zhoubné své následky. Palacký těžce nesa pohromy politické, musel zakoušeti doma i nevděčnost a hrubou nevšímavost. Roku 1850 zvolen Palacký do sboru obecních starších pražských a za předsedu právě nově utvořené společnosti pro vystavění národního divadla; avšak mezi literáty českými utvořil se proti němu odpor lidí, buď maličkých duchem, nebo svedených balamutěním obojetníků, křičících s tím, kdo je právě nahoře a drží veslo vlády v rukou. Nejbolestněji však dotkl se ho odpor, s nímž se setkal ve sboru Matičním. Všude potkávaly se šlechetné snahy jeho s nezdarem, činěno mu na pobádání vyšší mnohé příkoří, tak že r. 1852 Palacký dobrovolně jednatelství Musea a předsednictví divadelního sboru se vzdal. Avšak i pokoření, ba přímo udeření v tvář mělo se mu v Museu, jemuž tolik práce věnoval, dostati; při nových volbách do výboru musejního neobdržel Palacký než pouze dva hlasy (Šafaříkův a Bergrův), ostatní pak členové odepřeli mu spůsobem posud nebývalým a neslýchaným hlasu svého. Jak lze si tuto nešetrnost, hrubý ten nevděk vysvětliti? Myslím, že závist a ramenářství jedině nesou vinu této pro Palackého přebolestné urážky. Ovšem, tehdy se mluvilo o internování Palackého, a jakž pak mohla tedy ta dobrá a loyalní musejní společnost proskribovaného zakladatele a duševního obnovitele svého ve výbor svůj povolat? Nedivme se tomu, vždyť máme i v naší době podobných příkladů o celých mužích a pevných charakterech až nazbyt!

Nadešel konečně rok 1860 a s ním zdálo se, že udeřila i hodina osvobození a spásy národa našeho. Vydán diplom říjnový, myšlenky Palackého před dvanácti lety hájené došly potvrzení císař-

ského. Zahájena nová doba politické činnosti. Palacký uznán od celého českého národa jednosvorně za vůdce a hlavu, každý, kdo pro vlast svou cítil, kdo toužil po lepším pro ni osudu, spěchal pod starý vesele ve vzduchu vlající prapor federace národů, historická práva naše stala se nám paladiem, na jehož obranu všechno jsme hotovi obětovati. Jak národ s Palackého politickým programem souhlasil, jde nejlíp z toho na jevo, že v této době Palacký všemi obcemi Čech i Moravy čestným jmenován občanem, což mu mělo zároveň býti i náhradou za hanu a příkoří, činěné mu bez míry a konce od žurnalistiky německé, co osvědčenému nepříteli snah jejích. Aby pak uvědomění politické vniklo v národ, jenž posud úplně neodvislých novin postrádal, založen velký politický denník „Čas“, který však brzy národní program zradil, tak že již v prosinci roku 1860 „Národní Listy“ v život povolány býti musely, co obhájce programu a politiky národní. Politická činnost Palackého v posledním desítiletí jest nám všem velmi dobře známa. Jak působil na sněmu, jak opíral se proti tomu, aby i z Čech vysláni byli zástupci do vídeňské říšské rady, jíž veškeren právní základ scházel a od níž nic dobrého neočekával; jak konečně na slova jeho přišlo a poslanci naši za dobrou vůli jen urážkami ve Vídni krmeni byli, tak že konečně nemohouce déle tupení a drzé úsměšky centralistů snésti, prkennou boudu za škotskou branou opustili, aby se do ní nikdy více nevratili; jak mužně ujal se nás v panské sněmovně, jejímž doživotním členem byl jmenován; jeho návrh na opravu volební a pak věčně památná deklarace (22. srpna 1868), nejsouliž všechny tyto a mnohé jiné věci každému u nás velmi dobře známy? Nebudeme se tedy o nich šířiti, neboť každý doplní si stručný obraz ten v tomto ohledu sám. Jméno Palackého jest všude po českých vlastech ba i daleko za hranicemi ctěno, u nás pak sláva jeho vnikla i do nejnižší chaloupky.

Z prací v posledních letech vydaných jmenujeme následující: *Idea státu rakouského* (1865); *Die Geschichte des Husitismus und Prof. Constantin Höfler* (1867); *Worte der Abwehr* (1870); *Böhmische Geschichtsschreibung* (1871); *Radhost* (1871).

14. června roku 1868 slavil Palacký sedmdesáté narozeniny své. Byl to svátek národa našeho, jenž ukázal, jakou láskou, jakou vděčností lne k velezasloužilému muži, jenž za půlstaletého účinkování svého prokázal mu služby nejplatnější. A jak milý posud naň pohled; ani věk, ani namahavé práce, ani všeliké protivenství nedovedly podkopati síly nám tak drahé; neníť Palacký starcem malomocným, jemuž nezbývá než upomínka minulosti, on vládne posud duchem nejmužnější jarosti a svěžesti, jenž jest pevnou záštitou přátel svých, ale hrůzou nepřátel. Šťasten každý, ale málo jest těch vyvolených, kdož v tak ctihodném věku s blahým klidem a se spravedlivou spokojeností může se ohlížeti na svou minulost a těšiti se takové přítomnosti jako Palacký. Náhradou za jeho spásonosné účinkování budiž mu dopřáno, aby v síle dosavadní dočkal se lepší budoucnosti národa svého, kteréž tak pevné pomáhal klásti základy!

K. Havlíček

(Nakladatelství: **F. Bartel,** dřevorytecký ústav v Praze.)

KAREL HAVLÍČEK.

> Tvůj duch, Karle, anděl strážce,
> s námi žije... zaň se kryjem;
> okov puká, otrok vstává;
> zač Ty's umřel, za to *žijem!*
>
> Gustav P. Moravský.

Jmena velikých o národ zasloužilých mužů nehynou za přívalem událostí věků potomních, ona co mohutné pyramidy stojí věčně v dějinách člověčenstva, tvoříce mezníky dvou po sobě jdoucích, však vždy více méně různých dob. Neboť není na tom dosti, když někdo jest mužem velikým, on musí přijíti také v čas, on musí okamžik vyčkat příhodný činům — plyneť čin z času a v činu toliko sláva, v činu toliko pojištěna paměť; paradoxa sebe vážnější do větru slovem vržená nemají ceny, neplyne-li z nich oživení k činu. Že pak málo jest mužů těch, již nadáni velikostí duševní, v čas dovedli a k dobrému svého národa, své vlasti, celého lidstva věnovati tyto poklady své, jest sláva jich tím větší, zásluhy jich tím vážnější, byť i krátká byla doba veřejného jich působení.

Mezi velikány ty řadí se v národě našem Havlíček! Kdož by slyše jmeno to nezachvěl se úctou a soucitem, kdož by nevzpomněl všech těch útrap, jichž bylo mu zakoušeti. Památka jeho co muže stejně nadaného jak činného, stejně poctivého jak pronásledovaného, památka tak slavná nikdy nezahyne, nechceli národ, pro nějž bojoval, na sebe uvaliti skvrnu nevděčnosti. Bylť on Prometheem naším, jenž bez bázně zasáhnuv v kolo osudu nový nám vybojovati snažil se život, bylť on bojovníkem za pravdu a právo a mučeníkem svých velkých snah. Co meteor jen kmitla se činnost jeho na obzoru našeho národního života, však neshasl plamen jeho myšlenek s tělesnou schránkou — ač časem neuznány dobyly si přece platnosti a jeví se nám co řada pevné konsekvence, co plod ducha bystrého a vznešeného, a zasluhují ocenění. Nejen co žurnalista, než i co kritik a básník čelné zaujímá Havlíček místo v literatuře znovu vzkříšené, a dojemné ty elegie jeho, zdravé a ostré epigramy neztratí tak hned působivosti — však politická činnost Havlíčkova je to vlastně, jež učinila jmeno jeho tak populárním, jež mu vsadila korunu mučenickou na hlavu, jež žhavými písmenami vepsána v listy dějin našich.

Karel Havlíček narodil se dne 31. října 1821 v Borové u Německého Brodu, odkudž psával se Karel Borovský. Otec jeho byl kupcem. Prvního vychování dostalo se mu doma, kdež zvláště děkan Brůžek vřele se ho ujal. Aby se naučil německy, poslán jest do Jihlavy, odkudž odebral se do Německého Brodu na humanitní studie. Roku 1838 přišel do Prahy, kdež pod známým profesorem filosofie Exnerem absolvoval studia filosofická. Nadšen pro stav duchovní vstoupil roku 1840 do arcibiskupského semináře pražského, jsa té blahé naděje, že co duchovní, že co učitel bude nejlépe moci pracovati o vzkříšení a probuzení národa svého; avšak brzy cítil se těžce zklamaným. Nenašelť zde, co hledal, i musel, aby dosáhl cíle vytknutého, voliti jinou cestu — chtěl se státi profesorem. Však i zde byl odmrštěn. Havlíček neztrácel hlavy a odhodlal se nastoupiti dráhu spisovatele českého, dráhu to, jak věděl, velmi příkrou, kde kyne jedině strast, utrpení a odříkání. Rok asi konal za tou příčinou pilná studia literární, a k seznání poměrů a národního života ve vlasti své podnikl cestu po Čechách, Moravě, dále i po Slovensku i Haliči. Roku 1842 povolán k odporučení slavného učence našeho, Pavla Šafaříka, od Pogodina do Moskvy, kdež převzal místo vychovatelské v domě knížete Ševyreva. Dvě leta takto v Moskvě stráviv, nabyl Havlíček velkých zkušeností, jež na pozdější jeko skutky rozhodný měly vliv. Pohybuje se zde jak mezi vyššími stavy tak mezi lidem, měl příležitost prohlédnouti celou tu vetchou soustavu socialních poměrů, jež s jedné strany opřena o nejtužší absolutism, lid v nevolnictví a temnotě udržovala, s druhé strany pak ty největší protivy v zdánlivě růžovém šatu zakrývala. Zde poznal ten boj národní strany ruské proti germanisaci, jíž vláda podporovala, zde poznal tu chatrnou aristokracii a prázdný rozum její a ký div, že stal se horlivým odpůrcem všeho Němectva, neunavným pěstovatelem národního živlu, že žil jedině pro lid.

Roku 1844 vrátil se do vlasti, kde zatím otec mu byl zemřel. Zde zastihl poměry posud nezměněné. Doba horování vlasteneckého nebyla vynesla na světlo posud jediný platný čin a všechna činnost vlastenců obmezovala se na několik děl skrovné ceny v literatuře, všude panoval úmorný klid. Havlíček poznav poměry literatury ruské, snažil se uvésti ruch v řady literatův tehdejších a počal brojiti proti všemu, co náhledům jeho odporovalo. Započav sotva svými „obrázky z Rusi“, v českých listech uveřejněnými, literární činnost, již všude snažil se dobyti si rozhodného slova, a když roku 1846 stal se redaktorem „Pražských Novin“ a „České Včely“, počal tuhý boj proti autoritám tehdejším v literatuře a bičoval nemilosrdně vše, přihlížeje ku kritice co nejpřísnější. Nejznámější jest v ohledu tom kritika o Tylovu „Posledním Čechu“, kde nejednalo se mu asi tak o to, aby jalový směr vlastencování na pravou uvedl dráhu, jako spíše o to, aby porážkou jednoho z nejslavnějších tehdáž literatův sám zasedl na stolec autority kritické. Jiný spor vzniknul ohledně Matice české a její spisovatelův, jichž Havlíček jal se zastávati proti

kritice Vávrově, zdánlivě nekonsekventně s předešlými svými náhledy, což mu i za zlé pokládáno. Mladší spisovatelé totiž jali se ohražovati proti arrogancí, s jakouž si počínali starší oni spisovatelé, a nechtěli nikterakž snášeti se s nadvládou jejich, jenž ne tak hleděla k plodu, než více k jménu, jejž v čele nesl, jak bohužel doposud ovládá kruhy naše literární. Že pak nebrojili tak proti některým nešvarům, jako spíše proti celému sboru musejnímu, jal se Havlíček zdravými náhledy odsuzovati, co zasluhovalo odsouzení, a brániti co bylo dobré, co jen k zásluhám se mu přičísti může.

Za poměrův takových, za stálého boje s tehdejší censurou, za neustálého zápasu s četnými nepřáteli i v táboře našem, rozvíjel Havlíček vzdor nepříznivé době činnost utěšenou. Trpěl a snášel, horlil a napomínal, a neustával na dráze své, až zastihnul jej rok 1848.

Jaká to řada událostí, jaký ruch nastal tu v celé Evropě! Z Francie vyšlehl mohutný blesk revoluce, země se chvěla a trůny se třásly. Národ zasedl na stolici soudnou, národ, lid zatoužil tu po svobodě, rozhorleně odvrhnuv pouta, a spálil trůn dědičného svého krále — Ludvík Filip prchl do Anglie. A plamen ten rozlil se po celé Evropě a zžíravými jazyky plížil se k trůnům tyranie, by proměnil je v popel. Nebylo člověka, jenž by za bouřných dob těch nebyl pocítil žhavou tu touhu po svobodě, jenž by nebyl zahořel nenávistí proti absolucii. Všude zvedaly se hlavy, všude neunavná zahostila se čilost — lid zvěděl, že krále zvolil si z vůle své, že sám postavil si v čelo a že má tudíž právo svrhnouti jej, kdy neučiní zadost svým povinnostem. I do naší vlasti zaletěly jiskry svaté touhy té a národ snažil se vysloviti své stížnosti, svá přání a vyjednávati s vládou.

Na den 11. března připadá památná ta schůze v lázních Svatováclavských, kde mělo se učiniti usnešení na petici, jež by se předložila vládě. Nechceme se rozpisovati zde o událostech všeobecně známých, podotýkajíce jen, že Havlíček s nedůvěrou pohlížel k schůzi té, obávaje se, že by mohla více škoditi než prospěti. Následkem schůze té byla 15. března slíbena národům konstituce. Metternich se poděkoval ze svého úřadu a zahnáním Sedlnického nastala v Rakousku svoboda tisku. Od doby té datuje se nejčilejší působení Havlíčka. Ješto proslýchalo se, že z „Pražských Novin“ stane se list vládní, snažil se Havlíček založiti samostatný list český, a v skutku již dne 1. dubna vyšlo přispěním hraběte Deyma první číslo „Národních Novin“. Málokterý list dobyl si tak záhy takového vlivu na smýšlení celého národa, málokterý čítán s takovou piétou, jako nyní to byly Havlíčkovy Národní Noviny. Nastoupiv programem v čísle prvním uveřejněným cestu demokracie, jal se jimi hájiti svatá práva národu svého, jal se šířiti uvědomělost a dospělost politickou mezi lidem svým a všude potkával se s vřelým srdcem, s hojným účastenstvím. Národnost byla mu první a nejsvětější věcí, k níž co sestru družil svobodu, a ty hájil slovy plamennými, nekonečnou vytrvalostí a láskou.

„Stejné právo všem národům“, bylo jeho heslo a tím postavil se i na půdu federace.

Když po boji svatodušním v Praze, jejž Windischgrätz byl vyvolal, nastal ve vlasti naší opět předešlý stav otroctví, když sněm český libovolně byl odložen a konstituce tak fakticky zrušena a reakce jala se pronásledovati muže súčastnivší se v událostech sběhlých, zatčen i Havlíček a odveden na hrad Pražský. Po krátkém však vyšetřování dostal se pátého dne na svobodu, uznán byv za nevinna. Dne 22. července na to zahájen říšský sněm a Havlíček zvolen byv ve třech okresích za deputovaného, přijal mandát v okresu humpoleckém a těšil se, že nyní k svobodě cesta nám již otevřena. „Hledejme svobodu na cestě rozumu, na cestě zákonů, na cestě pořádku a pravou svobodu najdeme jistě,“ pravil v té naději v jednom čísle svých novin, načež tyto odevzdav V. Nebeskému do Vídně se odebral. Bouřlivé tu nastaly v sněmu říšském výstupy a mnohá prudká hádka svedena. Věrně stál tu Havlíček při straně národně liberární. Však čím více orgány strany radikální: „Slovanská Lípa“, „Večerní list“ a „Občanské Noviny“ nabývaly půdy, tím více klesaly „Národní Noviny“, tak že snažil se Havlíček opustiti sněm a v redakci se opět uvázati, by vážnost strany své udržel a snahy radikalistů a demokratů paralysoval. Velmi neutěšené bylo postavení, jež nyní pravice zaujala. Nepozorujíc ani nástrahy sobě kladené padla ministerstvu, jež federaci přáti se zdálo, do náruči a místo co měla na sněmě pracovati ve prospěch svobody k odstranění všech svárů, postavila se rozhodně proti straně radikální. Den 19. září dovršil neblahý ten stav. Deputace uherská zvláště k působení pravice nebyla předpuštěna a noviny jásaly, že pravice rozhodného dobyla triumfu. Však budoucnost ukázala, jak se pravice klamala. Vídeňská revoluce vypukla a poslanci čeští museli prchnouti z Vídně před rozjitřeným lidem. Havlíček s přítelem svým Riegrem prchl po oběšení hraběte Latoura přes Enži do vlasti své, kdež přistoupil zároveň k protestu proti dalším uzavíráním zbytku německého sněmu. Po přeložení sněmu do Kroměříže súčastnil se téhož Havlíček opět v pravici, jež znamenajíc, že posavadní stanovisko její chybné, spojila se s levicí, což vlastně na věci nic nezměnilo. Pravice zůstala přece loutkou v rukou ministrů.

Vida pak, že reakce mocně opět počíná rozkládati kořeny své, že vláda rakouská nechce býti národům po vůli, že nechce ztracenou důvěru získati, vida, že i násilí se nehrozí, aby provedla zásady zpátečnické, složil Havlíček koncem roku 1848 mandat poslanecký a hodlal se věnovat zcela žurnalistice, vlastnímu to povolání svému. Pro článek „Výklad oktroyované ústavy od 4. března“, jejž napsal po rozehnání sněmu Kroměřížského, před soud pohnán byv byl uznán porotou za nevinna, čímž velké slavil vítězství nad nepřáteli, hlavně nad tehdejším ministerstvem. Nyní teprvé zahořel Havlíček v svatém nadšení k boji spravedlivému, v němž doufal zvítěziti s národem českým, v němž doufal dojíti vyplnění spravedlivých svých žádostí.

A tak zápasil odhodlaně v kolísajících se poměrech tehdejších, tak bojoval svými „Národními Novinami“, až mu 9. června 1849 vydávání jich zastaveno, kdy prohlášením opětného stavu obležení svoboda tisku valně byla přistřižena. Po dlouhé protestaci vymohl si na ministru Al. Bachovi sice opět povolení k dalšímu vydávání svého listu, avšak poctivé jeho smýšlení nedalo mu mírniti se, utiskovaná spravedlnost nedala mu mlčeti :, proto přišla druhá zápověď a dne 18. ledna r. 1850 vyšlo číslo poslední. Vida pak marné své pokusy o povolení k zaražení velkého politického listu, jal se v Kutné Hoře vydávati nový časopis, „Slovana“, v neurčitých svazcích. Pracovalť Havlíček nyní s nevšední pilností a neohrožeností skoro sám a sám, „Slovan“ nacházel hojné obliby a hrozil státi se vládě velmi nebezpečným, i zabaveno tedy hned první číslo, a v Praze a pevnostech Slovan zcela zapovězen. Neleкaje se však výstrahy z Vídně mu došlé, pokračoval Havlíček týmž plamenným slovem kárati ministerstvo, s týmže ohněm a touže vytrvalostí, jako byl dříve káral stranu radikální. Kojil se blahou nadějí, že obzor politický se opět vyjasní, že pravý život konstituční opět se navrátí, však klamal se trpce. Mezi tím jala se vláda, aby působení Slovana paralysovala, vydávati „Vídeňský denník“, a vidouc marný pokus svůj, ješto Slovan čím dále tím větší vážnosti nabýval, zaslala již 9. srpna Havlíčkovi výstrahu, načež tento sám od dalšího vydávání Slovana upustil. Tou dobou nastala Havlíčkova doba utrpení.

Pro články: „Správa záležitostí obecních“ a „Proč jsem občanem“ byv před porotu pohnán, byl sice touto uznán za nevinna, však neměl ujíti pomstě svého nejúhlavnějšího nepřítele, vraha konstituce, dra. Alex. Bacha, jenž jediné snad za tou příčinou poroty uznav za nepraktické a svým záměrům odporné, snažil se o odstranění jich, což stalo se již 31. prosince téhož roku.

Však neměl Bach pokojný spánek, a dokud Havlíček byl na svobodě, viděl neustále příšery zmáhající se svobody, v neustálé byl nejistotě a aby trapného toho stavu se zbavil, zaslal z Vídně rozkaz, aby z Německého Brodu, kde žil nyní v kruhu své rodiny, byl odvezen do Tyrolska a v Brixenu internován. V noci přišli si četníci pro něho, aby nepobouřili lid, v noci uháněli s ním ku předu, ni okamžik mu nepřejíce oddechu. Dovezše jej na místo vyhnanství odevzdali jej starému setníku na odpočinku co společníku a kaprálovi od četnictva co strážnému anděli, aby v těch svobodných, nebetyčných horách nepřišel k ourazu. Vykázán mu jednomílový okres, kde směl se pohybovati — dále nemělo býti pro něho světa více. Jsa vytržen z čilého toho ruchu politického i literárního života, jemuž byl uvykl, žil jak rostlina, jíž odňato slunce. Neodolatelná touha po vlasti, po rodině podrývala život jeho a věru nemohl lepší plán býti vymyšlen na umoření muže tak činného, horlivého, jako nečinnost. Uzavřen sám v sobě přemítal celé dny o politickém postavení národa svého, o své rodině, toužil a trápil se a věčná nestálost rozhostila se mu v prsou. Zde napsal své „Tyrolské elegie“, v nichž v lehkém rouchu

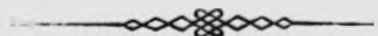
zahalena celá ta bolest, ta zoufalost člověka, jenž za živa odsouzen k duševní smrti, neztráceje při tom humoru, zde sestavoval si i prameny k dějinám Ruska, jež zamýšlel sepsati, a pracoval v týž čas i o větší humoristické básni „Křest sv. Vladimíra“, mimo mnohé jiné drobnůstky. Nejzajímavější obrazy tehdejšího jeho stavu jsou listy jeho k manželce Julii a švakrovi Jarošovi, v nichž celá ta tíže, celá ta zoufalost jeho poměrů viděti. Tyto poměry spojeny s nepříznivým, neobvyklým podnebím podryly zúplna zdravotní sílu jeho — Havlíček počal chřadnouti a stal se souchotinářem. Nějaký čas zdál se tento život vyšlehnouti k nové radosti, když přistěhovala se k němu manželka s dceruškou, však bylo to poslední vzplanutí, těžká choroba počala své kořeny rozkládati. I choť jeho ochuravěla v nezdravém podnebí a vrátivši se do Prahy usilovala o zrušení internování svého manžela, což teprvé v březnu 1855 se jí podařilo. Než však navrátil se Havlíček do vlasti své, zemřela mu vřele milovaná choť. Ohromen nešťastnou touto zprávou, od přátel mnohých sotva byv uvítán, odebral se na zvláštní dovolení policejní z Německého Brodu do Prahy ku hrobu svého štěstí, ku hrobu své manželky, ves zoufalý nad neblahými, nešťastnými poměry. Vrátiv se po krátkém zde pobytu opět do Německého Brodu byl pod stálou dohlídkou policejní, jíž marně zbaviti se snažil. Vázán takto k nečinnosti politické, hleděl všemožným způsobem prospěti vlasti, ano chopil se i podniku průmyslného — leč dnové jeho byli již sečteni. Obdržev místodržitelské povolení odebral se opět do Prahy (24. května 1856), jelikož se už cítil slabým, a na vysvědčení lékařské, že nutno mu v Praze se léčiti, povolen mu pobyt zde, kdež dr. Hamerník a Podlipský jej ošetřovali. Vidouce, že mu potřebí venkovského vzduchu, vypravili jej 22. června do Šternberka, kde nějaký čas dobře se mu dařilo. Záhy však již vyvinuly se mu tuberkule v mozku, tak že těžkou horečkou zmítán sotva mohl býti dopraven do Prahy. Zde neznal nikoho již více, nerozuměl již ničemu a dne 29. července již skonal s jménem Julie na rtech o 5. hodině večerní, v tétéž posteli a v tomže pokoji, kde drahá jeho choť, za doby to, kdy konstituce, jíž celým životem svým byl hájil, v prach byla zašlapána, kdy svoboda lidu, hlas jeho byl potlačen, kdy vložili mu pouta absolutismu na ruku. Dne 1. srpna pochován muž, jehož snahy nesly se k osvobození a vzkříšení národa, jenž nelekal se žaláře, ni pout, jenž mučeníkem byl svaté věci národa svého. Nepřátelé jeho doufali, že pohřební vůz osamělý k hřbitovu pojede, však klamali se velice! Přátelé jeho, jakož i odpůrcové ctili v něm muže velkého, zasloužilého a nikdo neváhal prokázati mu poslední poctu. Za velebného ticha hnul se průvod ku předu na hřbitov Volšanský, s obnaženou hlavou, s slzou v očích.

Však nejen přátelé jeho plakali, celý národ zalkal nad hrobem neohroženého svého zastance, jehož k smrti vrahové svobody uštvali, celý národ ocenil velké jeho zásluhy a nezapomněl nikdy, že to byla neohrožená obětavost, nekonečná láska k tomu národu, jež získala mu tolik protivenství.

A když již i mrtev byl Havlíček, nedal stín jeho pánům ve Vídni pokoje, zapovídali vše, co s jménem jeho souviselo, zabraňovali národu, jenž památce svého mučeníka skládal věnec na hroby, ba ni jediný list neodvážil se delší činiti o něm zmínku. Jedině „Bohemia“ několika slovy zmínila se o něm, jež pro dobrou charekteristiku v nich obsaženou nemeškáme uvésti. Zní pak: „S Havlíčkem zanikl talent znamenitý, největší a nejlepší publicista, kterýmž literatura česká vykázati se může. On byl čilý, energický, bystrý duch, oplývající vtipem, jehož bezohledně co dvousečné zbraně užíval proti nepřátelům svým. To, jakož i energie, s jakou nabytá přesvědčení svá hájil, činilo jej mohutným obhájcem strany, ku kteréž se přidal. Doba rozčilení vykájela jeho talent, v době jiné, klidné a pokojné byl by talent jeho musel teprv hledat nové pole svého působení a byl by ostří své zbraně snad obrátil proti své vlastní straně, jak tomu listy z Brixenu nasvědčují. Pro své vysoké nadání a to poctivé lpění na svém přesvědčení došel Havlíček úplného uznání i v táboře svých odpůrců!“

K trefné té charakteristice Havlíčkově netřeba mnoho podotýkati. Havlíček byl muž povahy čisté, prázdné všeho sobectví, leda že myšlenky své nikdy se nespouštěl, hájil ji do posledního okamžiku, pokud hájiti se nechala, vlastní těžiště velkých jeho zásluh spočívá však v žurnalistice. On hájil konstituční monarchii do posledního okamžiku a smělý podstoupil boj proti krajním českým demokratům, nelekaje se žádného protivenství, žádného osočování; když však viděl, že sliby vlády pouhou byly frásí, že nejen neprováděla konstituci, ale nanejvýš absolutistsky si počínala, jal se bezohlednou oposicí proti vládě domáhati se práv národa svého. Život jeho je s politickými událostmi oné doby tak sloučen, že nelze nikterakž jej odloučiti od nich; bylť zajisté Havlíček čelným v nich faktorem, vůdcem svého tábora. Co literárního působení jeho se týče, tož spočíval Havlíčkův talent hlavně v satyře, jíž nemilosrdně bičoval své přátele i nepřátele, dále psal i písně elegické, jež do ruštiny od Hilferdinga jsou již přeložené, přeložil pod názvem „Některé pověsti“ několik satyrických drobností od Voltaira, vydával i humoristický časopis „Šotka“ co přílohu k novinám svým a jevil vůbec co největší účastenství v tehdejší literatuře, jak kritikami tak četnými pracemi básnickými a žurnalistickými. Sebrané tyto spisy podávají se právě obecenstvu. Ku konci dlužno nám ještě zmíniti se o „Epištolách Kutnohorských“, jež co zvláštní knížečka hojného našly rozšíření mezi českým obecenstvem, kdež ostrým perem dotýká se nešvarů v římské církvi panujících, zvláště pak kárá rozmanité neplechy zpyšnělé hierarchie.

Krátký to život, činnost sotva šestiletá, však bohatý na četná utrpení a pronásledování, jediná trnitá stezka, a stačí, by Havlíčkovi pojistil nehynoucí paměť v národu našem. Jak vřelého soucitu, jaké lásky a úcty dostává se zvěčnělému, toho důkazem slavnosti jeho památce na počest uspořádané, nedávno v Praze, letošním rokem v Německém Brodě, jimiž celý národ svému trpiteli dává vděčnost svou na jevo.

JOSEF JUNGMANN.

o nevidět bude tomu plných sto let, co spatřil světlo světa jeden z největších dobrodinců národa našeho, muž, jenž neskonalých zásluh získal sobě o vlast, jenž otcem byl české mládeži, otcem povždy milým, učitelem neunavným, synem vlasti nejvěrnějším — náš *Josef Jungmann.* Kratičký nárys tento blahodárného jeho života nemá za účel, mluviti snad o tom, *kdo že Jungmann byl a čím se vlastně o národ náš zasloužil*; neníť dojista Čecha, jenž by celý jeho život neznal dopodrobna, jenž by neblahořečil jeho činnosti, a přec povinností naší, co možná nejčastěji o tomto arciotci našeho národního probuzení mluviti, aby i těm, kdož rádi zapomínají, stále znělo v uších jmeno: Jungmann, aby i ti chladní mezi námi rozohnili se příkladem tak vznešeným k činnosti blahodějné ve prospěch utýraného národa našeho. Kéž by ten účinek měly řádky tyto, kdež by tak mnohý posud nečinně k boji našemu o existenci přihlížející „vlastenec“ přiložil činně rukou k práci na povznešení národa a obhájení svatých práv jeho — pak dostalo by se dojista největší pocty a největší oslavy památce muže, o němž zde psáti budeme. Římané, Řekové a jiní národové starověku stavěli rekům svým či mužům vůbec o vlast zasloužilým skvělé pomníky na náměstích a veřejných místech — tak, aby každý slávu národa v jeho velkých mužích poznal a obdivoval — my tak nemůžeme — naše náměstí jsou posud pusta, pomník slávy naší nenajdeš skorem nikde, a přece i my měli slavnou minulost a přítomnost naše není tuším méně záslužná. Jungmannovým pomníkem na veřejném náměstí má se učinit v tomto směru počátek. Kéž by byl šťastný a nezůstal osamělým!

Jungmann narodil se roku 1773 dne 16. července ve vsi Hudlicích*), vzdálené asi tři hodiny od Berouna. I on spatřil světlo světa v chatrči vesnické. Otec jeho Tomáš nejsa bohat, a nemoha dětem svým hmotné bohatství zanechati, staral se poctivě, aby dítky jeho aspoň řádně vzdělány byly. O lásce jeho a snaze v pravdě otcovské svědčí nejlépe, že neoplývaje sám žádnými značnými statky tři syny své: Antonína, Josefa a Jana vypravil na studie. Náš Josef

---

*) Prof. A. V. Šembera tvrdí, že rodiště Jungmannovo slove staročesky *Údlice*, novočesky pak Oudlice. Hudlice je prý jen obyčejná forma dialektická obecného lidu v Rakovnicku.

Jungmann

(Nakladatelství: **F. Bartel,** dřevorytecký ústav v Praze.)

obdržel začátky literního vzdělání na piaristské škole v Berouně, odkud pak se do Prahy odebral, kde gymnasium, filosofii a práva studoval. Dokončiv studia zahořel touhou po stavu učitelském, vábilť ho povolání tak úzce spojené s cílem, jaký si byl již prvé vytknul, působiti ve prospěch zubožené vlasti své. Za tou příčinou přijal vděčně nabídnuté mu místo profesorské v Litoměřicích (1800), odkudž, pobyv tam plných čtrnácte let, roku 1815 do Prahy na staroměstské gymnasium za profesora humanitních tříd přesazen byl. Zde počala teprv vlastní činnost jeho. Po dvacetiletém blahodějném působení povýšen roku 1834 za ředitele téhož ústavu, kterýž úřad až do roku 1844 národu našemu k nesmírnému prospěchu zastával, načež schvácen pracemi a věkem veřejného postavení svého se vzdal a další bohužel že krátký život v tichém poklidu při oblíbené práci trávil, neustávaje národu svému sloužiti až do posledního dechu. Šlechetný duch tento, genius to národa našeho, rozžehnal se k nevýslovné bolesti všech přátel a upřímných vlastimilů dne 14. listopadu roku 1847. s tímto životem, vykonav více než kterýkoli ze současníků jeho. Tolik o zevnějších osudech Jungmannových, jeť to jen prostičký rámec k velkolepému tomu obrazu, jakým se nám jeví býti duševní život jeho.

Jungmann narodil se právě v tu dobu, kdy uznáno i v Rakousku, že to posavadním směrem dále jíti nemůže, kdy úsilovně počalo se pracovati, aby posavadní tma nevědomosti ustoupila blahodějnému světlu osvěty. Marie Terezie a syn její Josef nastoupili dráhu oprav. Jezovité, tito katané každého vědění, jichž nejprvnějším cílem panování jest, museli se stěhovat z těch zemí, kde po staletí bezčetné neštěstí způsobili a nesčetné zločiny napáchali, školy navráceny vlastnímu účeli svému, slovu popřána volnost, z krátka člověk aspoň poněkud sám sobě navrácen. Nemůže nikdo dojista popírati, že doba tato jest takořka matkou novověké u nás osvěty, než i ona dala se svésti k bezpráví, v přílišném záchvatu neviděli opravovatelé, že bouří jednu třídu společnosti proti druhé, a když konečně i na národní jazyk sáhnuto býti mělo, nastal všude tuhý odpor, že většina šlechetných zámyslů Josefa II. v nivec obrácena byla. Poněmčovacím snahám Josefa II. máme hlavně národní své probuzení co děkovati. Nátlak z vládních kruhů na nás činěný, bezohlednost, s jakou na vyhlazení národního našeho jazyka nastupováno, vyvolaly protitlak a v krátkém čase počal i ten posud tak opovržený český jazyk hlásiti se k svému právu. Několik jen bylo těch mužů, kdož poznali nebezpečí hrozící jazyku našemu, než ti tím úsilovněji chopili se práce, aby pokud možná k oživení jeho přispěli. Nebyla sice jejich činnost hlučná, považováníť v těch časích Čech k národu svému se hlásící a jazyk otců svých milující buď za zrádce nebo blázna, ale bůh požehnal práci jejich. Ač nebylo za dob od nešťastné katastrofy bělohorské nikdy v Čechách mnoho procitlých nadšenců pro jazyk a práva národa, postaraliť se nepřátelé národnosti naší o co možná nejúplnější vyhlazení vší české inteligence, ale vždy přec bylo několik

výtečných mužů, jimž národ český a slavná jeho minulost k srdci přirostla, a již hrozíce se přítomnosti pracovali seč byli, aby aspoň základy lepší položili budoucnosti. — Balbín, Pešina, Voigt, Dobner, kdož nevysloví jména ta s úctou! A rovněž jako tito pioneři rozvíjeli i jiní mužové blahoplodnou činnost svoji na prospěch národa, mužové mající na zřeteli jedině vznešený cíl svůj a neohlížející se nikde po přízni. Bylot sice nemnoho nadšenců těch, než každý stav měl mezi nimi své zástupce. Ze šlechty vystoupil Fr. Kynský na obranu jazyka našeho, jemu po bok postavili se kněží Durych a Procházka, jimž věrně pomáhal šlechetný horlitel Kramerius. K těmto pak přidružili se Dobrovský, Pelcel, bratří Thamové, Tomsa, Rulík, Vavák a postupem času i Hněvkovský, bratří Nejedlí, Puchmajer, Pavlovský a jiná mladší družina, již všichni za jedním pracovali účelem: vyrvati národ náš smrti z objetí, a přivésti posvátný jazyk svatováclavský k dřívější slávě a platnosti. V tom právě čase zemřel císař Josef II. a na jeho místo nastoupil bratr jeho, Leopold II. Za této změny u vládě pozdvihli i čeští stavové hlasu svého ve prospěch historických práv království Českého. Vystoupení toto a pak prozřetelnost, jakou nutně ukládaly právě ve Francii vypuklé rozbroje panovníkům vůči nevalně spokojeným národům, přiměly nového panovníka k tomu, že navrátil Čechům za císaře Josefa do Vídně zavezenou korunu, a že se dal v Praze korunovati na krále českého. A tento poněkud nám příznivý obrat za Leopolda byl i příčinou utěšenějšího ruchu ve vlasti naší, nesplnilyť se sice naděje, jaké tehdejší národovci v nového panovníka skládaly; nebylať odstraněna němčina ze škol a úřadů, nevydán ni jediný zákon jazyku národnímu příznivý, než přece volněji jsme dýchali a přijali vděčně i malinkou tu koncesi(?), že zřízena na universitě pražské r. 1791 stolice české řeči a literatury, na niž známý dějepisec Martin Pelcel-Kožíšek za prvního učitele dosazen byl.

Za takových poměrů počal Jungmann studovat, což divu tedy, že nenašel se na školách takovým duchem řízených nikdo, jenž by v mladých, útlých srdcích budil lásku k vlasti. U našeho Jungmanna s tou jemnou myslí a tklivou i hlubokou duší účinkovaly na národní probuzení hlavně okolnosti, v nichž žil, a knihy. Návrat české koruny, korunování českého krále, spisy hájící práva koruny české, to vše nemohlo zůstat bez účinku na vnímavou duši jeho. Co takto jako mimovolně probouzel se Jungmann, dostalo se pocitu tomuto nové posily přednáškami profesora Cornovy, a přátelstvím stařičkého a šlechetného Vydry i čilého Pelcla, jehož prostřednictvím i s Dobrovským se seznámil. Vlivu těchto mužů děkuje národ náš Jungmanna, neboť jiskra v prsou jeho doutnající rozdmychána jimi v plamen, jenž nikdy v těch šlechetných prsou nevyhasl. Jungmann vida, jak jazyk německý na školách a v životě společenském prospívá, podal ruku bratrskou svým přátelům, jací byli Puchmajer, Hněvkovský a Nejedlý, a od prvních těchto let junošských učinil sobě křísení a šlechtění národního jazyka hlavním úkolem životním. —

Co právník účastnil se již některými básnickými pokusy na ten čas velmi důležitého podniku literárního pod názvem: *„Sebrání básní a zpěvů“*, jež r. 1795 Puchmajer vydal, o kteréž sbírce sám Jungmann ve své literatuře české praví, „žeť těmito básněmi nová epocha počala.“ V Nejedlého „Hlasateli“ roku 1803 jeví se nám Jungmann již co mistr slohu, vzdělaný na klasických vzorech, co spisovatel český umějící vládnouti perem i jazykem, co bystrý obrance jazyka i života národního. Rozpravy jeho „Slavomil“, pak „Slavomil a Protiva“ zůstanou jediným na ten čas úkazem a jsou i nyní nám namnoze nedostížitelny.

Literatura tehdejší obmezovala se skorem výhradně pouze na spisy pro lid — byloť to docela přirozené, neboť pro českou knihu nebylo jiných čtenářů, než právě mezi lidem — ale že cítěno, jak blahodatné by účinky muselo míti vniknutí češtiny i do lepších kruhů, nesli právě nejupřímnější vlastenci velmi těžce na ten čas úplný nedostatek kněh lepších. Nyní objevil se Jungmann, a zraky všechněch byly k němu obráceny, uznáno všeobecně, že on se o to pokusití musí, aby literatura česká i mezi vzdělanější kruhy si cestu proklestila, a tak pomalu i v životě veřejném občanského práva nabývala. Nehleděl sice vyniknouti pracemi původními, celá snaha jeho obrácena jedině k tomu, aby dokázal, jak krásný, libozvučný a plynný jest jazyk český, a za tou příčinou obral si nejvýtečnější plody cizích literatur, zvláště anglické, francouzské a německé, které jal se vykládati na jazyk český. Snaze této děkujeme klasický překlad Chateaubriandovy *Ataly* (1805) a Miltonova *Ztraceného ráje* (1811), jež oba staly se nedostihlým vzorem v literatuře naší, a jimiž nade všecku pochybu dokázáno tehdejším a pozdějším pokolením, čeho může mocnost jazyka a píle železná. Obě díla tato dokonal Jungmann v Litoměřicích, kdež, mimo jiné práce, veškerý svůj prázdný čas vyučování češtině na gymnasiu i biskupském semináři věnoval, pobádaje kde jen mohl k účastnění se v práci veliké, a vychovávaje utýrané matce vlasti nové bojovníky boží. Každý krok jeho zde i později v Praze byl jedině té veliké myšlence zasvěcen, jedině po tom toužil, aby řeč česká byla povznešena z posavadní nezasloužené nízkosti své. Věru mravenčí to činnost, a jak rozdílná ona od činnosti, s níž někteří naši „spasitelé“ v nynější době křiku a frasí za tímže účelem pracovati se domnívají. Místo frasí potřebí nám činů, poctivé práce, neboť není daleko ještě vykonáno, co úkolem naším!

Roku 1815 povolán Jungmann na gymnasium staroměstské, a zde dočkal se té chvíle blažené, že českému jazyku aspoň částečně vrácena byla práva jeho ve školách i úřadech. Vydánť roku 1816 a 1818 rozkaz, aby na gymnasiích v českých místech byli profesoři češtiny znalí dosazováni, a žáci aby se cvičili v češtině, do úřadů veřejných neměli býti také než tací uchazeči přijímáni, kdož mohli se vykázati, že rozumějí řeči lidu. Utěšený tento obrat, jakož i vybídnutí, došlé ho z vyšších míst, jsou původem *Slovesnosti* (1820) jeho. Než dříve než se nadál měl Jungmann nabyti přesvědčení, že

to vláda s těmi „rovnoprávnými“ dekrety příliš opravdově nemyslí. Slovesnost jeho, která měla býti knihou pomocnou humanitní mládeži a zároveň jaksi prvním základem vědecké literatury naší, nedošla valné přízně c. k. dvorské komisse studijní, a někteří profesoři počali proto zákulisní boj proti němu. Než nejen byrokracie činila mu všemožné překážky, i v řadách samých českých spisovatelů našli se lidé, již nyní proti Jungmannovi vystoupili. Užilť on v *Slovesnosti* ponejprv pravopisu analogického, jak jej Dobrovský navrhl. Tím vyvolal velikou bouři proti sobě, v níž sobě hlavně Jan Nejedlý smutné slávy získal. Jungmannem hájené opravy podržely vrch a získaly mu v řadách mladších pracovníků na národu roli dědičné velmi mnoho přátel, tak i Palacký a Šafařík vystoupili v neplodném tomto boji ve prospěch jeho. A jako by nebylo dosti na těchto svízelích, vystoupil i Dobrovský proti němu, obviňuje jej, že padělal Rukopis Zelenohorský, právě té doby kýmsi neznámým Museu zaslaný. Dnes víme již, kdo to byl, a odpustíme, tak jako to Jungmann učinil, jinak zasloužilému Dobrovskému, jenž trápen jsa fixní ideou o padělání „Libušina soudu“, neustále toho hledal, kdo by as schopen byl podniknouti práci tak obtížnou. Nedivme se, že si vybral hlavně Jungmanna, bylť on nejvzdělanějším v celém tehdejším literárním světě — bylať tedy kombinace snadná. Avšak to vše neoslabilo horlivost Jungmannovu, vždyť muž, jenž zdárně chce prospívati vlasti, musí se opásati mečem pravdy, a hruď svou zastříti pancířem železným, aby k němu až proniknouti nemohly všechny ty úskoky a útoky lidí malých a slabých duchem, kteří nemohouce sami nijakým se vykázati úspěchem, činí jiným překážky co možná největší, jen aby nikdo nevynikl nad ně. Bláhoví; duch času nedá se zadržet a genius, byť i na chvíli podlehl, přec jen zvítězí a povstane z ponížení svého nezaslouženého k tím větší slávě! —

Stíhán takto nepřízní vrstevníků, utekl se Jungmann ku svým knihám, odvolával se v duchu k trpícímu národu českému, zahrabal se do studií svých a pracoval k úspěchu vlasti. Této oddálenosti děkujeme povstání díla veledůležitého, *„Historie literatury české“*, kteráž roku 1825 v prvním vydání již na světlo vyšla. Dílo toto bylo však jaksi jen ukázkou, co může trpělivost a železná pilnost jediného, pro vznešenou myšlenku nadšeného člověka. Za deset let na to vystoupil Jungmann se svým *„Slovníkem českoněmeckým“*, prací to, jež celý učený svět pravým obdivem naplnila, jeť on nejslavnějším a nejdůležitějším dílem jeho, v kterémž byl s láskou a pílí snesl veškery takořka jazyka našeho krásy a poklady. Uvázav se v předůležitou práci tuto hned roku 1800, s malými přestávkami se své strany a s pomůckami odjinud 33 let života vynaložil na dílo, jímž předstihl ovšem vzory své Němce Adelunga, Angličana Johnsona i Poláka Lindeho. Při pohledu na tento Slovník a podivnou dokonalost jeho směle můžeme říci, že tu „mistr veleslavený, náš starosta, nesmírné jazyka našeho bohatství objal pílí nesmírnou a umem divu hodným“. Ano, zcela právem zapěl roku 1839 při do-

končení dotčeného Slovníka u vděčném zápalu Čelakovský našemu mistru na počest:

— — Základní, hle, i kámen božnice české
Tvou položen tu rukou, ba Tebou'tě,
Nezmožený! vstala ze sbořenin sama božnice jasná,
Od čeledí kde šedých do čilého
Odmladu povznášejí hlasy (buď trvalá jeho síla)
Tváří sbor nejrozmanitějších."

Či neozývá se nám v Slovníku tom hlahol nejdávnějších praotců našich? Nejsou-liž tu v jedno řečiště svedeny prameny a proudy posvátného jazyka našeho ze všech věků a končin českých, moravských i slovenských? Dílo to jest tak obrovské, že při pohledu naň strneme, jakže to vše jediný člověk i jinak velmi pilně zaměstnaný v prázdných chvílích vykonati mohl. Nemíníme sice, že by v ohromném a bohatém Slovníku tom naprosto vše bylo uloženo, co naskytá se v živém toku mluvy národa našeho a v knihách, ale těžko, velmi těžko jest i sebe svědomitějšímu badateli je doplniti. A byť i z bohatých bání drahého jazyka našeho každý věrný syn alespoň některou vzácnou perlu na světlo vynesl: Slovník Jungmannův jest a zůstane bohdá po všechny věky bezpečným základním kamenem české mluvovědy a nevyčerpatelným zřídlem přesné a čisté řeči československé učencům i spisovatelům ve všech oborech literatury. Arcidílo toto dokonal Jungmann r. 1833 a vyšlo během l. 1835—39 pomocí Matice české, jíž, jakož i Museu a sboru pro řeč a literaturu českou pravým otcem byl. Jemu a Palackému máme hlavně za povstání Matice co děkovat, a kdo znal dřívější činnost sboru tohoto, pozná, k jak velkým jsme jim zavázáni díkům. Bez Matice nebylo by dojista v naší literatuře „Slovníka" Jungmannova, „Starožitností slovanských", „Výboru české literatury" a jiných děl znamenitých a co to v poměrech našich znamená, to tuším netřeba mi zde rozkládati. —

Na konec musíme se zde dotknouti i neméně záslužné činnosti Jungmannovy, úsilovné snahy jeho: buditi kde mohl ducha národního a rozmnožovati slabé šiky českých spisovatelů. Téměř všichni mladší spisovatelé čeští: Čelakovský, Kamarýt, Chmelenský, Vinařický, Macháček, Šír, Koubek, Tomíček, Franta, Mácha, Pichl, Rieger a j. byli stoupenci našeho mistra, okouzlujícího svou spanimyslností a přepodivnou mocí své tiché lásky uchvacujícího k milování vlasti i podněcujícího zároveň k úsilovné práci na roli dědičné. Ano, Jungmann stal se tu sluncem, jež mladším i starším svítilo, byl osou, okolo které se po drahná leta všeliké vlastenecké práce pohybovaly, byl vůdcem celému roji novějších našich spisovatelů. Důvěrná úcta, s jakou k němu přilnulo srdce „mladé Čechie", byla záslužnou korunou té nezištné lásky, s jakou sloužil národu svému, nedbaje nenávisti a nehledaje nikde přízně. —

A nyní ještě několik slov o tom, jakého zásluhy Jungmannovy co učitele a pěstitele vědy a literatury české došly uznání. Universita

pražská vyznamenala jej jakožto spoluúda svého dvakráte důstojenstvím děkana filosofické fakulty, roku 1839 pak zvolen za rektora. Královská společnost nauk i společnost krakovská počítaly jej mezi členy své, a když dokonal Slovník svůj, obdržel od císaře Ferdinanda rytířský kříž Leopoldův; bylť on prvním českým spisovatelem, jenž vyznamenání tohoto došel; roku pak 1847 jmenován jest údem akademie nauk ve Vídni. Avšak více než všechno toto vyznamenání, k němuž se pojila i nelíčená a neobmezená láska celého národu, musel blažiti Jungmanna pohled na ten čilý, kolem něho se vzmáhající život národní, nezvratný to důkaz, že práce, již věnoval národu, nebyla nadarmo, a že, dá-li Bůh, konečně i všechny ony naděje, jež ho při práci sílily, vyplněny budou. Kdyby nás tak nyní mohl šlechetný muž ten vidět, jak as zaplesalo by srdce jeho!

Pro syna upřímného truchlil celý národ český, za syna tak drahého modlila se celá vděčná vlast, ba žehná mu podnes, zpomínajíc zásluh a práce jeho. Máť ona velmi málo synů takých jako byl ten, o němž slavný pěvec „Slávy dcery“ vším právem pěl:

„Byť i vyschlo lože Vltavino,
. . . dokud stane Slavie,
jmeno Jungmann věčně bude jmíno.“

(Nakladatelství: **F. Bartel,** dřevorytecký ústav v Praze.)

KAREL ŠKRETA.

álka třicetiletá, krvavá ta doba v dějinách lidstva, plná bouří politických a náboženských, nešťastnými událostmi svými jak zhoubná lavina zasáhla náš národ. Následkem neustálých bojů hynul domácí blahobyt a vysoký onen stupeň vzdělání, jehož nad sousedními národy vlasť naše se domohla, počínal klesati. Znemravnělá, najatá chátra vojenská bořila, pálila i plenila nešetříc těch nejkrásnějších děl uměleckých, hrady, chrámy, kláštery lehaly popelem a takž jednak zničeno, jednak zaveženo, co ze staré, dobré školy národního našeho umění pocházelo, až na skrovný počet památek, jež podařilo se ukrýti. Bitvou bělohorskou ztratili jsme vše, čeho během šestnáctého století jsme se domohli, blahobyt domácí, zlatý věk vzdělanosti a národnost. Nezbývalo vrahům co by nám více odňali. Umělci naši dílem vymřeli, dílem ve vyhnanství potulovali se po cizích zemích, jakž měla tedy mládež cvičiti se na starých, dobrých vzorech u slavných pěstitelů národního umění? Kdož tedy v sobě cítil povolání k něčemu vyššímu, byl mravně nucen obrátiti se do Italie, neb do Nizozemska, neb do Francie, kde tehdáž umění utěšeně rozkvétalo. A tak se stalo, že v druhé polovici XVII. století nemáme žádného ryze českého umění více, že naše nejkrásnější díla z doby té jsou cizího ducha, postrádajíce úplně národního základu.

V smutné doby tyto spadá činnost našeho slavného umělce Karla Škrety, jejž spisovatelé jeho věku nazvali českým Apellem, v dobách právě nejhorších počal rozvíjeti se talent jeho, jenž vzdělav se na národních základech, ještě vyššího stupně dokonalosti, ještě větší ceny pro nás nabyti byl by musil. Karel Škreta narodil se v domě „u černého jelena“ na Starém městě pražském z otce Kunrata Škrety a matky Kateřiny z Morchendorfu roku asi 1604. Ješto mu otec záhy zemřel (již r. 1615), dán Karel k vychování oběma strýcům svým Pavlovi a Danielovi Škretům ze Závořic. Již za živobytí otce svého byl se vzdělal v základních vědomostech literních, později v mnohých jazycích a v obyčejných tehdáž vědomostech, bez nichž nemohl se bohatýr obejíti, jako v šermu, jízdě, hudbě a p. Že pak záhy bylo na něm viděti veliké zalíbení v malířství, dán jest

do učení mistru malířskému, jehož jméno neznáme; že nevynikal uměním, jest okolností tou dosti na jisto postaveno.

Strýc Kunrát, tehda úřadník při kr. minci na Horách Kutných, pečlivě se staral o svěřence svého, hojnými jej zasypávaje dobrodiními. Za to přilnul Škreta s celou duší k umění malířskému a vyznamenal se záhy nevšedními pokroky. Že pak bouřlivé doby tehdejší, jichž jevištěm nejvíce byla města pražská a Hory Kutné, nesrovnávaly se se snahami jeho a tichému jeho snažení se příčily, zahořel touhou po jiné zemi, kde by s klidem, kde by s celou duší mohl se oddati zamilovaným studiím svým. Věda, že Italie na předním místě honosí se vzácnými památkami uměleckými, že jest kolébkou umění, ustanovil se na tom, že tam se odebéře, by seznámil se s těmi poklady k většímu svému vzdělání. Jsa as 26 roků, odebral se skutečně Škreta do Italie s několika známými svými. V tu dobu spadá asi přestoupení jeho na katolickou víru.

První cíl, jejž Škreta vytknul své pouti, byly staroslavné Benátky, kde umění výtvarné stálo v době té v rozkvětu utěšeném. Žilit zde nedávno slavní umělci Pavel Veronský, Barbarini, Tintoretti, a školy jejich pěstovaly zásady svých mistrů horlivě dále. Škreta studoval díla velmistrů těch s nevšední pílí a s neobyčejným výsledkem, obíral se jich napodobováním, obcoval s umělci, rytci a sochaři, a hleděl se vzdělati jich rozpravami a zkušenostmi. S výsledkem věru skvělým tři leta v Benátkách ztráviv odebral se do Bononie, kde měli slavní Caracciové sídlo své, a kde právě dlel jejich nejvýtečnější žák *Quido Reni*. I zde oddal se Škreta nejpilnějším studiím celým hlubokým duchem svým, zvláště hledě k pracím Reniho, od něhož hlavně pochytil jemné to odstiňování a rozdělování barev. Další cesta vedla jej do Florencie, slavného to sídla Mediceů, pak do Říma, kdež nedržel se výhradně ni té ni druhé ze stran v umění tehdáž se utvořivších. Škreta nestal se ani naturalistou, ani eklektikem, t. j. nezahýbal do krajností ni v napodobování přírody, ni v idealismu, jak v obyčeji to měli umělci a akademikové doby té, nýbrž uváživ bystrým duchem přednosti té i oné školy, snažil se napodobiti to nejlepší, Reni zůstával mu stále vzorem.

Zůstav věren směru svému, nabyl Škreta, napodobuje techniku cizích mistrů, co formy a barvitosti se týče, nevšední zručnosti a hbitosti umělecké a dovedl k nepoznání napodobiti tu či onu školu vlašskou. I neváhali proto Vlachové nabízeti mu úřad ředitelský na akademii Bononské, který se byl úmrtím Reniho uprázdnil, než Škreta zahořel již touhou po české vlasti, a takž potkáváme se r. 1638 s ním opět v Čechách, zvláště v Praze, kde mu po příbuzné připadl dům v Starém městě.

Hned na to vzav právo městské vstoupil do malířského cechu pražského, když byl svou zručnost v malbě dokázal (za kterým účelem shotovil velký obraz na hlavní oltář Týnského chrámu), a oženil se s Veronikou, dcerou malostranského souseda Antonína Grönbergra. Toho také času byl povolán ke dvoru kurfiřta saského, Jana

Jiřího III., by shotovil mu mimo podobizny rodiny rozličné malby. Nyní rozvíjel Škreta neustálou a ohromnou činnost neustávaje v rozmnožování své sbírky knih, sádrových a voskových odlitků a otisků, a s podivením jest nám hleděti na to množství obrazů, jež byť ne co do celého provedení, tož alespoň do koncepce Škretovi připsati musíme. Některé však přece bezpochyby pocházejí od Karla ml. Škrety, aneb od Michala Škrety, který v druhé polovici XVII. století v Roudnici žil. Doba restaurace po roku 1648 zahrnovala jej pracemi všeho druhu, a Škreta neustal pracovati pro obnovené chrámy a paláce, a zdělal množství i historických i náboženských obrazů.

Škreta byl mužné a statečné postavy, obličeje výrazného, avšak spíše přísného než přívětivého. Jsa mistrem v umění svém, spojoval s dovedností i všestrannou vzdělanost, a byl dokonalým šlechticem své doby; znalť se výborně ve všelijakých uměních rytířských a tělocvičných, jezdění, šermování, jakož i v hudbě, v nichž sobě v mladších letech nemálo liboval, nad to znal se v církevní i politické historii své vlasti i zahraničné, z níž nejraději volil předměty štětci svému.

Co do povahy byl muž šlechetný, rozšafný a rázný, v obcování s jinými příjemný a prostomilý, avšak v mládí poněkud příliš horké krve, což působilo mu časté mrzutosti, jež proň i nemilé měly následky. Uvedeme jen jeden příklad z mnoha. Pohádav se jednou s jakýmsi cizím umělcem vyzval jej na souboj a poranil na smrt. Aby ušel rukoum spravedlnosti utekl se Škreta do kláštera Augustinského u sv. Václava na Zderaze. Ješto klášterové požívali tehda práva asylu čili útočiště svobodného, zdržoval se tam celý rok a maloval z vděčnosti za poskytnuté mu pohostinství nejeden krásný obraz pro klášter ten. Konečně podařilo se mu podtají vyváznouti z kláštera, ač bedlivě právními sluhy hlídán byl, a ujíti z Prahy, kam se později, když pře ta byla vyrovnána, zase navrátil.

Jsa muž vzdělaný, rozšafný a šlechetný, požíval Škreta doma i za hranicemi přeslavného jmena, a práce jeho byly velmi hledány a dobře placeny. Brzy rozmnožil jmění po rodičích dosti značné a počítal se mezi nejváženější a nejbohatší měšťany pražské.*) Na tomto místě tuším bude také záhodno, zmíniti se o pověsti, vypravující, že byl Škreta po svém návratu z Italie císařem Ferdinandem III., jenž mu byl velmi nakloněn, znovu do stavu vladyckého s titulem ze Závořic povýšen. Pověst tato jest úplně lichá, neboť ani v deskách zemských, ani kdekoli jinde nenalezáme ni nejmenší zmínky o tom. Nad to nebylo toho ani Škretovi potřebí, zdědilť on erb i titul vladycký již po dědu a otci svém, Janu a Kunratovi Škretovi, a výrok trestní vynešený na Daniele Škretu nedotýkal se v ničem dětí bratra jeho Kunrata.

Po dlouhé, blahodárné činnosti zemřel Škreta v 74. roce věku svého v posledních dnech měsíce srpna r. 1674, zanechav syna Karla,

*) Viz inventář v „Památkách archaeologických“.

známého později co malíře pod jmenem Karel ml. Škreta, a pochován jest 1. září v chrámu sv. Havla na Starém městě pražském v sklípku pod oltářem p. Marie.

Co se týče ceny děl Škretových a způsobilosti jeho, pokládán za nejprvnějšího a nejslavnějšího malíře nejen ve vlasti své ale i v celé říši německé a díla jeho stála u vysoké vážnosti. Jeví se ve všech hluboké studium starých klasických děl výtvarných, jakož bedlivé napodobování přírody i co do formy i co do barvitosti; nikde nepřeháněl, nikde nepochleboval, všude vidět skutečnost a pravdivost. Obrazy jeho nejeví v celém pojmutí a vyvedení té nejmenší vady; skupení jsou živá a plastická, postavy vážné, nenucené. Zvláště pak vynikal Škreta v odboru podobiznářství a „věděl předkem velmi sličně ruce vypodobovati“, pročež byly i práce jeho tak hledány, a nebylo za doby jeho paláce ba skoro ani měšťanského domu, kde by nebyli měli nějaké podobizny štětcem Škretovým vyvedené. Jediné, čeho při tak velkém nadání a takové činnosti litovati musíme, jest, že Škreta v žádné ze svých prací nevyšinul se k úplné samostatnosti v technice, že všude zůstal mistrným napodobovatelem, což nikoliv jemu, nýbrž neutěšeným poměrům tehdejším za vinu klásti dlužno. Quido Reni, Caracciové, Murillo byli jeho vzory, dle nichž pracoval nejšťastněji; méně dařilo se mu napodobení Pavla Veronského, Rafaela a M. Angela. Však nejen tyto snažil se Škreta sledovati, i do školy nizozemské dovedl se vpraviti, jak z mnohých jeho děl jasně vysvítá, a studia jeho i v oboru tom byla asi stejně bedlivá a pečlivá.

Ze seznamu Dlabačova, v němž výše 100 děl Škretových uvedeno, uvádíme čtenáři jen nejdůležitější, a to zvláště díla v Praze se nacházející, o nichž nelze pochybovati, že by byla pravá, jak A. Rybička ve svém nástinu rodo- a životopisu K. Škrety je uvádí. K tomu hledíce zaznamenáváme v Praze díla tato: V chrámě P. Týnkém: Obraz nanebevzetí P. Marie na hlavním oltáři, Pozdravení andělské na levém postranním oltáři, Návrat z Egypta dle Caraccia. Pamětný jest i obraz sv. Lukáše P. Marii malujícího, v jehož obličeji vyobrazil Škreta sám sebe. V chrámu sv. Štěpána na Novém městě: Křest Krista Pána, umírající sv. Rozarie. V klášteře Emauzském: náčrtek barevný sv. Martina na koni. V kostele kapucínském u sv. Josefa: obrazy sv. Antonína a Felixe. V chrámě sv. Ignacia na Karlovu náměstí: Kristus v žaláři. Ve špitále sv. Bartoloméje: obraz téhož svatého. V chrámě sv. Petra: sv. Maří Magdalena na postranním oltáři. V chrámě sv. Mikuláše na Malé straně v umrlčí kapli: obraz Krista ukřižovaného. V chrámu sv. Tomáše: sv. Tomáš (ne na hlavním oltáři, který jest od Rubense). V chrámu maltézském: obraz p. Marie na hlavním oltáři, sv. Jan Křtitel s rytíři maltézskými, pak Stětí sv. Barbory na postranních oltářích. V chrámu sv. Víta: obrazy sv. Ludmily a sv. Václava za hlavním oltářem.

V obrazárně přátel umění na Hradčanech ve IV., VI. a VIII. síni viděti tyto obrazy Škretovy: Podobizna jistého p. Brambergra z B.; podobizna p. Humprechta Černína z Chudenic; podobizna muže nezná-

mého v křesle sedícího v oděvu černém; žena stojící s rukama založenýma; podobizna klenotníka a řezbáře Schvankarta; obraz muže kreslícího a ženy jeho; podobizna K. Škrety; narození sv. Jana křtitele — všechny na plátně. Mimo to nacházejí se v Nostické obrazárně od Škrety následující obrazy: číslo 19. Prokryt a Sephalis. — Číslo 76. Podobizna mladého muže s dlouhými vlasy pravici maje na prsou. — Číslo 93. Podobizna muže vzhůru hledícího. — Číslo 223. Podobizna maltézského rytíře, v rukou držíc otevřenou knihu, nahoře v rohu biskupský erb. — Číslo 241. Dido a Aeneáš — podobizny v kroji ideálném.

Kromě Prahy nalezá se množství olejových obrazů roztroušeně po celých Čechách někde po jednom, někde i po více; tak na př. v Litoměřicích pocházejí prý skorem všechny oltářní obrazy od umělce našeho, na Mělníce 3 atd. I v galerii drážďanské jsou díla, která se Škretovi připisují, jako podobizna Bernarda z Witte, převora maltezského, dále obrazy sv. evangelistů a některých otců církevních. Též v Salcburku a v Mnichově spatřovaly prý se práce Škretovy. Kromě těchto obrazů pochází též mnoho duchaplných výkresů od Škrety, dle nichž rytiny byly shotovovány, které jednak o sobě, jednak i při dílech literárních vycházely.

Škreta míval i své učenníky, svou školu malířskou, v níž cvičil v kreslení a malování, hojnými svými zkušenostmi žáky své podporuje. Nejvýtečnější z nich byli: Bartoloměj Klosse, Jan Schindler a Frant. Palling, již držíce se zásad slavného svého mistra, k své a jeho slávě neunavně pracovali, než nikdo z nich nedosáhl slávy mistra svého.

K vůli úplnosti podáváme zde monogram, jehož Škreta na některých svých obrazech užíval; jest nyní již velmi řídký, tak že jen stěží zde či onde a více náhodou ho najdeme. My přiložený nákres děkujeme laskavosti pana architekta Bauma.

Co pak se erbu Škretova týče, podotýkáme zde pouze, že dědovi jeho Janu Škretovi, jenž r. 1554 v Starém městě pražském se usadil, pro šlechetné jeho chování a platné služby, jež jak městu tak králi prokázal, udělen byl. Jan Škreta nadán jest majestátem císaře Maximiliana II., jehož datum v pátek den sv. Matěje r. 1570, erbem a titulem *Šotnovských ze Závořic.* Erb tento vypisuje se takto: Štít v prostředku na příč rozdělený, v spodní polovici štítu čtyři štrychy od spodku nahoru, první od pravé strany žluté, druhý černé, třetí bílé a čtvrtý červené barvy; druhá pak vrchní polovice téhož štítu bílé barvy, v níž uprostřed štrych červený též od spodku nahoru postavený, a v témž štrychu lilium bílé barvy se vidí. Nad štítem turnéřský helm s přikrývadly, po pravé straně žluté a černé, a po druhé levé straně bílé a červené barvy dolů visícími; nad tím vším točenice s rozletitými fefliky týchž barev, z kteréžto vynikají dva rohy bůvolovy v půli na příč barvami rozdělené, po pravé straně spodní polovice černé a vrchní žluté, po levé pak spodní červené a vrchní bílé barvy, mezi těmi rohy lilium bílé, týmž vším způsobem jako

v štítu se vidí. — K tomuto erbu a tituli přijali Jan Potius (jemuž erb tento zároveň se Škretou udělen) a Jan Škreta později několik přátel svých za strýce erbovní, kteréž k erbu přijetí císař Rudolf II. majestátem, v den sv. Řehoře dne 12. března 1580 daným, potvrdil, rozhojniv zároveň erb původní zlatou korunou na místě točenice nad helmem.

(Erb Škretův.)

Dr. Fr. Lad. Rieger

(Nákladem: **F. Bartel,** dřevorytecký ústav v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

FRANTIŠEK LAD. RIEGER.

Nedejme se!

nes, kdy stojíme na rozhraní doby pro náš národ snad na věky rozhodné, kdy oči celého národa upírají se na připravovatele doby té, nebude dojista od místa, promluvíme-li zde krátce ale pokud možná důkladně o působení a životě muže, jenž od mnoha již let kráčí v čele národa našeho, jenž politickému boji našemu dal ráz určitý a jenž právě činným jest, aby národu našemu, tak trpce zkoušenému a tak nelidsky pronásledovanému, zajistil postavení mezi národy říše Rakouské, jaké jemu právem božským i lidským přísluší.

Ohromný pokrok, jaký národ český v poslední době učinil, vzbuzuje, a to dojista právem, v očích veškerého vzdělaného světa úžas. Pohledněme kamkoli a stopujme nestranným okem činnost národa našeho za posledních řekneme dvacet let, nejdeme ani dále, a kdo není zaslepen vášní strannickou, kdo chce vidět, musí uznat, že Čechové chrabrou vytrvalostí pokořili nepřátele své. Není to dojista malé vítězství, že přinutili jsme nepřátele své i jen k poznání, že ten opovrhovaný, nenáviděný národ český vzdor dvoustoletému utlačování posud žije a že nepůjde to tak snadno volání jeho po právu a spravedlnosti umlčet. Dnes nejsme více posledními mezi národy evropskými, za jaké nás po dráhnou dobu vyhlašovali, dnes zaujímáme již přední místo nejen doma, ale i za hranicemi pohlížejí k nám s úctou — zasluhujeť toho vytrvalost a houževnatost naše v míře nejplnější. Již cítí se povšechně, že není daleka doba, kde národu našemu bude se museti udělit slovo a to slovo závažné při pořádání poměrův vnitřních říše Habsburské. Výsledek tento musí nás naplnit pýchou, a to tím více, an tím, čím jsme, jen vlastní silou jsme se stali a není tudíž divu, že tak neustupně, ba úzkostlivě hájíme vydobyté posice vynakládajíce všechny síly na to, abychom nebyli zbaveni těch výhod a prospěchů, jakých jsme úsilovnou prací a bojem dlouholetým v tom či onom směru se dodělali.

Dnes oddychujeme již poněkud volněji, stíráme sobě pot s čela se řinoucí a ohlížíme se kolem sebe, zdaž skutečně čas a příhodná chvíle odpočinku — než nikdo vzdor všemu nesloží dojista ruce v klín, nikdo neoddá se zkázonosné lhostejnosti, boj náš není posud dobo-

jován a byť i tak se zdálo, je přece povinností „božích bojovníků“, aby vždy připraveni byli dědictví otců hájit až do těch hrdel a statků. Před více jak dvaceti lety vrhli jsme se ve vřavu politického boje pod praporem, na němž se pyšnilo hrdé heslo: „Nedejme se!“ a dnešní den dává nám nejlepší svědectví, že skutečně jsme se nedali, příští pak dnové, ať jsou již jacíkoliv, osvědčí, že Čech se nikdy více nedá.

Neznám věru hesla, jež by se bylo stalo tak opravdovým výrazem snažení celého národa jako po českých vlastech proslavené: „Nedejme se!“ Ono shromáždilo nás jako silou kouzelnou v jeden mocný šik, ono vyrvalo nás z mnohého pokoření, ono sňalo nám mnohé pouto, které nám sveřepý nepřítel bez litosti a bez milosti na mozolovitou ruku naši navěsiti kázal. „Nedejme se!“ stalo se vodítkem naším a jest částečně i vzácným dědictvím muže, který nás v tomto boji předešel a na něhož nyní všichni s neobmezenou úctou a vděkem hledíme. *František Lad. Rieger* to, jenž veden jsa tímto heslem, vykázal politickým snahám národa našeho určitý směr a naznačil mu tu cestu, na níž jedině dojíti může cíle. Riegrem u nás zahájená politika slaví dnes skvělé vítězství, takové vítězství, že bohdá všichni nepřátelé jeho umlknou a pokoří se, uznávajíce zásluhy jeho, velikému jeho duchu. A proto myslíme, že přijdem i my přečetným ctitelům tohoto opravdového „miláčka národa“ vhod, učiníme-li jej předmětem rozpravy této.

Rieger narodil se roku 1818 dne 10. prosince v Semilech. Otec jeho, bodrý mlynář, přál si nejvroucněji, aby jediný syn stal se nástupcem jeho, než tento cítě v sobě neodolatelnou touhu po vyšším vzdělání, nesl se za vznešenějším cílem, a tak zmařeny záměry starostlivého otce, jenž již dávno v zemi odpočívá.

V šestém roce věku svého přišel mladičký Rieger z otcovského domu, dán byv do sousedního města Vysokého, kdež přebýval u kmotra svého Jana Kramáře, přítele někdy Jungmannova. Aby naučil se samospasitelné němčině, poslán do Šumburka, kdež přebývaje v domácnosti vzorného učitele Karáska, známého po celém okolí výtečného pedagoga, takové pokroky činil, že se řeči té v roce přiučil. Poslouchaje pak soukromé přednášky tamního faráře, odbyl sobě s jedním kolegou svým zkoušky na hlavní škole v Liberci, a stal se takto zralým a úplně dospělým k navštěvování gymnasia. Jsa deset roků stár vstoupil Rieger na gymnasium v Jičíně, kde z počátku pro slabou přípravu valně neprospíval, později však mezi prvními žáky se octnul. Již v těchto dobách měl Rieger příležitost seznámiti se s jednotlivými spisovateli historických spisů, v čemž hlavní měl zálibu. Tím obrátil na sebe pozornost prvního profesora svého Němečka, výborného to znatele historie, který jakož i prof. Mühlwenzel naň velmi blahodárně působili.

Zvláštním kouzlem mezi všemi vědami, jimiž se Rieger tehdy obíral, působily naň dějiny vlastenecké. Tomíčkovy a Amerlingovy spisy, jež sobě pořídil z peněz na vyražení obdržených, staly se jeho

miláčky, v nichž neunavně cítal síle se v lásce k vlasti. Poslední dvě leta studií gymnasialních strávil Rieger na staroměstském gymnasiu pražském pod nesmrtelným Jungmannem.

Jak pestrý a zcela nový život otevřel se Riegrovi v Praze. Spřátelil se tu se žáky, nyní již osvědčenými a proslavenými čelnými muži národa našeho, dr. Tomíčkem, Rittrem z Rittersheimu, Štulcem, Zikmundem, Pichlem, Tomkem, Vrťátkem, Rubešem, Trojanem, Tupým (Jablonským), Máchou a Erbenem. Jak muselo přátelství toto na mladého, vnímavého jinocha působit. S nimi trávil jeden život, s nimi v spolcích socialních a politických ostřil mysl a pamět svou, a tužil se v národním přesvědčení svém. Duševního podnětu bylo tu veliké množství a vůle nadšená nejvytrvalejší. Obíralitˇ se tito nadějní přátelé výhradně literaturou, rozmlouvajíce často mezi sebou, jak a čím pomoci dalo by se zanedbanému českému jazyku, a jakými prostředky by bylo možná dopomoci mu k bývalému rozkvětu a slávě. Jak vyplnily se touhy jejich, v jaké míře staly se sny vlastimilovných mladíků skutkem, o tom svědčí nejlépe přítomnost.

Prázdnin užíval Rieger k podnikání cest po vlasti své, při čemž zvláště staré hrady navštěvoval, po absolvované logice cestoval pak se Štrobachem a Trojanem do Drážďan a Rudohoří, jakož i přes Cheb a Plzeň do Šumavy. Roku 1836 vypravil se do Vídně a na Slovensko, na kterýchžto cestách seznámil se s výtečnými osobnostmi tu a tam jmenem i vědomostmi proslulými, jako Kollárem, Ludevítem Štúrem, Tomáškem a jinými.

Vrátiv se z cest těchto domů, musel k určitému přání otcovu, jenž chřadnouti počínal, doma zůstati, než vzdor tomu nezanedbával vzdělání svého, zvláště v literatuře vlastenecké, jejíž důležitější snahy mu přítel Pichl ve známost uváděl posýlaje mu zároveň všechny důležitější spisy. Navštěvuje pilně vůkolní kněžstvo budil, kde neprobudilé nalezl, sám pak kde jen mohl čerpal poučení. Dvakrát navštívil tou dobou Prahu obcuje zde s přáteli svými, vábilať jej Praha silou neodolatelnou. Ku konci roku ukázal otci vysvědčení z prvního roku práv, neboť za dvojího pobytu svého v Praze udělal zkoušky; tu poznal otec, že z Františka nikdy mlynář nebude, a podal se všecek osudu, co ten asi z něho udělá. Osud, jak přítomnost nasvědčuje, odměnil bohatě povolnost otcovu našemu národu k nesmírnému prospěchu. Použiv svolení otcova odebral se Rieger do Vídně, kdež slyšel druhý rok práv. Tam poznal širší svět slovanský, seznámiv se s Poláky a Rusíny i Jihoslovany, mezi nimiž tehda nový život se probouzel. V té době obracel Rieger pozornost a srdce své vždy více a více nejen k literárním ale i k politickým potřebám vlasti své, neboť poznával nutnou potřebu, aby vlastenectví z úzkých kruhů literárních vystoupilo do veřejnosti. Aby blízek byl ruchu vlasteneckému, odebral se opět do Prahy, od které doby činnost jeho na prospěch naší věci národní počíná. Roku 1841. 16. dubna zemřel Riegrovi otec, ustanoviv jej dědicem Semilského mlýna, jenž na sto let již v téže rodině se nalézá.

Mezitím dokončil poslední dvě leta práv, aby — připravil se na jiné boje životní, jednak s životem lidským přímo se stýkající, jednak násilně se v život náš vtírající. Ba věru byl to boj, co nyní Riegrovi nastávalo. Nadšen láskou k vlasti a maje na zřeteli jedině povznešení a vymanění z hnusné poroby svého národa, počal s několika přáteli starati se o probouzení v hlubokém spánku pohříženého obyvatelstva Prahy, a jal se klestiti dosud odstrkovanému a povrhovanému živlu českému cestu do veřejnosti. Bály a besedy to byly, jež pro národnost naši v třicátých letech nejhorlivější propagandu činily, jim děkujeme za probuzení tak mnohého, jenž v pozdějších letech vynikající hrál u nás úlohu. Čilý a neohrožený Rieger stal se středištěm všeho tehdejšího vlasteneckého ruchu, podporován jsa hlavně Tylem, Pichlem, Trojanem a Frantou Šumavským. Aby pak jakýsi střed tehdejšího literárního světa byl utvořen, zařízena v bytu Riegrově malá čítárna, jež však v brzku slídivému zraku policie podezřelou se býti zdála — bálíť se spiknutí, a když se ještě na Riegra, tehdejšího praktikanta u hrdelního soudu, proneslo, že přechovává u sebe emisary polské, byl v lednu 1842 časně z rána v bytu svém zatčen, papíry jeho skonfiskovány, a on po 17 dní na policejní direkci vězněn a vyšetřován, konečně ale, když se podezření nemohlo ztvrdit, propuštěn. Tak stal se Rieger prvním politickým vězněm v Praze, zahájiv celou nepřehlednou řadu provinilců, již od té doby po dnes pro svatou věc národa našeho ve vězeních trpěli. Událost tato byla příčinou, že Rieger ihned ze státní služby vystoupil a vedle prací literárních a vlastenských výhradně jen přípravě k doktorátu se věnoval.

Se Štrobachem a Trojanem zasazoval se Rieger o zaražení spolku k šíření laciných a dobrých knih mezi lidem, rozumí se že marně, nemohlať policie vytrpět ani jednoduchý plakát český — jak pak se mohlo očekávat, že podá pomocné ruky k šíření vzdělanosti mezi tím nenáviděným lidem českým, jenž slavným úřadům jen samé nepříležitosti působil. Když zde nepochodil, počal Rieger činiti první kroky k zaražení českého divadla, jež mělo být postaveno na akcie. I zde se nedodělal, ač pracoval úsilovně, úplně cíle svého. Rovněž stálo nesmírného namáhání obmýšlené zaražení průmyslové školy, která po dvanáctiletém protahování a překážení se strany slavných úřadů konečně přec v život vstoupila. A tak musel býti každý kousek půdy s největším úsilím vybojován, neboť ať podnikána sebe nevinnější věc, úřady musely mít vždy plnou záruku, že nestane se nebezpečnou trvání státu. Avšak boje tyto nebyly bez užitku. Národní duch a sebevědomí se všude probouzely — lidé a úřadové uvykli slyšet svobodné slovo, což u nás nikdy do té doby nebylo.

Mezi všemi těmito snahami a pracemi odbyl Rieger rigorosa svá a dal se roku 1846 za doktora práv promovovati. Disputoval zároveň se Štrobachem, a promoce jich tím pamětihodna, že užíváno při ní po prvé na universitě aspoň částečně češtiny v debatě učené. Než velikým namáháním utrpělo valně zdraví Riegrovo, i radil mu

přítel jeho, dr. Čejka, aby ošidil přírodu o jednu zimu, kterouž by pod lahodným nebem italským ztrávil beze všeho namáhání. I vydal se tedy Rieger opět na cesty, na kterých mimo jiné navštívil také Bělehrad, Vojenskou Hranici, Slavonsko, Chorvatsko, Rěku, Istrii, Terst a posléze i Řím. V Neapoli, kdež dlel celý měsíc, byl svědkem krutého tehdáž ruchu politického, což záměry jeho tím více posilňovalo a náhledy o svobodě a právu lidu objasňovalo.

V dubnu r. 1848 vrátil se Rieger, stihna ve Vídni druhou deputaci pražskou, s níž se i prací a vyjednávání jejích účastnil, do Prahy, jsa zde mnohým přítelem a upřímným krajanem po delší vzdálenosti co nový zastavatel svobody a národnosti uvítán. Byv za své nepřítomnosti zvolen ve shromáždění svatováclavském, vstoupil nyní do národního výboru. A odtud počínaje náleží život Riegrův takřka výhradně veřejnosti, v níž si jako každý odhodlaný zástupce jasně vyslovených myšlenek hojnost přátel i nepřátel získal.

Líbánky svobody schylovaly se valně ku konci, a svornost až posud mezi Němci a Čechy panující počala se hlavně přičiněním vídeňského výboru bezpečnosti, jehož veškerá snaha k získání Němcům nadvlády čelila, valně kaliti. Jedna národnost štvána proti druhé, mysle popuzovány, každého tísnila trapná nejistota, nikde důvěra — byly to kalné, dusné dny, jako vždy před bouří. Čechům šlo tehda tak jako nyní jen o spravedlnost a rovnoprávnost, Němcům ale o převahu, o svrchovanost frankfurtského sněmu. Kdyby se bylo dbalo upřímných rad náčelníků českých, mohlo to dnes v Rakousku již jinak vypadat a říši mohlo uspořiti se trpké pokoření, národům pak dlouholeté utrpení. Odpor Čechů proti snahám frankfurtským byl s prvu mírný a důstojný, pak ovšem vždy vášnivější, čím jizlivěji dotíráno na posvátné právo samostatné koruny a národnosti české. Nevole tato dostoupila však vrchole, když frankfurtský sněm vyslal do Prahy kancléře v. Wächtera a známého Kurandu, k nimž se přidal dr. Schilling z Vídně. Lidé tito měli v Čechách k smíru působit a zatím byli známi povšechně co nesmířitelní a nejjizlivější odpůrci všeho českého. Bylo tedy již z předu o poslání jejich rozhodnuto, a to tím více, an i němečtí členové národního výboru neuznávali nižádnou toho potřebu, aby byly Čechy ve Frankfurtě zastoupeny. *Samostatné* království české bylo heslem všeobecným. Za takovýchto poměrů pochopili frankfurtští poslové, že obeslání parlamentu od Čechů nyní nelze proraziti, a vrátili se s nepořízenou. Když pak ve „vorparlamentě" ohlásili výsledek svého poslání, volal Schilling zpupně k Čechům: „Vynutíme ostřím meče vaše připojení!" Rieger, předčítaje 11. května v národním výboru stenografický protokol frankfurtského jednání, doložil k oněm slovům povýšeným hlasem: „Na takové argumenty odpovíme cepy!" S galerií přeplněných zahřměl ohromný potlesk a rozčilení bylo tak veliké, že se nemohlo dále rokovati.

Že po odbytí frankfurtských poslův nemohlo se dostati vlídného přijetí deputaci české ohražující se právě proti přechmatům Frankfurťáků u vídeňského ministerstva, zastrašeného povykem německých

ultrasův, jest pochopitelno, avšak právě to, že Slované nemohli najíti nikde ochrany, že na všech stranách o porobení a utlačení jejich se usilovalo a nesmyslně proti nim se štvalo, právě to utvrdilo v předních mužích slovanských přesvědčení, že nutno dbáti o to, aby živlové slovanští v Rakousku se sesílili, a sestředěni o svou budoucnost sami starati se mohli, a následkem toho bylo provolání k sjezdu slovanskému, do jehož přípravného výboru i Rieger zvolen byl. Porad sjezdu nesúčastnil se však Rieger, neboť, jakmile rozhlásila se pověst o uprchnutí císaře Ferdinanda z Vídně do Inspruku, nastala v Praze všeobecná nevole nad násilnictvím, vídeňským výborem bezpečnosti(!) provozovaným, jenž osoboval si vládu nad všemi zeměmi. V Čechách se proti tomu nejprvé opřeli, a k nalehání některých předních šlechticů a národního výboru jmenoval tehdejší místodržitel, hrabě Thun, 29. května prozatímnou českou vládu, do níž povoláni Palacký, Rieger, Brauner, Boroš, hr. Albert Nostic, hr. Vilém Wurmbrandt, Strobach a Karel Herzig. Tato vláda pak uzavřela, vůči panujícímu bezvládí ve Vídni, vstoupiti přímo v spojení s králem v Inspruku přebývajícím, a působiti tak k ustálení poměrů domácích v království českém. Za tou příčinou vytkla si za hlavní účel, vymoci svolání sněmu a odpovědné vlády zemské, přislíbené nejvyšším patentem ze dne 8. dubna. Že však nebylo naděje, aby se Vídeň za nynějších poměrů k těmto koncessím naklonila, vysláni do Inspruku hr. Nostic a Rieger, aby vymohli prozatímné vládě a záměrům jejím schválení císařova. Než zvláštní ironií osudu odehrály se v témže čase, kdy česká deputace v Inspruku vyjednávala, v Praze známé krvavé svatodušní výtržnosti, a výsledek poslání Riegrova a koncesse na císaři vymožené přišly tím úplně na zmar. Vláda prozatímná zrušena a na svolání sněmu pak nebylo lze ani pomysliti, a to tím méně, an říšský sněm hned na to svolán byl. Rieger zvolen do říšského sněmu v sedmi okresích, přijal mandat za okres železnobrodský, a započal již 18. července ve Vídni činnost svoji. Nemůžeme zde jednotlivá sezení ani návrhy Riegrem činěné, tím méně řeči jeho zevrubně sledovati, obmezenost místa nutí nás k stručnosti co možná největší, a ukládá nám obmeziti se pouze na nejčelnější momenty z parlamentárního jeho života.

Památným v životě Riegrově zůstane den 19. září r. 1848, kdy deputace uherského sněmu žádala, aby sešlo od ustanovení řádu sněmovního, jenž nedovoloval nižádné deputaci přístupu ni do sněmovny ani do některého výboru. Proti tomu povstal Rieger, a vylíčiv ohnivou řečí neoprávněnost žádosti Maďarů, jakož i zpupnost jejich a útisky, jimiž týrají ostatní národy, dovedl toho, že sněm 186 hlasy proti 108 odmítl žádost Maďarů. Od té doby nemá Rieger větších nepřátel, jako Maďary, avšak mužem sloužícím svatým prospěchům své vlasti a jednajícím dle zásad pevně vyslovených nehne ani panská přízeň ani nepřízeň. Možná-li, vystoupila zášť tato ještě více. když vymohl Rieger, aby banu Jelačiči vojsko na pomoc vysláno bylo. Přijetím návrhu Riegrova byla strana německo-maďarská poražena úplně,

záměry její smělou rukou zkřižovány — i sáhla tedy bez odkladu k revoluci.

Dne 6. října — v den smrti Latourovy — vypukla, jak známo, revoluce, jíž život poslanců českých v první řadě ohrožen byl — bylať luza vídeňská proti Čechům v té míře poštvána, že se netajila se záměrem svým, připraviti osud Latourův i Riegrovi a přátelům jeho. I nezbývalo poslancům našim, než prchnouti z Vídně; Rieger provázen přítelem svým K. Havlíčkem, opustil ještě téhož dne revoltované město a přibyl 9. t. m. šťastně do Prahy. Revolucí vídeňskou nastalo v celém Rakousku zvláštní hnutí, než málo kde nalezlo příznivců, an byly dobře známy nekalé prameny, z kterých vzalo původ svůj. Sněm sice rokoval dále, ale národové se o něj mnoho nestarali, jsouce jednak strženi do víru boje o vlastní svou existenci, dílem omráčeni prudkým zápasem krutě řádícího ducha času, jenž chtěl národům bolestné, ale spasitelné naučení dáti. V tom právě čase počal vystupovati ráz stran jasněji na jevo, vláda počala, jsouc výsledky na bojišti sesílena, méně tajiti se s plány svými a utvořila si z dosavadních obranců urputné nepřátele, vyvolala oposici, jež konečně sněm, do Kroměříže svolaný, v nějž tolik doufáno, pochovala, ale přes vše čest jeho zachovala. V Koměříži hlasovala česká strana obyčejně s oposicí, než všechna práce její byla marna, svobodomyslné její záměry zmařeny vládou násilnickou. Mezi sněmovníky kroměřížskými vynikal nade všechny Rieger, tak že právem říci možno, že doby kroměřížské jsou základem slávy Riegrovy, jeho tehdejší slova zaryla jméno jeho do srdce národa a ozdobila je oslňujícím leskem, jejž žádné sočení, žádná lež nepřátel, žádné protivenství nedovedlo mu odejmouti.

Z četných slavných dnů, jichž dožil se za krátkého trvání sněmu kroměřížského, uvádíme jen řeč jeho (22. listopadu 1848) proti schválení protokolů říšského sněmu ve Vídni za měsíc říjen, z doby to, kde čeští poslanci před násilnictvím luzy vídeňské prchnouti museli; řeč na obhájení §. 1. ústavy sněmem vypracované, jenž zněl: „Všecka moc ve státu pochází z lidu“ (10. ledna 1849); řeč k obraně čtrnáctého paragrafu ústavy (žádný náboženský spolek neužívá od státu ochrany před jinými), a konečně řeč 6. března na obhájení ústavy — byla to poslední řeč, již na tomto sněmu mluvil, poslední mužné slovo jeho zaznělo národům rakouským, a v následujících dnech utrpení a mdloby vzpomínal mnohý rázných slov jeho. 7. března na to byla sněmovna násilně rozehnána a čeští poslanci vrátili se z Kroměříže, jež měla býti kolebkou svobody, ale rakví její se stala, k všeobecnému ustrnutí do Prahy. Každý skorem cítil, že svobodě odzvoněno umíráčkem, neboť málo kdo věřil slibům a oktrojované ústavě. Poslancům zbyla nyní ta jediná potěcha, že práce jejich nebyla přec úplně snad marná, bylať ústava, tak jak ji sněm kroměřížský vypracoval, uveřejněna, národové mohli ji posouditi a sami o provedení její se zasaditi. Víme nejlépe, co v tomto směru vykonáno. —

Napohledný tento nezdar nepřipravil však poslance české o důvěru, nejlépe osvědčeno to velkolepým průvodem pochodňovým, který pražské studentstvo dne 14. března 1849 ve spolku s měšťanstvem Riegrovi, Palackému a Borošovi uspořádalo. Pochodní bylo přes 200 a jásot lidu trval až pozdě do noci.

9. dubna 1849 zvolen Rieger do výboru Slovanské Lípy, kdež marně na to nalehal, aby obce žádaly za udělení ústavy, sněmem vypracované. Byla to v tehda panujících poměrech žádost věru marná. Čilý ruch před tím panující pojednou vymizel a ochablost a lhostejnost, ba tupost zaujaly místo jeho. V takovém vzduchu nemohl Rieger žíti i vypravil se, jako mnozí jiní, na cesty. Odebral se Německem do Paříže, kdež až do konce roku 1850 meškal zanášeje se hlavně přípravními studiemi ke spisu „Průmysl a postup výroby jeho v působení svém k blahobytu a svobodě lidu, zvláště pracujícího,“ kterýž dopuštěním činné naší „Matice“ teprv r. 1860 světlo boží spatřil. Mimo to obcoval pilně s výtečnými státníky a spisovateli, již sobě v společnosti jeho libovali. Obcování toto mohlo mu však býti velmi nebezpečným, nebo když 18. května 1849 náhodou se u knížete Adama Czartoryjského, náčelníka polské emigrace, s Pulszkim, Telekim a jinými politickými osobnostmi sešel, podkládáno mu, že kul s těmito uprchlíky plány velezrádné, ba na základě jakéhosi protokolu schůze této, který u polského emisaře Czaplického, zatknuvše jej ve Vratislavi, našli, vyhlašováno, že prý Rieger s Maďary a s Czartoryjským položili základ veliké konfederace Slovanů a Maďarů proti rodu Habsburskému a vládě jeho v Rakousku, z kteréhož podezření se Rieger marně očistiti snažil. Ba i když sami maďarští emigranti prohlásili, že úmluvy, jež prý s Riegrem učiniti měli, nesouhlasí s náhledy jejich, i pak ještě spílaly německé noviny krmené z disposičního fondu českému velezrádci. V těchto dobách nalezl Rieger vřelého obhájce v příteli svém K. Havlíčkovi a v dr. Gablerovi, jenž mu věrně po boku stáli. Byloť tehda očerňování náčelníků našich na denním pořádku: Palacký byl prý původcem svatodušního povstání a po rozpuštění sněmu bouřil prý sedláky u Slaného proti vládě, Rieger zase prý bojoval na barikádách v Drážďanech, a v Paříži osnoval svatozrádné úmluvy! Takými prostředky, o jichž hanebnosti mluviti nebudeme, měli být výtečníci naši připraveni o dobrou pověst, jmeno jejich mělo býti pokáleno — marná práce! Ke všem námi vyčteným úkladům přidružilo se zatknutí Riegrovo právě v štědrý den téhož roku, právě an v jisté anglické rodině k večeři zasedal. Byl sice ráno propuštěn, poznaliť pánové, že se zmýlili, než nehoda tato znechutila mu Paříž na čas, a proto odcestoval do Belgie, Holandska a do Anglie. Odtud odebral se ve společnosti básníků Meissnera a M. Hartmanna do horního Skotska. Vrátiv se na to opět do Paříže věnoval se výhradně svým studiím, podnikaje často výlety do Rouenu, Toursu, Orleansu a jiných průmyslem slynoucích velikým měst francouzských.

Rok 1850 skláněl se ku konci a v Rakousku bylo stále vše při starém. Bachova vláda tížila co můra na národu českém, tlačíc

a dusíc každý volnější pohyb, tiskové soudy se jen jen hemžily, nastalo veliké zavírání a internování po všech vlastech rakouských. V těchto poměrech nezbývalo Riegrovi, než aby se navrátil opět do své otčiny, nechtěl-li býti považován za vystěhovalce či uprchlíka. Než nebylo to tak snadné, a proto musel se Rieger ze všech stran zabezpečit proti možnému stíhání. Nejprvé vymohl si v Drážďanech na předsedovi rakouského ministerstva, knížeti Felixi Schwarzenberkovi, zajištění, že pronásledován nebude, a pak zjeviv se náhle ve Vídni přinutil i Bacha, že následoval velkodušného Schwarzenberka. Tak jsa na všech stranách jist a bezpečen, vrátil se konečně Rieger po dlouhém putování svém v cizině opět do Prahy, kdež trvale se usadil, zasnoubiv se nedlouho na to s dcerou dávného přítele svého Palackého. Od toho času soustředila se veškerá činnost Riegrova jen v literatuře, již obohatil překladem Irvingova „Žití Mahomedova“ z anglického a Drozova „Politického hospodářství“ z francouzského. Četné články v německých politických novinách svědčí, že i tehdy, kdy jiní nad budoucností vlasti malomyslně pochybovali, on neunavně pracoval a hájil práva její. Rovněž musíme zde jmenovati Riegrův výtečný překlad Fredrova „Pana Čapka“, báseň na smrt Máchy, balády: „Mansfeldova smrt“ a „Pěstoun cizinec“, a jeho světoznámou „Kovářskou“. I „Slovník naučný“ jest z větší části dílem jeho. Jeho toliko přičiněním získány byly pro dílo to nejznamenitější síly, které bohdá vytvoří společně národu našemu ke cti a na prospěch sloužící dílo. Veliký počet článků, od Riegra samého sepsaných, svědčí jasně o neobyčejně mocném, vzdělaném a důmyslném duchu svého původce.

V únoru 1860 podnikl Rieger cestu do Nizzy, kdež choť jeho s rodiči zimu trávila. Na návratu z cesty této zemřela v Podmoklích choť našeho Palackého. Rieger však spěchal již v dubnu opět do Prahy, kamž jej věci velmi důležité volaly. Rokem 1860 jakoby volnější život byl se ve vlasti naší rozproudil, zdálo se, že těsná pouta absolutismu, jimiž Rakousko bylo po celé desítiletí svíráno, povolují. Té chvíle počalo se u nás mysliti na vydávání českého politického listu. Samo sebou se rozumí, že záměr ten ve Vídni, od jakživa nám nepřející, s nejtužším se setkal odporem. Všechny žádosti o udělení koncesse byly naprosto odmítnuty. I uchopil se Rieger věci té sám a sepsal své proslulé memorandum o utiskování snah našich národních, a vydal se s továrníkem Macháčkem do Vídně, kdež 18. června měli audienci u císaře, jenž české posly laskavě přijal a s nejlepší nadějí propustil. Uvítání, jakého se dostalo navrátivší se deputaci z Vídně, je posud každému v dobré paměti. Od té doby zůstal již Rieger v čele národa našeho. Ve Vídni nezdáli se toho příliš dbáti, neboť nejen že nebyl povolán s jinými autoritami politickými do rady říšské, ale ani koncesse na noviny, ač mu to slíbeno, neudělena mu.

Vyšel diplom říjnový; všeobecně mělo se za to, že na základě tohoto císařského patentu, jímž aspoň částečně uznána historická

práva jednotlivých národů, nový u nás rozpučí život. Částečně se tak stalo, ač daleko nevyplněny všechny naděje naše. Že i Riegrovi nastala nová činnost, že octna se v proudu politického života, se vší usilovností ve prospěch národa svého pracovati počal, kdož by o tom pochyboval?

Ku konci prosince roku 1860 počaly v diplomu připověděné koncesse vstupovati do života. Prvním osvědčením probuzení našeho byly volby do zastupitelstev městských. V Praze i na venkově musela stará zastupitelstva ustoupiti novým a s novými muži zahostil se i ve většině měst našich nový mnohoslibný život. Tehda vykonaly již „Národní Listy“ s Riegrovými články platné služby. Nastaly volby do sněmu, jichž řízení převzali Palacký, Rieger a Brauner. Jak slavně dopadly tyto první sněmovní volby u nás, vzdor nespravedlivému volebnímu řádu Schmerlingovu, jenž nemírné německému živlu nadržuje a proto paladiem Němců našich, kteří volání naše po opravení jeho posud jen ousměšky odbývali, se stal, víme všickni, nezískali jsme od té doby mnoho okresů a neztratili žádný. Nebude se dojista nikdo diviti, řekneme-li, že v té době nebylo snad listu v Rakousku i za hranicemi, jenž by nebyl oplýval spoustou nejhanebnějších urážek a lží, jimiž důvěrníci národa našeho měli u lidu o vážnost připraveni býti — než náš lid odpověděl zákeřníkům těm velmi výmluvně — skorem všechny města a obce království českého jmenovaly Palackého, Riegra a Braunera čestnými občany.

Zahájen sněm (6. dubna 1861). Že i zde zaujímal Rieger první místo, nebude nikdo pochybovat. O tom, čím nám tento Schmerlingovský sněm byl, nemůžeme se zde šířiti, každý, koho jen poněkud zápas náš za odvěká práva koruny české zajímal, utvořil si o něm již dávno svůj úsudek. Dost smutné, že jsme na svém sněmu byli v menšině, že sněm království českého pracoval na škodu tohoto království. Co platny byly všechny protesty, německá většina smála se požadavkům Čechů pohrdlivě a ucpávala si uši před mocným voláním strany české: Rovné právo všem. Ba i tím páni Němci hned v prvním zasedání osvědčili lásku svou k vlasti naší, jež pohostinně a přátelsky je v lůno své přijala, že nechtěli ani slyšet o návrhu, aby císař dal se korunovati v Čechách na krále, jen velikým úsilím a přispěním několika minulosti své pamětlivých šlechticů prošel zmíněný návrh kardinála Svarcenberka a zvolena deputace, jež toto přání sněmu českého ve Vídni přednésti měla.

Po nedlouhé a nepříliš valné činnosti odročeno toto první zasedání sněmu českého (21. dubna 1861) a poslanci naši vypravili se s protestem v ruce do vídeňské rady říšské. Nemůže být a není dojista více pro nás pokořující zpomínky, jako na tuto neblahou cestu do Vídně. Vše, co máme velikého, pokáleno zde nejsurovějším spůsobem, poslancům našim nedovoleno mluvit, každé přímé slovo z jich strany vyvolalo velikou bouři mezi centralisty a obecenstvem na galeriích, jež posly naše takřka insultovalo, slavná koruna česká, jež skvěla se tolikráte i na hlavách panovníků z rodu Habsburského, obdávajíc je leskem

a činíc je vlastně mocnými vladaři, stržena v kal a hozena za divého jásotu bezuzdné luzy mezi staré haraburdí, státní právo naše, tolika svatými přísahami králů českých stvrzené, prohlášeno za šibolet, zkrátka kde bylo nám co drahého a svatého, kde jaká upomínka nás hrdostí naplňující, vše to poprskáno vášní zaslepenými protivníky našimi a nepřáteli jmena českého. Co platna všechna výmluvnost Riegrova, co zápal jeho v hájení práv zemí svatováclavských, on i soudruhové jeho stali se terčem úsměšků a věc jimi hájená cílem nejurputnějších útoků. Jakýž tedy div, že 25. června 1863 došla poslancům našim trpělivost a že ohradivše se proti nezákonnímu počínání rady říšské, kteráž i rozhodování ve věcech jen úplnému zastupitelstvu říše přináležejících si osobovala, opustili, v čele Rieger, toto shromáždění nepřístupné spravedlivosti a řídící se jedině vášnivostí svou.

V tomže čase učiněny první kroky k vyplnění dávné myšlenky Riegrovy, k postavení prozatímného, ale samostatného stánku české Thalie. Událost tato jest pro národní život náš nesmírně důležitá a národ český nesmí vytrvalé hájení a provedení myšlenky této mezi nejmenší zásluhy Riegrovy počítati. Rieger a naše divadlo jest, abych tak řekl, tělo a duše — jedno bez druhého nelze si mysliti.

Nastalo třetí zasedání sněmu českého r. 1864, i zde vynikal Rieger činností a horlivostí, poukazujeme jen na rokování o národní rovnoprávnosti a státoprávním postavení koruny české a konstitučním spůsobu vlády.

Do téže doby spadá neblahá roztržka mezi „Národními Listy“ a Riegrem, jejíž příčinu sluší hledati v různém mínění o polské otázce a v příkrém vystupování „Národních Listů“ proti šlechtě, v níž Rieger viděl a stále spatřuje velmi důležitého faktora v národním i politickém životě našem. Dnes netřeba nám snad ani k tomu poukazovat, že zásady Riegrem a jeho organem nově založeným „Národem“ hlásané a hájené skvěle se osvědčily, a že události samy Riegrovi úplné zadostučinění podaly.

Ze čtvrtého zasedání sněmovního uvádíme mimo jiné jen památný onen den, kdy jednalo se o rovnoprávnosti na universitě pražské. Řeč, již tehdy měl Rieger, háje rovné právo národa našeho na universitě otcem vlasti, Karlem IV., založené, sluší čítati mezi jeho nejlepší, nadšení z ní vanoucí naplnilo a uneslo širé kruhy obecenstva našeho, a pádné důvody její přiměly i vládu, že konečně z hlubokého spaní procitla a k činům se vzchopila — pravím vzchopila, škoda však, že při známé rozhodnosti rakouských vlád nic platnějšího neprovedla. Od té doby uplynulo již hezky času, a pražská universita jest posud jak jindy bývala, ač nám nyní i v tomto ohledu snad utěšenější doba nastává.

I činnosti Riegrovy v zemském výboru, v němž od počátku zasedal, musí zde několika slovy připomenuto býti. Celou řadu národu našemu a zemi prospěšných zařízení máme jemu co děkovati, nevyhýbalť se žádné práci, maje i zde vyšší účel, jemuž celý život jeho posvěcen, na zřeteli.

Nastal rok 1866. Před vypuknutím války vyslán Rieger do Vídně, aby jmenem Prahy a království českého císaři oddanost národa projevil. Když pak Prušáci ku Praze se blížili, uloženo Riegrovi, aby se zemskou pokladnicí do Plzně se odebral, odkud musil, jak známo, v krátce do Lince se obrátiti. Zároveň s pokladnou zemskou střežil Rieger i jmění Svatobora a Matice.

Vrátiv se do Prahy odebral se opět do Vídně, kdež účastnil se sjezdu všech čelných vůdců Slovanů rakouských. Příležitosti této použil, že vyzván jsa radou obce Prahy, přednesl císaři stížnosti hlavního města království Českého na nelidské vydírání Prušáků a žádost za úplnou všeho náhradu. Slíbeno mu vše, než pomoc nešla dlouho, a tak učinil Rieger v prvním opětném zasedání zemského výboru návrh, aby ujal se výbor neblahých obětí oné války, jež zůstaveny byly náhlé bídě a milosrdenství lidskému. Účinek návrhu toho byl znamenitý a mnohý chudák žehná podnes původci jeho.

Následující na to návštěvy císařovy použil Rieger opětně k tomu, že ujistil J. V. úplné oddanosti národa českého a poroučel do ochrany jeho samosprávu země. Byly to tehda, vzdor neštěstí, jež naši vlast stihly, doby nadějné, myslilo se všeobecně, že teď konečně dojde uznání národ český a že vyměřeno mu bude v říši místo minulosti i přítomnosti jeho důstojné, než zklamali jsme se opět. Sněm 19. listopadu zahájený neuskutečnil žádnou z nadějí našich, ba i sama bytnost staroslavného tohoto království měla být ohrožena, proti čemuž se sněm většinou svojí rázně ozval, podav císaři adresu, kteráž důstojně ale rozhodně ohradila před mocnářem práva koruny české. V odpověď na sněmovní adresu byl sněm český 2. ledna 1867 rozpuštěn, nemát to příliš velké váhy, že i ostatní sněmy předlitavské rozpuštěny byly, to, co válkou pruskou k nám zavátý saský ministr Beust zamýšlel, museli a měli jsme my hlavně potvrditi. Jednalo se o schválení hotového rozdělení říše ve dvě polovice, což, jak se samo sebou rozumí, u nás odpor vyvolati muselo, neboť nebyli jsme vzdor všemu utrpení zvykli, býti loutkou v rukou našich nepřátel a nehodlali jsme mlčky na to hleděti, jak slavné naše království mizí v bezejmené jakés nové říši. Volby do nově svolaného sněmu vypadly ve smyslu našem. Sněm zahájen 18. února 1867 a hlavní prací jeho měly být volby do říšské rady, což však adresou ohražující práva království českého odmítnuto. Řeč Riegrova pro návrh této adresy (25. února) jest v každém ohledu památná. Na tuto adresu však neměl pan Beust jiné odpovědi, leč násilí. 27. února rozpuštěn sněm a vypsány nové volby. Tentokrát podařilo se vládě proraziti ve sboru velkostatkářském, jakými prostředky, víme všickni dnes ještě dobře, a mohla tedy býti jista, že český sněm v nynějším svém složení zámyslům jejím se neprotiví. Čechové pak, nemohouce zjednati právním náhledům svým většinu, podali dne 13. dubna 1867 proslulý protest svůj proti volbám do rady říšské a opustili, když byl Rieger za velikého lomozu Němců mocným hlasem zvolal: *„Nemohouce se zúčastnit v jednání nezákonném nehodláme déle zde setrvati! Sláva budiž*

naší drahé vlasti! Sláva králi!" sněmovnu. Co nyní následovalo, v dobré u nás posud paměti, poslanci němečtí z Čech neostýchali se hráti lehkovážnou hru s právy království českého, Čechy měly utonout v Cislajtanii. Než slavné volby z roku 1868 přesvědčily vládu, že musí počítat s celým národem, a 22. srpna 1868 podána věčně památná deklarace, již celý národ náš za svou přijal a pro niž nesčetné svízele vytrpěl. Mysleli nás násilím k poddajnosti přinutit, žalářovali nás, konfiskovali nám myšlenku v hlavě a peníze v kapse, vojenské soudy a stav obležení prohlásili v hlavním městě, než: vlády na čas, národové na věky! Trýznitelé národa našeho, již i na Riegra a Palackého po pověstné cestě k sjezdu Moskevskému — drzou ruku svou vztáhnouti chtěli, vzali zaslouženou odplatu: nenávist a povržení lidu, a po politických svízelích kráčí národ náš nové, bohda utěšenější budoucnosti vstříc. Dnes netřeba nám již čekati snad, co nám milost něčí uštědří, sám král český prohlásil slavně v poselství svém ku sněmu českému 14. září 1871, že *rád uzná práva slavného tohoto království a korunovační přísahou je obnoví.* A veliký díl výsledku tohoto děkujeme právě Riegrovi, jenž až do poslední chvíle s vládou vyjednával o spůsobě, jak možno by bylo uspokojiti právní požadavky národa českého a navrátiti mír národům rakouským. Pokud jediné srdce české bíti bude, nevymizí v národě našem vděčnost k Riegrovi.

O vyznamenání, jakého se Riegrovi za působení jeho dostalo, nemůžeme se zde šířiti, poukazujíce pouze, že jest čestným občanem ve všech snad obcích království českého. Než i na vysokých místech uznána byla a bohdá bude blahodatná činnost jeho. Tak mu udělil roku 1863 při tisícileté slavnosti založení ruské říše car Alexander II. komandérský kříž řádu sv. Anny, roku pak 1868 zvolila jej král. česká společnost nauk za svého mimořádného člena. Také charkovská universita jmenovala jej čestným členem svým.

A nyní ještě několik slov o osobě Riegrově.

Rieger jest muž postavy vysoké, silné. Tvar jeho obličeje je příjemný a ryze slovanský, pleť bledá, nikoli však útlá, oko temné, bodavé, vous bujný a vlas tmavohnědý, trochu zakroužený. V chování svém jest elegantní, plastický, jeho hlas je zvučný baryton, ohebný, mužný a plný výrazu, jeho řeč obratná, vzletná i do podrobna odstíněná. Rieger mluví jasně, jadrně, úsečně, nelibuje si v zapletených větách, či v řečnických floskulích, nýbrž jde rovnou cestou k cíli jako každý pravý a poctivý bojovník za pravdu. Nejlépe zná vyjádřiti posměch a opovržení, pocity to ovšem nehrubě příjemné. V domácnosti své jest skromný, a nikdo by tu v něm nehledal těch nadpřirozených vloh a schopností jeho, toho vznešeného a neohroženého ducha, jimiž slyne.

Rieger jest znamenitý řečník a výtečný státník, to ví celý svět, než méně známo, že mimo to je i laskavým otcem a manželem, oddaným a obětovným přítelem, že v duši jeho vedle náruživé lásky k vlasti i jemnější city se uhostily, že člověk Rieger je tak dobře

beze skvrny jako politik. A přec našli se lidé, kteří i na čest jeho sáhnouti se neostýchali, viníce jej ze spolků a zámyslů svobodě nepřátelských. Jediný pohled na Riegrův život, na jeho působení odkazuje všechny ty domněnky v obor nesmyslných lží. Může on, jehož celá povaha vyznačuje se tak vzácnou pevností, vytrvalostí, důsledností a nezištností i v nejhorších poměrech, může on kdy službu svobody odpřisáhnouti a sebe i národ zraditi? Toť věru směšné a jen podlá zášť a nenávist může takového cosi o něm se domýšleti a roztrušovati.

Na konci kladu zde malý výňatek z novin „Maehrischer Wanderer" z roku 1850, abychom poznali, jak se před dvaceti lety z německé strany o Riegrovi soudilo: „Čechy jsou bohaté na schopnosti, rozum a smělé, vznešené vášně. Jejich dějiny skvějí se skutky, pro svobodu ducha konanými. Od Husa až do bělohorské bitvy jeví nejohromnější snahy k obránění národnosti a svobody vyznání. Čechy klesly v boji a teprv novějšího času zvedly se, opět a opět bojují za národnost a svobodu napnutím nejlepších sil svých, duchem, nadšením a náruživostí. Mezi mnohými duchaplnými muži, kteříž v novější době se snažili, aby Čechám zpět dobyli jejich dávného postavení v dějinách, mezi těmi stojí Rieger v první řadě. Již co mladík, ba téměř co chlapec vstoupil mezi ně a byl jedním z nejschopnějších zastavatelů a šiřitelů nových myšlenek, kteréž Slovanstvo rozehřály a k novému národnímu životu povolaly. Jsa neodvislým ve svých poměrech soukromých, mohl se věnovati vážným a všestranným studiím, mohl cestovati k slovanským bratřím, kteříž, vedeni stejnými myšlenkami, usilovali o povznešení národu z poroby a zapomenutí; mohl konečně vzdálené země navštíviti, aby vyhledal a skoumal státní řády, umění a nauky tam právě, kde kvetly v nejkrásnějším rozvinu. Od r. 1848 vidíme Riegra vždy v popředí, jej považují za nejpravdivější výraz naší národní bytnosti a to právem, neb nikdo není v té míře zástupcem šlechetného národního ducha českého, nikdo jej nejeví v jeho hrdosti a smělosti, ba i v jeho fantasticky temném pudu tak ryze a čistě, jako právě Rieger. Není tedy v Čechách na ten čas muže schopnějšího nad něj, aby vedl národ k politickému životu; Rieger je mlád, výtečný právník a co státník velmi důkladně vzdělán; ve věcech národních je žák, anebo lépe řečeno učeň Palackého, jemuž je ohnivou láskou a přátelstvím oddán; jej nazývali často ústy Palackého, aby tím naznačili, že hájí výmluvnou řečí svou myšlénky Palackého, jemuž se nedostává vyšší řečnické schopnosti. Rieger vystoupil co řečník teprv v Kroměříži úplnou silou svou; Rieger má ve své vlasti a v Rakousku při novém obratu věcí velkou budoucnost, kterouž mu pojišťuje jeho duševní schopnost v té míře, jakož i jeho oblíbenost u českého a vůbec slovanského národu."

Zdá se, že slova tato dojdou v brzku plného uskutečnění!

Jan Komenský

(Nákladem: F. Bartel, dřevorytecký ústav v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

JAN AMOS KOMENSKÝ.

S nevýslovnou úctou přikročuji ku krátkému vypsání života muže, jenž jmeno české a ducha českého před celým vzdělaným světem proslavil. Neníť dojista v národě našem nikoho, jenž by dnes tak povšechnému se těšil uznání, jako právě náš Amos Komenský, přítel i nepřítel sklání se v pokoře před velikánem tím a vyslovují oba s úctou stejnou slavné jmeno to. Však byl již také čas, aby památka tak slavného ducha obnovena byla. Po šedesáte let sloužil skorem všem evropským národům, učili se od něho a kořistili z bohatých pokladů ducha jeho — než zapomněli na něho. Taký jest běh života. Osoby, které po celý život svůj nic prospěšného nevykonaly, jimž o šlechetnosti a obětavosti se ani nesnilo, velebí pera prodajná, těm staví se sochy, jmena jejich stávají se nesmrtelnými: a tento šlechetný, neobsáhlými vědomostmi vynikající, národ náš v nejhorší době ponížení před vzdělaným světem k úctě přivedší, celému světu nesmírné služby prokázavší, pro lásku k vlasti neblahým osudem až do posledního okamžiku trudného svého života pronásledovaný muž upadl v zapomenutí doma i v cizině. U nás v Čechách i na Moravě postarali se o to ctihodní přátelé všeho českého, Jezovité, již provázeni krvežíznivými katany Huertou a Marradasem, upomínku na vše veliké a šlechetné hubili, cizina pak nevděčně zapomněla slavného Čecha. Věru většího bezpráví nebylo nikdy spácháno. A přece jest Komenský výkvětem ducha českého pěstovaného národní svobodou, jest representantem v nejkrásnějším slova smyslu doby té, již „zlatou" zoveme. Ba věru, kdyby i jen Komenského byla nám odchovala, zasluhovala by názvu toho, skvíť se posud a věčně se skvíti bude jmeno Komenského takým leskem, že i nejjizlivější jazyk nepřátelský vůči tomuto skvělému důkazu musí uznat, že i my Čechové byli jsme zdární pracovníci na roli osvěty a bohda i budeme.

Jan Amos Komenský narodil se v Uherském Brodě na Moravě z rodičů přiznávajících se k jednotě Českých bratří. Osiřev v nejútlejším věku, byl zůstaven péči poručníků, kteří nestarali se ni dost málo, aby mladý schopný schovanec řádně vychován byl, tak že se sotva počátkům literního umění doma přiučil. Teprvé v šestnáctém roce věku svého, zahořev ušlechtilý jinoch touhou po vyšším vzdě-

lání, vstoupil do škol latinských, k nimž neobyčejná náklonnost jej pudila. Hově zvyku tehdejšímu odebral se r. 1610 s mladým pánem z Kunovic do Herbornu v Nasavsku, kdež potrval až do roku 1612, v kterémž roce se na proslavenou tehdy universitu Heidelberskou odebral. Za dovršení studií bylo tehda považováno cestování, i vydal se tedy i Komenský na cestu do Holandska, navštívil město Amsterodam, jež v dobách neštěstí útulkem se mu stalo, a přepravil se odtud bezpochyby i do Anglie. Obohativ takto v cizině duši svoji neobyčejnými vědomostmi a nabyv znamenité zkušenosti navrátil se roku 1614 do své vlasti.

Školství tehdejší bylo velmi bídné. Komenský nám píše o něm: „Při těch ..., kdo k školám obráceni, tak tvrdého způsobu učení užíváno, že školy vůbec za mučírny a lámání hlav držány, a mnozí splašíc se od knih, k řemeslům a jinam prchali. Kteří zůstali, neb zůstati a cvičiti se dáti museli, při těch neopravdově, nerozšafně, neuměle, na opak a na ruby všecko téměř činěno ... co za rok lidské mysli pochopiti dáno, v tom pět, deset i více let mládež drželi. Co pěkně, povlovně v lidskou mysl uvedeno, a jako štětcem vymalováno býti mohlo, to se do nich násilně tisklo a tlačilo, nébrž tlouklo a hmoždilo. Co světle a zřejmě, jako z vyloupané skořepiny jádro před oči se stavěti mohlo, to se tvrdě, zatemněle, zamateně a zamotaně jako v pohádkách nějakých přednášelo ... i z akademií jen s omáčeným uměním vycházeli ... Na čtenářství a písařství mládež naše vynakládala svá školská leta a na koustěk při tom hlasové hudby a počtářství. Pochytil-li kdo drobet latiny neb němčiny, to za zvláštní kořist měl, a v tom věk mladosti strávě, dále a výše někam jíti neměl kdy ..."

Komenský vstoupiv již v dospělejším věku do školy, měl nejlepší příležitost obtíže a nemotornost zvráceného tehdy vyučování sám na sobě poznati a tomu snad jedině děkujeme, že obrátil veškerou píli a pozornost opravám ve školství, nepřestávaje přemýšleti, jak by zlořádům těm odpomoci se dalo. Jakých úspěchů dodělala se snaha tato, víme všichni nejlépe, stalť se obnovitelem školství.

Vrátiv se na Moravu byl Komenský 22 let stár, i nemohl býti hned na kněze posvěcen, i povolán byl od slavného příznivce učených mužů, moudrého, šlechetného ochrance, pana Karla z Žerotína, tehdáž nejvyššího hejtmana markrabství Moravského, do města Přerova, kdež odevzdáno mu řízení bratrské školy. Ačkoli škola tato ode dávna kvetla, snažil se Komenský přec zavésti i zde platné opravy, i počal přemýšleti, jakým způsobem by se školství zlepšilo a žákům učení platně usnadnilo; zarazilť zde první jakýsi způsob školy realní. Za dvě leta na to byl vysvěcen na kněžství a stal se kazatelem jednoty bratrské, kterýž úřad opět po dva roky zastával, až roku 1618 do Fulneku za kazatele a správce školy povolán byl. Tu usmálo se štěstí na něho, práce se mu dařila, od bratří byl vážen a milován, a blaženou domácnost připravovala mu milovaná choť a dvé dítek, jichž vychování v prázdných chvílích se věnoval.

Tento pobyt ve Fulneku jest nejšťastnější dobou z života Komenského, bohužel že trval jen na krátce. Byliť šťastní dnové ve Fulneku předchůdci velikých strastí a utrpení, z nichž celý další život Komenského sestává. Stavové čeští a moravští zbouřivše se proti Ferdinandu II. po vítězství na Bílé Hoře (1620, 8. listopadu) s hnusnou nelidskostí a ukrutností na hrdle i na statcích byli potrestáni. Po návodu jezovitů obyvatelé nekatoličtí spůsobem „nevážným, ukrutným, lehkomyslným, nekřesťanským, ale daleko hůře než tureckým pohanským“, vyhrůžkami i zbraní beze všeho přesvědčení na víru katolickou byli převáděni, i zachvěla se země pod ukrutenstvím vítěze, který zemi českou poplenil, práv jejích ji zbavil a všelikým dobrodruhům na pospasy a za tučnou kořist vydal.

Vojsko španělské, Ferdinandovi ku pomoci vyslané, vtrhlo rok po osudné bělohorské bitvě i na Moravu, a vydrancovalo a vypálilo město Fulnek. V nešťastné této době přišel Komenský k veliké pohromě. Osud, prvé mu tak příznivý, zanevražil naň a pod zříceninami Fulneku pochováno štěstí jeho a ovoce mnoholetého namáhání a trpké práce: ztratilť Komenský nejen všechno své jmění, knihy a rukopisy, ale i milovanou manželku a dvě své dítky. A jako by na tom nebylo dosti, zavřeny byly nekatolíkům modlitebnice a sbory a kněží jejich vyloučeni ze země. Tu vyskytuje se na obzoru chmurami zastřeném spasná postava šlechetného Žerotína, jenž za to, že zůstal králi věren, aspoň na krátký ještě čas náboženské svobodě se těšil. K němu tedy, co k mocnému ochranci a dávnému příznivci, utekl se Komenský a s ním i jiných 25 kněží, již v Brandýse nad Orlicí vítaného útulku a aspoň na čas oddechu našli. V těžkých těchto časech napsal Komenský svůj *„Labyrint světa a ráj srdce“*, tuto nehynoucí ozdobu literatury české, připsav jej z vděčnosti ochranci svému (1623).

O obsahu důležitého díla tohoto se zde rozpisovat nemůžeme, podotkneme pouze, že „tuto svou filosoficko-satyrickou allegorii“ plnou živosti dramatické, panoráma to nedokonalostí lidských, sepsal Komenský i pro bystření ducha i pro ušlechtění jazyka českého slohem tak jadrným, důmyslným a básnickým, že o pravdách tak hlubokých a každého člověka se týkajících, prostěji a srozumitelněji naprosto není možná mluviti. Vždyť sám on o hodnotě a spůsobu Labyrintu se takto pronáší: „Není báseň, čtenáři, což čísti budeš, ačkoli básně podobu má, než jsou věci pravé, jimž vyrozuměje, sám poznáš, zvláště kdo by mého života průběhu něco povědom byl: protože jsem tu na větším díle své vlastní příhody, s nimiž jsem se v nemnohých těch letech života svého již potkal, některé pak při jiných spatřil, nebo o nich návěští sobě dané měl, vymaloval ... Jak vtipně, nedbám; dejž Bůh jen, aby prospěšně, mně i bližním mým.“ Na poslední nechť odpoví každý, kdo pokochal se v rozkošném a věru klasickém vylíčení převrácenosti světa a malichernosti snah jeho v „Labyrintu“. Bratřím byl „Labyrint“ knihou po bibli Kralické nejdrahocenější, i nám zůstane na vždy přeskvostným klenotem.

Když pak po roce na Karla Žerotína naleháno, aby vypověděl ze statků svých bratry, byl Komenský, jenž se na Brandýse po druhé oženil (1624), i s ostatními bratry náhle z útulku svého vyplašen, i uprchli do lesů, kdež v skalách a slujích před životu jich hrozícím nebezpečím se skrývali. Byl to bídný život, plný nebezpečí a útrap, a v hrozném tomto odevšad zmítání a stíhání napsal Komenský roku 1625 svůj druhý český spis *„Hlubinu bezpečnosti"*, co výsledek rozjímání v „Labyrintu" uložených, i spis tento jest velmi jadrný a živý. Obsah jeho naznačil Komenský sám následujícími pěknými verši:

Svět se točí vůkol, vůkol v světě všecko se válí
zhůru, dolů, sem, tam v něm všudy všecko chodí.

Ač nechodí, létá, kácí, převrací se kotrlcem,
málo co svým řádem kráčeje, všecko maní.

Sám jediný světa Pán, nade vším, pode vším, skrze všecko
jda, světu sám věčná podpora pevně stojí.

O blaze, kdož v centrum věčném usadí se! Na věčnost
v srdci božím svému srdci nalezne pokoj.

Komenský mezi tím, nedbaje vlastního velikého nebezpečí, navštěvoval stále z úkrytu svého opuštěnou církev svou a přisluhoval jim svátostmi. Léta 1626 vykonal v záležitostech církve cestu do Polska. Vrátiv se odtud zdržoval se Komenský nejvíce v Krkonoších na statcích pana Jiřího Sádovského ze Sloupna, jenž byl velmi horlivým ochrancem Bratří českých. Tam pojal nejprvé myšlenku na sepsání slavné své „Didaktiky", jsa k tomu povzbuzen didaktikou Eneáše Bondina, jíž na zámku Vlčickém do rukou dostal. Avšak ani tento útulek nebyl Komenskému přán, Ferdinand II., puzen nesmírnou nenávistí proti všem nekatolíkům, chtěl, aby země jeho úplně katolické byly, a vydal tedy 31. července 1627 nové nařízení, dle něhož všichni ti, kdož by do jisté doby ku katolické víře nepřistoupili, ze země se vystěhovati měli. Ale Bratří, kojíce se nadějí, že bůh vlasti jejich neopustí i v těchto protivenstvích, nepřestali pracovati na zvelebení a obnovení národa, hlavní pak zřetel obraceli ke školám, jakž ze slov samého Komenského zřejmě vysvítá: „Taková tedy církví a škol ve vlasti záhuba, kterouž jsme před očima viděli, naše nad tím bolest — a proč bych zapírati měl? i naděje, že přece někdy milosrdenství boží k nám se zase vrátí, pobídly nás starati se snažně o budoucí napravení zhouby té; aniž jsme jinak myslili, než abychom, kdyby bůh okem milosrdenství svého na nás shlednouti ráčil, především mládeži vlastenecké ku pomoci přispěli, zarazíce co nejdříve školy nové a opatříce je knihami dobrými a methodou přirozenou i světlou, aby tak láska k umění liternímu, ke cnosti a pobožnosti co nejlépe zase zkvétati počala. I ujavše se věci té horlivě učinili jsme, seč jsme byli, ještě uvnitř vlasti se skrývajíce — ačkoli to potom ne vlasti, ale cizině ku prospěchu sloužilo." — Byly to marné naděje, neboť Bratří nevrátili se nikdy více do vlasti. Prodloužena sice osobám stavu panského a rytířskéko lhůta k vystěho-

vání, než vzdor tomu nebylo naděje, že by Ferdinand rozkazy své odvolal. I proto odhodlali se pan Sádovský a s ním všichni bratrští kněží, již posud u něho pohostinství i ochrany nalezali, mezi nimi Komenský, tchán jeho Jan Cyrill s pověstnou Kristinou Poňatovskou, v kruté zimě (v lednu 1628) vlast svou opustiti. Na hranicích mezi Čechami a Slezskem plačíce na kolenou s vlastí se loučili, prosíce boha vroucími modlitbami, aby milé vlasti neopouštěl, milosrdenství své od ní neodvrátil, aniž símě slova svého v ní utlačiti dopouštěl.

Lešno v Polsku, kamž vystěhovalci naši 8. února 1628 přibyli, bylo město velké s proslavenými školami, a náleželo tehdáž panu Rafaelovi hraběti Leszczyńskému, vévodovi Belzskému, kterýžto znamenitý polský pán vyhnance na rozsáhlých panstvích svých vlídně přijav, jim mnohá dobrodiní činil. Pověst o tom rozšířila se a v brzku shromáždili se zde vyhnanci z Čech i Moravy ve velkém počtu, tak že zde v krátkém čase bratrská osada povstala.

Zde, jsa prázden dřívějšího úřadu svého a nemaje při tak velkém počtu kněží bratrských co činiti, ujal se Komenský správy gymnasia Lešenského, na němž zároveň také vyučoval. V ryku válečném a pronásledován poodložil poněkud didaktické práce své, než nyní, jsa správcem učení bratrského a maje sobě svěřený dohled na duševní pokrok veškeré mládeže bratrské, ujal se opět prací svých a dokončil nejprvé svou proslavenou „*Didaktiku*“, dílo to, kterým proklestil novou dráhu nauce, jíž později zasvětil celý život svůj. Ke spisu tomuto připojil Komenský zvláštní oddíl, v němž vřelými a dojemnými slovy napomíná veškeré stavy české, aby uváživše důležitost doby, dle jeho rady vynasnažili se všemožně přispěti k odstranění zla, jehož příčiny spočívají v zmalátnělosti národa. Poslední tuto kapitolu píše, kojil se Komenský tou blahou nadějí, že konečně přiblížila se ona toužebně očekávaná doba, kdy vystěhovalcům českým bude přáno navrátiti se do Čech, a že nastanou celému národu utěšenější chvíle. Sasové tehdy (1631) na krátký čas dobyli Prahy a vyhnanci čeští hrnuli se houfně do vlasti, aby zavedli opět předešlý řád do škol svých a církví. Bohužel, že to byl jen krátký sen — neboť již 15. května 1632 odejmul Valdštýn Sasům Prahu a vypudil je z Čech, roku pak 1635 učinil kurfiřt saský mír s císařskými, a zradil věc, již posavad hájil.

Abych aspoň s některými zásadami Komenského širší obecenstvo seznámil, kladu zde tento krátký výňatek z „Didaktiky“ jeho: „Ovšem pak nade všecko kněžím a učitelům církve cvičení potřeba, aby majíce jiné vésti, osvěcovati, brousiti, nebyli lampy bez oleje, svíce bez světla, mečové bez ostří, vůdcové bez očí a t. d. ... Slibujeme školy spořádati tak, aby do 24 let všemu, co člověku možná jest, vyučen byl ... aby se k tomu žádného bití, tlučení, mrskání, hmoždění, stonání a pláče nepotřebovalo, nýbrž všecko učení a cvičení samo, rádo, mile a libě šlo ... aby nejen povrchní bylo umění, říkání totiž a štěbetání něčeho po jiných, ale aby jedenkaždý důkladně tomu rozuměl, tak jistotně věda, co ví, a uměje, co umí, jak

jest, že co vidí, vidí, a co drží, drží ... Spůsob předkládání jim takový býti musí, aby jim všecko učení nepřicházelo jinak, než jako hra a kratochvíl ... Spůsob všeho musí býti předně přirozený. Nebo cokoliv přirozeného, to rádo jde ... Veškeré vyučování děj se pořadem od samé přírody uloženým se stálým ohlížením se po příčinách v přírodě samé založených ... Tento přirozený postup velí, aby se při vyučování šlo od lehýnkého k lehkému, od lehkého k těžkému, od známého k neznámému, od viditelného k neviditelnému, v jakémsi zrůstu pozvolném a ustavičném ... Věci mají se zkoumati opět a opět, všestranně, všemi možnými cestami, ve všem možném jich mezi sebou spojení. Všeliká poznání, vynálezy mají se mezi sebou srovnávat, a tak neustále jedno druhým se objasňovat, napravovat, doplňovat.“ Komenský byl takto první pedagog, který byl pro zavedení do školy *názorného vyučování.* Zajímavo, jak přeje si, aby zařízena byla administrace škol, píšeť o tom následovně: „Náklad na školy a učitele je vrchnost zapraviti povinna. Povinna, pravím, aby mezi jim svěřeným lidem učení a cvičení bylo, a veřejné bylo pro všecky a bylo zadarmo. Aby pak to vše i šťastně začato, i napotom stálé bylo, můž se nejvyšší školní dozorce zříditi, buď vysoké školy Pražské rektor, aneb raději (poněvadž ten při škole býti musí a dosti práce má) jiná obzvláštní k tak veliké práci hodná, osvícená, pobožná, horlivá osoba, jejíž povinností bude, na všecky v celém království školy pozor dávati ... aby nejen všecko, co jíti má, šlo, ale i rostlo a rozmáhalo se ...“

Dále napsal v tomže čase v Lešně *„Školu mateřskou“* a *„Školu prostonárodní“*, jež šestero oddělení obsahovala, rukopis této nikdy netištěné knihy nebyl posud nalezen. Díly těmito položil Komenský základ moderního vyučování, poukázav první na souvislost slova i věci, a že k řádnému provedení myšlénky této úplnou známost jazyka za nezbytnou považoval, vydal k snazšímu se naučení jazykům, hlavně pak latinskému, svoji *„Bránu jazyků“*. Kniha tato, kterou Komenský jen „na ohledanou“ do světa vyslal, spůsobila takový hluk mezi učenci a učiteli, a tak hojně do škol uváděna a do všech řečí evropských i asiatských překládána byla, že i Komenský sám výsledkem tím, nad očekávání skvělým, překvapen byl. Chvála ta jej pobádala, aby předělav ji, od nedostatkův očistil, prvním počátečníkům skrze zvláštní spisek Vestibulum (Předbraní) přístupnou, dospělejším pak žákům skrze věcnatější toho spůsobu knihu Atrium neb Palatium linguarum dále nepotřebnou učinil; pro učitele a učené zamýšlel vypracovati zvláštní encyklopedii, sbírku to všech potřebných vědomostí, o čemž však později.

Mezi tím byl Komenský (1632) vyvolen starším jednoty bratrské a jmenován zároveň i písařem jednoty, než tím nezmenšena činnost jeho, známo nám, že účastnil se spisův o těžkých protivenstvích církve české, o řádu a kázni církevní v jednotě bratrské, ohlášení Bratří proti M. Sam. Martinovi z Dražova, sepsal i vydal v Lešně knížku proti M. Schefferovi, že Kristus pán svou mocí z mrtvých se vzkřísil

(1638) a „Cvičení se v pobožnosti“, jež z angličiny přeložil. Do téže doby padá i jeho „fysika“, v níž pokusil se filosofickou nauku v přírodě na slovech biblí sv. založiti.

Zmínili jsme se o myšlence Komenského, napsati jakousi encyklopedii věd, již nazval povšechným jmenem „*pansofia*“ či „*vševěda* křesťanská“. Jako v „Bránu jazyků“ pojal pojmy z veškerého oboru přírody, vědění a činění lidského, pokud bylo zapotřebí, aby mládeži zároveň s nimi hojný sklad jazyka latinského v pamět uložil, tak byl by rád pro dospělé vyhledal spůsob, jak by všelikou moudrost a umění nejsnadněji přehlednouti, rozumem obsáhnouti a sobě i celému člověčenstvu ve prospěch, k ukojení a blaženosti obrátiti mohl. Nešlo tu o novou soustavu filosofickou, než o *methodu*, o snadný přehled a jisté osvojení si věd pro osvícení rozumu i pro praktické nynější i pro budoucí živobytí. Nemohlť arci tak obsáhlé dílo sám podniknouti, než věděl o lidech, kteří by mu ve věci této všeobecně prospěšné pomocné ruky rádi byli podali. Mezi těmi zaujímal nejpřednější místo Samuel Hartlib, jenž přilnuv k zásadám Komenského s celou duší, stále hledal u příznivců svých hmotné podpory k provedení jich. Aby pak snáze úmysl svůj provedl a mysle Komenskému naklonil, vydal stručný nákres myšlenek pansofických (Pansophiae prodromus), od Komenského v důvěrnosti mu zaslaný, v Oxfordě roku 1637 a v Londýně 1639. Spiskem tím rozbřesklo se nové světlo po Evropě, všude roznícena láska k studiím didaktickým, pro pansofii byl však původce její i od chladných učenců s velikou nadšeností veleben.

Zámysly našeho Amose nalezaly největší obliby v Anglicku a ve Švédsku. Již roku 1638 vyzván Komenský ze Švédska, aby ujal se tamních škol a přetvořil je dle náhledu vlastního, což on, doufaje v pomoc pána Lešenského, zamítl, než když tato dlouho na sebe čekati nechala, uposlechl přec vyzvání přítele Hartliba, jenž jej do Anglicka zval, a vypravil se roku 1641 do Londýna. V tomže čase však zval jej i slovutný Ludvík z Geer do Švédska, nabízeje mu plnou pomoc svou. Komenský odmítl toto nabídnutí, nechtě, sotva že do Londýna přibyl, již opět Anglii opustiti, než i zde nedočkal se příznivého vyřízení snah svých. Nemohlať se věc jeho v Anglii ujíti za příčinou nepokojů a roztržek domácích, i nezbývalo mu tedy konečně než uposlechnouti opětného vyzvání pana z Geer a odebrati se do Švéd. Vlídně zde přijat a obeznámiv sám kancléře Oxenstiernu a Jana Skytu, kancléře university upsalské, s plány svými, dostal zaručení podpory a vyzván, aby ihned buď ve Švédsku neb některém bližším městě pruském do práce se dal. Komenský vyhlídl sobě město Elbinky, kamž se ihned odstěhoval, povolav k sobě z Lešna i rodinu svou. Volba tato nelíbila se sice přátelům Komenského v Anglicku, leželyť jim Elbinky stranou a přerušována tím valně korespondence jejich s proslulým učencem, než on věren svému slibu odmítl veškerá jiná nabídnutí a pracoval zde úsilovně, a vydav v Gdánsku svou další „*Pansophiae diatyposis*“ (1643), oddal se cele spisování

knih jazykozpytných pro potřeby školní, čímž celých šest let až do roku 1648 ztrávil, ovšem že touž dobou dojížděje na sněmy bratrské v Polsku, i několik spisů na utišení různic z náboženství vzniklých sepsal. Roku 1646 jel se vším co posud napsal do Švédska. Tam komise ke skoumání těch spisů zřízená, je schválila a poručila, aby ještě bedlivěji je prohlédl a tiskem vydal. Komenský ještě dvě leta na upravení jich vynaloživ roku 1648 je vydal. Bylo pak spisů těch šestero, z nichž nejdůležitější a jako klíč k ostatním jest „Methodus linguarum novissima“, filosofické učení o řeči a její vzdělanosti, v kteréžto knize i to významné, že mimo tehdejší obyčej napomíná horlivě učených mužů, aby zanechavše marných šperků latiny, obraceli se ku pěstování svých řečí národních. V Elbinku, ač mnohé zde měl starosti a práci přepilnou, zdálo se že podaří se mu trvale útočiště si zjednati, bylť i zde velmi vážen a rady jeho ve věcech školských docházely upřímného povšimnutí a byly bez odkladu prováděny, než osudem bylo jinak souzeno.

Po smrti bratrského biskupa, Vavřince Justina (1648), byl Komenský na jeho místo povolán. Přijav volbu přestěhoval se opět do Lešna, aby na blízku byl Bratřím a co poslední pastýř hlídal a vedl rozptýlené stádo Jednoty bratrské, již toho roku stihlo trpké zklamání. Bylť uzavřen Vestfalský mír, a všechny sliby Bratřím činěné, všechny naděje na návrat do milené vlasti byly náhle zrušeny. Bolesti své nad novou touto ranou ulevil Komenský spiskem: „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské, kterýmž v národu svém a obzvláštnosti své dokonávajíc, svěřené sobě od Boha poklady mezi syny a dědice své rozděluje.“ Mimo to vydal v témže občasí i několik jiných spisů k dobrému církve bratrské, mezi nimiž i Lasitského kniha osmá z Historie Bratří, v latině a česky nejpřednější místo zaujímá.

Mezi tím ujímaly se didaktické zásady Komenským hlásané v netušené míře ve všech snad zemích evropských, i spisy posledně vydané počaly již ovoce nésti a získaly písateli slávy nehynoucí a pověsti, jakéž se před ním snad žádný učenec netěšil. Nejen že všady ve školách počalo se na přirozenějších základech vyučovati, ale i nové školy podle zásad jím hlásaných zřizovati. Tak poslal polský bohatýr Krištof Opalinský, vévoda Poznaňský, založiv v městě svém Sirakově nové gymnasium, rektora ústavu tohoto do Lešna, aby od Komenského celé methodě se vyučiv ji do těch škol uvedl, což se i stalo, a školy zkvétaly, až nenadálým vpádem Švédů do Polska roku 1655 rozptýleny byly. Ba i od knížete Sigmunda Rakoczyho, jenž tehdy vládl zemí Sedmihradskou a příležící částkou země Uherské, obdržel pozvání, aby do Uher zavítal a o přetvoření škol té země dle zásad svých se postaral. Komenský dlouho se zdráhal, než nemoha naléhání Bratří, již z Uher pomoc očekávali, odolati, povolil a na podzim roku 1650 přestěhoval se do Saryšského Potoku, kdež celou svou idei o školách pansofických ve skutek uváděti počal. Rozdělil celý úkol neb kurs studií pansofických v třídy sedmery, každou na jeden rok připraviv. Založeny hned dvě třídy, třetí pak na počátku

roku 1652, než neočekávaná smrt knížete Sigmunda učinila náhlý konec všem zámyslům jeho, a on mrzut nad opětným nezdarem a nemaje naději, že by co pořídil s nevzdělaným učitelstvem uherským, pomýšlel na návrat svůj do Lešna, kamž se také skutečně 1654 vrátil. V Saryšském Potoku sepsal více knížek, chtěje jimi Uhry k vyššímu snažení v naukách a literatuře, zvláště pak k pěstování řeči jich národní povzbuditi a žákům chuti k učení dodati. Užil i zde s velikým prospěchem jak v Lešně nové encyklopedické hry divadelní, pod titulem „Schola ludus“, kdežto všecky počáteční nauky ve dramatických jednotlivých jednáních theoreticky i prakticky u přítomnosti velikého množství diváků představovány byly. Mimo jiné napsal zde také pověstný *„Orbis pictus“*, snaže se mládeži aspoň obrazů podávati, když věcí samých nemohl. —

Pravili jsme, že se Komenský z Uher do Lešna vrátil, než netěšil se zde dlouhému odpočinku, neboť již roku 1655 vypukla válka mezi Poláky a Švédy, v níž Karel Gustav jedním takřka tažením celé Polsko až po samý Krakov vybojoval. I Lešno padlo do rukou Švédů, než neutrpělo nižádné větší pohromy, za to však Poláci, když se města v dubnu 1656 zmocnili, poplenili je a zapálili. Na chránění majetku nebylo ani pomyšlení; utíkal kam kdo utéci mohl, aby aspoň zachránil své živobytí. Komenský utekl se do Slez k nějakému šlechticovi, kdež v prvním čase útulek a pohostinství nalezl. Po dlouhém bloudění a bezradném cestování stihlo jej konečně v Hamburce, kdež nemocí sklíčen ležel, pozvání p. Vavřince Geera, syna bývalého příznivce jeho p. Ludvíka, aby přestěhoval se k němu do Amsterodamu, kamž Komenský koncem měsíce srpna 1656, stařec jsa již 64letý, zavítal — do posledního svého milého útočiště. —

Lešenským požárem přišel Komenský o všecko; veškeré jmění jeho, knihovna a rukopisy, ovoce čtyřicetileté pilné a namahavé práce a dvacetiletých studií pansofických, vše to padlo zhoubnému živlu za oběť. Nejvíce litoval Komenský svých prací pansofických. „O kéž by mi byl Bůh aspoň *„Háj pansofie“* zachoval, vše ostatní bylo by snadnější; ale i ten zničen!“ naříkával sobě Komenský. Nenahraditelnou ztrátu utrpěla však literatura česká tím, že i „Slovník česko-latinský a latinsko-český“, k němuž Komenský po 46 let material snášel, požárem Lešenským skorem úplně zničen byl. Sám Komenský píše o díle tomto, že pokud dýchati bude nepřestane ztráty jeho želeti.

Pan Vavřinec z Geer připravil našemu osudem stíhanému Komenskému v Amsterodamě útulek skutečně milý, kdež on pracuje a živ jsa jedině snahám svým a péči o rozptýlenou církev, o niž hmotně i duševně starati se musel, přijímaje a rozdávaje dary pro Bratry z rozličných zemí a od různých přátel docházející. Na požádání senátu amsterodamského vydal všecky své knihy didaktické pod titulem *„J. A. Comenii didactica opera omnia“* ve třech dílech, k nimž později i čtvrtý díl přičinil. Knížka pod jmenem *„Lux in tenebris“*, proroctví Krištofa Kottera, vidění Kristiny Poňatovské a Mikuláše

Drabíka, kněze bratrského, obsahující, k vydání kteréž se Komenský namluviti dal, spůsobila mu mrzutost a pomluvu a hojnost nepřátel a závistníků, kteří se naň utrhačně obořili. Hádky tyto náboženské a podezřívání ztrpčily mu poslední hodiny života. Dále vydal zde nákladem svého hostitele ve prospěch Bratří: *„Jádro celé biblí“* a *„Kancional český“*. Poslední pak práce byly: *„Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře k rozplašenému stádu“*, *„Anděl pokoje“* a *„Unum necessarium“*. Poslední tento spis vyšel r. 1668. Strastiplný život svůj dokončil tiše a pokojně r. 1671 15. listopadu, stár jsa 80 let. Tělo jeho mrtvé zavezeno ku pohřbu do města Nardenu v Holandsku. Zůstavil po sobě syna Daniela, jenž roku 1694 zemřel, a dceru Alžbětu, provdanou za bratrského kněze Petra Figula (Jablonského).

A tím byl by stručný náš obrázek blahodatné činnosti Komenského nakreslen. Jmeno Komenského u nás nyní už tak známo, že každého svatou povinností jest, aby se hleděl se životem a utrpením tohoto největšího našeho pedagoga seznámit. Z vlasti vypuzen, od svých neuznán, aspoň ne v té míře jak toho zasluhoval, byl odkázán na uznalost ciziny. Anglie, Švédsko, Uhry, šlechta polská, města Toruň a Amsterodam vážily si ho velice, učenci a knížata nejen v Evropě ale i v Asii pohlíželi na českého genia s úctou neobmezenou, slavní pak pedagogové všech národů přilnuli k zásadám českého genia a čerpali ze spisů jeho posilu a poučení. Co za našich dnů stalo se prvním základem vychování: pěstování mateřštiny a názorné vyučování, hlásal Komenský již před 200 lety, mnohé chlubné německé plíce vydávaly za svůj nový vynález, za myšlenku svou, čemu Komenský dávno byl učil.

Palacký líčí osobu i povahu našeho Amose následovně: „Byl muž postavy slušné a vážné s bradou visutou, čelem vysokým, vzezření libého avšak zármutek tichý jevícího; v obcování s lidmi byl nad míru vlídný, trpělivý a pokorný; vždy hotov posloužiti každému a obětovati sebe sám pro dobré bližních svých. Jeho hluboká citelnost, dobrota, upřímnost a opravdová nábožnost jeví se ve všech jeho spisech a skutcích. Nikdy neodplácel se stejnou měrou protivníkům svým; nikdy neodsuzoval žádného, jakékoli křivdy od něho snášeje.“ — A jak miloval vlast svoji, pro niž tolik vytrpěl! Na smrtelném takořka loži, když již s celým světem se loučil, pamatoval na své bratry českomoravské zvláštním odkazem: „Nejpředněji se obracím k tobě, národe český a moravský! Tebe pokladů, které mi byl svěřil Pán, nápadníkem činím za příkladem některých bohatších měšťanů římských, kteří umírajíce dědicem věcí svých obec římskou kšafty svými nařizovali. Vyhlašuji tobě požehnání od Hospodina Boha tvého, abys byl a zůstal ratolestí rostoucí podle vod. Ačkoliv hořkostí naplnili tebe, a stříleli na tebe v tajné nenávisti tě mající střelci, zůstaniž v síle lučiště tvé a ramena rukou tvých. Živ buď, národe posvěcený bohu, neumírej; muži tvoji ať jsou bez počtu. *Věřímť bohu, že po přejití vichřice hněvů vláda věcí Tvých k Tobě se zase navrátí. Pán i Josefa i Josue i Timothea pro vás najde, když*

čas smilování jeho přijde, i sám sloupem a vůdcem vaším bude. Amen, amen!“

Je potřebí ještě i jen jediného slova pobídky, aby památka muže tohoto mezi námi nikdy nevyhynula? Český národ pokud žíti bude, nezapomene největšího svého dobrodince!

Na konec podáváme zde, k vůli snazšímu přehledu, dle Zoubkova životopisu, seznam prací Komenského *českým* jazykem psaných, pomíjejíce přečetné spisy jeho latinské.

1612—1656. *Slovník česko-latinský a latinsko-český,* shořel při požáru Lešenském 1656.
1616. *Listové do nebe.* Tištěno v Olomouci 1617.
1624. *Mapa markrabství moravského.* Vydaná v Amsterodamě 1627.
L.? *Starožitnosti moravské.* Rukopis p. K. st. ze Žerotína věnovaný. 2 díly.
1630. *O původu a činech rodu Žerotínských?*
1620? *Retuňk duchovní věrným pokušením zemdleným křesťanům.*
1621. *Metrické přebásnění žalmů Davidových.* Vydány toliko 4 archy.
1621. *Přemýšlování o dokonalosti křesťanské.* Vyšlo prý poprvé v Praze 1622.
1622. *Nedobytný hrad jmeno Hospodinovo,* k němuž kdokoli se utíká, zachován bývá.
1623. *Labyrint světa a ráj srdce etc.* Dopsán 13. pros. 1623, vydán pak v Lešně 1631.
1624. *O sirobě,* t. j. o potracování milých přátel, ochranců a dobrodinců... Vydáno roku 1624.
1625. *Hlubina bezpečnosti etc.* Vydána v Lešně 1633.
1625. *Krištofa Kottera vidění a zjevení.* 3 díly, z něm. přel.
1628—32. *Didaktika etc.* Byla teprvé roku 1841 prof. J. Purkyní v Lešně objevena, roku pak 1849 od Matice české poprvé vydána.
1628—33. *Informatorium školy mateřské etc.* Rukopis český od prof. Gindelyho r. 1856 v Lešně objeven, tiskem vydán v Praze 1858.
1628. *Škola prostonárodní.* Šest českých spisků, jichž rukopisy nebyly posud nalezeny.
1628—32. *Konkordance české písem sv.* Rukopis shořel.
1629—31. *Zlatá brána jazyků otevřená.* V Lešně 1633.
1630. *Cvičení v pobožnosti.* Z anglického. Poprvé v Lešně 1630—31.
1631. *Historie o umučení, smrti, pohřbu a vzkříšení P. J. Kr.* V Lešně 1631.
1633. *Moudrost starých předků za pravidlo vystavená potomkům.* Sbírka přísloví českých s důkladným úvodem. Vytištěna při Didaktice.

1636. *Kázání XXI.* O tajemstvích smrti, vzkříšení a na nebe vstoupení Krista spasitele světa učiněná. V Lešně Polském 1636. V Amsterodamu 1663.

1650. *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské.* V Lešně. 1650.

1651. *Umění kazatelské.* V Praze 1823.

1655. *Útočiště v soužení i nebezpečenství,* aneb boj s bohem modlitbami. V Lešně 1655.

1658. *Manualník, aneb jádro celé biblí svaté.* V Amsterodamě 1658.

1659. *Kancional,* t. j. kniha žalmů a písní duchovních. V Amsterodamě 1659.

1660. *Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře k rozplašenému hynoucímu stádu.* V Amsterodamě 1660.

1661. *Katechismus* pro bratří české a moravské. Vydaný v Amsterodamě 1661.

1662. *Moudrého Katona mravná naučení.* V Amsterodamě 1662.

1663. *Veyhost světu.* V Amsterodamu 1663.

(Nákladem: **F. Bartel,** dřevorytecký ústav v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

JAN PALÁRIK.

Ledva že duch století devatenáctého socialními a politickými otázkami svými ovanul Evropu, a již všude rozvinul se mezi národy boj o zachování své individuality, jenž budil síly a povznesl první své bojovníky na onen stupeň duševní velikosti, jemuž se nám obdivovati jest. Do první řady u národu slovenského čítati slušno Jana Palárika (Beskydova), slavného to spisovatele a dramatika. Narodil se dne 27. dubna 1822 v Rakové na Kysucích v trenčanské stolici. Jeho otec byl tamže učitelem a varhaníkem, od něho obdržel i Jan první vzdělání své, jakož i zdědil po něm náklonnost k hudbě a zpěvu. Studia gymnasialní odbyl v Žilině a Kečkemetě. Roku 1839 odebral se do Ostřihomu, aby se stal bohoslovcem, odkud poslán do semeniště prešpurského a pak do Trnavy, kde vzdor své churavosti vynikal nad jiné ve vědách filosofických. Do doby této spadá probuzení se jeho v ohledu národním čtením básní J. Holého a obcováním s několika probudilými národovci. I počal se zvláštní oblibou pěstovati mateřskou svou řeč, nezapomínaje při tom cvičiti se i v češtině, francině a němčině, a utvořil mezi druhy svými stranu slovenskou, z níž později vynikli zvláště Hattala, Viktorin a jiní.

Roku 1847 vysvěcen na kněze v Ostřihomě, poslán do starého Tekova za kaplana, kde nebezpečnou dobu z r. 1848—1849 šťastně přežil. Literární činnost Palárikova, v níž zřetelně vyznačen liberální směr jak v náboženském tak politickém ohledu, počíná teprv r. 1850. Tu začal vydávati počínaje 14. březnem první slovenský církevní časopis pod názvem „Cyrill a Method", jenž vyniká zvláště úvodními články směru čistě národního a nevšedním rozhledem u věcech vyšší hierarchie. Však články tyto, v nichž bojoval pro nové uspořádání diecesí, statkův církevních a kat. semenišť dle zásady národní rovnoprávnosti, pro potřebné reformy ve správě církve katolické, vzbudily mu záhy mnoho nepřátel mezi vyšším duchovenstvem uherským, v jejichž čele stál odrodilý Slovák Sitovský. Tito jali se podezřívati poctivé snahy Palárikovy, nekalé záměry jim podkládajíce, a zuřili proti němu v maďarském časopisu „Religio", toho času známým odrodilcem Danielíkem vydávaném. Nelíbiloť se to pánům, že našel se muž, jenž směle pravdu jim kázal do očí, jenž směle odkrýval jejich chyby, nelíbiloť se jim, že kázal smíření náboženské, že volal po opravách, a že člověk ten byl — kněz. I strojili mu všemožné úklady.

Nebylo to však tak lehko, odstranit muže, na jehož straně stála pravda, za nímž tisíce šlo přívrženců, a proto museli se obmezit na osočování v svém časopise. Však když Palárik vystoupil proti usnešením v Ostřihomě, r. 1849 učiněným, kdy jal se hájiti materielní postavení nižšího kněžstva, bojuje proti povinnosti příspěvku s jeho strany na semeniště — tu plným plápolem vypukl ten oheň dlouho dušené zloby, tu, vzteklou pěnu v ústech, již neštítili se vystoupiti s heslem: buď co buď zničit Palárika.

Dne 20. prosince povolali jej do Ostřihomu před konsistoř, sestavenou z vyššího kněžstva, by se zodpovídal z činů svých. Dne 3. ledna 1851 dostavil se Palárik před tento soud, kde se celý den neohroženě a mužně hájil proti útokům naň činěným. Konsistoř vidouc, že domluvami, ani prosbami, ani hrozbou nic nevykoná a zásady jím hlásané že vyvrátit nemůže, hrozila mu exkomunikací — obyčejným tím strašidlem — pak-li že neodvolá. Však marně! Co se týče několika ostřejších výrazů proti biskupům, slíbil sice odvolati — však na zásadách svých trval pevně, nezvratně; následkem toho odsouzen na jeden měsíc do klášterního vězení, kterýžto trest i přestál ve františkánském klášteře v Ostřihomě. Však boj mezi tou dobou neutuchl.

Vidouc takto vyšší duchovenstvo, že odpůrci svému nejen neuškodilo, nýbrž co mučeníka pravdy postavilo do popředí, pomýšlelo na nový plán, jak by jej zničilo. Zmíněný již jednou Sitovský podal k tomu ruku. Podvrhl totiž Palárikovi falešnou deklaraci, již list jeho i uveřejnil, v níž odvolává články od konsistoře zavržené — ovšem že uvězněný Palárik nejmenšího o tom neměl tušení. To bylo velkou porážkou strany jeho; lid zanevřel na obhájce svého a v nižším duchovenstvu, jakož i v obecenstvu vůbec, rozhostila se proti němu trpká nakvašenost. Nečestným, perfídním tímto kouskem docílila hierarchie alespoň část svých přání. Palárik obdržev číslo svého časopisu, v němž zfalšované osvědčení to bylo obsaženo, těžce a nebezpečně ochuravěl.

Dne 1. ledna propuštěn Palárik z vězení a přeložen do Štávnice za kaplana, však zakázáno mu pod trestem exkomunikace psát o věcech hierarchie nemile se dotýkajících, totiž o uspořádání církevních statkův a o sjednocení katolíků s evangelíky. Materielními poměry nucen musel se podrobiti rozsudku konsistoře, a od té doby se s ním více na zápasišti tomto neshledáváme.

Vydával sice po svém návratu z vězení „Cyrilla a Methoda“ dále i s pedagogickou přílohou „List pro výchovu, školu a literaturu“, však články jeho byly mírnější, a to utvrdilo stranu jeho v domnění, že je zrádce svých vlastních náhledů, svého vlastního přesvědčení — kruh jeho přívrženců počal se tenčiti. Však měl i dosti přívrženců, již v poctivou jeho povahu věřili, a mezi nimi první místo zaujímá biskup slovenský Št. Moyses, jenž s Palárikem velmi zhusta a rád, jak o záležitostech církevních tak literárních, rokoval. Vzdor tomu všemu přeložen neusmiřitelným Sitovským na německou, velmi ob-

tížnou stanici do Pešti, kde svůj úřad co kaplan a katecheta dne 6. června 1851 nastoupil.

Zde redigoval od r. 1852—1862 „Katolické Noviny“, svatoštěpánským spolkem vydávané, ku všeobecné spokojenosti. Roku 1852 odbývala se důležitá ona schůze v Prešpurku, kde jednalo se o ustálení spisovné řeči slovenské. Palárik zasazoval se všemožně pro slovenčinu, jež i přijata za spisovnou řeč vzdor různým náhledům; za tím účelem upravena Hattalova mluvnice a vydána pod jmenem „Krátká mluvnice slovenská“. Však boj o důležitou otázku vedl se dále, a ješto intelligence slovenská držela se více méně češtiny — znepřátelil si Palárik tuto a zvláště hlavu její, Št. Moysesa, jehož dotkl se i ve svém spisu obranném „Ohlas pravdy“ velmi ostře, hledě k věci a nikoliv k důstojenství. I zvítězila konečně přece slovenčina a přijata za spisovnou řeč.

Ke konci r. 1855 Palárik těžce ochuravěl, a proto vzdal se k radě lékařův redakce „Katolických Novin“; avšak neunavný v práci pro osvětu svého národa, jal se vydávati v překladu spisy Krištofa Šmída, s sebezapřením vykonávaje mechanickou tuto práci. Však to nedostačovalo čilému duchu jeho! Navštěvováním peštských divadel probudila se v něm stará láska k dramatickému umění, a nadšen láskou k vlasti umínil si použíti zdroje tohoto k probuzení svého lidu — psáti slovenské divadelní kusy. A tak stal se Palárik prvním dramatickým spisovatelem slovenského národa.

Roku 1857 vydal s Viktorinem slovenský belletristický almanah „Concordia“, a zde již setkáváme se s první slovenskou národní veselohrou „Incognito“. Po uveřejnění této veselohry rozvinul se utěšený ruch mezi mládeží slovenskou: zřizována ochotnická divadla a dáván všude poprvé kus Palárikův. Nadšení mezi mládeží vzbuzené stoupalo ještě, kdy vydán „Drotár a Smierenie“. Nikdo mimo nejdůvěrnější přátele Palárikovy posud nevěděl, od koho práce ty pocházejí, až r. 1861 při provozování do srbštiny přeložené veselohry „Incognito“ na jevo vyšlo, že Beskydov je — Palárik. Na jiném kuse, velikém to historickém dramatu, „Lžidimitrij“, pracoval Palárik během tří roků a študoval ještě r. 1863 potřebnou látku. Jest to nejobsáhlejší a poměrně i nejlepší dramatická práce v literatuře slovenské, než vzdor četným [illegible] přednostem nedostalo se jí přec „Maticí slovenskou“ vypsané ceny.

Že ostatní kusy jeho nezůstaly bez nepřátelských útoků, rozumí se samo sebou, nebylť by jinak směl čerpati látku svoji z národního života, nebyl by směl kárat odrodilce a budit národní uvědomělost. Vídeňská „Zukunft“ a „Vědomosti“ začaly proti němu chorou polemiku, však důkladné dostalo se jim od Palárika odpovědi v „Slovenských Novinách“.

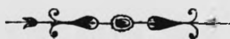
Než ruchu nejen literárního súčastnil se Palárik; brzo nahlednuv, že Slovákům, mořem cizích živlů obklopeným, potřebí samostatného politického časopisu, jal se k založení jeho pracovati a přispěl i sám ke kauci peněžitým příspěvkem, jejž však vzal zpět ne-

shoduje se „s Pešťbudinskými Vědomostmi“, redigovanými Franciscim. Jsa zásad svobodomyslných, odpůrcem centralismu, hájil jich na svatomartinském sjezdu, a vystupoval zcela zřejmě proti plánům Šmerlingovým. Pádem tohoto, po jmenování uherského ministerstva, dokázalo se, že Palárik měl pravdu nečekaje ničeho od vlády, i pracoval proto neunavně k tomu, aby svatomartinská menšina sestoupila se a vydala svůj program u veřejnost — v tom však byl trpce zklamán. I pracoval dále na založení národních „Slovenských Novin“. Jako jinde stál i zde v článcích svých Palárik na stanovisku uherského státu a bojoval v tomto za rovnoprávnost svého národa, a jsa muž zdravých, praktických náhledů, vzdělaný politik, kladl hlavní váhu vždy na vzdělání co jediný pramen, z něhož rovnoprávnost materielní i duševní plyne. V tomto duchu pracoval i při „Sl. N.“, jsa jich podporovatelem až do své smrti.

Všude byl Palárik činným, nebylo vlasteneckého podniku, v němž by se byl nesúčastnil. Patřil mezi první zakladatele „Matice Slovenské“, stal se zakladatelem katolického gymnasia Kláštersкého, jakož i spolku sv. Vojtěcha, a byl účastníkem knihtiskárny Minerva, a jevil vůbec činnost co nejrozsáhlejší. Dlouhá leta v Pešti kaplanovav, dostal se r. 1862 konečně přičiněním hr. Heleny Eszterházy na faru majtechovskou, kde nedobře se mu dařilo. Jsa nucen k polnímu hospodářství, počal tíže churavěti a stíhán k tomu všelikými nehodami roznemohl se konečně nebezpečně. Zotavil se sice poněkud, však bylo to poslední napnutí životních jeho sil — ulehl, slábl čím dál tím více, a očekával trpělivě svou smrt. Poslední čas nepsal již téměř ničeho mimo několik drobnějších prací a přepracování Lžidimitrija.

S jistotou čekal codenně poslední svou hodinu, vyslovuje však při tom přece přání, aby aspoň dvě leta ještě žil. Čta v českých novinách zprávu, že umřel, poznamenal k tomu: „Nezomrel ešte, ale zomre!“ a v skutku dne 7. prosince r. 1870 ráno po 7. hodině skonal.

Palárikem ztratil národ slovenský jednoho z nejčelnějších svých křísitelů! Jeho heslo bylo: vlast, národ a svoboda. Tyto tři principy za nerozlučné pokládal a při všech svých pracích, při všem svém počínání vycházel jediné z toho stanoviska, buď si to již v kterémkoli směru jeho působení, a z cesty té nedal se odvrátit ni pronásledováním, ni hrozbami, buď si to již hierarchie, buď si to Maďaronů. Ryzé zůstalo vždycky smýšlení jeho a s pevnou konsekvencí šel vždy za heslem svým. — Palárik co kněz, co spisovatel, co politik ukázal vzor pravého slovenského charakteru a zasluhuje nehynoucí paměti, a my nepochybujeme, že národ slovenský podá mu důkaz vděčnosti své spůsobem důstojným.

Dr. Jan Ev. Purkyně.

(Nákladem: **F. Bartela,** dřevoryteckého ústavu v Praze.)

JAN EV. PURKYNĚ.

Mají-li Němci Humboldta, máme my Jana Purkyni, a tuším že naň rovněž tak hrdi býti můžeme. Humboldt dobyl si jmena a slávy světové, než on byl takřka odkojencem štěstí, jež od útlého mládí nikdy se od něho neodvrátilo, on těšil se přízni osudu, jenž mu vrchovatou měrou poskytoval příležitostí a prostředkův, aby nad jiné vynikal; a náš Purkyně — není-liž celý život jeho jediným dlouhým bojem s nepříznivými okolnostmi, nebyl-liž od kolébky takřka jen na sebe a své síly odkázán? A právě to, že tím, čím byl, jen sám sebou, prací svojí se stal, činí jej tak velikým a slavným, právě proto vážíme si ho tak velice, jeť on nám takřka vzorem, jak musí člověk pracovat, chce-li cíl životní dostihnout, a jak těžká a namáhavá jest služba vědy a myšlenky. Tak jako památka na prostomilou tu postavu nikdy z mysli těch, kdo blíže jej znali, nevyhyne, nezanikne u nás i v celém vědeckém světě nikdy jmeno jeho. Purkyňova osoba jest nám i proto tak sympatická, že poznali jsme v něm ryzího vlastence a obětavého syna národa. Od roku 1848, kdy vrátil se z ciziny do matičky Prahy, setkáváme se s jmenem jeho vždy na prvním místě mezi těmi, kdo pro národ a vlast pracovali, přísná věda neutlumila v něm člověka a člověk ten poznal, že první povinností jeho jest: milovati vlast svoji nade všecko a sloužiti jí až do posledního vzdechu. Život Purkyňův, činnost jeho jsou ještě všem nám v živé paměti, neníť dojista Čecha, jenž by jmeno jeho neznal, neníť uvědomělého vlastence, jenž by po dnes necítil trpce ztrátu čilého, živostí a neunavností svojí povzbuzujícího a osvěžujícího toho stařečka. Purkyně zemřel, nechť duch jeho žije mezi námi! volali jsme provodivše mrtvolu jeho na staroslavný Vyšehrad, ba zemřel a marně se podnes ohlížíme, kdo že mezeru tu vyplní.

Jan Ev. Purkyně narodil se r. 1787 dne 17. prosince v zámku Libochovickém. Otec jeho, jehož rodina se z Litoměřic do Libochovic přestěhovala, byl hospodářským úředníkem na panství knížat Dietrichsteinských s počátku ve Vlachově Březí, potom, oženiv se se selskou dívkou, Rosalií Šafránkovou, přesazen byl do Libochovic. Zemřel již v 40. roce věku svého, zplodiv tři dítky: Jana, Emanuela a Josefa, z nichž prostřední záhy zemřel. Malý Jan chodil do školy

libochovické, kdež prvního vzdělání nabyl a mimo to se přiučil hudbě a zpěvu, jež tehdáž téměř důležitější místo zaujímaly, než vyučování literní. Zpěv proklestil mu cestu k dalšímu studium, poslán totiž co chorista do kláštera piaristského v Mikulově na Moravě, kdež dále vzdělávati se měl. I odbyl tam skutečně školy normální a gymnasium, načež, když mu nastalo voliti studium odborové, vstoupil do řádu piaristského. Učinil tak, protože v řádu tomto již skoro zdomácněl a dosud ho nic jinam nelákalo, a pak i že zatoužil věnovati se úplně vědám a státi se učitelem za příkladem mnohých slavných mužů, již z řádu toho vyšli, jako Voigt, Dobner, Konarski. Noviciatní rok odbyl v Staré Vodě blíže hranic slezských, odkudž poslán na uherské hranice do Strážnice, aby na tamějším gymnasium vyučoval. Již tenkráte (1805) počal se Purkyně zabývati jazykem a literaturou českou, horlivě se též uče jazyku italskému a francouzskému. Ze Strážnice byl přesazen do Litomyšle, kdež svěřeno mu vyučování v první třídě normální. Zde právě stal se rozhodný obrat v životě Purkyňově, vystoupil ze řádu a nastoupil zároveň trnitou cestu života. Myslím, že se čtenářům svým zavděčím, uvedu-li zde, co Purkyně sám o této předůležité době života svého napsal: „Roku 1807 vystoupil jsem,“ tak píše, „z řádu piaristského, kdež jsem tři leta byl prožil. Pudila mne do něho čistá touha po vědeckém vzdělání. Neznalť jsem, i nemohl znáti, ukončiv latinská studia na gymnasiu mikulovském, vyšších ústavů vědeckých než řád piaristský. Vrozené mi puzení po vyšším životě duševním kázalo mi pohlédati na mé učitele co na vyšší pozemské bytnosti, jichž následovati bylo mou nejvřelejší žádostí. Toť byla pohnutka vstoupení mého v řád. Podobná pohnutka mne vyvedla z něho. Poznav čtením stav novější literatury v Německu a v jiných kulturních zemích, a obdivuje výtečníky jejich, poznav též osudy stárnoucích svých kolegů klášterních, namáháním školským záhy vysílených, zhrozil jsem se podobného i mne očekávajícího osudu. Přidalo se k tomu seznámení se s filosofií Fichtovou, která živými slovy líčila povolání pravého učence ve společnosti lidské, určení ducha lidského k svobodě duševní neobmezitelné, počal jsem rozmýšleti o jiném blaženějším stavu svého života, i cítil jsem v sobě dostatečné síly, samostatné postavení ve světě sobě zjednati, ano slávychtivost mne silně pudila i svou vlastní dráhu nastoupiti. Baviv se dosud v klášteře pouze filosofickými a historickými studiemi, obrátil jsem nyní vzhled na básnictví, a sice české, znaje básně Puchmíra a Nejedlého, pak na filosofii, jejíž duch byl mého ducha osvobodil, ano vzbudilo se ve mně veliké tušení, že v přírodovědě, o níž arci měl jsem jen matné ponětí, něco znamenitého vyvedu. Toť byly hlavně pohnutky, jež mne do svobodnějšího života pudily. Nebylo to zošklivení sobě chudoby, k níž by mne byl vázal slib řeholníka pauperum scholarum piarum; neznal jsem chudoby, neznaje bohatství, aniž coelibat, neboť neznal jsem lásky pohlavní, dříve vzpoura proti stálému poslušenství vyšším představeným, jichžto vážnost a důstojnost mně nebyly vždy na jevu a jenž

(1638) a „Cvičení se v pobožnosti“, jež z angličiny přeložil. Do téže doby padá i jeho „fysika“, v níž pokusil se filosofickou nauku v přírodě na slovech biblí sv. založiti.

Zmínili jsme se o myšlence Komenského, napsati jakousi encyklopedii věd, již nazval povšechným jmenem „*pansofia*“ či „*vševěda* křesťanská“. Jako v „Bránu jazyků“ pojal pojmy z veškerého oboru přírody, vědění a činění lidského, pokud bylo zapotřebí, aby mládeži zároveň s nimi hojný sklad jazyka latinského v pamět uložil, tak byl by rád pro dospělé vyhledal spůsob, jak by všelikou moudrost a umění nejsnadněji přehlednouti, rozumem obsáhnouti a sobě i celému člověčenstvu ve prospěch, k ukojení a blaženosti obrátiti mohl. Nešlo tu o novou soustavu filosofickou, než o *methodu*, o snadný přehled a jisté osvojení si věd pro osvícení rozumu i pro praktické nynější i pro budoucí živobytí. Nemohlť arci tak obsáhlé dílo sám podniknouti, než věděl o lidech, kteří by mu ve věci této všeobecně prospěšné pomocné ruky rádi byli podali. Mezi těmi zaujímal nejpřednější místo Samuel Hartlib, jenž přilnuv k zásadám Komenského s celou duší, stále hledal u příznivců svých hmotné podpory k provedení jich. Aby pak snáze úmysl svůj provedl a mysle Komenskému naklonil, vydal stručný nákres myšlenek pansofických (Pansophiae prodromus), od Komenského v důvěrnosti mu zaslaný, v Oxfordě roku 1637 a v Londýně 1639. Spiskem tím rozbřesklo se nové světlo po Evropě, všude roznícena láska k studiím didaktickým, pro pansofii byl však původce její i od chladných učenců s velikou nadšeností veleben.

Zámysly našeho Amose nalezaly největší obliby v Anglicku a ve Švédsku. Již roku 1638 vyzván Komenský ze Švédska, aby ujal se tamních škol a přetvořil je dle náhledu vlastního, což on, doufaje v pomoc pána Lešenského, zamítl, než když tato dlouho na sebe čekati nechala, uposlechl přec vyzvání přítele Hartliba, jenž jej do Anglicka zval, a vypravil se roku 1641 do Londýna. V tomže čase však zval jej i slovutný Ludvík z Geer do Švédska, nabízeje mu plnou pomoc svou. Komenský odmítl toto nabídnutí, nechtě, sotva že do Londýna přibyl, již opět Anglii opustiti, než i zde nedočkal se příznivého vyřízení snah svých. Nemohlať se věc jeho v Anglii ujíti za příčinou nepokojů a roztržek domácích, i nezbývalo mu tedy konečně než uposlechnouti opětného vyzvání pana z Geer a odebrati se do Švéd. Vlídně zde přijat a obeznámiv sám kancléře Oxenstiernu a Jana Skytu, kancléře university upsalské, s plány svými, dostal zaručení podpory a vyzván, aby ihned buď ve Švédsku neb některém bližším městě pruském do práce se dal. Komenský vyhlídl sobě město Elbinky, kamž se ihned odstěhoval, povolav k sobě z Lešna i rodinu svou. Volba tato nelíbila se sice přátelům Komenského v Anglicku, ležely jim Elbinky stranou a přerušována tím valně korespondence jejich s proslulým učencem, než on věren svému slibu odmítl veškerá jiná nabídnutí a pracoval zde úsilovně, a vydav v Gdánsku svou další „*Pansophiae diatyposis*“ (1643), oddal se cele spisování

knih jazykozpytných pro potřeby školní, čímž celých šest let až do roku 1648 ztrávil, ovšem že touž dobou dojížděje na sněmy bratrské v Polsku, i několik spisů na utišení různic z náboženství vzniklých sepsal. Roku 1646 jel se vším co posud napsal do Švédska. Tam komise ke skoumání těch spisů zřízená, je schválila a poručila, aby ještě bedlivěji je prohlédl a tiskem vydal. Komenský ještě dvě leta na upravení jich vynaloživ roku 1648 je vydal. Bylo pak spisů těch šestero, z nichž nejdůležitější a jako klíč k ostatním jest „Methodus linguarum novissima“, filosofické učení o řeči a její vzdělanosti, v kteréžto knize i to významné, že mimo tehdejší obyčej napomíná horlivě učených mužů, aby zanechavše marných šperků latiny, obraceli se ku pěstování svých řečí národních. V Elbinku, ač mnohé zde měl starosti a práci přepilnou, zdálo se že podaří se mu trvale útočiště si zjednati, byltť i zde velmi vážen a rady jeho ve věcech školských docházely upřímného povšimnutí a byly bez odkladu prováděny, než osudem bylo jinak souzeno.

Po smrti bratrského biskupa, Vavřince Justina (1648), byl Komenský na jeho místo povolán. Přijav volbu přestěhoval se opět do Lešna, aby na blízku byl Bratřím a co poslední pastýř hlídal a vedl rozptýlené stádo Jednoty bratrské, již toho roku stihlo trpké zklamání. Bylť uzavřen Vestfalský mír, a všechny sliby Bratřím činěné, všechny naděje na návrat do milené vlasti byly náhle zrušeny. Bolesti své nad novou touto ranou ulevil Komenský spiskem: „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské, kterýmž v národu svém a obzvláštnosti své dokonávajíc, svěřené sobě od Boha poklady mezi syny a dědice své rozděluje.“ Mimo to vydal v témže občasí i několik jiných spisů k dobrému církve bratrské, mezi nimiž i Lasitského kniha osmá z Historie Bratří, v latině a česky nejpřednější místo zaujímá.

Mezi tím ujímaly se didaktické zásady Komenským hlásané v netušené míře ve všech snad zemích evropských, i spisy posledně vydané počaly již ovoce nésti a získaly písateli slávy nehynoucí a pověsti, jakéž se před ním snad žádný učenec netěšil. Nejen že všady ve školách počalo se na přirozenějších základech vyučovati, ale i nové školy podle zásad jím hlásaných zřizovati. Tak poslal polský bohatýr Krištof Opalinský, vévoda Poznaňský, založiv v městě svém Sirakově nové gymnasium, rektora ústavu tohoto do Lešna, aby od Komenského celé methodě se vyučiv ji do těch škol uvedl, což se i stalo, a školy zkvétaly, až nenadálým vpádem Švédů do Polska roku 1655 rozptýleny byly. Ba i od knížete Sigmunda Rakoczyho, jenž tehdy vládl zemí Sedmihradskou a příležící částkou země Uherské, obdržel pozvání, aby do Uher zavítal a o přetvoření škol té země dle zásad svých se postaral. Komenský dlouho se zdráhal, než nemoha naléhání Bratří, již z Uher pomoc očekávali, odolati, povolil a na podzim roku 1650 přestěhoval se do Saryšského Potoku, kdež celou svou idei o školách pansofických ve skutek uváděti počal. Rozdělil celý úkol neb kurs studií pansofických v třídy sedmery, každou na jeden rok připraviv. Založeny hned dvě třídy, třetí pak na počátku

roku 1652, než neočekávaná smrt knížete Sigmunda učinila náhlý konec všem zámyslům jeho, a on mrzut nad opětným nezdarem a nemaje naději, že by co pořídil s nevzdělaným učitelstvem uherským, pomýšlel na návrat svůj do Lešna, kamž se také skutečně 1654 vrátil. V Saryšském Potoku sepsal více knížek, chtěje jimi Uhry k vyššímu snažení v naukách a literatuře, zvláště pak k pěstování řeči jich národní povzbuditi a žákům chuti k učení dodati. Užil i zde s velikým prospěchem jak v Lešně nové encyklopedické hry divadelní, pod titulem „Schola ludus", kdežto všecky počáteční nauky ve dramatických jednotlivých jednáních theoreticky i prakticky u přítomnosti velikého množství diváků představovány byly. Mimo jiné napsal zde také pověstný *„Orbis pictus"*, snaže se mládeži aspoň obrazů podávati, když věcí samých nemohl. —

Pravili jsme, že se Komenský z Uher do Lešna vrátil, než netěšil se zde dlouhému odpočinku, neboť již roku 1655 vypukla válka mezi Poláky a Švédy, v níž Karel Gustav jedním takřka tažením celé Polsko až po samý Krakov vybojoval. I Lešno padlo do rukou Švédů, než neutrpělo nižádné větší pohromy, za to však Poláci, když se města v dubnu 1656 zmocnili, poplenili je a zapálili. Na chránění majetku nebylo ani pomyšlení; utíkal kam kdo utéci mohl, aby aspoň zachránil své živobytí. Komenský utekl se do Slez k nějakému šlechticovi, kdež v prvním čase útulek a pohostinství nalezl. Po dlouhém bloudění a bezradném cestování stihlo jej konečně v Hamburce, kdež nemocí sklíčen ležel, pozvání p. Vavřince Geera, syna bývalého příznivce jeho p. Ludvíka, aby přestěhoval se k němu do Amsterodamu, kamž Komenský koncem měsíce srpna 1656, stařec jsa již 64letý, zavítal — do posledního svého milého útočiště. —

Lešenským požárem přišel Komenský o všecko; veškeré jmění jeho, knihovna a rukopisy, ovoce čtyřicetileté pilné a namahavé práce a dvacetiletých studií pansofických, vše to padlo zhoubnému živlu za oběť. Nejvíce litoval Komenský svých prací pansofických. „O kéž by mi byl Bůh aspoň *„Háj pansofie"* zachoval, vše ostatní bylo by snadnější; ale i ten zničen!" naříkával sobě Komenský. Nenahraditelnou ztrátu utrpěla však literatura česká tím, že i „Slovník českolatinský a latinsko-český", k němuž Komenský po 46 let material snášel, požárem Lešenským skorem úplně zničen byl. Sám Komenský píše o díle tomto, že pokud dýchati bude nepřestane ztráty jeho želeti.

Pan Vavřinec z Geer připravil našemu osudem stíhanému Komenskému v Amsterodamě útulek skutečně milý, kdež on pracuje a živ jsa jedině snahám svým a péči o rozptýlenou církev, o niž hmotně i duševně starati se musel, přijímaje a rozdávaje dary pro Bratry z rozličných zemí a od různých přátel docházející. Na požádání senátu amsterodamského vydal všecky své knihy didaktické pod titulem *„J. A. Comenii didactica opera omnia"* ve třech dílech, k nimž později i čtvrtý díl přičinil. Knížka pod jmenem *„Lux in tenebris"*, proroctví Krištofa Kottera, vidění Kristiny Poňatovské a Mikuláše

Drabíka, kněze bratrského, obsahující, k vydání kteréž se Komenský namluviti dal, spůsobila mu mrzutost a pomluvu a hojnost nepřátel a závistníků, kteří se naň utrhačně obořili. Hádky tyto náboženské a podezřívání ztrpčily mu poslední hodiny života. Dále vydal zde nákladem svého hostitele ve prospěch Bratří: *„Jádro celé biblí“* a *„Kancional český“*. Poslední pak práce byly: *„Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře k rozplašenému stádu“*, *„Anděl pokoje“* a *„Unum necessarium“*. Poslední tento spis vyšel r. 1668. Strastiplný život svůj dokončil tiše a pokojně r. 1671 15. listopadu, stár jsa 80 let. Tělo jeho mrtvé zavezeno ku pohřbu do města Nardenu v Holandsku. Zůstavil po sobě syna Daniela, jenž roku 1694 zemřel, a dceru Alžbětu, provdanou za bratrského kněze Petra Figula (Jablonského).

A tím byl by stručný náš obrázek blahodatné činnosti Komenského nakreslen. Jméno Komenského u nás nyní už tak známo, že každého svatou povinností jest, aby se hleděl se životem a utrpením tohoto největšího našeho pedagoga seznámit. Z vlasti vypuzen, od svých neuznán, aspoň ne v té míře jak toho zasluhoval, byl odkázán na uznalost ciziny. Anglie, Švédsko, Uhry, šlechta polská, města Toruň a Amsterodam vážily si ho velice, učenci a knížata nejen v Evropě ale i v Asii pohlíželi na českého genia s úctou neobmezenou, slavní pak pedagogové všech národů přilnuli k zásadám českého genia a čerpali ze spisů jeho posilu a poučení. Co za našich dnů stalo se prvním základem vychování: pěstování mateřštiny a názorné vyučování, hlásal Komenský již před 200 lety, mnohé chlubné německé plíce vydávaly za svůj nový vynález, za myšlenku svou, čemu Komenský dávno byl učil.

Palacký líčí osobu i povahu našeho Amose následovně: „Byl muž postavy slušné a vážné s bradou visutou, čelem vysokým, vzezření libého avšak zármutek tichý jevícího; v obcování s lidmi byl nad míru vlídný, trpělivý a pokorný; vždy hotov posloužiti každému a obětovati sebe sám pro dobré bližních svých. Jeho hluboká citelnost, dobrota, upřímnost a opravdová nábožnost jeví se ve všech jeho spisech a skutcích. Nikdy neodplácel se stejnou měrou protivníkům svým; nikdy neodsuzoval žádného, jakékoli křivdy od něho snášeje.“ — A jak miloval vlast svoji, pro niž tolik vytrpěl! Na smrtelném takořka loži, když již s celým světem se loučil, pamatoval na své bratry českomoravské zvláštním odkazem: „Nejpředněji se obracím k tobě, národe český a moravský! Tebe pokladů, které mi byl svěřil Pán, nápadníkem činím za příkladem některých bohatších měšťanů římských, kteří umírajíce dědicem věcí svých obec římskou kšafty svými nařizovali. Vyhlašuji tobě požehnání od Hospodina Boha tvého, abys byl a zůstal ratolestí rostoucí podle vod. Ačkoliv hořkostí naplnili tebe, a stříleli na tebe v tajné nenávisti tě mající střelci, zůstaniž v síle lučiště tvé a ramena rukou tvých. Živ buď, národe posvěcený bohu, neumírej; muži tvoji ať jsou bez počtu. *Věřímť bohu, že po přejití vichřice hněvů vláda věcí Tvých k Tobě se zase navrátí. Pán i Josefa i Josue i Timothea pro vás najde, když*

čas smilování jeho přijde, i sám sloupem a vůdcem vaším bude. Amen, amen!“

Je potřebí ještě i jen jediného slova pobídky, aby památka muže tohoto mezi námi nikdy nevyhynula? Český národ pokud žíti bude, nezapomene největšího svého dobrodince!

Na konec podáváme zde, k vůli snazšímu přehledu, dle Zoubkova životopisu, seznam prací Komenského *českým* jazykem psaných, pomíjejíce přečetné spisy jeho latinské.

1612—1656. *Slovník česko-latinský a latinsko-český*, shořel při požáru Lešenském 1656.
1616. *Listové do nebe.* Tištěno v Olomouci 1617.
1624. *Mapa markrabství moravského.* Vydaná v Amsterodamě 1627.
L.? *Starožitnosti moravské.* Rukopis p. K. st. ze Žerotína věnovaný. 2 díly.
1630. *O původu a činech rodu Žerotínských?*
1620? *Retuňk duchovní věrným pokušením zemdleným křesťanům.*
1621. *Metrické přebásnění žalmů Davidových.* Vydány toliko 4 archy.
1621. *Přemýšlování o dokonalosti křesťanské.* Vyšlo prý poprvé v Praze 1622.
1622. *Nedobytný hrad jmeno Hospodinovo,* k němuž kdokoli se utíká, zachován bývá.
1623. *Labyrint světa a ráj srdce etc.* Dopsán 13. pros. 1623, vydán pak v Lešně 1631.
1624. *O sirobě,* t. j. o potracování milých přátel, ochranců a dobrodinců... Vydáno roku 1624.
1625. *Hlubina bezpečnosti etc.* Vydána v Lešně 1633.
1625. *Krištofa Kottera vidění a zjevení.* 3 díly, z něm. přel.
1628—32. *Didaktika etc.* Byla teprvé roku 1841 prof. J. Purkyní v Lešně objevena, roku pak 1849 od Matice české poprvé vydána.
1628—33. *Informatorium školy mateřské etc.* Rukopis český od prof. Gindelyho r. 1856 v Lešně objeven, tiskem vydán v Praze 1858.
1628. *Škola prostonárodní.* Šest českých spisků, jichž rukopisy nebyly posud nalezeny.
1628—32. *Konkordance české písem sv.* Rukopis shořel.
1629—31. *Zlatá brána jazyků otevřená.* V Lešně 1633.
1630. *Cvičení v pobožnosti.* Z anglického. Poprvé v Lešně 1630—31.
1631. *Historie o umučení, smrti, pohřbu a vzkříšení P. J. Kr.* V Lešně 1631.
1633. *Moudrost starých předků za pravidlo vystavená potomkům.* Sbírka přísloví českých s důkladným úvodem. Vytištěna při Didaktice.

1636. *Kázání XXI.* O tajemstvích smrti, vzkříšení a na nebe vstoupení Krista spasitele světa učiněná. V Lešně Polském 1636. V Amsterodamu 1663.
1650. *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské.* V Lešně. 1650.
1651. *Umění kazatelské.* V Praze 1823.
1655. *Útočiště v soužení i nebezpečenství,* aneb boj s bohem modlitbami. V Lešně 1655.
1658. *Manualník, aneb jádro celé biblí svaté.* V Amsterodamě 1658.
1659. *Kancional,* t. j. kniha žalmů a písní duchovních. V Amsterodamě 1659.
1660. *Smutný hlas zaplašeného hněvem božím pastýře k rozplašenému hynoucímu stádu.* V Amsterodamě 1660.
1661. *Katechismus* pro bratří české a moravské. Vydaný v Amsterodamě 1661.
1662. *Moudrého Katona mravná naučení.* V Amsterodamě 1662.
1663. *Veyhost světu.* V Amsterodamu 1663.

Ján Palárik

(Nákladem: **F. Bartel,** dřevorytecký ústav v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

JAN PALÁRIK.

Ledva že duch století devatenáctého socialními a politickými otázkami svými ovanul Evropu, a již všude rozvinul se mezi národy boj o zachování své individuality, jenž budil síly a povznesl první své bojovníky na onen stupeň duševní velikosti, jemuž se nám obdivovati jest. Do první řady u národu slovenského čítati slušno Jana Palárika (Beskydova), slavného to spisovatele a dramatika. Narodil se dne 27. dubna 1822 v Rakové na Kysucích v trenčanské stolici. Jeho otec byl tamže učitelem a varhaníkem, od něho obdržel i Jan první vzdělání své, jakož i zdědil po něm náklonnost k hudbě a zpěvu. Studia gymnasialní odbyl v Žilině a Kečkemetě. Roku 1839 odebral se do Ostřihomu, aby se stal bohoslovcem, odkud poslán do semeniště prešpurského a pak do Trnavy, kde vzdor své churavosti vynikal nad jiné ve vědách filosofických. Do doby této spadá probuzení se jeho v ohledu národním čtením básní J. Holého a obcováním s několika probudilými národovci. I počal se zvláštní oblibou pěstovati mateřskou svou řeč, nezapomínaje při tom cvičiti se i v češtině, frančině a němčině, a utvořil mezi druhy svými stranu slovenskou, z níž později vynikli zvláště Hattala, Viktorin a jiní.

Roku 1847 vysvěcen na kněze v Ostřihomě, poslán do starého Tekova za kaplana, kde nebezpečnou dobu z r. 1848—1849 šťastně přežil. Literární činnost Palárikova, v níž zřetelně vyznačen liberální směr jak v náboženském tak politickém ohledu, počíná teprv r. 1850. Tu začal vydávati počínaje 14. březnem první slovenský církevní časopis pod názvem „Cyrill a Method“, jenž vyniká zvláště úvodními články směru čistě národního a nevšedním rozhledem u věcech vyšší hierarchie. Však články tyto, v nichž bojoval pro nové uspořádání diecesí, statkův církevních a kat. semenišť dle zásady národní rovnoprávnosti, pro potřebné reformy ve správě církve katolické, vzbudily mu záhy mnoho nepřátel mezi vyšším duchovenstvem uherským, v jejichž čele stál odrodilý Slovák Sitovský. Tito jali se podezřívati poctivé snahy Palárikovy, nekalé záměry jim podkládajíce, a zuřili proti němu v maďarském časopisu „Religio“, toho času známým odrodilcem Danielíkem vydávaném. Nelíbiloť se to pánům, že našel se muž, jenž směle pravdu jim kázal do očí, jenž směle odkrýval jejich chyby, nelíbiloť se jim, že kázal smíření náboženské, že volal po opravách, a že člověk ten byl — kněz. I strojili mu všemožné úklady.

Nebylo to však tak lehko, odstranit muže, na jehož straně stála pravda, za nímž tisíce šlo přívrženců, a proto museli se obmezit na osočování v svém časopise. Však když Palárik vystoupil proti usnešením v Ostřihomě, r. 1849 učiněným, kdy jal se hájiti materielní postavení nižšího kněžstva, bojuje proti povinnosti příspěvku s jeho strany na semeniště — tu plným plápolem vypukl ten oheň dlouho dušené zloby, tu, vzteklou pěnu v ústech, již neštítili se vystoupiti s heslem: buď co buď zničit Palárika.

Dne 20. prosince povolali jej do Ostřihomu před konsistoř, sestavenou z vyššího kněžstva, by se zodpovídal z činů svých. Dne 3. ledna 1851 dostavil se Palárik před tento soud, kde se celý den neohroženě a mužně hájil proti útokům naň činěným. Konsistoř vidouc, že domluvami, ani prosbami, ani hrozbou nic nevykoná a zásady jím hlásané že vyvrátit nemůže, hrozila mu exkomunikací — obyčejným tím strašidlem — pak-li že neodvolá. Však marně! Co se týče několika ostřejších výrazů proti biskupům, slíbil sice odvolati — však na zásadách svých trval pevně, nezvratně; následkem toho odsouzen na jeden měsíc do klášterního vězení, kterýžto trest i přestál ve františkánském klášteře v Ostřihomě. Však boj mezi tou dobou neutuchl.

Vidouc takto vyšší duchovenstvo, že odpůrci svému nejen neuškodilo, nýbrž co mučeníka pravdy postavilo do popředí, pomýšlelo na nový plán, jak by jej zničilo. Zmíněný již jednou Sitovský podal k tomu ruku. Podvrhl totiž Palárikovi falešnou deklaraci, již list jeho i uveřejnil, v níž odvolává články od konsistoře zavržené — ovšem že uvězněný Palárik nejmenšího o tom neměl tušení. To bylo velkou porážkou strany jeho; lid zanevřel na obhájce svého a v nižším duchovenstvu, jakož i v obecenstvu vůbec, rozhostila se proti němu trpká nakvašenost. Nečestným, perfídním tímto kouskem docílila hierarchie alespoň část svých přání. Palárik obdržev číslo svého časopisu, v němž zfalšované osvědčení to bylo obsaženo, těžce a nebezpečně ochuravěl.

Dne 1. ledna propuštěn Palárik z vězení a přeložen do Šťávnice za kaplana, však zakázáno mu pod trestem exkomunikace psát o věcech hierarchie nemile se dotýkajících, totiž o uspořádání církevních statkův a o sjednocení katolíků s evangelíky. Materielními poměry nucen musel se podrobiti rozsudku konsistoře, a od té doby se s ním více na zápasišti tomto neshledáváme.

Vydával sice po svém návratu z vězení „Cyrilla a Methoda“ dále i s pedagogickou přílohou „List pro výchovu, školu a literaturu“, však články jeho byly mírnější, a to utvrdilo stranu jeho v domnění, že je zrádce svých vlastních náhledů, svého vlastního přesvědčení — kruh jeho přívrženců počal se tenčiti. Však měl i dosti přívrženců, již v poctivou jeho povahu věřili, a mezi nimi první místo zaujímá biskup slovenský Št. Moyses, jenž s Palárikem velmi zhusta a rád, jak o záležitostech církevních tak literárních, rokoval. Vzdor tomu všemu přeložen neusmířitelným Sitovským na německou, velmi ob-

tížnou stanici do Pešti, kde svůj úřad co kaplan a katecheta dne 6. června 1851 nastoupil.

Zde redigoval od r. 1852—1862 „Katolické Noviny“, svatoštěpánským spolkem vydávané, ku všeobecné spokojenosti. Roku 1852 odbývala se důležitá ona schůze v Prešpurku, kde jednalo se o ustálení spisovné řeči slovenské. Palárik zasazoval se všemožně pro slovenčinu, jež i přijata za spisovnou řeč vzdor různým náhledům; za tím účelem upravena Hattalova mluvnice a vydána pod jmenem „Krátká mluvnice slovenská“. Však boj o důležitou otázku vedl se dále, a ješto intelligence slovenská držela se více méně češtiny — znepřátelil si Palárik tuto a zvláště hlavu její, Št. Moysesa, jehož dotkl se i ve svém spisu obranném „Ohlas pravdy“ velmi ostře, hledě k věci a nikoliv k důstojenství. I zvítězila konečně přece slovenčina a přijata za spisovnou řeč.

Ke konci r. 1855 Palárik těžce ochuravěl, a proto vzdal se k radě lékařův redakce „Katolických Novin“; avšak neunavný v práci pro osvětu svého národa, jal se vydávati v překladu spisy Krištofa Šmída, s sebezapřením vykonávaje mechanickou tuto práci. Však to nedostačovalo čilému duchu jeho! Navštěvováním pešťských divadel probudila se v něm stará láska k dramatickému umění, a nadšen láskou k vlasti umínil si použíti zdroje tohoto k probuzení svého lidu — psáti slovenské divadelní kusy. A tak stal se Palárik prvním dramatickým spisovatelem slovenského národa.

Roku 1857 vydal s Viktorinem slovenský belletristický almanah „Concordia“, a zde již setkáváme se s první slovenskou národní veselohrou „Incognito“. Po uveřejnění této veselohry rozvinul se utěšený ruch mezi mládeží slovenskou: zřizována ochotnická divadla a dáván všude poprvé kus Palárikův. Nadšení mezi mládeží vzbuzené stoupalo ještě, kdy vydán „Drotár a Smierenie“. Nikdo mimo nejdůvěrnější přátele Palárikovy posud nevěděl, od koho práce ty pocházejí, až r. 1861 při provozování do srbštiny přeložené veselohry „Incognito“ na jevo vyšlo, že Beskydov je — Palárik. Na jiném kuse, velikém to historickém dramatu, „Lžidimitrij“, pracoval Palárik během tří roků a študoval ještě r. 1863 potřebnou látku. Jest to nejobsáhlejší a poměrně i nejlepší dramatická práce v literatuře slovenské, než vzdor četným [illegible] přednostem nedostalo se jí přec „Maticí slovenskou“ vypsané ceny.

Že ostatní kusy jeho nezůstaly bez nepřátelských útoků, rozumí se samo sebou, nebylť by jinak směl čerpati látku svoji z národního života, nebyl by směl kárat odrodilce a budit národní uvědomělost. Vídeňská „Zukunft“ a „Vědomosti“ začaly proti němu chorou polemiku, však důkladné dostalo se jim od Palárika odpovědi v „Slovenských Novinách“.

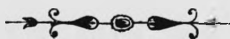
Než ruchu nejen literárního súčastnil se Palárik; brzo nahledenuv, že Slovákům, mořem cizích živlů obklopeným, potřebí samostatného politického časopisu, jal se k založení jeho pracovati a přispěl i sám ke kauci peněžitým příspěvkem, jejž však vzal zpět ne-

shoduje se „s Pešťbudinskými Vědomostmi“, redigovanými Franciscim. Jsa zásad svobodomyslných, odpůrcem centralismu, hájil jich na svatomartinském sjezdu, a vystupoval zcela zřejmě proti plánům Šmerlingovým. Pádem tohoto, po jmenování uherského ministerstva, dokázalo se, že Palárik měl pravdu nečekaje ničeho od vlády, i pracoval proto neunavně k tomu, aby svatomartinská menšina sestoupila se a vydala svůj program u veřejnost — v tom však byl trpce zklamán. I pracoval dále na založení národních „Slovenských Novin“. Jako jinde stál i zde v článcích svých Palárik na stanovisku uherského státu a bojoval v tomto za rovnoprávnost svého národa, a jsa muž zdravých, praktických náhledů, vzdělaný politik, kladl hlavní váhu vždy na vzdělání co jediný pramen, z něhož rovnoprávnost materielní i duševní plyne. V tomto duchu pracoval i při „Sl. N.“, jsa jich podporovatelem až do své smrti.

Všude byl Palárik činným, nebylo vlasteneckého podniku, v němž by se byl nesúčastnil. Patřil mezi první zakladatele „Matice Slovenské“, stal se zakladatelem katolického gymnasia Klášterského, jakož i spolku sv. Vojtěcha, a byl účastníkem knihtiskárny Minerva, a jevil vůbec činnost co nejrozsáhlejší. Dlouhá leta v Pešti kaplanovav, dostal se r. 1862 konečně přičiněním hr. Heleny Eszterházy na faru majtechovskou, kde nedobře se mu dařilo. Jsa nucen k polnímu hospodářství, počal tíže churavěti a stíhán k tomu všelikými nehodami roznemohl se konečně nebezpečně. Zotavil se sice poněkud, však bylo to poslední napnutí životních jeho sil — ulehl, slábl čím dál tím více, a očekával trpělivě svou smrt. Poslední čas nepsal již téměř ničeho mimo několik drobnějších prací a přepracování Lžidimitrija.

S jistotou čekal codenně poslední svou hodinu, vyslovuje však při tom přece přání, aby aspoň dvě leta ještě žil. Čta v českých novinách zprávu, že umřel, poznamenal k tomu: „Nezomrel ešte, ale zomre!“ a v skutku dne 7. prosince r. 1870 ráno po 7. hodině skonal.

Palárikem ztratil národ slovenský jednoho z nejčelnějších svých křísitelů! Jeho heslo bylo: vlast, národ a svoboda. Tyto tři principy za nerozlučné pokládal a při všech svých pracích, při všem svém počínání vycházel jediné z toho stanoviska, buď si to již v kterémkoli směru jeho působení, a z cesty té nedal se odvrátit ni pronásledováním, ni hrozbami, buď si to již hierarchie, buď si to Maďaronů. Ryzé zůstalo vždycky smýšlení jeho a s pevnou konsekvencí šel vždy za heslem svým. — Palárik co kněz, co spisovatel, co politik ukázal vzor pravého slovenského charakteru a zasluhuje nehynoucí paměti, a my nepochybujeme, že národ slovenský podá mu důkaz vděčnosti své spůsobem důstojným.

Dr. Jan Ev. Purkyně

(Nákladem: F. Bartela, dřevoryteckého ústavu v Praze.)

JAN EV. PURKYNĚ.

Mají-li Němci Humboldta, máme my Jana Purkyni, a tuším že naň rovněž tak hrdi býti můžeme. Humboldt dobyl si jmena a slávy světové, než on byl takřka odkojencem štěstí, jež od útlého mládí nikdy se od něho neodvrátilo, on těšil se přízni osudu, jenž mu vrchovatou měrou poskytoval příležitostí a prostředkův, aby nad jiné vynikal; a náš Purkyně — není-liž celý život jeho jediným dlouhým bojem s nepříznivými okolnostmi, nebyl-liž od kolébky takřka jen na sebe a své síly odkázán? A právě to, že tím, čím byl, jen sám sebou, prací svojí se stal, činí jej tak velikým a slavným, právě proto vážíme si ho tak velice, jeť on nám takřka vzorem, jak musí člověk pracovat, chce-li cíl životní dostihnout, a jak těžká a namáhavá jest služba vědy a myšlenky. Tak jako památka na prostomilou tu postavu nikdy z mysli těch, kdo blíže jej znali, nevyhyne, nezanikne u nás i v celém vědeckém světě nikdy jmeno jeho. Purkyňova osoba jest nám i proto tak sympatická, že poznali jsme v něm ryzího vlastence a obětavého syna národa. Od roku 1848, kdy vrátil se z ciziny do matičky Prahy, setkáváme se s jmenem jeho vždy na prvním místě mezi těmi, kdo pro národ a vlast pracovali, přísná věda neutlumila v něm člověka a člověk ten poznal, že první povinností jeho jest: milovati vlast svoji nade všecko a sloužiti jí až do posledního vzdechu. Život Purkyňův, činnost jeho jsou ještě všem nám v živé paměti, neníť dojista Čecha, jenž by jmeno jeho neznal, neníť uvědomělého vlastence, jenž by po dnes necítil trpce ztrátu čilého, živostí a neunavností svojí povzbuzujícího a osvěžujícího toho stařečka. Purkyně zemřel, nechť duch jeho žije mezi námi! volali jsme provodivše mrtvolu jeho na staroslavný Vyšehrad, ba zemřel a marně se podnes ohlížíme, kdo že mezeru tu vyplní.

Jan Ev. Purkyně narodil se r. 1787 dne 17. prosince v zámku Libochovickém. Otec jeho, jehož rodina se z Litoměřic do Libochovic přestěhovala, byl hospodářským úřadníkem na panství knížat Dietrichsteinských s počátku ve Vlachově Březí, potom, oženiv se se selskou dívkou, Rosalií Šafránkovou, přesazen byl do Libochovic. Zemřel již v 40. roce věku svého, zplodiv tři dítky: Jana, Emanuela a Josefa, z nichž prostřední záhy zemřel. Malý Jan chodil do školy

libochovické, kdež prvního vzdělání nabyl a mimo to se přiučil hudbě a zpěvu, jež tehdáž téměř důležitější místo zaujímaly, než vyučování literní. Zpěv proklestil mu cestu k dalšímu studium, poslán totiž co chorista do kláštera piaristského v Mikulově na Moravě, kdež dále vzdělávati se měl. I odbyl tam skutečně školy normální a gymnasium, načež, když mu nastalo voliti studium odborové, vstoupil do řádu piaristského. Učinil tak, protože v řádu tomto již skoro zdomácněl a dosud ho nic jinam nelákalo, a pak i že zatoužil věnovati se úplně vědám a státi se učitelem za příkladem mnohých slavných mužů, již z řádu toho vyšli, jako Voigt, Dobner, Konarski. Noviciatní rok odbyl v Staré Vodě blíže hranic slezských, odkudž poslán na uherské hranice do Strážnice, aby na tamějším gymnasium vyučoval. Již tenkráte (1805) počal se Purkyně zabývati jazykem a literaturou českou, horlivě se též uče jazyku italskému a francouzskému. Ze Strážnice byl přesazen do Litomyšle, kdež svěřeno mu vyučování v první třídě normální. Zde právě stal se rozhodný obrat v životě Purkyňově, vystoupil ze řádu a nastoupil zároveň trnitou cestu života. Myslím, že se čtenářům svým zavděčím, uvedu-li zde, co Purkyně sám o této předůležité době života svého napsal: „Roku 1807 vystoupil jsem," tak píše, „z řádu piaristského, kdež jsem tři leta byl prožil. Pudila mne do něho čistá touha po vědeckém vzdělání. Neznalť jsem, i nemohl znáti, ukončiv latinská studia na gymnasiu mikulovském, vyšších ústavů vědeckých než řád piaristský. Vrozené mi puzení po vyšším životě duševním kázalo mi pohlédati na mé učitele co na vyšší pozemské bytnosti, jichž následovati bylo mou nejvřelejší žádostí. Toť byla pohnutka vstoupení mého v řád. Podobná pohnutka mne vyvedla z něho. Poznav čtením stav novější literatury v Německu a v jiných kulturních zemích, a obdivuje výtečníky jejich, poznav též osudy stárnoucích svých kolegů klášterních, namáháním školským záhy vysílených, zhrozil jsem se podobného i mne očekávajícího osudu. Přidalo se k tomu seznámení se s filosofií Fichtovou, která živými slovy líčila povolání pravého učence ve společnosti lidské, určení ducha lidského k svobodě duševní neobmezitelné, počal jsem rozmýšleti o jiném blaženějším stavu svého života, i cítil jsem v sobě dostatečné síly, samostatné postavení ve světě sobě zjednati, ano slávychtivost mne silně pudila i svou vlastní dráhu nastoupiti. Baviv se dosud v klášteře pouze filosofickými a historickými studiemi, obrátil jsem nyní vzhled na básnictví, a sice české, znaje básně Puchmíra a Nejedlého, pak na filosofii, jejíž duch byl mého ducha osvobodil, ano vzbudilo se ve mně veliké tušení, že v přírodovědě, o níž arci měl jsem jen matné ponětí, něco znamenitého vyvedu. Toť byly hlavně pohnutky, jež mne do svobodnějšího života pudily. Nebylo to zošklivení sobě chudoby, k níž by mne byl vázal slib řeholníka pauperum scholarum piarum; neznal jsem chudoby, neznaje bohatství, aniž coelibat, neboť neznal jsem lásky pohlavní, dříve vzpoura proti stálému poslušenství vyšším představeným, jichžto vážnost a důstojnost mně nebyly vždy na jevu a jenž

nebyly k tomu udělány, důstojnost, rozum u mne zastupovati. Snad i příklad mých spoluklerikù, z nichž mimo mne ještě dva z kláštera vystoupili, mne k následování popudil. Ku konci srpna roku 1807 po skončených školách, obdržev řádné propuštění od provinciala, octl jsem se na svobodě. Putoval jsem per pedes apostolorum z Litomyšle k Vysokému Mýtu, kdež jsem u pana děkana našel přívětivého noclehu. Bylo to žalostné cestování! —" Ba žalostné, a ještě žalostnější přijetí v domově. Matka, jedině na sebe odkázána, byla vystoupením synka svého z řádu celá nešťastna, vidělať budoucnost jeho ztracenou a odnikud nekynula jí naděje, že miláček její ve víru světa neutone. Purkyně však nezoufal; vědom si síly své a odhodlán i na boj sebe větší odebral se do Prahy, kdež vstoupil do druhého ročníku filosofie; potřebné výživy vydělával si hlavně tím, že dával opakovací hodiny mladému baronovi Schuttersteinovi. Také metafysikou, tehdejším třetím ročníkem studií filosofických, probral se soukromým vyučováním přijat jsa v domě Weittenwebrů na Hradčanech za domácího učitele. Než jakkoli se blížil čas, aby se Purkyně rozhodl, jakému povolání věnovati se bude, kolísal on nevěda kam se obrátiti, zabýval se tedy pilně svobodnými studiemi, chtě se státi literatem. Šťastnou náhodou sešlo z toho. Na přímluvu dra. Pohla, později cestovatele v Brasilii, přijat Purkyně za učitele filosofických věd do domu barona Hildprandta, s vyhlídkou, že bude provázet mladého barona Ferdinanda na horní akademii Šťávnickou, čímž Purkyně, jsa již dříve milovníkem věd přírodních, takořka k samému zřídlu studií těchto uveden byl. Než pobyt jejich v Šťávnici neměl dlouhého trvání, mladý baron musel odložiti knihu a chopiti se meče, poražený právě tehdy Napoleon v Rusích a celá Evropa chystala se, aby oslabenému obru tomu smrtelnou zasadila ránu.

Požívaje podpory rodiny Hildprandtův rozhodl se Purkyně konečně, že oddá se studiu mediciny, poskytovaloť mu právě toto studium přehojné příležitosti, že mohl se věnovati zamilované vědě své přírodní; avšak již tehda obíral se téměř výhradně fysiologií, kterou si byl již co student za úlohu života obral, a v níž později tak proslul. První dvě leta pracoval pilně v pitevně, kdež byl profesorem Ilg a později proslulý lékař Krombholz asistentem; poslední pak dvě leta studií svých trávil ve všeobecné nemocnici jsa praktikantem na oddělení chirurgickém, kde těšil se v brzku přátelství a přízni slavného tehdáž profesora chirurgie dra. Fritze.

Ukončiv studie nepomýšlel Purkyně opět, aby se věnoval praktickému lékařství, ale oblíbená myšlenka jeho, přičiniti se k rozšíření věd přírodních, počala se v něm opět ozývati, i zanášel se tedy opravdově plánem, aby prohlédna sobě vzorné tehdy ústavy švýcarské a obeznámiv se s vychovacími zásadami proslulých pedagogů Pestalozziho a Fellenberga, založil, podporován šlechetným příznivcem svým, v Blatné zvláštní ústav vychovací pro přírodní vědy. Že mu při takovém zaměstnání zbývalo málo času k připravování se ku dosažení hodnosti doktorské, rozumí se samo sebou, než zvláštní náhoda

přesvědčila jej právě nyní, že potřeba, aby zanechal ideálních snů a připravoval se na život praktický. Došlot jej totiž vyzvání z Prahy, že pruský generální lékař Rust hledá schopného mladíka, jenž by za slušnou odměnu skotoléčitelské ústavy zahraničné ohledal a potom místo profesorské na vojenském skotoléčitelském ústavu v Berlíně přijal. Purkyně, nemaje posud hodnosti doktorské, musel výhodné toto nabídnutí odmítnouti, než počal se vší pílí k doktorátu se připravovat, a již roku 1818 povýšen jest na doktora lékařství; stal se pak asistentem fysiologie a anatomie. Spis, který Purkyně při povýšení svém na doktora napsal: „Beiträge zur Kenntniss des Sehens in subjectiver Hinsicht", upozornil naň i širší kruhy světa učeného, nastoupilť jím na dráhu zcela novou a odhalil před zraky badatelů věci dosud ani netušené. Goethe, který se právě bádáním o zraku bavil, přilnul zvláštní přízní k mladému učenci, což pro další jeho život velmi na prospěch mu bylo. Získav si některými jinými svými pracemi pěkného jmena ve světě učeném, neustával pilně bádati a pracovati, a počal se ohlížet po nějaké universitní profesuře, doufaje, že by tak nové velké pole činnosti jeho otevřeno bylo. Než doma nemohl, ač všemožnou práci si dal a ač i slovutné přátele, již ho vlivem svým podporovali, měl, se nikam dostati, mělot se i na něm osvědčiti staré přísloví, že doma je těžko býti prorokem: marně se ucházel o stolici pathologie a farmakologie na vysokých školách pražských, jakož i o stolici fysiologie v Pešti. Než neobdržev žádného z obou míst zůstal asistentem v Praze až do roku 1822, kdež obdržel vybídnutí od dra. Rusta z Berlína, jenž znaje učence našeho dovedl si lépe vážiti zásluh jeho, aby ucházel se o uprázdněnou stolici fysiologie na universitě Vratislavské, kteréžto místo, ač více znamenitých učenců s ním konkurovalo, Purkyňovi přec uděleno bylo (1822). Jak nesmírná to škoda, že síla tak znamenitá a tak krásné naděje do budoucnosti vzbuzující nemohla působiti na půdě domácí. Purkyně byl Čech, a tím dá se snad nespravedlnost ta aspoň poněkud vysvětlit. Vyřídiv své záležitosti v Berlíně navštívil odtud k vyzvání Goetheho Výmar, kdež se s proslaveným básníkem celý týden přátelsky bavil, načež od něho do Jeny odporučen, i tam s mnohými znamenitými učenci a spisovateli osobně se seznámil.

Ve Vratislavi, kamž se o vánocích roku 1823 odebral, bylo mu od profesorů i studentstva, kteří mu nemohli zapomenout, že zvítězil nad soupeři universitou protežovanými, mnohé trpké a nezasloužené příkoří snášeti, pohlíženo naň i co na Rakušana nevalně příznivě, myslelot se všeobecně, že za černobílými pohraničnými šraňky veškerá moudrost přestává. Avšak brzy podařilo se mu vynikajícími vlastnostmi ducha, vlídným a skromným chováním svým lásku všeobecnou a vážnost získati, tak že napotom všichni kolegové jeho „s tím dobrosrdečným Rakušanem", jak jej nazývali, v přátelství upřímném a dobrém srozumění žili.

Ve Vratislavi Purkyně za nedlouho proslul, práce jeho vědecké, stíhajíce jedna druhou, rozšířily pověst jeho daleko široko; byltʼ on

šťastným badatelem a objevil mnohé důležité pravdy, jimiž sobě v dějinách vědy na vždy skvělé místo zajistil. „Purkyňův měchýřek“ jest znám v celém učeném světě.

Mimo horlivé plnění učitelských povinností súčastnil se Purkyně činně prací společnosti Vlastenskoslezské, jejímž údem i byl, zejmena pak prací oboru přírodozpytného a botanického; tím uveden byl i k bádání o ústrojnosti rostlin. Pozorování svá v tomto směru složil ve spisu svém „de cellulis fibrosis“ vydaném roku 1830, jednajícím *o ústrojí vláken pružných,* jakými některé rostlinné nádobky opatřeny jsou a které dřevnatějíce pukáním rozsívání pelu a semínek spůsobují. Spisu tomuto přisouzeno ve francouzské akademii zvláštní vyznamenání — korunován totiž odporučením slavného botanika Mirbela cenou *Monthyonskou.*

Purkyně náš, ač pověst jeho co den rostla, zůstal stále skromným, pracoval stále, nikdy nevytrubuje skutky své do světa, jak to obyčejem všelikých těch malých duchů, kteří nepatrné výsledky práce své velikým hlukem a dryáčnickým vychvalováním sama sebe rozmnožiti chtějí, a v tom právě slušno asi hledati příčinu, že mnohý důležitý vynález Purkyňův nepoznán zůstal, že mnohé věci, jichž Purkyně první důmyslem a železnou vytrvalostí se dopátral, v zapomenutí upadly a teprv jinde vynalezeny býti musely, aby mohly být na prospěch vědě i člověčenstvu.

Od prvního počátku činnosti své na universitě Vratislavské snažil se Purkyně zaříditi pro oblíbenou a tehdy velmi zanedbanou vědu, fysiologii, zvláštní ústav praktický, jakéhož dosud nikde nestávalo, chtě tím zvláště pruské vládě dokázati, jak by zřízením praktických vědeckých institutů práce jinak pouze theoretické pro vědu úrodnými státi se mohly. Aby potřebu toho skutečnými důvody dokázal, zařídil takový ústav co možná ve vlastním bytu, dávaje tam příležitost kandidátům lékařství, aby jeho návodem a pod jeho dohledem mohli pozorovati mikroskopem, kresliti a popisovati prvotní částky těla lidského, vůbec zvířecího, z čehož povstala řada disertací, pro dosažení doktorství od kandidátů vydávaných, z kterých mnohé klestily nové dráhy mikroskopickému bádání o prvotních částkách těla lidského, jiné pak o jiných fysiologických nebo anatomických předmětech jednaly.

Přinášeje rok po roce nové oběti a důkazy ministerstvu, z kterých nezvratně vysvítalo, jak potřeba jest založiti zvláštní ústav pro práce fysiologické, dosáhl toho konečně, že roku 1842 vystavěn mu malý domeček a založeno malé nadací, aby mohl dávný plán svůj provésti a zaříditi samostatný ústav fysiologický. Tak učiněn první začátek, byl sice skrovný, ale pro vědu fysiologickou měl nesmírné následky. Vysoké školy Vratislavské děkovati mají krajanu našemu, že se první honositi mohly ústavem fysiologickým, jehož ještě nikde nebylo. Od toho času však rozšířily se ústavy fysiologické po všech německých i rakouských universitách, i uznána nevyhnutelná jich potřeba.

Již touto okolností, že stal se tvůrcem ústavů tak důležitých, zasluhoval by Purkyně slavného místa v letopisech vědy, jakž teprv uvážíme-li, co vše on sám učinil v oboru vědy své a jinými pracemi učenými, jež mimo zvláštní spisy ukládal ve všech téměř časopisech vědeckých, ovšem hlavně německých, pak též i v našich českých, ano i v polských; ve Vratislavi obcuje mnoho s Poláky přiučil se totiž důkladně také polštině. I v oboru kritiky pracoval tehdy velmi svědomitě, a zvláště v Heningových „Jahrbücher für wissenschaftliche Kritik“ (od 1827—45) nacházíme četné jeho posudky nejen v oboru přírodovědy, nýbrž i o vědeckých spisech Slovanstva se týkajících, jako ku příkladu o Šafaříkově dějepisu slovanských jazyků a literatur, o Václava z Oleska písních polských a rusínských lidu haličského, o Palackého a Šafaříkových „Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache“ atd.

Zmíniti se musíme i o tom, že Purkyně čile pěstoval i vzájemnost s jinými lékaři, a že kde naskytla se mu příležitost spěchal, aby náhledům svým rozšíření získal a nové přátele si zjednal. Tak účastnil se nejprvnějšího sjezdu německých lékařů v Lipsku (1822), pak v Berlíně, Drážďanech, Vratislavi, Praze (1837) a Karlových Varech a posledně i sjezdu lékařů a přírodozpytců uherských v Prešpurku (1865); za kterouž příčinou schvalně maďarsky se učil; zejmena památným stalo se jeho účastenství na sjezdu pražském, kde ve svých přednáškách hlavní myšlenku o světoznámé theorii *buněk*, co tvořivu těl organických, pronesl, a tak elementární tvary rostlinstva i živočišstva na jediný společný původ uvedl.

O vědecké činnosti Purkyňově ve Vratislavi dalo by se velmi mnoho mluviti, řada spisů zde sepsaných jest velmi obsáhlá, tak že my, jimž místa velmi poskrovnu vyměřeno, zde o nich všech šířiti se nebudeme a nemůžeme, tuším, že nezazlí se nám proto, když věnujeme činnosti Purkyňově v Němcích méně místa, abychom podrobněji o činnosti jeho na půdě domácí rozepsati se mohli. Jakkoli Purkyně slávu svoji ve Vratislavi založil, pro nás nabyl teprvé návratem na vysoké učení Karlovo pravého významu.

Oženiv se s dcerou proslulého fysiologa a profesora Rudolfiho v Berlíně zplodil s ní čtyry dítky, z nichž zůstali na živu toliko dva synové, Emanuel a Karel; matku i manželku svou ztratil Purkyně roku 1834. Osamotnění toto vyvolalo v něm mocněji než-li kdy před tím touhu navrátiti se do vlasti, jíž ho dlouhý pobyt v cizině a namáhavé práce neodcizily. Hledal tedy příležitost, aby tužbě své vyhověti mohl; tato naskytla se mu roku 1835, kdež žádal do Prahy na jednu z uprázdněných stolic anatomie nebo fysiologie. Že z toho sešlo, nesla vinu vláda, jež nijak nechtěla se podrobiti podmínce Purkyní kladené, aby mu leta v cizině strávená v Rakousku za záslužní počítána byla — a tak ještě do 15 let čekati musel na splnění dávné touhy své, aby doma mezi svými mohl účinkovat.

Jsa usedlý za hranicemi nemohl tak účinně zasahovat v rozvinující se život národní, aniž mohl míti takový vliv, jakého byl by

přebývaje v Praze dojista požíval, než vzdor tomu činil co mohl, všímal si pilně probouzejících se snah národních a přičiňoval se úsilovně o rozvoj jich. Již roku 1829 přeložil do češtiny z části básně Schillerovy a roku 1834 Tassův „Osvobozený Jerusalem“, což v Časopisu Českého Musea, jehož velmi pilným spolupracovníkem byl, uveřejnil, dále psal v témže čase rozmanité články do Preslova „Kroku“. Roku 1841 vydal v českém překladu Schillerovy básně lyrické, nezapomínaje mezi tím i na české vědecké časopisy, jež hojně důkladnými články obmýšlel. Avšak tím nebyla ještě ukončena činnost jeho vlastenecká, snaha jeho nesla se dále, co syn upřímný všade opovrhovaného a nikde řádně neznaného našeho národa, umínil si, že pokud jen s to bude, přičiní se o vyvrácení křivých náhledů o Češích a rozptýlení předsudků proti nám čelících, a každou snahu naši, byť i sebe lepší byla, kacéřujících a již z předu ničících. Za účelem tím snažil se Purkyně mezi Němci šířiti známosti o Češích a ostatních Slovanech, jednak podrobnými kritikami spisů Slovanstva se týkajících, jednak i ve společnostech přednáškami, zejmena pak ve společnosti filomatické, jejíž údové nevytknuvše si určitého vědeckého účele sdělovali si co právě každý věděl zajímavého; tam sděloval Purkyně za velikého účastenství obyčejně zprávy z české literatury, jako o Jungmannově velikém slovníku, o Kollarových básních, o Svatopluku Holého, jehož první zpěv i v německých hexametrech přeložil. Ruch tento pak značně se rozmnožil, když, hlavně k návrhu Purkyňovu, roku 1842 Čelakovský na kathedru slovanských jazyků do Vratislavi povolán byl. I počali proslavení tito vlastenci, již nemohouce doma uznání dojíti, v daleké cizině drahný čas tráviti museli, společně za vytknutým cílem pracovati, a v krátce utvořen ve Vratislavi kruh přátelský nám nakloněných učenců německých, již pak kde mohli snahám národa našeho byli na prospěch. Aby pak snahám svým co možná největšího rozšíření zjednali, pořádali Purkyně i Čelakovský střídavě nedělní zábavy a besedy, jež domácím i cestujícím učencům přístupny byly. A tak se stali oba přátelé středem slovanského života ve Vratislavi.

Roku 1848 zavítal Purkyně do Prahy, aby účastnil se slovanského sjezdu; téhož roku jmenován za příčinou jubilea university pražské doktorem filosofie. Očekávané a slibované opravy, jakož i svobodnější doba, jež právě nastala, vzbudily v něm opětně touhu, aby poslední leta života svého a síly své po dávném přání vlasti své věnovati mohl. Na podzim roku 1849 vyplněno konečně přání jeho, povoláni on i Čelakovský na universitu pražskou, což ve všech vlasteneckých kruzích s velikou radostí přijato bylo; přibyliť v řady zastanců práv národa českého dva osvědčilí, otužilí bojovníci. —

Ačkoli mu již tehdáž 63 let bylo, přece silou mladistvou jal se pracovati, a blahodějné následky působení jeho mezi námi počaly se brzy jeviti. Předně o to pečoval, aby ústav fysiologický řádně byl zřízen, což se mu také brzy podařilo. Dále měl na zřeteli, aby se vědy přírodní co možná nejvíce a nejdůkladněji v jazyku našem

pěstovaly, proto pracoval k tomu, aby v odboru přírodnickém při museum národním čilejší život se rozvinul; ještě více tomu ale posloužil založením výtečného časopisu přírodovědeckého „Živa“, kterýž také s prof. Krejčím sám redigoval od roku 1853—1864. Také nelze zamlčeti, že Purkyně účinkoval na povznešení mládeže studující; každému v každý čas přístupen, pravý to opak profesorův universitních té doby, s největší přívětivostí a obětavostí hotov byl raditi a pomoci. Bohatá knihovna jeho všem byla otevřena, s radostí půjčoval studujícím knihy, ano i lidem zcela neznámým, mnozí pak mohli by vypráveti, jak Purkyně nepřestával jen na uvedených věcech, ale že přemnohý těšil se i hmotné podpoře jeho. I to, že často byl klamán od nehodných, nepřekáželo další jeho ochotnosti a mysli dobročinné.

Avšak činnost jeho ve vlasti nepřestávala jen na povinnostech kathedry profesorské a na účinkování v oboru přírodovědy. Purkyně všeho, co u nás se dělo, všímal si a podporoval, ba on působil i živým slovem v četných spolcích, jež s chloubou mezi své členy jej čítali. Tak byl předsedou spolku českých lékařů, místopředsedou Umělecké besedy, čestným údem a členem výboru Musea Českého a Besedy měšťanské, předsedou přírodovědeckého odboru Musea Českého, údem královské společnosti nauk a přírodnického spolku „Lotos“, předsedou sboru k přírodnickému proskoumání Čech, údem Svatoboru, Hlaholu, Sokola, zkrátka není spolku, jenž by nečítal Purkyni mezi údy výboru, mnohé pak pomáhal sám zakládati, neb byl založení jich hlavním původcem, což platí především o spolku českých lékařů. Když pak po odstoupení Bacha u nás opět čilejší politický život nastal, nabízel Purkyně též ochotně síly své a zvolen jest poslancem na sněm království Českého od venkovských obcí okresu slánského a velvarského, po celé pak šestiletí vzornou vytrvalostí a pilností účastnil se zasedání sněmovních a prací v komisích.

A při vší této mnohostranné činnosti, při vysokém stáří svém nepozbyl Purkyně svěžesti a abych tak řekl pružnosti mladické, duch jeho nenalezal nikdy uspokojení, práce a zaměstnání byly životním cílem jeho. Mezi nejznačnější novější pozorování náleží bližší jeho skoumání zvuků uvnitř lebky slyšených, jakož i pak užitím dvojitých spojených rour shledal, že hlavním sídlem tohoto spůsobu sluchu týlní část lebky býti se zdá. Učiniv tímto svým nástrojem zkoušku v ústavu hluchoněmých nalezl, že bez mála všichni jsou schopni k pojmutí zvuku vnitrolebního. Když pak o tom bez jeho vědomí zpráva novinami v ten smysl se roznesla, jakoby byl vynalezl nástroj, kterým každý hluchý slyšeti může, byl zahrnut dopisy z celého světa, v nichž za sdělení tohoto nástroje žádáno, tak že konečně nucena se viděl na nepravost zprávy té poukázati a prohlásiti, že nástroj ten má posud jen důležitost theoretickou, na osvědčení v praxi že pak se ještě čekati musí.

Stručný tento výčet činnosti Purkyňovy a povrchní jen pohled na neobyčejnou plodnost bádavého ducha jeho dostačí dojista, aby

jmeno jeho bylo jmenováno s úctou, jakáž jest údělem těch mužů, již celý svůj život vědě zasvětivše nové dráhy jí klestily a celému lidstvu služby veleplatné prokázali. Že to plnou měrou platí i o našem Purkyňovi, kdož by pochybovati se odvážil. Jsouť v nové vědě lékařské mnohé a důležité vynálezy, jež s jmenem Purkyňovým úzce souvisí a že všem, jím odkrytým pravdám, nezískal patřičného rozšíření, že mnohé z nich i po letech poznání ani uznání nedošly, toť spočívá v povaze Purkyňově; pracovalť on úsilovně a neunavně, než to nebylo mu dáno, aby prací ducha svého i před širokým obecenstvem pochlubiti se dovedl. Bylť Purkyně skromným ve všem svém konání, tak že skorem se zdá, že nedbaje na svět ostatní sám sobě duchem svým dostačil. Jest skromnost sice krásná cnost, ale zde nebyla valně na místě, bylať ona hlavní příčinou, že zásluhy Purkyňovy nedošly takového uznání, jak toho plnou měrou zasluhovaly. Vzdor tomu však jest jmeno Purkyňovo chvalně známo v celém učeném světě evropském; nejznamenitější učené spolky a akademie celé Evropy vyznamenaly jej čestnými diplomy, také veškeré vlády ozdobily jej řády, nejvzácnější ale zásluh jeho odměna jest úcta a láska, s jakou k němu celý národ lnul a již tak skvěle matička Praha při pohřbu Purkyňovu osvědčila. Zemřel slavný muž ten 28. července roku 1869 o 12. hodině polední po delší nemoci v 82. roce věku svého.

Věda v letopisech svých písmem zlatým zaznamenala nesmrtelné jmeno jeho mezi nejdůmyslnější a nejvydatnější pěstovatele své — písmem však nad zlato skvělejším zaznamená jmeno jeho vděčný národ náš, jemuž po celý život svůj byl synem nejvěrnějším, sloužiti vlasti pokládaje za povinnost nejpřednější a nejsladší i tehdáž, když mu osud po dlouhá leta nepřál, aby ve vlasti přebýval.

Nehynoucí sláva budiž památce jeho i veliký duch jeho přebývejž mezi námi!

JAN KALINČÁK.

ětev slovenská čítá dosti mužů takých, kteří zasvětivše život svůj vlasti, ji i národ svůj proslavili, než kolik z nich známe i u nás. Jsouť to věru zvláštní poměry. Slovenci jsou pokrevnými bratry našimi, a přec jen málokdy zabloudí od nich zpráva k nám, tak jakoby jich skorem ani nebylo, jakoby nesnažili se právě teď všemi silami na probuzení svého národa, jakoby nebojovali skorem týž boj proti Maďarům, jaký my od věků již vedeme s Němci. A právě tento boj zasluhuje veškeré naše sympathie, jeť on v nejednom ohledu krutější našeho. V řadách našich bojují všichni uvědomělí národovci, každý, kdo jen poněkud se schopným cítí, pracuje pílí obdivu hodnou „na národu roli dědičné“, neníť skorem slyšeti, aby se uvědomělý Čech tak dalece sám nad sebou zapomněl a zradiv věc národa svého do táboru nepřátel přešel, za to však bohužel bratři Slovenci čítají valný počet lidí takových. Marná sláva a ohledy materielní téměř od nepaměti, hlavně pak v čase posledním nejvýtečnější hlavy odcizují národu slovenskému. Zastávat se národu a účinkovat na ušlechtění jeho, povznésti snahy jeho k cílům vyšším, toť bylo od jakživa trnem v oku těm, kdo panstvo a nadvládu od dávných časů v pravlasti Slováků provozujíce, rovného přírodou jednomu každému v té samé míře uděleného práva popřát nechtěli a sami valný nedostatek inteligence své těžce nesouce nejbystřejší hlavy ze středu ujařmeného národa k sobě lákali, hlásit se k národu tomuto, nedat se svésti leskem a cinkotem zlata, ani jakýmikoli klamnými sliby: k tomu nebylo jen genialního mozku, ale především srdce šlechetného zapotřebí. Bohužel, že toto poslední u vzdělanců z krve slovenské pošlých jen zřídka nacházíme; nedovedliť bychom si jinak vysvětlit, jak mohl se rozmoci v míře tak úžasné počet bídných odrodilců, jimiž snad žádný národ tolik netrpí, jako právě národ slovenský. Než vzdor tomu všemu vyskytli se tu i tam mužové srdce poctivého a vůle šlechetné, kteří se zapřením sebe a své tak zvané „budoucnosti“ (páni Maďaři připustí velmi zřídka kdy Slováka k nějakému důležitějšímu postavení) na zvelebení jmena národa svého neunavně a neohroženě pracovali.

A do počtu takovýchto zdárných synů Slávie a obětovných pracovníkův na mravním povznešení národa počítati slušno v řadě nej-

Ján Kalinčák

(Nákladem: F. Bartela, dřevorytckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

prvnější *Jana Kalinčáka*, jehož život zde stručně nakreslíme. Narodil se 20. srpna 1822 v Horním Záturčí, a tedy v téže župě (Turci) jako slavný náš Jan Kollar. Otec jeho Jan byl evangelickým farářem, matka jeho pak se nazývala Terezie a pocházela ze staré zemanské rodiny. Do školy chodil v Záturčí, v Necpalech, a když otec jeho roku 1831 do Liptovského Sv. Jana přeložen byl, navštěvoval hošík tamější školy. Na gymnasium odebral se do Geměře, kdež mu upřímným učitelem i otcovským přítelem byl Josef Dlhanyi.

V jeseni roku 1836 zavezl jej otec do Levoče do školy, hlavně aby se tam němčině přiučil. Potrval tam tři roky, studuje v třídách humanitních a prvý běh filosofický. Zde počalo se v něm národní uvědomění probouzeti, a to hlavně vlivem prof. Hlaváčka, jenž velmi rád to viděl, když žáci jeho v slovenčině se vzdělávali. Kalinčák přilnul s celou duší k věci národní, než to nebylo valně otci jeho po chuti, bálť se o „budoucnost“ synovu, neboť stýkaje se stále s Maďary a znaje veškeré jich praktiky i lásku k slovenskému národu, čekal vypuknutí nepřízně proti synovi a strachoval se, aby nebyl pro smýšlení své pronásledován. Avšak všechny domluvy zůstaly bez účinku, Kalinčák nedal se zviklat. Pobyv tři leta v Levoči odebral se do Prešpurku, kdež filosofická studia dokončil, práva studovati počal, načež pak na konec do theologie vstoupil.

Pobyt v Prešpurku jest v životě Kalinčákovu rozhodujícím. Zde počal se poprvé okoušet v literatuře, zabývalť se skládáním a spisováním básniček a pověstí, jež ukládal do soukromého psaného časopisu studentského „Buben“. Zde rozhodl se pro povolání učitelské, utvrdil se ve vědě a stal se tím řádným mužem se srdcem šlechetným, jímž po celý život svůj vynikal. Pro nás má hlavní zajímavosti vývin jeho v ohledu národním. Uvedu zde vlastní slova Kalinčákova, nechť mluví sám za sebe a poví nám, jak tužil se v lásce k vlasti své a jak připravoval se na veliký svůj úkol životní. Píšeť:

„Byly časy, kde mládež slovenská mravností a vědeckým snažením hleděla si na školách dobýt postavení a vskutku byla to okamžení krásná. Ústav slovanský v Prešpurku byl středištěm slovenského života, a i nejprvnější výtečník slovenský nepozastavoval se nad tím, když mu mládež ústavu prešpurského přípisy zasýlala, nebo když s ní výlety podnikal, zábavy její navštěvoval a časem i do čítárny její zavítal. Mělť ústav Prešpurský veliký vliv na probuzení národa. Mládež jako panenky mravná za vyšším životem toužíc a proti návalu času a jeho smýšlení se stavíc. Škoda, že se z ní v životě tak mnozí potratili!“

„Nechť tomu však jakkolivěk, mládež tato tužila se a usilovala za cílem vytknutým. Každý týden snášeli jsme po pořadě práce své odevzdávajíce je druhým k posouzení. I práce i úsudek o nich čítaly se veřejně, a každý úd ústavu měl právo i práci i úsudek přečtený posuzovat, odkud obyčejně řevnivost a třenice mezi mládeží povstávala nutkajíc každého, aby se přičinil. Každý chtěl v pracích svých i v úsudcích převýšit druhého. Tak čítány práce, jichž čtení i posu-

zování trvalo někdy i po celá čtyry zasedání. Rozumí se, že se při tom i mnoho na slova, na obsáhlost práce a úsudku hledělo. Pamatuji se, že i já napsal šest hustě psaných archů dlouhý „Komentář Mickiewiczovy ody na mladost“. Co jsem tam vše psal nevím, na to však se vím pamatovat, že moje náhledy došly všeobecného souhlasu.“

„Poslouchával jsem vždy velmi rád matkou mi vypravované pověsti o zemanských rodinách, o vojnách, ba co víc, co malý hoch dával jsem ženám na přástky k nám přicházejícím obrázky vlastní rukou malované za každou pohádku, jakýž tedy div, že jsem si v Prešpurku oblíbil obzvláště pověsti Čajkovského, jako: „Pověsti kozácké“, „Kirdžali“, „Vernyhora“, a že jsem sám se odvážil něco podobného ze života vlastního psát. V „Tatrance“ Palkovičově, myslím z roku 1842, kde ji Štúr redigoval, vyšel můj překlad Čajkovského pověsti „Výprava na Cařihrad“ a báseň „Králův stůl“; téhož roku podal jsem do „Nitry“ pověst „Bozkovci“, z toho času se mi tři pověsti ztratily. Nikdy jsem neměl zvyk práce podobného obsahu opisovat, a jak byly pověsti „Matouš Trenčanský“, „Lenka Turzovna“ a „Stará matka“ napsány, poslal jsem je do „Nitry“ Hurbanovi a až za tři roky, když jsem zapomenul po kom jsem je poslal, dověděl jsem se, že jich Hurban nikdy neobdržel. Jaký byl obsah jich nevím více.... Píše v Prešpurku pověsti a předčítaje je kdy na mne řada přišla hleděl jsem hlavně k tomu, abych se vyhnul chybám Čajkovského. Líčíť on život lidu svého živě, člověka i přírodu, ale má tu velikou chybu, že jest básníkem tendenčním. On líčí život kozácký jako s největší horlivostí oddaný „swietej ojczyznie polskej“, kdežto z historie víme, že Kozáctvo bylo od Poláků jen hrozně utlačováno, a že i lid ukrajinský jim nikdy nakloněn nebyl. Tak nechtěl jsem nikdy líčit život uherský, nechtěl jsem ani po anglicku se opičit jako Józsika, ani hrát sobě na Francouze jako Jókai, ale vynasnažoval jsem se líčit život jaký je a jaký byl, t. j. jak my v Uhrách dýcháme a myslíme. Činila se mi tehdy křivda, když mi Uhři předhazovali, že jsem v „Bozkovcích“ češtil na ujmu Uherska a v „Milkovém hrobě“ český živel odsuzoval. Chtěl jsem vždy líčit uherské poměry tak jaké jsou nebo byly, nedbaje žádných ohledů, když ale v díle mém vystupovaly takové či onaké osoby, líčil jsem je vždy dle vlastního jich stanoviska.... Ale zle jsem pochodil v Prešpurku za snahy svoje. Roku 1843, v posledním to roce mých studií v Prešpurku, usnesl se generální konvent evangelický vyslat do Prešpurku inkvisiční výbor, jenž vyšetřovat měl slovenské žáky i učitele. Starý Palkovič, jeho náměstník L. Štúr, Francisci a já byli jsme před tribunal, záležející z Prónayho, Kossutha, Bajcsiho, Perlakyho, Pulszkyho atd., v bibliotéce ev. lycea předvoláni, abysme se bůh sám ví z čeho, co slovinčinou zapáchalo, zodpovídali. To nás a veškeru slovenskou mládež nesmírně podráždilo. Šli jsme tedy před inkvisici, bylo to v červenci roku 1843, prvé však sešli jsme se u Štúra všickni, kdo jsme spolu bývali, ptítomni byli všichni dospělejší mladíci slovenští, zazpívali jsme si píseň naši ze žalmu 125:

„Všickni, jenž skládají v Pánu své doufání,
stálí zůstávají vždycky bez přestání:
Jako Sion stálý jest vždycky, věky po všecky —
a skončili jsme slovy písně:
Ale lid jeho v svém pokoji vždy pevně stojí.“

„A tento pokoj byl na tvářích našich, ač z každého oka slzy tekly. Podali jsme si mlčky ruce a šli jsme dále. Přátelé naši plni úzkosti přecházeli chodbami lycea, čekajíce dychtivě konec výslechu. Palkovič, Štúr a Francisci byli již vyslyšáni, na konec předvolali mne, a inšpektor církve a škol prešpurských zahřměl na mne: jak jsem se mohl opovážit vydat pověst „Bozkovci“, když je žákům zapovězeno zákony každé vydávání knih? Odpověděl jsem, že knihu jiný vydal a mně že přec pracovat dovoleno. Na výčitku, že jsem tam psal ve smyslu zemi nepřátelském, bránil jsem se tím, že povídku moji z pánův při stole sedících dojista nikdo nečetl. Propustili mne, výrok měl mi až druhého dne sdělen býti. Tu však, když opět jsem byl předvolán, zastal se mne před celým výborem Pulszky, udávaje, že přes noc pověst moji přečetl, a vyslovil se, že snahy literární mladého junáka jen chválu zasluhují; ostatně dal mi naučení slovy laskavými, abych setrval na cestě nastoupené a hleděl vždy písmem v podobných pracích budit lásku k vlasti uherské. I budil jsem ji, ne sice úmyslně, ale píše tak, jak lidé v Uhrách cítí a žijou....“

V Prešpurku přilnul Kalinčák úplně k Štúrovi a stal se nejhorlivějším žákem jeho. Bylť tehdy Štúr takořka duší celého toho čilejšího života na Slovensku. Příchodem jeho do Prešpurku nastal zcela jiný život mezi mládeží slovenskou, budilť on v ní nejen lásku k vlasti ale i vědě věnoval patřičnou pozornost, snažilť se, aby žáci jeho vstoupili do života co celí, uvědomělí a řádně vzdělaní mužové.

V říjnu roku 1843 odebral se Kalinčák za příčinou dalšího vzdělání na universitu do Halle. Ubíral se do Německa Prahou, kdež seznámil se s výtečníky českými, což napotom nemalý vliv na život a působení jeho mělo. Bylť upřímným přítelem Čechů až do posledního okamžiku svého života. V Halle strávil dvě leta. Když vrátil se do Uher, chtěl vstoupiti do redakce tehda právě Štúrem založených „Národních Novin“, než pro jakousi neshodu sešlo z toho. Kalinčák častěji na tento rozpor mezi ním a Štúrem povstalý si stěžoval a hořce želel, že nebylo mu přáno účastnit se redakce novin, jež vytkly sobě za účel buditi národ k novému životu. Avšak jakkoli neseděl v Prešpurku při stolku redakčním, byl přece nejhlavnějším přispívatelem Štúrovým, ba bez pomoci jeho nebyl by as Štúr mohl ani vydávati svého „Orla Tatranského“, beletristickou to přílohu „Národních Novin“, psalť jej Kalinčák skorem sám. V „Orlu Tatránském“ nalezáme tyto jeho pověsti: „Milkův hrob“, „Bratrova ruka“, „Pouť lásky“, „Mládenec slovenský“ a „Svatý Duch“. —

Nemoha tedy při „Národních Novinách“ nalézti zaměstnání oddal se původnímu svému povolání a stal se vychovatelem u horského

rady Landerera na Slovenské Báni; byl jím jen jediný rok. V domě Landererově napsal pověsti „Bratrova ruka“, „Serbianka“, „Svatý Duch“ a „Mládenec slovenský“. Již roku 1846 povolán za profesora filosofie a za ředitele gymnasia v Modré, nebyl sice vlídně uvítán všemi stranami v městě, než v krátkém čase získal si přízeň všech. Bylť život jeho v Modré vskutku velmi utěšený. V kruhu milých přátel působil neunavně pro věc národa svého. K němu do tichého zátiší uchylovali se mnozí, aby našli úlevy po boji klopotném, aby osvěžili síly k novým zápasům. Sám Štúr, jenž Kalinčákovi nemohl zapomenout, že neúčastnil se roku 1848 boje za osvobození národa, zavítal častěji k dávnému příteli, zde pracoval, zde přemýšlel o nových plánech. V náruči Kalinčákově zemřel.

Působení Kalinčákovo docházelo uznání, oblíbenost jeho rostla co den, a na důkaz všeobecné vážnosti zvolen poslancem liptovského senioratu při hromadách distriktních. A což jaké bylo jeho loučení, když po dvanáctiletém blahodárném působení Modrou opustit měl? Obyvatelstvo závodilo v důkazech lásky a aby osvědčilo, že příklad a působení Kalinčákovo marné nebylo, byl den loučení se s milovaným učitelem dnem smíření všech různých stran. Modrá stala se Kalinčákem jedním z nejprobudilejších měst slovenských, po odchodu jeho klesla valně, ztratilať vůdce a rádce upřímného.

Z Modré odebral se do Těšína slezského, kdež jmenován byl roku 1858 ředitelem gymnasia státního.

Účinkování jeho v Těšíně bylo nejen pro evangelickou církev a vzdělání mládeže blahodárné, leč i pro Slovanstvo. On neštítil se i osobně jíti do Německa hledat i u pruského krále podporu pro chudobnou studující mládež. On obstaral dobré zastoupení české a polské řeči a literatury na gymnasiu tak, že mnoho tím přispěl ku vzkříšení slovanského ducha v poněmčeném Slezsku. On měl mnohé boje proti soustavnému znemravňování školské mládeže. Toto jeho účinkování vzbudilo uznalost nejen ve vědeckých kruzích českých, leč i na Slovensku, odkud evangelická mládež posílána do Těšína, aby se tam vzdělala pro národ. Proto kr. česká společnost nauk v Praze jmenovala jej svým dopisujícím údem, a Turč. Sv. Martin dne 24. června 1866 vyvolil si jej za svého čestného měšťana. Z druhé strany ale němčourská vídeňská vláda hleděla na něj okem křivým, nebo nechtěla trpět, aby slovanská mládež jiným dýchala dechem, nežli německou kulturou a odrodilstvem. Konečně tedy našeho duchaplného a prácechtivého Kalinčáka, jenž v Těšíně jedenáct roků života svého bohulibého i bojů plného strávil, dala vláda na předčasný odpočinek, aby jeho místo uprázdněno bylo pro německého kultúrtrégra.

Z Těšína, jenž v poslední době byl pro něho sídlem utrpení, odebral se do Turca na Slovensko, aby pod pohostinským přístřeším svého příbuzného a přítele, Jana Kunaye, a v kruhu slovenských bratrů čekal na nadějnou změnu svého postavení. V Turč. Sv. Martině žil z chatrného milostného peníze na odpočinku. Co na odpočinku?

Oj, jeho duch nechtěl pokoje! On, jenž byl někdy duší „Orla Tatranského“ vzkřísil, roku 1870 dne 12. ledna, s mladým přítelem svým Ondřejem Sytnianským tohoto opět k životu. Jeho bystrý „Orol“ lítal půl druhého roku nad Slovenskem, aby budil ospalý národ k čestnému životu, a národ neznající při chudobě své jinak jej vyznačiti, vyvolil jej roku 1870 dne 24. srpna za výborníka Matice Slovenské.

V Těšíně umlkla umka jeho. Jen roku 1864 uveřejnil v „Sokolu“, kterého Vilém Pauliny-Tóth redigoval, jedinou svou z časů těch pověst — „Mnicha“. V Turč. Sv. Martině započal se opět jeho činnější literární život. Tu napsal svou poslední výbornou historickou pověst „Orava“, jenž v roč. I. „Orla“ vyšla. Ze soukromých listů na mladého přítele svého Sytnianského psaných, dověděli jsme se, že se chystal ku vypracování nové pověsti ze života jihoslovanského pod jmenem „Predrag a Nerad“, co se však bohužel nestalo — nebo o dva měsíce později nebylo ho více. Roku 1871 dne 16. července o 4. hodině odpoledne rozlítla se Slovenskem smutná zvěst, že Janko Kalinčák vítá se s Vilami na břehách nebeského Turca. Slavnostný pohřeb jeho odbýval se dne 18. července za velikého účastenství slovenského obecenstva, i pochován jest na hřbitově při slavném Karlovi Kuzmany. Mohyly jejich ověnčené spatřit možno vždycky cestovateli.

Umřel ve vlasti, a přece umřel ve vyhnanství. Ta rána, již pocítil při svém nezaviněném dání na odpočinek, nezacelila se nikdy již, ani v kruhu turčanské rodiny, ani v kruhu slovenských bratrů. Jeho duch zlomený účinkoval na tělo, slábnul, a jmenovitě od letošního jara očividně klesal až po osudný den, v němž zakvílelo celé Slovensko nad ztrátou svého nejvýtečnějšího, ba prvního románopisce. Vysokoletého „Orla“ poručil svému řádnému spolupracovníku O. Sytnianskému, jenž jej posud rediguje. Výtečné historické pověsti jeho vydává společenská knëhtiskárna v Turčanském Sv. Martině. I nadějeme se, že činem tímto obrovský duch Jana Kalinčáka i po stoletích pod nebetyčnými Tatrami žíti bude v srdcích slovenských. Sláva duchu jeho!

JAROSLAV ČERMÁK.

ezi umělce, jižto slávu jmena českého daleko za hranice vlasti naší nesli a prací usilovnou, nedbajíce vlastních prospěchů i lákavých příkladů, národu našemu čestné místo v řadě národů vzdělaných dobývali, v nejpřednější řadě sluší počítati našeho Jaroslava Čermáka. Máloť těch umělců, jižto nabyvše jmena slavného nezapomínají na pramen, z něhož čerpali prvotní svou sílu, a ještě méně těch, kdož rozpomínajíce se na půdu mateřskou hlásí se i jmenem i skutkem k neuznanému rodu svému. Jeť přemnoho těch sil, jež zapomínajíce se nad vlastní svou důstojností promrháme v službě cizích často nám nepřátelských živlů, přemnoho těch, jimž nebylo přáno doma rozvinouti se a již utíkajíce před mrazivým vše umrtvujícím dechem národa o kousek ten existence bojujícího — v cizině původní roucho své svlékají a za kousek chleba a bídný zisk matku svou zapírají. Pravda to, smutná pravda, než poměry, v nichž žijeme, byly nejhlavnějším všech stížností základem. Nemohl se u nás takřka umělec ani samostatně vyvinout, a jestliže i jednotlivec nadšen pro krásu a umění, odhodlal se nebýti chlebařem, jaký trapný život, jaká protivenství vedle řídkých okamžení pravé služby musám, kterým byl život svůj zasvětil, mu pak nastávaly!

Avšak silná vůle a pravé nadání dovede si všady pomoci a vlastní cestu raziti. Nejjasnější doklad toho vidíme na Čermákovi, jenž vytknuv sobě, rozhodněji než kdokoli jiný z umělců našich, za cíl života: samostatnost a neodvislost, vlastní prací dovedl se vyšinout na pravou výši umění. Ano samostatnost a neodvislost, slova tato musí být hvězdou vodící každému umělci, a ač přemnohý z našich umělců po nich se snažil, přec nepřálo jim štěstí tak rozhodně na vždy zaujmouti to svobodné, všem rozmarům nadšení tak hovící stanoviště, jako našemu Jaroslavu Čermákovi, prvnímu to českému malíři, který za hranicemi vlasti slavného si vydobyl již jmena, prvnímu to Čechovi, jenž s vlastní ctižádostí spojuje tu snahu vyšší, aby totiž dosažením třeba první palmy v svém oboru také vlasti své — i té užší české i té širší slovanské — vydobyl soucitu, uznání i slávy. A věru Čermák jest právě na nejlepší cestě zasednouti mezi umělci, jichž jmeno po všem světě vzdělaném s úctou se vyslovuje. Může dnes již někdo stanoviti

Jaroslav Čermák

(Nákladem: **F. Bartela,** dřevoryteckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

působení jeho meze? Nikdo, ni on sám ne. Probuzením všech svých schopností, napnutím všech svých sil přiblíží se dojista svému ideálu, bude-li jen tak dále pokračovat jak až dosud, o čemž ani pochybovati nelze.

Čermák pochází z rodičů ryze českých. Otec jeho Jan byl svého času na slovo vzatý a nejhledanější lékař pražský. Matka jeho rozená Veselých vynahradila Jaroslavovi a ostatním dítkám svým po předčasné smrti svého ctěného manžela, více než obyčejného otce i matku najednou. Nezanedbávala cit i srdce svých sirotků, byla nadání i duchu jejich pravým pěstounem a do jistého času i vůdcem jich na trnité cestě života. —

Jaroslav narodil se 1. srpna 1831 v Praze. Od matky a vybraných učitelů pečlivě vychován navštěvoval gymnasium malostranské. Leto tráviíval vždy na venkově, uče se tak záhy milovati přírodu a pěstuje v sobě cit pro krásy její. Osiřev v desátém roce, vstoupil do veřejné školy, než v brzku stihlo jej neštěstí, jež zdálo se, že na vždy zničí naděje matky, jež skládala v nadějného synka svého. Tráviv prázdniny u strýce svého na Skalkách, kdež nejraději ve společnosti lesníků a myslivců romantickou tu krajinu táhnoucí se až k Litoměřicům probíhal, spadl na jedné z procházek svých se skály a vymknul si velmi nebezpečně nohu. Dlouho nehodou touto churavěl, nemohliť lékařové pražští mu pomoci, až tu náhodou zaslechla matka Jaroslavova o jistém sedláku z okolí berounského, který narovnával údy a hojil zlámaniny jakousi divotvornou mastí. Tam tedy obrátila se a hle, starý Klapka pomohl i našemu Jaroslavovi. Rány počaly se hojit a za měsíce mohl znovuzrozený, jenž se byl za nemoc. své neustále kreslením zabýval, již vstáti a choditi aspoň o berlích,

První učitel Čermákův v kreslení byl jakýsi Blumauer z Chebu i v oleji počal malovat s ním Koller a napotom jmenovec jeho, tehdejší akademik František Čermák. Roku 1847 vstoupil do akademie pod Rubenem, kde brzy zaujal mezi mladými umělci našimi místo velmi čestné. První větší jeho komposice samostatná byl „Marius na zříceninách Karthaga“, pak „Zavraždění druhů Waldštýnových v Chebu“. V tomže čase vypravil se na první delší cestu svou a procestoval Moravu, Krkonoše a Hory Krušné. Roku 1848 opustil s matkou svojí, jíž útisk tehdy všude u nás panující nikterak líbiti se nechtěl, Prahu a odebral se s ní na cesty. Matka Čermákova majíc na zřeteli budoucnost své rodiny a svobodný vývoj řídkých vloh synů svých i dcery své, pobyla celá tři leta za hranicemi, nehovíc snad svým rozmarům a nehledíc sobě své zábavy, ale povolujíc potřebám a touhám zvláště Jaroslavovým. Drážďany, Mnichov, Berlín a Düsseldorf byly nejprvnějším cílem cesty jejich. Zde poznal Jaroslav Kaulbacha, Corneliusa a Lessinga, než umělecké intence jeho nenašly zde toho po čem toužil, i vybídl matku, aby se s ním odebrala do Belgie, kdež myslel pod proslaveným mistrem Wapersem do akademie vstoupit. Touha jeho vyplněna a za rok obdržel krajan náš první cenu v malbě. Tím obrátil na sebe pozornost velmistr

Gallaita v Bruselu, jenž vida Čermákovu akademickou cenou poctěnou komposici a jiné kresby jeho, vyzval jej, aby vstoupil do dílny jeho. Gallait jest mistrem Čermákovým, jeho návodem stal se vlastně tím, čím nyní jest. Čermák jest znamenitý kolorista, a tím právě povinen mistru svému, prvnímu to koloristovi svého času. Pod bezprostředním dozorem Gallaitovým zhotovil Čermák obraz „Rodina slovanských vystěhovalců“, který na útraty uměleckého spolku ryt byl, načež originál sám král belgický do soukromé své obrazárny zakoupil. Z Bruselu odebral se do Paříže, kdež ihned samostatnou dílnu otevřel. A ještě jiné vyznamenání čekalo našeho umělce. Spolek výtvarných umění vypsal totiž právě tehdy konkurs na komposici z dějin českých. I Čermák podstoupil čestný zápas tento a vyšel z něho co vítěz. Karton jeho „Husité s Prokopem do Basileje vstupující“ došel všeobecného uznání. Než jakkoli udělil spolek jmenovaný obrazu Čermákovu cenu, nemohl jej přece vydati, panovalyť tehda u nás tak krušné poměry, že český spolek báti se musel vystoupiti s obrazem z dějin českých na veřejnost, i byl tedy Čermák o novou komposici ale nezávadnější požádán. Výsledek nového tohoto vybídnutí byl známý historický obraz „Otakar II.“, který Jaroslav roku 1851 sám v Paříži na kámen kreslil, nažež uveřejněn byl. Výstavu uměleckou v Gentu obeslal „Tábority úvoz bránícími“, jimž všeobecného uznání se dostalo. Z téže doby pochází i jeho „Žižka a Prokop na válečném voze svaté písmo čtoucí“.

Přízně u nás hlavně dobyl si však obrazem, jejž na zakázku hraběte Černína zhotovil, výtečným to „Lomnickým“, který nám v pravém světle ukázal celou hloubku a bohatost ducha Čermákova, obraz, který nízkou závist v pražské výstavě tak rozpálil, že se naň nožem ozbrojila — rozřezalť nějaký kanibal výtečný tento plod genialního ducha za soumraku perořízkem. Na pařížské výstavě došel „Lomnický“ *náš* čestného vyznamenání, i francouzské illustrované listy přinesly dřevorytiny kreslené dle něho.

Pracuje pilně hleděl Čermák každou prázdnou chvilku využitkovati a podnikal časté výlety, jednak aby se zotavil, jednak aby obohatil vědomosti své a osvěžil fantasii svoji. Tak cestoval roku 1850 s Riegrem v Holandsku, navštívil též uměleckou výstavu v Manchestru a odebral se na delší čas na břehy Normandie, aby studoval i krajiny přímořské. Z této cesty pochází pěkný obraz „Rybáři normandští na lodi evangelium čtoucí“.

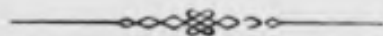
Brzy na to setkáváme se s ním opět na zamilovaném poli jeho. Historie česká tak přebohatá vážnými a dojemnými událostmi připoutala jej tak mocně k sobě, že nejlepší své síly k vyznačení důležitých její momentů vynakládal. Výtečný obraz „Protireformace“ dobyl mu na bruselské výstavě velkou zlatou medailli a byl od četných illustrovaných listů v dřevorytině napodoben. Krátký pobyt v Praze dal Čermákovi podnět k obrazu „Starý židovský hřbitov v Praze“.

Zanášeje se myšlenkou seznámiti co možná nejširší obecenstvo se světem slovanským, na mnoze dosud neznámým a zneuznávaným,

podnikl roku 1858 velikou uměleckou cestu Moravou, Slovenskem, Peští do Hranice Vojenské, Chorvátska, Hercegoviny a Dalmacií na Černou Horu. Čeho hledal nalezl, tobolka jeho obohacena přečetnými nárysy, na jichž základě nyní skorem výhradně pracuje odhaluje v mistrných obrazech žasnoucímu světu roušku z života a cítění lidu našeho. Čermákovo líčení pak jest tím pravdivější, an při samém zřídle neporušeného dosud života slovanského krásu našeho lidu i naší přírody studoval. Vniknulť on do nejnižší chatrče, rozmlouval a obcoval s nejprostším venkovanem, horákem, pasákem i vojínem, překvapil idylické krásy v nejskrytějším zákoutí našich hor a naslouchal zpěvům plachých děv na poli, tu prosbou tam lstí, tu penězi tam pochlebenstvím vyžádav si dovolení k okreslení té či oné krásné líce a mužné tváře. K svízelům, s nimiž taková cesta spojena, přidala i slavná vláda hřivnu svou a osvědčila na novo, že pro samé slídění po velezrádcích nemá ani tolik šetrnosti, aby, když již nepodporuje snahy domácího umělce, aspoň překážky mu nestavěla v cestu. Tak jako Boženu Němcovou na každém kroku, když sbírala pověsti své v Tatrách, pronásledovala, tak i Čermákovi ztrpčovala uměleckou pouť jeho. Náhončí vládní slídili za ním všade, podezřívajíce každý jeho krok, oznamujíce jej napřed co nebezpečného „panslava“. Lid beztoho sám sebou nedůvěřivý, byl úřadně před umělcem naším varován a po odchodu jeho úřadně potahován. Potřeboval-li kde přispění úřadního, nemohli páni pochopit co má na tom lidu, který oni jen nenáviděli. Domů vrátil se přes Benátky a Milán, a pustil se chutě do práce. Výsledek této cesty jest pro umění neocenitelný. Čermák obrátil od té doby rozhodně pozornost svoji životu slovanskému a jal se pracovati na celé galerii slovanské. Nejčelnější sem náležející obrazy jsou: Slovenka dítě kojící; Báťa slovenský se psem; Žena hercegovinská; Černohorka; Istrianka; Bašibozukové vedou dívky hercegovinské na trh do Drinopole; Vraždění v Syrii. Jmenovanými obrazy, hlavně pak „Únosem hercegovské ženy od bašibozuků“, jenž na pařížské výstavě zlatou medailli obdržel a v Bruselu křížem Leopoldovým, jediným to řádem belgickým, odměněn byl — celou touto galerií z neznámého posud slovanského života obrácena jest pozornost světa i na nás. I v tomto ohledu patří Čermákovi nemalá zásluha, jeť on jedním z nejstatečnějších pionerů myšlenky slovanské v dalné cizině.

Ještě roku 1862 podnikl cestu na Černou Horu a do Dubrovníka provázen pilným a nadaným žákem svým, nyní uznaným již mistrem, akademikem Huttarym, od té doby však pracuje pilně v dílně své.

Rozumí se samo sebou, že Čermák stále pokračuje, každý výtvor bohatého jeho ducha podává o tom skvělé svědectví, a to právě naplňuje nás pevnou nadějí, že dostoupí té pravé výše umělecké a že stane se první okrasou vlasteneckého našeho umění, tak jako jest věrným synem národa.

JAN ERAZIM VOCEL.

Kdož by znaje Vocela v životě nezpomínal naň s úctou i nyní, an chladná zem kryje tělo jeho. Nebyla sice činnost jeho hlučná, málo kdy vyskytlo se od dávných let jmeno jeho u veřejnosti, a přec čítal tolik přátel, tolik ctitelů. Smrť Vocelova dotkla se těžce všech kruhů vlasteneckých a vyvolala velmi bolestné rozechvění po šíré vlasti českomoravské; víměť všichni velmi dobře, co jsme ztratili. Pochovali jsme předního básníka svého, jenž nás kdysi „Přemyslovci“ svými rozechvěl a první sňal zmužile roušku s dějin našich; pochovali jsme tvůrce české archaeologie, jemuž za zachování tak mnohé památky slávy české děkujem, a zde, v archaeologii, jej pohřešujeme velmi těžce, neníť na ten čas naděje, že by našel se důstojný jeho nástupce. Tak jako básně jeho mají zcela zvláštní ráz, jedině v našich poměrech možný, tak i co archaeolog šel Vocel směrem svým vlastním. Nebylť on pouhým suchým a prosaicky vše s diplomatickou věrností popisujícím badatelem, ale spíše nadšeným hlasatelem slavné minulosti české i slovanské. Pro něho byly starožitniny, počínaje od malých zrnek semenných v pohanských hrobech objevených až k ohromným památkám stavitelským, a počínaje od záhadných run na kamenech až k dokonalým plodům duševním, jaké nám předkové v básních, malbách, sochách a jiných památkách zůstavili, částkami života předků slovanských, doklady duševního rozvoje, vzdělanosti a pokročilosti jejich. A s tohoto stanoviska bádal a uvažoval, a i my musíme naň tak hleděti, práci jeho usilovnou nelze dle hluku jaký působila posuzovati, neboť kdyby to nám mělo býti měřítkem, neznal by nikdo skorem Vocela. Vyznávám zahanben, že v posledním čase byl Vocel skorem zapomenut Politická rozechvělost, jaká se národu našeho v posledním desítiletí zmocnila, odvrátila částečně zřetel náš od těch, kdož pracujíce v zátiší svém nedali se zachvátiti vírem událostí politických. A přec nám této tiché, mraveneční práce přede vším potřebí. Kdež by byl národ náš bez Dobnerův, Pelzlův, Dobrovských, Jungmannův, Hankův, Šafaříkův, Palackých, Čelakovských atd? Není činnost jejich základem celého národního života našeho, neděkujeme jim za vše, čím nyní jsme a čím bohdá v budoucnosti budeme? Spravedlnost a jen spravedlnost bezohledná musí být jediným vodítkem

(Nákladem: **F. Bartela,** dřevorytecké ho ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

naším, a úsudek náš prostý vší strannosti nechť vzdá každému čest příslušící.

Jan Erazim Vocel narodil se v Kutné Hoře 24. srpna 1803, kdež i prvního vzdělání nabyl. Odbyv kutnohorskou normální školu odebral se do Prahy, kdež vstoupil na gymnasium novoměstské. Že zde nebyly poměry lepší a národnosti naší příznivější než kdekoli jinde na školách středních, rozumí se samo sebou, platiloť tehdy plnou měrou, že jen němčina může poskytnout snaživému duchu ukojení a dostatečné duševní potravy. Divno věru, že za takových poměrů neutonul i Vocel náš v moři vše pohlcující germanisace a že přes to vše probudil se v něm cit vlastenecký. Uvedu zde vlastní jeho slova, jež nám o tom nejlepší podávají světlo: „Z normálních škol města ryze českého,“ píše Vocel v předmluvě k „Přemyslovcům“, „jižto jsem navštěvoval, byl jazyk český úplně vyloučen; játť pak zalíbení maje v knihách, čítal jsem v útlém mládí svém spisy české, ježto se mi náhodou do ruky dostaly. První kniha, kterou jsem se již co osmileté pachole obíral, byla hojnými obrazy ozdobená bible Kutnohorská od roku 1489, později jsem se pohroužil do Hájkovy kroniky, z novějších spisů tehdejších jsem s velkým zalíbením čítal básně Puchmíra, Javornického, Štěpničky a j., zvláště pak divadelní spisy Štěpánkovy. Nabyl jsem takto jakés známosti slohu českého, nemaje ovšem než velmi chatrné vědomosti o pravidlech mluvnice české. Z pražského gymnasia Piaristů, kdež jsem byl studoval, byla česká řeč taktéž vyloučena, byť i tam někteří učitelé aspoň vlídně se chovali k jazyku mateřskému, a zvláště ctihodný učitel tříd humanitních, V. Benátský, snažení mé v oboru básnictví českého schvaloval a jemu vlídně napomáhal. Ku tvoření básnickému jasně jsa puzen, skládal jsem co žák páté třídy básně české a v prázdninách divadelní hry, ježto jsme co studující v Kutné Hoře provozovali. Některé z dramatických těchto pokusů o čtveru i pateru jednání složil jsem, k nemalému podivení soudruhů svých, za šest dní. Jeden z mladších soudruhů mých, zvěčnělý J. K. Tyl, jenž, jak v předmluvě k sebraným spisům svým vypravuje, povzbuzen a rozčilen výsledkem dramatických plodů mých na prknech studentského divadla, touhou zahořel něco podobného sepsati a taktéž divadelní kusy skládati počal.“ Škoda, že se z prvotin těchto Vocelových skorem nic nezachovalo, neboť spisovatel čta po nějakém čase práce své, spálil je, nevyhovovalyť více pokročilému vkusu jeho; jediná „Harfa“ ušla smrti plamenem, poslalť ji Vocelův otec do Hradce příteli svému J. H. Pospíšilovi, toho času jedinému českému nakladateli, jenž ji poopravenou co do jazyka prof. Chmelou roku 1824 tiskem vydal.

Dokončiv gymnasialní studia odebral se do Vídně, aby tam filosofii a práva studoval, což s velikou činil pílí, zanášeje se při tom i vyučováním v domech soukromých. Zdálo se, že Vocel přec odcizí se rodu svému, neboť po deset let, jsa vytržen z kruhů vlasteneckých, neúčastnil se snažení literárního v Čechách tak utěšeně se vyvíjejícího, až teprv roku 1832 počal psáti básně, novely a různé poučné

články, které v časopisech německých uveřejňoval. Některé z prací těchto, jako novely „Poslední Orebita", „Hrad Buchlov", „Alchymista" a jiné vydal později i v českém jazyku. Od roku 1824 až do roku 1842 byl pěstounem v rozličných domech šlechtických a žil s dotýčnými rodinami v Uhrách, na Moravě, v Rakousích, ve Vestfalsku blíže hranic holandských a v Drážďanech; za ten čas vykonal také rozmanité cesty po říši německé, navštívil Halič a Tatry, jichž upomínka později na mysli mu tanula v některých přeutěšených úryvcích „Meče a Kalicha". V této době povstaly i jeho „Přemyslovci", nejlepší to Vocelova báseň, jíž na vždy čestné místo v literatuře naší vyhraženo zůstane. O podnětu k básni této, jež na svůj čas velmi otevřeně a bez bázně opěvala slavný kus dějin našich, praví opět Vocel sám:

„Bylo to v podzimku roku 1834, když při čtení Kroniky české Martina Pelzla myšlenka ve mně vznikla, znamenitější výjevy starší historie české v básních opěvati; idea ta opanovala tak mocně ducha mého, že jsem ihned k dílu přikročil a celý cyklus básní o Přemyslovcích v nedlouhém čase složil. Avšak vědomosti mé co do slohu i do jazyka českého byly tenkráte velmi nedostatečné, ba chatrnější nežli před desíti lety, když jsem „Harfu" skládal. Meškaje dílem ve Vídni, dílem za Rýnem na pomezí holandském, psal jsem básně tyto, a poněvadž jsem za mnohá leta jen zřídka kdy zvuku českého zaslechl, a výhradně ve společnosti německé a francouzské obcoval, odveden jsem byl tím způsobem od vyjádření českého a sveden k formám a obratům nečeským, jichžto jsem, nemaje při sobě ani pramenů mluvnických, ani rady zkušeného posuzovatele, vzniknouti nemohl. Zaslal jsem nicméně rukopis Přemyslovců panu Pospíšilovi a po dlouhém meškání v censuře vyšlo dílo to na podzim roku 1838. Obecenstvo přijalo skládání to nad míru příznivě a první vydání bylo v dosti brzkém čase rozebráno. Přední příčina příznivého toho výsledku byla idea národnosti, podstatný živel básní těch tvořící. Obecenstvo české nalezalo v Přemyslovcích ozvěnu toužení svého po volnějším hnutí národního života tehdejšími neblahými okolnostmi sklíčeného; nalezlo tu nejednu myšlenku zřejmě vytknutou, která se až dosud před veřejností tajiti a bedlivě střežiti musila. Máť tedy dílo toto jakýsi historický význam, neboť naznačuje dobu, kde vláda počala v Čechách poněkud uzdy popouštěti vlasteneckému snažení, propouštějíc volnějšího vzletu duchu národnímu."

Výsledek Přemyslovců rozhodl nad dalším životem Vocelovým. Maje aspoň poněkud zajištěnou výživu z úřadů vychovatelských, věděltě dobře, že česká literatura neuživí slušně pěstitele své i sebe nadanější a nadšenější, usadil se v září roku 1842 v Praze, aby úplně oddal se pracím literárním a aby jsa u samého pramene mohl zaměstnávati se vědou; znalť Vocel život i požadavky jeho, a proto odhodlav se zasvětiti síly své a bohatého ducha svého službě národa českého přikročil vážně k provedení zámyslu svého. Samo sebou se rozumí, že pěvec „Přemyslovců" byl v kruzích českých literátů ne právě

četných s jásotem přivítán, a jaká důvěra v něho skládána, svědčí nejlépe, že již roku 1843 převzal po Šafaříkovi redakci tehda výtečného „Časopisu musea Českého“, jenž i za vedení jeho značnému těšil se rozkvětu a všeobecné obliby požíval. Snahy tyto a výsledky, jichž v krátkém čase pobytu svého ve vlasti Vocel se dodělal, nemohly zůstati bez povšimnutí a bez odměny. Již roku 1843 jmenován mimořádným členem král. české společnosti nauk, za dvě leta na to, roku 1845, stal se pak i řádným členem této společnosti. Téhož času zvolen jest jednatelem Matice české, jejímž výborem již od roku 1843 byl.

Do téže doby spadá i vydání Vocelova druhého díla básnického „Meč a Kalich“, v němž básník nadšeně nejslavnější doby historie naší, doby válek husitských, opěvá. „Meč a Kalich“ nestojí nijak za „Přemyslovci“, ba co týče se vlasteneckého horování a volnosti slova a myšlenky, předčí je v mnohém ohledu. Co mnozí, ba přemnozí z vlastenců českých i jen pomyslit se báli, o čemž za poměrů vše co českého tísnících nebylo ani radno mluviti, nechtěl-li člověk upadnouti v podezření podvratných a nebezpečných záměrů, to Vocel zcela zřejmě vyslovil; v „Meči a Kalichu“ obrazí se nám celá horoucí láska jeho k národu, jakýž tedy div, že stal se miláčkem vší tehdejší české mládeže a že rozhodný vliv na ni měl. „Meč a Kalich“ stal se evangeliem své doby, každý jej nedočkavě četl, každý rozpaloval jím své vlastenectví a obdivoval se bohatýrským postavám zde vylíčeným. Byl-li Vocel „Přemyslovci“ populárním, postoupil novou touto básní svou u všeobecné vážnosti mnohem výše. A ještě jednou sáhl do varyta svého a zapěl národu novou píseň povzbuzující „Labyrint Slávy“ (1846), ještě jednou strhl rukou smělou ten závoj zakrývající naši slavnou minulost a nabádal v dřímotách pohroužený lid k boji za posvátná práva vlasti a národu, k vytrvání — Vocel má velikou zásluhu o probuzení národa našeho a osvěžení myšlenky vlastenecké, již k netušené přivedl výši. Škoda, věčná škoda, že i on podlehl proudu časovému, jenž nepřál rozvinutí se úplné nižádného básníka českého. Divná, předivná to věc v literatuře naší, že básníci, byť se i těšili znamenitým vlohám a všeobecného uznání docházeli, varytu dosti záhy dávají výhost, přecházejíce na pole činnosti přísně vědecké, což se ovšem poněkud dá vysvětliti tehdejšími našimi poměry, kteréž nepříliš básnictví přály, za to ale tím více vyžadovaly práce na půdě vědecké. Tak i Vocel. Obohativ Parnas náš díly ceny nevšední, přetrhal struny varyta svého a zahloubal se do studium. Nelzeť věru snadno říci, zdaž v tom ztrátu či prospěch spatřovati máme. Nedostávaloť se nám a nedostává posud pracovníků skutečně nadaných a pro věc svou zaujatých, a proto tím bolestnější úbyvek na té či oné straně. Avšak Vocel nebyl věci naší národní ztracen, pracovalť on i na novém poli činnosti své s týmže štěstím a touže vytrvalostí jako před tím v básnictví.

Vždy pilný maje zřetel na hájení prospěchů národa našeho, okoušel se také v publicistice německé, a sice co hájitel národnosti

české; od roku 1839 až do roku 1846 podal za tím účelem celou řadu článků do valně rozšířených a značného vlivu požívajících novin německých „Allgem. Zeitung“ v Augspurku (Západní Slované a česká literatura roku 1839. K poznání západních Slovanů roku 1840. Slované a poměr jejich k Německu 1841. Odnárodňování Slovanů 1841. Pražské listy 1846.); další pak činnost věnoval úplně vědám, a to hlavně zpytování starožitností. Věda tato stala se miláčkem jeho a po více jak třicet let pěstoval ji s vytrvalostí obdivu hodnou, vykonav zde za ten čas mnoho důležitých a výtečných prací. Nastoupiv dráhu tuto roku 1845 vydaným spiskem „Základové české archaeologie“ stal se zakladatelem vědy této u nás, a získal sobě vděk nejen svých rodáků, ale i nejplnějšího uznání za hranicemi. Bylť Vocel co archaeolog jedna z nejpřednějších autorit.

I v životě politickém byl Vocel činným, stalť se v politických převratech roku 1848 setníkem sboru svatováclavského, nejstatečnějšího to oddílu pražské národní obrany, byl též členem národního výboru, od rodáků svých Kutnohorských zvolen pak do sněmu českého, jenž se však pro známé svatodušní výtržnosti pražské nesešel, načež vyslán okresem poličským na sněm říšský. Než život politický mu nesvědčil, toužil ku svým knihám, a proto snažil se, by se k nim co nejdříve vrátiti mohl. Roku 1850 konečně vyhověno nejvřelejšímu přání jeho; jmenován byv mimořádným profesorem archaeologie a umění na vysokých školách pražských vzdal se ihned úplně redakce časopisu musejního, již s takou ctí vedl, a oddal se zcela povolání svému.

Na činnost Vocelovu co profesora archaeologie podrobně zde poukazovat nemohu, jeť každému známa a tisíce vděčných žáků jeho, horlivých následníků mistra svého, vydávají svědectví o úsilovnosti a platnosti její. Nepotřebuji ani tvrdit, že Vocel i na kathedře nezapomenul na vlast svoji, a že hlavní zřetel obracel vždy k starožitnostem domácím, jsa nad to i jednatelem, později pak předsedou archaeologického sboru musea Českého. Aby co možná nejširší kruhy na důležitost a cenu památek umění českého upozornil a k zachránění, a co možná největšímu šetření jich nabádal, uveřejnil četná důkladná a důmyslná pojednání archaeologická v Musejníku a Památkách archaeologických, jakož i ve spisech vídeňské císařské akademie a ve zprávách ústřední komisse k zachování památek stavitelských.

Výsledek těchto odvolávání se k obecenstvu byl skvělý; znalť Vocel mluviti k srdci a pak nepohlížel na archaeologii se stanoviska pedantického vědatora, alebrž dovedl si i zde zachovati národní ráz, věda dobře, že jen tak zásadám svým přívržence získá a nejširší kruhy k vážení si a šetření památek po praotcích, svědků to bývalé, bohužel že zašlé slávy, přiměje. Znamenitější z archaeologických prací jeho jsou: „Romanské kostely v Záboří a sv. Jakubě (Mus. r. 1846—1847), Vyvinování křesťanského umění a nejstarší památky jeho v Čechách (Mus. 1852), Byzantinský krucifix nalezený v rumech kláštera Ostrovského (Památky archaeologické. I.), Kostely romanského slohu

v Čechách (Pam. arch. II.), Význam starožitných bronzů (Pam. arch. II.), Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře (Pam. arch. III.), Miniatury české v XVI. století (Pam. arch. III.), Byzantické kříže u Opočnic nalezené (Pam. arch. III.), Miniatury passionalu abatyše Kunhuty (Pam. arch. IV.), Kostel sv. Jiljí v Milevsku (Pam. arch. V.), Ostatky chrámu bývalého kláštera Hradiště nad Jizerou (Pam. arch. VI.), Kostel bývalého opatství na Karlově v Praze (Pam. arch. VII.), „Archaeologické parallely“ ve dvou oddílech (ve spisech vídeňské akademie r. 1853 a 1854), kteréž velmi důležité dílo vyšlo i v dánském překladu. Spisem tímto, jakož i pojednáním „Královna Dagmar“, a velezdařilým českým překladem písní dánských o králové Dagmaři (Mus. r. 1847) obrácena k Vocelovi pozornost dánských učenců, a král dánský Bedřich VII. udělil mu rytířský řád Danebrogu.

Hlavním předmětem literární činnosti jeho bylo zpytování památek hmotného i duševního života dávných předků našich; pokládalť co možná nejširší známost jich vedle pramenů historických za nejpodstatnější látku k sestavení důkladné historie vzdělanosti národa českého.

Výsledky pilného badání a mnohaletých studií v oboru tomto složil Vocel v slavném spisu svém „Pravěk země české“, jehož první díl vydán roku 1866, druhý pak roku 1868. Dílo toto bylo velmi příznivě přijato od domácí i zahraničné kritiky, a dodělalo se nemalého u nás úspěchu. Všeobecně považuje se „Pravěk země české“ za nejlepší práci Vocelovu. Ještě jednou pak vystoupil Vocel s větším dílem před obecenstvo, obšírným a četnými obrazy opatřeným pojednáním „o bibli obrázkové z XIII. století“ v knížecí lobkovické knihovně chované, jímž důstojně takřka ukončil spisovatelskou působnost svoji.

Aby starožitnosti a památky umění nejen ve vlasti své nýbrž i v cizích zemích chované poznal, cestoval Vocel po Čechách a Moravě, jakož i v Německu, v Belgii, v Holandu, v Haliči, v Uhřích, ve Francii a Italii, i uveřejňoval některé úryvky popisu cest svých po různu.

Vědecká činnost Vocelova docházela uznání povšechného a zaslouženého. Roku 1862 jmenován řádným profesorem archaeologie, historie umění a české literatury; král. česká společnost nauk jmenovala jej řádným členem a tajemníkem svým, rovněž i cís. akademie ve Vídni, spolek pro Dějepis jihoslovanský v Záhřebě, učená společnost v Krakově, spolek pro nizozemskou literaturu v Lejdenu, cís. rus. spolek pro dějiny a starožitnosti v Moskvě, výbor Musea král. Českého, a mnohé jiné vědecké spolky čítaly jej mezi přední členy své.

Sledujeme-li život Vocelův, vidíme, že jím celým jak červená nit táhne se nejupřímnější láska k vlasti. Tak jako v mládí opěval nadšeně dějiny vlasti své, snažil se v pozdějších letech kulturní život předků vylíčiti, sbíraje k tomu s neunavnou pilností příspěvky a látku; obmýšleltť totiž podobným spůsobem jako „Pravěk země

České" sepsati „Dějiny vzdělanosti České země středního věku".
„Avšak," praví ku konci předmluvy k „Pravěku", „cítě, že síly mé a zbývající doba mého věku sotva již dostačí k vykonání úlohy tak rozsáhlé a namáhavé, ponechávám vykonání díla toho badatelům nastávajícím."

A předtucha smrti Vocela neklamala: zemřelť v Praze dne 16. září 1871 o 4. hodině ranní, k nenahraditelné ztrátě vědy české a k zármutku všech poctivých, vlast milujících Čechů.

Čest památce a pokoj popeli jeho!

Mr. Jan Hus.

(Nákladem: F. Bartela, dřevorytckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

M. JAN HUS.

Ohromný boj, jenž vlastí naší na počátku patnáctého století zmítal, válka husitská, jež slávu jména českého po celém světě roznesla, a národ náš, již již cizím živlům podléhající, k poznání vlastní síly přivedla, byla po dlouhé časy připravována a měla tak, jako pohýbala celým národem, své hluboké pohnutky jen opět v národu. Náboženské nešvary, dosáhnuvší na konci panování Karla IV. značné výše, všeobecná zkaženost mravů, zlý příklad z Říma (panovaliť tehdá dva papežové, již na vzájem do klatby se dávali) vyvolaly touhu po opravách, a proto byli nadšení hlasatelé pravdy, Kunrát Waldhauser, Milič z Kroměříže a Matěj z Janova, s jásotem přijati a lid, ač jej kárali, hrnul se přece k nim v davu velikém a uposlechna hlasu jejich, napravoval chyby své. Ne tak přijalo však kněžstvo horlitele tyto, nemohliť mnichové snésti, aby kdo veřejně činy jejich na pranýř stavěl a nemravný život jejich káral, uštván musel být smělec takový. Otrávili sice život Waldhauserovi, Miličovi i Matějovi z Janova, než pravdy jimi hlásané nemohli lidu z paměti a srdce vyrvati, a to tím méně, an úpadek církve co den stával se hroznějším. V úřady církevní uvazovaly se osoby často velmi hříšné a nevědomé, nechávající služby boží odbývati od špatně placených náměstků svých, samy jen o to dbajíce, jak by hojné příjmy prohýřily; za každý hřích, ano už i před spácháním jeho, dostalo se za peníze odpuštění, a ještě tací lidé se nacházeli, kteří všecko toto chválili, pravíce, že papež není vázán zákony, nýbrž že stojí nad nimi. Kněží pak, místo aby zastávali cnost, postavili se jí naproti, místo chudoby a pokory podle příkladu Kristova dbali příkladu papežů a bažili po nádheře a bohatství a rozkoších světa. To vše dálo se před očima lidu, jaký tudíž div, jestliže každý poněkud jen zachovalý buď úplnou a věčnou záhubu nebo nějaké vysvobození očekával, a že velmi ujímalo se v lidu každé slovíčko směřující k napravení takových svízelů. Jaká tedy musela býti v lidu radost nad náhlým objevením se Husa, oné hvězdy jasné, nezkalené žádným hříchem, neposkvrněné sobectvím; jakou láskou muselo k němu přilnouti srdce české, an neohroženě počal hlásati, co všichni dávno

cítili, a stal se tlumočníkem nejtajnějších a nejvřelejších přání jich. A což, když z neohroženého bojovníka proti porušenosti náboženské stal se neohrožený zastance práv národních, za panování Václava IV. cizími, všemu českému nepřátelskými živly utlačovaných, nemusel-liž si tu dobyti rázem srdcí všech a státi se miláčkem národa? Ano, Hus jím byl v plné míře, a pokud bíti bude i jediné jen srdce české, nevymizí památka jeho z paměti naší.

Jan Hus narodil se roku 1369 v Husinci, městečku malém a nepatrném v bývalém kraji Prachenském, náleževším službou dílem ku hradu královskému Husi, dílem bezprostředně ku komoře královské. Rodičové jeho nebyli zámožni, otec záhy mu zemřel, a tu veškerá tíže vychování padla na matku, kteráž ale vše, co jen mohla, vynaložila, aby schopnosti synáčka jejího na zmar nepřišly. Po odbyté přípravě v Prachaticích, kdež toho času proslulé školy se nalezaly, odebral se Jan na vysoké učení do Prahy, kdež dobře přijat byl a v krátkém čase mnoho příznivců a přátel si získal. Hus zrozen a vychován byl v lidu na venkově, kam nebyla dosud nákaza vše zžírající vnikla, cítil tedy dvojnásobně smutný stav, v jakém se Praha v ohledu náboženském i národním nalezala, i kormoutil se v šlechetné mysli své nad tím; bylať universita v rukou cizinců, rektor její byl Němec a většina profesorů Němci, konšelové měst pražských byli Němci, ano i ze všech kostelů pražských vytištěn jazyk mateřský. Nevyhledávaje rozkoší oddal se vážnému studium a hleděl kolem sebe co možná největší kruh mladých, pro dobro nadšených přátel shromážditi, jichž pomocí a společným úsilím jedině aspoň poněkud věci polepšiti se mohly. Mezi přáteli Husovými sluší na prvním místě jmenovati Jeronyma Pražského, jenž o několik let mladší jsa než Hus upřímně k němu přilnul, a rovnaje se mu výtečnými dary ducha s ním zároveň pokoušel se o napravení porušenosti myslí. Jeronym ducha jsa nad míru čilého odešel již co student na universitu Oxfordskou v Anglicku, odkud do Prahy několik ještě zde neznámých spisů Wiklefových přinesl, kteréž pak s Husem pilně prostudoval.

Roku 1393 v září stal se Hus bakalářem svobodných umění, 1394 bakalářem theologie, pak v měsíci lednu roku 1396 mistrem svobodných umění, a již roku 1398 počal vyučovati na universitě. Rok na to měl již první hádání s profesory, an zastával řečí dlouhou některé články Wiklefovy. Pro pilnost svoji a dobrou pověst byl však přece již 15. října 1401 za děkana fakulty filosofické zvolen, a co takový presentován za kazatele kaple Betlemské*), v kteréž hodnosti i potvrzen. Tím podáno duchu jeho dostatečné pole k účinkování, i zahřmělo slovo jeho a potřáslo Prahou celou, a vlny zvuku jeho dále a dále se roznášely a po vlastech všech nesly světlo, jakéž jeho rozumná ale i rázná slova rozsvítila. Byltť Hus kazatelem, jakéhož

*) Kapli tu založil rytíř Hanuš z Mühlheimu; kazatel tam ustanovený měl povinnost kázati po česku. Roku 1391 byl kazatelem v Betlemě Jan Protiva z Nové Vsi, roku 1401 mistr Štěpán z Kolína.

Praha dávno již nebyla slyšela; jasná jeho mysl uhodila vždy na jádro věci a dovedla je rozvinouti malebně před očima posluchačů. A k tomu pojila se přísnost a zachovalost mravů jeho, pevná jeho víra, láska k přátelům a láska k vlasti povznášela jej nad vrstevníky. Hus znal výborně slabosti a nedostatky lidu, a proto se snažil, aby mysl jeho povznesl a prospěl mu; on věděl, že lid není hlavní příčinou všeobecné znemravnělosti, že člověk ze všad utiskovaný jen z největší bídy k zlému se uchýlí a málo že potřebuje k napravení svému; obrátil se brzy k vlastnímu pramenu zla, k boháčům, pánům a kněžím, a metaje blesky výmluvnosti své proti nim, sejmul lidu bělmo s očí a ukázal mu jasně vlastní pramen a původ bídy veškeré. On ukázal lidu i na to, že ti, kdož nejspíše mají vlast svou v srdci nosit, an jim hojných darů pozemských udělila, úplně na ni zapomínají, ano i národnost svoji zapírají. Jakýž tedy div, že co den rostl počet přátel jeho, a že i u vážnosti stále stoupal, tak sice, že stal se zpovědníkem zbožné královny Sofie a že i u dvora rád byl vídán. Než již vyvstávala i bouře nad Husem. Jsa v říjnu 1402 zvolen za rektora university pražské nestavěl se rozšiřování Wiklefova učení na odpor, ba podporoval je co možná nejvíce, čímž na se uvalil nenávist profesorů ostatních národů (bylať universita pražská rozvržena na čtyry národy, na český, polský, bavorský a saský), kteří, jakmile k vládě přišli, ihned proti zhoubnému prý šíření se kacířského toho učení vystoupili. Než Hus se nedal másti, vědělť dobře, kam profesoři čelí, a proto hájil s přáteli svými Wiklefa. Avšak nadšení jim málo prospělo, většina usnesla se, že žádný člen university nemá ani vyznávati ani rozšiřovati články za kacířské označené. Hus však věděl si rady a neupustil od nastoupené dráhy, pracuje s kazatelny Betlemské, na universitě, i spisy svými ve smyslu oprav církevních.

V témže čase vypukl spor mezi králem Václavem a papežem Řehořem, který proti danému slovu kandidaturu Václavovu na království římské podporovati nechtěl. Václav vyzval universitu a české kněžstvo, aby vypověděli papeži poslušnost, čemuž se však na universitě nikdo vyjma národ český podrobiti nechtěl. Tím poznovu se zbudil starý spor národní na universitě pražské a strana česká kojila se nadějí, že král, hledě k tomu, že Češi jedině hlasovali pro návrh jeho, přivolí žádosti jejich, aby se posavadní poměr mezi domácími a cizími obrátil; neboť panoval na universitě, otcem vlasti Karlem IV. založené ku vzdělání národa českého, ten zlořád, že Češi, majíce jen jediný hlas, ve všem cizím národům podléhali a nikdy náhledům svým platnosti zjednati nemohli. Pracováno dlouho a horlivě o to, aby se nepoměr ten zlepšil, ale marně; věděliť cizí profesoři, hlavně Němci, jak překazit záměry Čechů. Nejhorlivěji zasazovali se o to Jan Hus a přítel jeho Jeronym, k nimž i jiní učitelové se připojili, používajíce každé vhodné příležitosti, aby krále na nepřirozený ten stav upozorňovali a o nápravu jeho naléhali. Nyní zdálo se jim vítězství kynouti, a skutečně podařilo se úsilovnému namahání profesorů českých a přímluvě šlechty, hlavně pak pana

Mikuláše z Lobkovic, že král, meškající na návratu svém ze Slezska v Hoře Kutné, uznal oprávněnost požadavků českých a památným dekretem, vydaným 18. ledna 1409, prohlásil, že národu českému na universitě pražské tři, ostatním pak národům jeden hlas přísluší. Následky kutnohorského dekretu jsou známy. Nastalo veliké stěhování Němců z Prahy, studenti, bakaláři, mistři, již po dlouhý čas byli z národa českého tyli, opouštěli o překot Prahu, kde panování jejich tak náhlý vzalo konec. Čechové si volněji oddechli, byliť zbaveni můry ve všem je tísnící a národnost jejich potlačující, staliť se odchodem Němců aspoň poněkud pány ve vlastním domovu. A tím právě je vystěhování se Němců z Prahy pro nás důležito. —

Hus při první volbě konané dle nového řádu zvolen podruhé za rektora university (1410). Konečně musil se arcibiskup s duchovenstvem vůli krále podrobiti a uznati nově zvoleného papeže Alexandra V. Sotva že se to však stalo, počal arcibiskup horliti proti Husovi, a na základě žalob farářů pražských proti němu podaných obžaloval betlemského kazatele v Římě, žádaje, aby smělému kazateli odňato bylo právo kázati. Hus se sice bránil písemně, než ne s velikým úspěchem. Zmocniltě papež zvláštní bullou arcibiskupa, aby vší mocí staral se o vykořenění bludu a kacířství, a dal mu moc proti šíření článků Wiklefových co nejúsilovněji vystoupit a nedovolit kázati než ve farních, kollegiatních a klášterních kostelích. Tím patrně bylo zaměřeno proti Husovi a měla se přerušiti kázání v kapli betlemské, stále a stále nepohodlnější se stávající. Zápověď tato učinila mezi přáteli Husovými zlou krev. Dvořané a nejvyšší úřadníci ujímali se věci Husovy a obžalovali arcibiskupa u krále co zrádce vlasti, který zemi ve falešnou pověst kacířství uvádí. Arcibiskup však nedbal toho a žádal, aby mu pod kletbou byly všechny knihy Wiklefovy vydány, jež, vzdor protestaci university, která zápověď na knihy Wiklefovy za vsahnutí do práva svého považovala, a neohlížeje se na výstrahy králem mu dávané, skutečně spáliti rozkázal (1410, 16. července), a třetí den na to vydal na Husa i jiné kletbu pro neposlušnost. Tím se mysle lidu velmi roznítily, ba i dvůr královský se nad neustupností arcibiskupovou velmi pohoršil. Nastalo v Praze jitření proti duchovenstvu, jemuž sice král přítrž učinil, ale sám naplněn nevolí, nařídil arcibiskupovi, aby dal náhradu majetníkům kněh za škodu jim učiněnou, a zabavil za příčinou tou některé statky a důchody jak arcibiskupovi tak i některým nejvřelejším služebníkům jeho. Husa pak ujal se Václav, přimlouvaje se u papeže, nejprvé po poslích papežských, zavítavších toho času do Prahy s ohlášením zvolení Jana XXIII. papežem, potom pak, když nejen že nebyla bulla Alexandrova zrušena, ale i násilné vystupování arcibiskupa proti Husovi schválení došlo, ano na Husa i obsýlka vydána byla, aby se před soudnou stolici papežskou dostavil, ujímal se ho i psaními a po poslích vypravených do Říma. Přímluvy tyto měly jen ten výsledek, že Hus nemusel se stavit do Říma, jinak pře jeho nedošla vyřízení a Hus zůstával stále ve klatbě. Že však lid málo na prokletí

Husa dbal, neboť jedni si klatby zhola nevšímali, druzí se jí prostě vysmívali, a že důchody arcibiskupovy ještě zabaveny byly a úřady zemské jich vydati nechtěly, zastavil arcibiskup služby boží v celé Praze (1411). Tím se jen spor zostřil a byl teprvé zakročením císaře německého Sigmunda přátelsky urovnán (1411, 6. čce.). Arcibiskupovi Zbyňkovi vráceny statky jeho, avšak musel zápověď služeb božích a klatbu na Husa vznesenou zrušiti a papeži oznámiti, že nezná kacířství žádného v zemi a že nutno, aby i on zrušil soudní kroky proti Husovi nařízené. Arcibiskup však nedostál ve všem slibu svému a odkládal stále s odesláním dotyčného psaní papeži, na konec pak vzdálil se ze země utíkaje se pod ochranu Sigmundovu, od něhož pomoci žádal. Než na cestě onemocněl a zemřel 28. září 1411 v Prešpurce.

Dne 1. září ve velkém shromáždění university v Karolině složil Hus veřejné vyznání víry své, napsav zároveň psaní papeži, aby ho zbavil povinnosti osobně dostaviti se do Říma. Ohražoval se slavně proti tomu, že ho mnozí viní z řečí, které nikdy nemluvil, že ho viní ze skutků, jaké nikdy nečinil. Než tím mnoho neprospěl, ba krátce na to upadl v nový osudný spor s Římem, v spor, jehož se celý národ účastnil a jenž vlastní příčinou byl pozdějších svízelů. Nastoupilť po smrti Alexandra na stolici papežskou jeden z největších prznitelů církve Jan XXIII., čímž všechny naděje na opravy dávno všelikými církevními shromážděními slibované pojednou zmizely; ba aby autorita církevní úplně v prach pošlapána byla, dal Jan, chtěje vésti válku proti Ladislavu králi neapolskému, mimo jiné věci i k zaopatření si peněz k výpravě potřebných odpustky veřejně prodávati. I do Prahy přijeli poslové jeho a počali s povolením arcibiskupovým v máji roku 1412 peníze za odpustky vybírati. Hus postavil se proti odpustkům těmto co neslušným a varoval lid ve veřejné disputaci, aby se jich neúčastnil, v témž smyslu kázal i v Betlemě, a rozeslal za touže příčinou mnohé listy po Čechách, po Moravě, Slezsku i Polsku. V Praze stalo se z toko jitření velmi značné, nikdy ještě nebyla vydána autorita církevní tak ve psí jako tenkráte, tropilť si lid veřejně posměch z papeže i odpustků, bully papežovy páleny a jiné nepříslušnosti tropeny, tak že král Václav k prosbě konšelů nařídil, aby každý, kdo pořádek poruší, na hrdle trestán byl. Rozkazu tomuto padli v krátkém čase tři mládenci za oběť, první to krev, jež v bouřlivém čase tom tekla. Na zprávu o událostech těchto rozhněval se papež velice, a nyní teprv vyšel od dvoru papežského rozsudek v dlouhé při Husově, kterým kletba ve spůsobu nejhroznějším nad ním vyřčena a dále kázáno, aby kaple betlemská co hnízdo kacířství se zemí srovnána byla, a nařízeno zastavení služeb božích po celé Praze, pokud by se Hus v městě zdržoval. Jest přirozeno, že tak nelidské rozkazy velikou nevoli mezi lidem zbudily a že povstaly z toho zmatky všeliké. Hus, aby Prahu interdiktu zbavil, opustil město k žádosti královĕ (v prosinci 1412), jenž slíbil mu, že za jeho nepřítomnosti v jeho prospěch pracovati bude. Z Prahy uchýlil se Hus

nejprvé pod ochranu pana Jana staršího z Oustí, přebývaje nejvíce na Kozím Hrádku u Tábora. Zde nezůstalo přebývání jeho tajno; lid venkovský, jenž zajisté byl o jeho záslubách kazatelských již slyšel, sbíhal se ze všech stran, aby slyšel plamenná slova velkého mistra, a Hus sám také vycházel, kde věděl, že lid ve velkém shromáždění pohromadě jest, aby ho poučoval. Tak přibývalo jemu příznivců, reformace docházela vždy většího rozšíření, an zatím strana nepřátelská velikou ztrátu utrpěla; vypověděltě král Václav čtyry nejúhlavnější protivníky Husovy, bývalé přátele jeho, Stanislava a Petra ze Znojma, Štěpána Paleče a Jana Eliae, neboť v nich viděl Václav hlavní příčinu vší nesvornosti.

Po smrti pana Jana z Oustí uchýlil se Hus k milci královu panu Jindřichovi z Lažan, a bydlel po delší čas na hradě Krakovci v Rakovnicku. Za pobytu svého na venkově zanášel se Hus pracemi hojnými, neboť většinu jeho spisů, v nichž se nám objevuje Hus co učenec a spisovatel, co národovec a reformátor, do této doby klásti sluší.

Hus jednal i psal v duchu svého národa, on dal žádostem dávno cítěným výrazu a nastoupil cestu k úplné reformaci. Učenost jeho byla rozsáhlá, a z ní dá se vysvětliti i vážnost, jakou u všech mistrů českých požíval. Nejhlavnější dílo Husovo byl traktat o církvi (de ecclesia), jejž sepsal za příčinou synody roku 1413. Veliké ceny má do sebe působení o vyčistění jazyka českého od nešvarů, jaké během času v něj se vmísily. Hus znal jazyk český výborně, a jemu děkujeme zjednodušení písma a vytknutí řádných pravidel dobropísemných.

Vzdor přísnému zákazu byl Hus přec roku 1413 několikráte v Praze. Odbývalať se téhož času veliká synoda, a tu bylo potřebí, aby se Hus s přáteli svými, hlavně pak s M. Janem z Jesenic, který se ho dosud velmi vřele zastával, poradil, opustil ale vždy město, jakmile jeho přítomnost se vyzradila. Než vše to nevedlo k cíli. Roztržka mezi Husem a církví stále a stále rostla, i nebylo naděje na klidné jí vyrovnání. Nezbývala konečně než jedna cesta, která dle domnění krále Václava mohla vésti k upokojení stran v duchovenstvu českém. Přičiněním krále Sigmunda svolal papež Jan XXIII. všeobecný sněm na 1. listopad roku 1414 do Kostnice, na němž měla býti konečně docílena jednota v církvi a přikročeno k rázným opravám hlavy i údů. Ku sněmu tomuto měl se i Hus dostaviti a předložiti jemu své smýšlení o víře křesťanské, aby je buď schválil buď zavrhl. Král Sigmund slíbil Husovi k tomuto účelu zjednati dostatečné svobodné slyšení ve sboru církevním, na ten spůsob, aby se svobodně zase navrátil do vlasti, když by se výroku jeho neminil podrobiti, i opatřil jej k tomu úmyslu bezpečným listem svým. Takž vydal se Hus na cestu do Kostnice v měsíci říjnu 1414 v průvodu tří pánů českých, Jana z Chlumu, Václava z Dubé a Jindřicha Lacenboka, pod jejichž ochranu král Václav jej poručil.

Prvé než vlast opustil, rozloučil se Hus s přáteli svými srdečným listem: „Věrní a milí přátelé, víte, že jsem s vámi po dlouhý čas pracoval, káže vám slovo boží bez kacířství a bez bludu, jakož víte, a má žádost byla, jest a vždy bude do mé smrti o vaše spasení. A byltě jsem si umínil vám kázati před svou jízdou, než bych došel do Kostnice, maje zejmena vám ohlásiti křivé svědectví i svědky, jenž jsou proti mně křivě svědčili, jež mám všechny sepsány i s jich svědectvím, a ti vám budou ohlášeni proto, jestliže mne popudí aneb na smrt odsoudí, abyste vy, vidouce to, nelekali se, že pro kacířství, jež bych držel, byl odsouzen, ač také proto, abyste stáli v té pravdě beze strachu a bez viklání, kterouž dal vám Pán Bůh poznati skrze své kazatele, a skrze mne nestatečného poznati, a třetí proto, abyste se uměli lstivých a pokryteckých varovati kazatelův.“ Dále zpomíná Hus v psaní tom muk, jaké ho snad očekávají, a ukazuje odhodlanost svou snášeti všecko k oslavě boží a za příkladem Kristovým. „Smrt naše jest naše vítězství,“ praví jako v předtuše těch věcí, jež ho čekaly, a takového vítězství se mu v pravdě dostalo; dostalo se mu však i vítězství druhého, nebo jmeno jeho bude trvati po věky a vždy jmenováno bude v první řadě mezi bojovníky za povznešení lidstva a vyvedení jeho z bludu temnoty.

Dne 3. listopadu přišel Hus s průvodci svými do Kostnice. Po třínedělním však přebývání v Kostnici byl následkem žalob a nalehání nejhorlivějších nepřátel svých, Michala z Německého Brodu a Štěpána Paleče, již se báli, aby Hus přátel sobě mezi otci církevními nezískal, zajat z rozkazu kardinálů, kteří koncil řídili, i proti vůli papeže Jana i vzdor protestu šlechticů českých (28. listop.). Nedbaltě sbor církevní na bezpečný list krále římského, jakož vydaný na ujmu práv církve, a král Sigmund, když později sám do Kostnice přišel, nevěděl jak slovu svému platnosti získati, a poddal se hrozbě a lstivosti protivníků Husových. A tak zůstal Hus uvězněn, neboť zášť kardinálů proti němu byla příliš veliká, než aby mu byli i jen možnost útěku poskytli. Žalovánť pak Hus co kacíř, co buřič lidu proti duchovenstvu, a tím jen lze vysvětliti onu krutost, s jakou s ním nakládáno. Z počátku vězněn v domě jednoho kanovníka, později pak (6. pros.) vržen do špinavého, smrdutého vězení u dominikánů, kdež se velmi těžce roznemohl, tak že musel být, nechtěl-li sbor o oběť svoji přijíti, do zdravějšího vězení přenešen, ještě pak po útěku papeže Jana z Kostnice, pro větší jistotu, opět na blízký zámek Gottlieben u jezera Bodamského převeden (24. března 1415).

Vyšetřování viny jeho dělo se mezi tím bez přetržení soukromé zvláštní komisí, sestavenou z největších jeho odpůrců, a na základě toho chtělo koncilium vynésti právoplatný výrok svůj. Proti tomu ozvali se co nejrozhodněji páni čeští i moravští v Kostnici přítomní, nabízejíce i rukojmí jakékoli a dovolávajíce se slova králova, než vše to mělo jen ten výsledek, že sbor uvolil se Husa veřejně slyšeti a to sice 5. června. Jak upřímná a poctivá byla vůle svatých otců přítomných na sněmu Kostnickém učiniti Husovi po právu, svědčí nej-

lépe ta zjištěná okolnost, že hned do prvního sezení přinešen hotový již rozsudek. To však pobouřilo i Sigmunda samého a nalehal na koncil, aby nekvapili tak s prohlášením rozsudku a vyčkali, až jakou tvářnost vezme Husova pře na se veřejnými výslechy. Chtělť aspoň zdáti se nestranným a v tomto směru dostáti slovu danému pánům českým, že Hus totiž bez veřejného slyšení odsouzen nebude.

Konečně se přiblížil 5. červen. Hus povolán před sbor do kláštera františkánského. Uveden do shromáždění kardinálů, biskupů a jiných duchovních od dlouhého utrpení více smrti než člověku podoben; známky utrpení jeho nevzbudily však útrpnost mezi přítomnými. Předloženy mu spisy jeho, aby se přiznal, jsou-li pravé, pak přikročeno k otázkám. Když ale Hus žádal, aby přesvědčen byl z písma svatého o kacířství svém, osopili se kardinálové na něho, že jemu přísluší odpovídati na otázky dané jen „ano“ nebo „ne“. Chtěl-li Hus některou větu hájiti, strhnul se ohromný hluk. Hus praví o tomto svém prvním výslechu: „Když jsem stál před tím sborem spatřiv, an v něm nižádného řádu není, řekl jsem hlasitě, když jsou všichni mlčeli, takto: Mněl jsem, by lepší poctivost a lepší dobrota i řád byl v tomto sboru, než jest.“ — Shromáždění se pak rozešlo. Za dva dni (7. června) přiveden Hus opět do shromáždění, panoval již ale poněkud lepší pořádek, protože i Sigmund, císař římský, i páni z Chlumu a z Dubé přítomni byli. Hus přiveden do shromáždění v železích. Avšak i výsledek této schůze byl Husovi nepříznivý, neboť těžko i sebe výmluvnějšímu jazyku a důkazům sebe pádnějším přesvědčiti mysl strannicky zaslepenou a všemu mírnějšímu úsudku nepřístupnou. Nebylot déle tajno, kamže Kostnický sbor čelí, obviňování Husa nabývalo vždy větších a větších rozměrů, a nepřátelé jeho pracovali co nejúsilovněji na záhubě jeho. Nebylo pochyby, že práce jejich korunována bude výsledkem příznivým. Každé slovo vykládáno mu na zlo, tak vytýkán mu přepych a nevážení si koncilu, protože prý pravil, kdyby dobrovolně do Kostnice byl nepřišel, že by žádná moc nebyla s to bývala, jej k tomu donutit. A přec to byla pravda čirá, neboť náklonnost k Husovi byla v Čechách i na Moravě všeobecná, každý byl hotov brániti mistra velikého, a když došla zpráva o zatknutí jeho, pocítilo každé srdce hluboký zármutek, a když došla zpráva o upálení jeho, tu chopili se muži všickni zbraně, aby pomstili miláčka svého, aby pomstili urážení svého národa a věrolomnost císaře Sigmunda.

Na 8. června určen poslední výslech Husův. Zde vedena hlavní rána proti němu. Obžaloba rozmnožena mnohými vážnými kusy, než když Hus hájiti se chtěl, prohlášeno všecko namáhání jeho za zbytečné, an již od 60 doktorů nález vynešen jest, aby uznal pokorně bludy své, aby přísahal, že se jich odříká, aby je odvolal veřejně, a konečně aby učil budoucně opak toho co posud učíval. Hus odmítl žádost tuto, trvaje na tom, aby usvědčen byl z písma svatého.

Zdálo se, že přec životem vyvázne, neboť 12. června došel sbor dopis od stavů českých, moravských a slezských s četnými podpisy

a 250 pečetmi, v němž se dovolávají práva a spravedlnosti pro Husa. Avšak i zakročení toto minulo se výsledkem. Církevní otcové zůstali zatvrzelí a Hus sám očekával každodenně konec života.

Každé usilování, aby odvolal, přísně a rozhodně zamítal, a když i pan Jan z Chlumu naposledy u něho v žaláři byl a snažně ho o to prosil, aby odvoláním život sobě zachoval, s pláčem Hus jemu na to odpověděl, že toho učiniti nemůže bez dostatečného přesvědčení, že opravdu zbloudil. Co zástupce svobody duchovní byl by odvoláním svým zmařil sebe v duchovním ohledu, volil tedy záhubu těla.

Dne 6. července před východem slunce vyveden Hus z vězení a přiveden před hlavní chrám Kostnický, kdež odbývalo se patnácté valné shromáždění sboru Kostnického, na němž přítomni byli Sigmund, vévoda bavorský, purkrabě norimberský, v šarlachu a ve vší nádheře oděni jsouce. Po velké mši uveden Hus do chrámu a postaven na lešení, na němž roucho mešní leželo. Po kázání o slovech apoštola Pavla, „aby zrušeno bylo tělo hříšné", čteno 260 článků Wiklefových, sestavených universitou oxfordskou, a odsouzeny co kacířské. Pak přišla řada na Husa. Auditor papežský, Berchtold z Wildungen, četl nejprvé 30 článků Husových a žaloby svědků. Hus chtěl hned s počátku odmlouvati a ospravedlňovati sebe, což mu nedovoleno; padna tedy na kolena modlil se. Když ale žalován, že vydával se za čtvrtou osobu božskou, nedal se přec umlčeti a hájil se. Opakoval, že důvěřuje králi a ochrannému listu přišel do sboru dobrovolně k dokázání neviny své. Sigmundovy líce zřejmě zahořely, cítilť hluboce tuto výtku nevěry své. Potom četl biskup Konkordienský odsouzení kněh a učení Husova, které co kacířské a bludné hranici propadly. A když odsouzeny byly knihy, přistoupili svatí otcové k vyřčení hrozné kletby na Husa samého, an kázal prý učení bludné, pohoršlivé i odbojné, zavedl množství lidí, tupil čest a moc apoštolské stolice i církve, a zarputil se naprosto ve zlosti své, i byl vyobcován z církve, ssazen s kněžství a odsouzen k smrti na hranici.

Strašný výrok tento nesklátil však Husa, nepřekvapil jej. Padl na kolena a hlasitě se modlil za nepřátele své.

Po vyřčené kletbě přistoupili k Husovi arcibiskup Milánský a šest jiných biskupů a oblekli jej do ornátu, davše mu kalich do ruky, vyzývajíce ho, aby odvolal bludy své. Když však to odmítl, svlékli ho opět z roucha kněžského, zrušili pleš kněžskou a postavili mu na hlavu velikou čerty pomalovanou čepici s nápisem: „Hle, arcikacíř." Na to odevzdáno „tělo jeho moci světské, duše pak ďáblu".

Bez odkladu na to následovalo vykonání nálezu. Hus odevzdán konšelům Kostnickým, a v průvodu tisíců ozbrojených kráčel zmužile pevným krokem smrti vstříc. Když veden přes hřbitov před kostelem spatřil páliti knihy a spisy své, usmál se tomu, vědělť on, dobrého-li něco v nich obsaženo, to že nezmaří žádný oheň ani žádná zápověď.

Ještě jednou vyslal Sigmud k němu posly, aby odvolal, Hus však odpověděl: „Cítím se v duši své nevinna a na té pravdě, kterouž poznav učil jsem, vesele chci umříti." A když podpálena hra-

nice, Hus ještě žalmy zpíval, oči maje k nebi pozdvižené, kamž brzo i duše jeho se povznesla, nebo zavanul vítr a šlehna jemu plamen do obličeje od dlouhého trápení jej osvobodil. Dohořela hranice, a aby popel jeho do Čech co drahá památka od přátel donešen nebyl, vržen do Rýna.

Za rok vzplanula opět v Kostnici hranice, na níž dokonal věrný přítel Husův M. Jeronym Pražský.

A za pět let na to? Krev v husitských válkách prolitá tíží těžce na svědomí svatých otců Kostnických. Ať si snižuje podlá závist Husa jakkoli, nikdo mu neupře, že zasluhuje, aby jméno jeho vyslovováno bylo s úctou největší; zemřelť za přesvědčení své, a tak malí lidé neumírají! —

Jan Kollár

(Nákladem: **F. Bartela,** dřevorytckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze

JAN KOLLÁR.

lověk prý zemře! Básník zemře! Jen málo, velmi málo těch, kdož povoláni jsou z mnohých tisíců, aby pro věčné časy žili v srdcích svého národu, či dokonce aby všem národům zároveň stejně zářili, bohatě obdařeni věčnými vavříny, na věky obdivováni a zbožňováni. O jen přeskromný hlouček jest jich od tisíců let, a k málo těm vyvolených patří i náš Kollár. Znáte jeho „Slávy dceru", znáte zpěvy ty opěvující naši slávu a v barvách odstrašujících líčící úpadek náš, nejásali jste s Kollárem nad velikostí národa našeho a neplakali jste s ním nade hroby polabských Slovanů? Marná otázka. Kdož by, jsa jen poněkud obeznámen s historií vzkříšení národa našeho, neznal jmeno Kollárovo, kdož by nebyl v dobách trudných čerpal z jeho „Slávy dcery" posilu pro dni nastávající, kdož by neznal toho nadšeného apoštola slávy národní, jenž národu a vlasti život svůj byl zasvětil?

Jan Kollár narodil se v krásné krajině uherského Slovenska v městečku Mošovicích dne 29. července 1793, kdež otec jeho po mnohá leta byl rychtářem a zase notářem. Vychován jsa velmi přísně měl otce, až by sestárl, v hodnosti jeho následovat, a proto nechtěl nikdy starý Kollár o studiích syna svého ani slyšet. Prvního vzdělání nabyl na škole Mošovské, roku 1806 poslán, proti vůli otcově, na školy Kremnické, kdež zdárně prospíval. Než tím měla být jeho studia ukončena; volalť jej otec, sotva že tři roky v Kremnici pobyl, nazpět a to tak určitě, že nastalo Kollárovi rozhodnouti se mezi poslušností synovskou a láskou k vědě a umění. Kollár volil poslednější a musil opustiti dům otcovský, uchýliv se k bratranci svému Janu Kollárovi, učiteli v Slovenském Pravně. Vrátil se sice odtud do rodiště svého, než boje se hněvu otcova, stal se pomocníkem na tamní škole, čímž úplně otce proti sobě popudil, tak že ničeho o něm slyšeti nechtěl, a až po dlouhých letech, když Jan již slavného požíval jmena, s ním se smířil.

Ze školy mošovské dostal se přičiněním učitele Burjana na gymnasium v Baňské Bystřici, odkud pak se roku 1812 na evangelické lyceum do Prešpurku odebral, na kterém tři leta strávil uče se vědám filosofickým a theologickým. Podotknouti slušno, že Kollár, jenž

až posud, jsa milovníkem jazyka latinského, o mateřštinu svoji pranic nedbal a přímo ji zanedbával, v Prešpurce k jazyku otců svých poněkud přilnul, zabývaje se v prázdných hodinách čtením Palkovičova týdenníku, básní Puchmírových a Tablicových a j., čímž se i s Palackým seznámil, který, ač o pět let mladší, pilně již literatury české si všímal. Studie v Prešpurce blížily se již ku konci svému a Kollár, jenž věnovati se chtěl kazatelství, měl se odebrati na universitu Jenenskou v Němcích, kamž vůbec uherští čekatelé úřadu kazatelského posíláni bývali. Než kde vzíti k tomu peněz, an otec naň zanevřel a on již po celý pobyt v Prešpurce jen dosti nuzně a s velkým namáháním se protloukal. Nevěda jiné pomoci musel se na čas myšlénky své vzdáti a odhodlati se prvé potřebných peněz sobě vydělati. Naskytla se mu k tomu brzy příležitost, dostalť v brzku přičiněním výtečného Rožnaye dosti výnosné vychovatelské místo v Báňské Bystřici, a již na podzim roku 1816 vidíme jej ubírati se za dávným cílem svým, na vysoké školy Jenenské. Na cestě do Němec stavil se v Praze, navštívil nesmrtelného Jungmanna, o němž píše, „že při prvním vidění již na věky svoji byli“, pak tehdejšího profesora české řeči a literatury Jana Nejedlého. Odtud cestoval přes Drážďany a Lipsko do Jeny.

Pobytu v Jeně děkujeme, že Kollár stal se tím Kollárem, jenž jest a zůstane navždy chloubou národa našeho a všech Slovanů. Čilý vlastenecký ruch, panující tehdy na universitách německých, působil mocně na vnímavého ducha jeho, a tak divnou náhodou probudil se a povstal nám nadšený pěvec, jenž zvučným varitem svým národ k činům pobádal, na dávno zapomenutém hrobě Slavie. Než i jinou mocnou pohnutku zpěvů svých nalezl Kollár v okolí Jeny, bytost, jejíž obraz nesl v srdci svém do vlasti slovanské, Frideriku Vilému Schmidtovu, dceru faráře v Lobdě, opěvanou Minu. A tak vrátil se nám Kollár z Němec celý přetvořen, srdce jeho bilo vřele pro národ, on cítil a poznal, co vše láska k vlasti může a jak se pro spásu národa bez bázně a s nadšením umírá, tam na pobřeží Sálském patřil na ty zříceniny kdysi mocné a velké říše slovanské, tam pukla kůra ledová pokrývající a dusící posud srdce vlastenecké, tam ho dojal nešťastný osud matky Slávie, tam unešen city posvátnými, rozhárán hněvem spravedlivým zvolal:

O věkové dávní, jako noc vůkol mne ležící,
o krajino, všeliké slávy i hanby obraz!
Od Labe zrádného k rovinám až Visly nevěrné,
od Dunaje k hltným Baltu celého pěnám:
Krásnohlasý zmužilých Slovanů kde se někdy ozýval,
aj, oněmělť už, byv k úrazu zášti, jazyk.
A kdo se loupeže té, volající vzhůru, dopustil?
kdo zhanobil v jednom národu lidstvo celé?
Zardi se, závistná Teutonie, sousedo Slávy,
Tvé vin těchto počet spáchaly někdy ruky.

Ba závistná Teutonie! Celý život Kollárův jest dlouhý boj proti této odvěké a nejkrutější nepřítelce Slovanů.

Dne 12. října 1819 posvěcen Kollár v Báňské Bystřici na úřad kazatelský a odebral se ihned do Pešti, kdež zvolen byl vikářem. Po smrti churavého pastora Molnára stal se Kollár farářem sboru pešť-budínského. Zde podstoupiti mu bylo první boj na prospěch národa svého. V pešťské církvi vládli bohatší Němci, Slováci pak, co chudší členové, byli všude postrkováni nemajíce žádného práva a žádné školy. První zřetel Kollárův byl, aby tomuto bezpráví konec učinil, i přivedl to pílí vytrvalou tak daleko, že již roku 1820 otevřena byla v Pešti škola slovenská. Tím však popudil Němce tak proti sobě, že povolali sobě kazatele německého, jenž by byl povolným nástrojem v rukou jejich. Povstala z toho pře národní, která teprva roku 1833 samým císařem Františkem rozhodnuta byla, a sice na prospěch církve slovenské. Že se tím postavení Kollárovo valně zhoršilo, že povstali mu mnozí noví nepřátelé, již zjevně i tajně proti němu pracovali a jej, kde jen mohli, osočovali, kdož by o tom pochyboval. Ba tak daleko se šlo, že Kollára co buřiče udali, aniž dosáhli účele svého. Avšak mnohé těžké povinnosti, v jichž konání se byl Kollár uvázal, neposloužily valně zdraví jeho. Obzvláště bylo mu kázání nad míru obtížné, neboť nemaje dosti mohutného organu, unešen často myšlénkou, napínal veškeré síly své, aby dostál povolání svému, avšak již o svatodušních svátcích roku 1823 počal plivati krev, což trvalo po celé leto a podzim v té míře, že teprv zvláštní přízní generálního inspektora církví evangelických v Uhrách, jenž ho na statky své pozval a tamo ho vším opatřiti kázal, po novém roce 1824 úřad kazatelský mohl vykonávati. Roku 1826 opět se velmi nebezpečně roznemohl, ale pozdraviv se požíval pak stálejšího zdraví, ač ne příliš pevného. —

Sotva že odbyl nejnutnější práce po příchodu svém do Pešti, počal již Kollár pomýšleti na vydání básní svých, jež skutečně roku 1821 v Praze vyšly. Byla to knížečka neúhledná, obsahující některé Kollárovy znělky, než nedošla valného povšimnutí. Avšak již roku 1824 vydal Kollár druhou sbírku básní svých v Budíně pod jmenem „Slávy dcera“, rozdělené na tři zpěvy, jež při třetím vydání v Pešti roku 1832 uspořádaném na pět zpěvů rozšířil a výkladem opatřil.

Nezdar prvního vystoupení Kollárova sluší hlavně přičítati směru, jaký si vytknul. Opěvovalť v nich strasti lásky své, čímž arciť nemohl tak na srdce a cit působiti, jako sbírkou druhou, která prodchnuta jest zápalem a nadšením národním. Putujeť v ní básník po hrobech matky Slávie a pláče nad nimi hořce; líčí boly a neštěstí, slávu a velikost, minulost i budoucnost velikého národa slovanského. Kollár putuje od hrobu k hrobu tou kostnicí říše slovanské, truchlí pláčem usedavým, žaluje na vrahy a nepřátele Slávův, a probouzí a vyvolává hlasem velebným k činům, aby nesvorní národové se povznesli z poroby a chrám Slávy společnou zbudovali z rumů rukou. Kollár postavil se „Slávy dcerou“ v čelo národa československého jako veliký křisitel a rozhrnuv prapor Slávie, pošlapaný zhoubným vrahem, volal v nadšení:

Slávie! ó Slávie! ty jmeno
sladkých zvukův, hořkých památek,
stokrát rozervané na zmatek,
aby vždycky více bylo ctěno;

od Uralu Tatrám na temeno,
v pouštěch, kde má rovník počátek,
až kde slunka mizí dostatek —
království jest tvoje rozloženo.

Mnohos nesla, avšak křivdy činův
nepřátelských všecky přežila,
ba i špatný nevděk vlastních synův;

tak, když jiní snadno v půdě měkké,
ty jsi trůny sobě tvrdila
na století rumích dlouhověké.

Tímže duchem, tímže nadšením hárá „Slávy dcera", jež byla v slovanském literárním světě úkazem překvapujícím, ba přímo ohromujícím. „Slávy dcera" stala se vší slovanské mládeži pravým evangeliem, zdrojem sílícím ochabující a povzbuzujícím k doufání, zjevem nejvyšší lásky k národu slovanskému. Veškerá srdce zaujatá pro svatou věc národní unešena jsou časovým zpěvem „Slávy dcery", a nebylo nikoho, kdo by s nadšením zvětšeným, sílou rozmnoženou nepostavil se pod vysoko vztýčený a hrdě po dlouhém čase opět větrem vlající prapor utlačené, kaceřované matky Slávie. „Slávy dcera" má proto u nás místo přední na vždy pojištěné, a pěvec její bude povždy mezi první buditele národu počítán, neboť on byl ten, kdo sňal bělmo s očí našich a strhl záslonu zahalující budoucnost naši a nadšeně volal:

Arciť že jdou jiní cestou hladší,
těžce my a pozdě za nimi:
tím jsme ale a náš národ mladší.

My, co jiní dokázali, známe:
leč to skryto před jinými,
co my v knize lidstva vykonáme.

Není-li to jako hlas věštce? Co za časů Kollárových jen nejpřednější duchové cítili, v čem nalezali za veškeru práci svoji útěchy a úlevy, myšlénka, že budoucnost náleží Slovanům, dnes jest již majetkem veškerenstva, a majíce ten cíl jasný před očima pracujeme s chutí úsilovnou a pílí zdvojenou nehledíce na to, zdaž sebevědomí naše zde či onde se líbí, a nelekajíce se nižádných protivenství. „Budoucnost jest naše!" toť naše hvězda vodící, toť to posvátné palladium, na němž ztroskotají se všechny úskoky a zrádné zámysly našich nepřátel! —

V „Slávy dceři" byla po prvé pronešena myšlenka vzájemnosti slovanské, a co nebylo zde určitě vysloveno, to jasně pronesl Kollár ve spisku roku 1837 v Pešti vydaném: „O literární vzájemnosti Slovanů." Nebyla-li v jistých kruzích „Slávy dcera" právě vítaným zjevem a činěno-li Kollárovi při vydávání jí mnoho překážek, vyvolal

vydáním uvedeného spisku pravé ustrnutí. Němci a Maďaroni vyrojili se naň co representanta té strašlivé příšery „Panslavismu“, bělmo spadlo s očí všech a jali se Kollára pronásledovati co veřejného revolucionáře. A Kollár v tomto návalu protivenství nezoufal a nestal se myšlenkám a přesvědčení svému nevěrným. Hájil zmužile Slovanstvo proti úštipkům nadvládajících cizích živlů, hájil vlast svou slovanskou, neboť Tatry, pravil, jsou a zůstanou kolébkou všech Slovanů.

Vzájemnost literární byla Kollárovi nejutěšenější a nejpamátnější květinou, vypučelou za nové doby na půdě mnohokmenného národa slovanského. A vskutku, tak jak on jí rozuměl, jak on ji hlásal, byl zcela bezdůvodný a plachý ten hluk, jaký nepřátelé Slovanstva a povznešení jeho tropili. Vzájemnost tato není nebezpečná vrchnostem a zeměpánům, „jest to tichá, nevinná ovečka, arci k jednomu velikému stádu náležející, avšak na své zvláštní třídě a dědině se pasoucí“. A co jest, abychom určitěji mluvili, ta literární vzájemnost? Jest to snaha, by všecky národní větve společnou měly část duchovních plodů svého národa, by vzájemně kupovaly, četly ve všech slovanských nářečích vydané spisy a knihy; každé nářečí aby nový život z druhého čerpalo, aby se omlazovalo, obohacovalo a vzdělávalo, a přece na druhé nesáhalo, aniž by na sebe sáhati dávalo, nýbrž aby vedle všech ostatních na své vlastní půdě stálo. I byli tatranští Slované, jenž v literatuře vlastního skoro nic neměli, první, již rukou svých k objetí všech Slovanů pozdvihli. Mezi Slováky v Uhrách vznikla myšlenka vzájemnosti nejživěji; po Slovácích a Češích následovali Rusové, Chorváti, Poláci a Srbové. Dobrovský jí nejprvnější, ač nevědomky, razil cestu, jsouť spisy jeho všeslovanské, ač on nevěděl, co slovanská vzájemnost v literatuře znamená. Po Dobrovském aneb zároveň s ním pracoval k témuž cíli Kopitar. A dnes? — Cesty a pomůcky k literární vzájemnosti slovanské zná Kollár následující: Slovanská knihkupectví ve všech městech, výměna knih mezi spisovateli rozličných kmenů, učitelské stolice a školní kathedry slovanských nářečí, všeobecný, všenářečný slovanský literární časopis, veřejné a soukromé knihovny, srovnávací mluvnice a slovníky všech nářečí, sbírání a vydávání národních písní a přísloví, odstraňování cizonárodních forem a slov a přibližování se k idealu všeslovanského jazyka a konečně jednostejný filosofický, v duchu slovanské řeči založený pravopis.

„Ve světle této vzájemnosti bude se nám slovanský národ,“ píše Kollár, „všecky jeho osudy a záležitosti docela jinak jeviti než posud. Zdeť tedy ještě krásné pole pro každého Slovana, jenž věrně myslí se společenstvím národů; zde třeba, aby ušlechtilejší muži národa si všickni ruce podali k tomuto opravdu svatému spolku. Neboť opravdivá jest to bezbožnost, ta posavadní chladnost a neúčastenství, ano často i nečinnost aneb docela protičinnost Slovanů proti sobě. Kolem tohoto obecného, jasně svítícího ohniska národní cti shromážďuj se, kdo cítiti a mysliti umí, a hleď každého k tomu získati. Těžká od-

povědnost spočívá na nás, na naší době, našem národu, ježto má rozhodnouti osud dlouhé budoucnosti.“

To jsou slova, jimiž Kollár nabádal národ k činu, tak vybízel, aby všemi silami pracovalo se na uvědomění povšechném. Část tužeb jeho vyplnila se, než většinou mají slova jeho i dnes platnosti, a to tím větší, čím méně podařilo se nám všeobecně pokročiti a vymaniti se z nadvlády kultury cizí ve všem nám nepříznivé. Praviť Kollár, že my Slované jsme „obrové v zeměpisecch a na mapách, ale trpaslíkové v umění a literatuře“ — kéž by se našly cesty, aby trpký posudek ten co nejdříve stal se nepravdivým! —

Mimo zmíněné dva spisy, jimiž proslul po celé Evropě, vydal Kollár, obíraje se až na konec svého života se zvláštní zálibou s archaeologií, rychle za sebou: „Národní zpěvanky“ ve dvou svazcích roku 1834 a 1835; „Rozpravy o jmenách, počátkách i starožitnostech národa slavského a kmenů jeho“ roku 1830; „Sláva bohyně a původ jmena Slávů. V listech k P. J. Šafaříkovi s přídavky srovnalost indického a slavského života, řeči a bájesloví ukazujícími“ roku 1839, pak „Slabikář pro dítky“ roku 1826, „Čítanku pro školy slovenské“ roku 1825, „Nedělní, sváteční i příležitostní kázně a řeči“, dva díly roku 1831 a 1844.

Jak vidno, byla činnost Kollárova rozsáhlá, pracovalť neunavně v každém oboru, kde toho potřebí bylo. Avšak čím více rostla sláva jeho, tím více přibývalo mu i nepřátel, tajných i zjevných, již mu každou utěšenější chvíli ztrpčovali a tak život jeho otravovali. A tyto nepřátele nesluší hledati pouze mezi nepřáteli Slovanstva, i v řadách českých spisovatelů bylo dosti těch, již se záštím na Kollára hleděli a kde mohli proti němu brojili. Než to je kapitola velmi smutná, zastřeme ji závojem zapomenutí a pokročme dále. —

Ve vzpouře uherské byl zajat, a teprv dobytí Budína vojskem císařským roku 1849 pomohlo mu ze zajetí, kdežto mu několikráte smrtí násilnou hrozeno, kdež stráže dnem i nocí dům jeho ostříhaly, tak že nesměl ani vyjít z domova. Sotva že zbaven byl tísnících jej okolností, vypravil se do Vídně, zvolen jsa za národního důvěrníka k vyjednávání s ministerstvem ohledem slovanských záležitostí a kdež téhož roku (1849) ustanoven jest profesorem slovanských starožitností a bájesloví na universitě vídeňské. Zde působil až do skonání svého. Nejdříve přednášel o „Staroitalii“, pak o „Modlách retranských“ a konečně chystal přednášky o „Libušině soudu“ a „Igorovi“, čemuž však smrt zabránila.

Roku 1850 poctěn byl Kollár řádem Františka Josefa a téhož roku povolal jej vévoda meklenburský, by probádal tam modly pohanské, tak nazvané „Modly retranské“, kteréž Kollár, ohledav je, za zbytky pohanské modloslužby starých Slovanů prohlásil. O „Modlách“ těchto sepsal Kollár zvláštní dílo, kteréž však v kruzích zasvěcených s velikým potkalo se odporem.

Přes plných šest let před smrtí pracoval Kollár neunavně o obšírném díle „Staroitalia slavjanská“, konav v záležitosti díla tohoto

dvakráte cestu do Italie, kterouž i ve zvláštním díle „Cestopis do Horní Italie“ vydal. Avšak i „Staroitalie“ nepotkala se s příliš příznivým přijetím. Nedá se popříti, že v tomto díle Kollárovu složen material ohromný, než vzdor tomu není možná soudnému kritikovi se vším, jak to zde podáno, souhlasiti. Kollár však měl vůli nejlepší, za to buďtež mu upřímné díky vzdány.

Veškeré spisy Kollárovy svědčí o velikých a rozsáhlých studiích a o pilnosti nadobyčejné. I zůstane Kollár jedním z nejpřednějších duchův našich; neboť nikdy nezapomene národ na pěvce „Slávy dcery“, jenž jako nikdo před ním dovedl podnítiti srdce veškeré mládeže k milování vlasti. Se stanoviska slovanského nadšení dlužno pak i ostatní spisy jeho vědecké oceňovat, a tu vysvětliti se dá mnohá věc, která nedošla ohlasu povšechného. Mělť Kollár, tak jako každý, své slabé chvíle a své nepřátele, než nad hrobem jeho umlkla závist veškerá, a když rozlétla se po širých vlastech smutná zvěst, že 24. ledna 1852 Kollár ve Vídni skonal, zalkalo celé Slovanstvo: Zhynul veliký genius, kdo nahradí nám jej! A podnes ohlížíme se marně po náhradě! —

PAVEL KŘÍŽKOVSKÝ.

řížkovský Pavel, proslulý skladatel hudební v Brně, narodil se ve Slezsku v Holasovicích dne 9. ledna 1821. Pochází z rodu ode dávna docela hudbě oddaného a jevil záhy sám na sobě velikou náklonnost k hudbě. V sedmém roce naučil se notám a zpěvu sám bez učitele. Dostav se na to k rektorovi neplachovské farní školy Alešovi Urbánkovi, přiučil se ve třech letech klavíru, zpěvu a varhanám. Týž rektor dal ho také na studie do Opavy, kde se stal fundatistou u fary Nabevzetí P. Marie řádu německému náležející, kde tři leta byl. Ztrativ hlas ku zpívání musel vystoupiti z fundace a sám se literními hodinami živiti, nemaje odnikud podpory. Za tou příčinou nemohl také hudbu pěstovati, nemaje jednak k tomu pokdy, jednak nemaje k tomu nástrojů hudebních. Dokonav studia humanitní v Opavě odešel po šesté gymnasialní třídě do filosofického studia v Olomouci. Nenaleznuv zde však pražádné výživy, musel roku 1839, ačkoliv výtečným studentem byl, přece studia docela opustiti a stal se na venkově učitelem. Po tři léta, co tuto trval, studoval pilně hudbu a samým opisováním hudebnin cvičil se v ní, nedostav od nihoho k tomu návodu a jsa ve všem hudebním umění svém čirým samoukem. Roku 1842 zatouživ po dokončení studií odebral se do Brna, aby filosofická studia prodělal. Zdokonaliv se v hudbě co učitel venkovský mohl se teď už v Brně hodinami hudebními uživiti. Již tenkráte okoušel se v skládání hudebním a složil mimo jednu celou mši, jednotlivé její oddíly: graduale, offertorium.

Dokončiv studia filosofická vstoupil v bohosloví v Brně. Zde seznámil se s proslulým Sušilem, sbíratelem národních písní moravských, který mu první ukázal cestu k národní hudbě, jižto Křížkovský už prvé náramně miloval. I oddal se v prázdných hodinách studiu národních melodií a počal podle nich sám skládati menší sbory, ku př.: „A co to tam píská“, „Malý převozníček“, „Anička“ a mnoho jiných, které však Křížkovský tiskem nevydal. Již tehdáž zharmonisoval skoro všecky nápěvy ve sbírce Sušilově z roku 1840 buď pro jeden hlas aneb pro čtyry hlasy mužské. Vstoupiv roku 1845 do kláštera Svatotomského na Starém Brně a pokračuje ve studiích bohoslovných byl také zaměstnán hudbou pro kůr, zdokonaluje se v ní pod řízením znamenitého skladatele hudebního Bohumíra Riegera,

Pavel Křížkovský.

(Nákladem: **F. Bartel,** dřevorytecký ústav v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

který znaje obratnost a umělost Křížkovského nejednou mu řízení kůru svěřil. Zde v klášteře měl Křížkovský hojnou příležitost v hudbě církevní se vzdělati, bohužel byla to jen moderní hudba, nemající pravého ducha církevního. Po dokonaných studiích bohosloveckých jsa co kněz kooperatorem fary klášterské, největší to fary v celé diecési brněnské, věnoval prázdné chvíle, jichž jenom po skrovnu míval a má, studiím jak církevní tak národní hudby. Prostudovav národní písně moravské ze sbírky Sušilovy složil sám na jejich základě a v jejich duchu samostatné sbory. Co první ovoce této píle objevila se roku 1860 jeho „Utonulá“, po celém slovanském světě známá, která se ihned základem jeho proslulosti mezi Slovany stala. Kritika o ní v českých listech tehdáž pronešená vyjádřila, že to mistrovský kus práce, jemuž pražádné vady vytýkati nelze. Podobného, úchvatného effektu docílila druhá jeho skladba „Divča“, vynikající nevýslovnou něžností.

Třetí sbor jeho: „Dar za lásku“, jest jako orkestrální scherzo nějaké overtury, stojící mimo všecka pravidla sboru. A přece se sbor ten, provozován jsa u veřejnosti, výtečně podařil, i dokázáno tím, že zpěvácké spolky při vytrvalé píli náramné nesnadnosti překonati a k dokonalosti skoro netušené se povznesti mohou. Všude, kdekoliv tento sbor poprvé obratně provozován, uchvátil a okouzlil veškeré posluchačstvo. Když v první své formě provozován od žákův českých i německých na gymnasiu brněnském, tehdáž ještě dle národnosti nerozděleném, musel sbor ten na žádost *německých* přítomných hostů opakován býti, kteréžto cti se tehdáž žádnému německému hudebnímu kusu nedostalo.

Jiné neméně výtečné sbory Křížkovského jsou: „Zatoč se“, „Zahrada boží“ (více náboženského rázu), „Pastýř a poutníci“, kteroužto poslední skladbu, v níž se hlahol zvonů napodobňuje, sám skladatel za svou nejzdařilejší pokládá. Překrásný, lahodou unášející a duchem národním provanutý jest sbor náboženský „Sv. Cyrill a Method“ na slova Sušilova: „Hvězdy dvě se z východu berou v sličném průvodu.“ Neobyčejný effekt spůsobil v Besedě brněnské provozovaný žertovný sbor „Výprask“ ve slohu polyfonickém složený. Jiný překrásný avšak vážný sbor jest „Jeseň a máj“, na slova Soukupova složený pro jeden hlas tenorový s průvodem piana (ještě doposud nevytištěný).

Křížkovský složil též nápěvy na dvě Velehradské písně Soukupovy: „Ejhle, svatý Velehrad už září“ a „Přistup Moravěnko, přistup blíže“, kteréžto písně po celé Moravě podle dotčené všady velmi oblíbené melodie Křížkovského zpívají. Mimo tyto sbory a písně má ještě velikou zásobu jiných sborů rozpracováno, ale příliš veliké a přemnohé práce v rozsáhlé duchovní správě brání úplnému dokončení a dovršení skladeb těchto.

Od několika let pracuje o reformě církevní hudby, aby se z ní vše divadelní vymísilo, jakž v moderních skladbách pro kostel pohříchu pozorovati. Kdo ví, jaké se při tom naskytují obtíže a překážky, a uváží, že Křížkovský musí sám všecky opisy dělati, porozumí

a uzná, že to samo už skoro celou sílu člověka pohlcuje a k jiným pracím pochvíle nedá. Z této příčiny jakož i z té nehody, že Křížkovský od roku 1868 poněkud churaví, dá se vysvětliti, proč od několika let s novými plody hudebními u veřejnosti nevystupuje.

Jinak činnost jeho hudební pozorovati sluší při provozování starých skladeb církevních v klášterském chrámu Svatohavelském na Starém Brně, kteréž provozování co ředitel kůru sám výtečně vede. Roku 1869 vystoupil poprvé v kostele Dominikánském v Brně se starobylými zpěvy ze 16. století o slavnosti úmrtí sv. Cyrilla, a lid náš slyše zpěvy ty byl tak unešen, že se mu k obdivu nedostávalo slov. Od té doby vůbec opustil Křížkovský dráhu moderních skladeb kostelních a provozuje dle možnosti samé ryzé církevní skladby. Za tou příčinou studuje pilně Gregorianský choral a polyfonické skladby.

Ku provedení reformy v hudbě kostelní pracuje nyní Křížkovský o založení zvláštního hudebního spolku. Bylo by k přání, aby se záměr Křížkovského co možná nejdříve provedl, neboť věru nejvyšší již čas, aby se přikročilo k rozhodné reformě hudby kostelní. Naše hudební památky svědčí nejvýmluvněji, jak daleko úchvatnější a povznášející byl účinek staré hudby kostelní při vší jednoduchosti na mysl lidskou, a příklad ten měl by býti pobudkou všem těm, již k pěstování hudby kostelní povoláni se cítí. Než o tom se zde rozpisovati nemožno, cítíme všichni, že se něco státi musí v tomto směru, a sledujeme každý krok na dráze této s nejvřelejšími sympathiemi a přáním nejupřímnějším. Kéž dodělá se Křížkovský na poli tomto brzo takého úspěchu, po jakém touží, aby nabyl času k opětnému pěstování písně světské. Od skladatele „Utonulé“ očekávali jsme věci velké a můžeme doufat směle, že naděje naše marné nebyly. Na zdar! —

(Nákladem: **F. Bartela,** dřevoryteckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze.

FRANTIŠEK SUŠIL.

Dávno tak upřímně netruchlila Morava, dávno již nejímal smutek tak povšechný každé pro vlast upřímně zaujaté srdce, jako při zprávě o úmrtí Frant. Sušila; cítilť každý, že jím zhasla hvězda první velikosti, že pojala Morana ve svou náruč jednoho z nejšlechetnějších synů národa našeho, jednoho z prvních buditelů a křísitelů vědomí národního na Moravě. Ano, tím vším byl Sušil sesterské Moravě. Kdo chtěl by psáti historii probuzení Moravy, musel by takřka Sušilem počít, neboť on byl nejen svědkem veškerého vyvinování se uvědomění národního na Moravě, ale zároveň i nejhorlivějším činitelem ruchu toho.

Přičítáme-li buditelům národního vědomí u nás v Čechách zásluhy veliké, a to vším právem, neboť v dobách těch všeobecného útlaku bylo to dojista činem velikým, postaviti se na stranu utlačovaného a povrhaného národa českého, jak mnohem více musíme sobě vážiti těch, kdo i na družné Moravě rozžhali pochodeň národního uvědomění; neboť kdo jen poněkud zná poměry tamnější, musí přiznati, že práce a úsilí zde potřebné byly zajisté mnohem těžší a namáhavější nežli v Čechách, kde venkov vždy čerpal sílu z Prahy, tohoto zdroje všeho pokroku národního. — Neníť o tom dnes již pochybnosti, že bez Prahy nebyli bychom nikdy tak rychle dospěli tam, kde nyní jsme, že bez povznášejícího příkladu stověžaté naší matičky daleko ještě nebyli bychom u cíle — a právě to, co sílou naší, schází bratřím Moravanům. Hlavní města moravská jsou úplně v rukou nepřátel naší národnosti, ba i čelnější místa po venkově zapomněla se tak daleko, že trpí na nesmírnou škodu národnosti naší roztahování se živlů nám nepřátelských ve zděch svých; neníť věru ve vlasti Žerotínů a Komenského místa důležitějšího, jež by mohlo býti národním snahám našim pevnou ohradou — střediště národní činnosti není na Moravě, a pokud toho vlastencové moravští se nedodělají, nebudou snahy jejich korunovány tím výsledkem, jakého zasluhují. Je pravda, za poměrů těchto můžeme být s pokrokem národního vědomí na Moravě spokojeni; Morava kráčí dnes statně po boku Čech, dnes již cesta ražena, dnes vykázán již směr, jakým nejlépe lze mluviti k srdci bratří našich, a tu můžeme směle doufat, že co den skvělejší ovoce ponese namáhání naše. Důvěřujme, než neskládejme nečinně ruce v klín.

Však přikročme k životopisu samému. František Sušil narodil se dne 10. června 1804 v Novém Rousinově na Moravě, kdež otec jeho měl hospodu. Maje již doma příležitost, neboť otec Sušilův byl jeden z těch, kdož vzdor všem ústrkům zůstali věrni rodné matce své, seznámil se záhy s plody tehdejší literatury české a zahořel láskou k řeči české. Až do čtvrté gymnasialní třídy studoval v domě otce svého soukromně, načež odebral se na veřejné gymnasium do Kroměříže a odbyv zde studia gymnasialní nastoupil v Brně filosofii, po jejímž odbytí vstoupil do biskupského semináře (roku 1823). Již co student vynikal známostí češtiny a požíval v tomto oboru jakési proslulosti, neboť kdykoli vydati se měla nějaká česká prohlášení, býval vždy mladý student Sušil co rádce vyhledán. V biskupském alumnatě pěstoval se zvláštní zálibou vedle studií svých i řeči staroklasické a to hlavně za účelem tím, aby sloh svůj vytříbil. Že se mu to v značné míře povedlo, svědčí mnohé články jeho z té doby uveřejněné v „Kroku“. S poetickými pracemi vystoupil poprvé roku 1825 u veřejnost, a sice nalezáme v almanahu „Novoročenka“ dvě dosti zdařilé básně jeho.

Vzornou pílí touto a upřímnou snahou obrátil Sušil brzy na sebe pozornost tehdejších čelných našich literátů a to tím více, an byl takřka samojediný Moravan pěstující literaturu českou. Než ne pouze ve veřejnosti hlásil se Sušil k řeči mateřské, i mezi kolegy pracoval za tímže účelem, povzbuzuje soudruhy své k práci na národu roli dědičné, tak že směle možná tvrdit, všichni čelnější spisovatelé moravští: Škorpík, Bílý, Soukup, Kulda, Šmídek, Pojmon, Šembera, Procházka a jiní že jeho příkladem povzbuzeni jsou k milování jazyka a literatury české.

Roku 1827 vysvěcen Sušil na kněžství a dostal se do Olbramic za kaplana. Zde, konaje svědomitě povinnosti své, věnoval veškeren prázdný čas studium kněh filosofických a theologických, nezanedbávaje při tom jazykozpyt a klasickou filologii, a tak stalo se, že již roku 1837 mohl se podrobiti zkoušce konkursní z nového zákona, aby dosáhl profesury na bohosloveckých školách brněnských. Zkoušku obstál výborně, tak že ještě téhož roku biskupem Gindlem jmenován profesorem nového zákona na zmíněných již školách, v kterémž úřadě až do smrti své blahodatně působil; neboť on to byl, jenž národu našemu na Moravě tolik a tak rázných bojovníků odchoval, on to byl, jenž vsil v mladistvá srdce símě lásky k utýrané vlasti. Sušilova povaha byla nejsilnější pobudkou všem žákům jeho a činění jeho povznášejícím příkladem. V době, když v Praze samé počalo teprva svítati, hlásal již Sušil lásku k veškerému Slovanstvu, v době, kde Moravané se ještě báli převahy Čechů, hlásal neohroženě nerozdvojitelnou vzájemnost mezi Čechy a Moravany. V mohutnosti Slovanstva viděl spásu pro menší jeho kmeny a záruku, že svět uvidí jednou jaré Slovanstvo co první národ v člověčenstvu.

Úspěchy, jakých se Sušil dodělal, byly zajisté nejlepším důkazem, že šel cestou pravou. Již dávno cítěna na Moravě potřeba listu

pro lid psaného a přičiněním Sušilovým založen skutečně roku 1849 „Hlas jednoty katolické“, jenž pod redakcí osvědčeného M. Procházky účeli svému, buditi lid, hovil; vniklť „Hlas“ tam, kde před tím o časopisech ani zdání neměli, a razil tak národnímu vědomí mocně cestu.

V té době počalo se i na Moravě šířiti čtení knih českých, ruch roku 1848, jenž otřásl celou tou shnilou budovou Evropy až v základech, jevil i v žírných vlastech Svatoplukových své blahodějné účinky, i zde spadlo mnohým bělmo s očí a práce buditelů byla valně usnadněna; aby pak výsledek pracně nabytý nebyl tak snadno z rukou puštěn, umluvili se vlastenci Moravští, že zřídí zvláštní spolek k vydávání knih, jehož údové by jaksi první řady bojovníků tvořili, a z úrad těch vyšel návrh na zaražení „Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje“. Knihami dědictvím tímto vydanými probuzena jest v lidu moravském, do té doby velmi zanedbaném, chuť ku čtení, tak že lid naučiv se čísti v knihách jevil chuť i ku čtení novin, a tak poznenáhla utužovalo se vědomí národní.

Sušil pracuje po 30 let co profesor na ústavu theologickém vyslal množství žákův do správy duchovní, kteří snahám jeho horlivou propagandu činili zasazujíce se vší silou o to, aby popřáno jim bylo nastoupiti v šlépěje mistra svého. Jak velice si jeho vážili, jest důkazem, že když slavil 25. rok své profesury, odevzdali mu zlatý kalich bohatě drahokamy ozdobený, jejž Sušil napotom chrámu na Velehradě věnoval.

Než v tom není zahrnuta veškera činnost Sušilova. Účinkovalť nejen slovem ale působil i písmem na probuzení národa. Co profesor sepsal značnou řadu spisů v prose i veršem, kteréž vesměs vynikají čistotou řeči a přesností jazykovou, tak že vším právem za vzor v tom ohledu považovati se mohou. Povolání i směr působení Sušilova vysvětlují nám, že hlavní část spisů jeho jest obsahu náboženského, tak na př. „Spisy svatých otců“, kteréž roku 1837 a 1849 vyšly. Roku 1858 vydalo dědictví sv. Cyrilla a Methoděje Sušilův výtečný překlad „Války židovské“ Josefa Flavia. Mezi překlady z pera jeho vyšlými zaujímá velmi čestné místo jeho „Anthologie z Ovidia, Catula, Propertia a Musaea“, které co do přesnosti řeči v literatuře rovno není.

Nemalou zásluhu získal si vydáním „Evangelia sv. Matouše“ s obšírným výkladem, svědčícím o jeho jazykozpytných vědomostech a důkladné známosti překladů sv. písma ve všech nářečích slovanských. Překladem tímto, jenž jest zdělán podle původního řeckého textu a podle jiných slovanských náležitě opraven, jazyk český značně obohacen; můžeť se vším právem považovati za nejznamenitější plod bohoslovecké literatury československé. Při vší učené důkladnosti, jaká jest v něm uložena, hodí se nicméně za příruční knihu každému, kdo za jakýmkoli účelem v biblí se probírá. Rovněž nesmíme opomenout zmíniti se zde o pěkném překladu Sušilovu řeckých a latin-

ských hymnů, které poprvé roku 1846 a podruhé roku 1859 pod názvem „Hymny církevní“ vyšly.

Pro kalendář „Moravan“ napsal Sušil roku 1855 „Krátkou prosodii českou“, v níž hlavně opírá se o národní písně a rytmus řeči české. Pojednání toto došlo vřelého souhlasu, proto vydal je Sušil, přičiniv zde onde nějakou opravu a rozmnoživ je, roku 1861 a 1863 ve zvláštních otiscích.

Co básník zasluhuje Sušil zvláštního ocenění a vzdor mnohým nedostatkům i vřelého uznání. Básně Sušilovy jsou odleskem jeho života, jenž se nám v nich s řídkou pravdivostí obrazí. Kdo Sušila osobně znal, ten přisvědčí slovům těmto. Nebylť on sice žádný nadšený věštec, ale v poměrech našich musíme mu býti za to, co vykonal, z plna srdce vděčni. Básně Sušilovy, jsouce ponejvíce obsahu náboženského a vlasteneckého, vyšly ve dvou svazcích, a sice roku 1847 „Básně“, a roku 1851 „Růže a trní“; roku 1862 sloučil Sušil oba svazky a značně je rozmnoživ vydal je co „Sebrané básně“. Ve sbírce této vynikají zvláště znělky i mnohé epigramy, ač mnohé přílišným purismem odpuzují. U Sušila trpí mnoho myšlenka k vůli verši. Pobádaje jiných k ryzému psaní, řídil se především sám zákonem tímto jak v poesii tak prose; vůbec možno o Sušilovi říci, že čemu se věnoval, buď to cokoliv, osvojil si úplně a jak psal tak i sám žil. —

Po smrti jeho vydán Maticí moravskou svazek básní „Zpěvy a hněvy“, o nichž totéž, co dříve jsme pravili, plnou měrou platí. Jest i zde mnoho krásného, ale výběr měl být svědomitější.

Korunou však zásluh Sušilových jsou jeho „Moravské národní písně s nápěvy do textu vřaděnými“, které vydal poprvé v Brně roku 1840 a podruhé roku 1860, jest to sbírka tak úplná, že ni velicí národové ničím podobným vykázati se nemohou. Obsaženo tu 873 písní, nepočítaje v to nejméně ještě dvakrát tak velký počet rozličných jejich variantů. Jsou to písně všeho druhu: výpravné, obřadné, milostné a p. v. Další neocenitelná stránka sbírky té je, že všecky písně podány u věrnosti diplomatické s nápěvy, jak je Sušil anebo jiní spolehliví mužové zpívati slyšeli, a v nářečích těch krajin, kde byly skutečně sebrány. Se stanoviska toho jsou nesmírným pokladem pro jazykozpytce i hudebníka. Hlavní pobudkou k záslužnému tomuto dílu byla Sušilovi láska k vlasti a bázeň, že v nepříznivém politickém postavení skutečně zahyneme, tak jako v moři německém zahynuli Slované polabští. Chtěl tedy zachovati aspoň krásné zjevy národního básnictví mroucího svého národa. Touhu tuto vyznačil následovně:

Kam podělo se varyto,
jímž hudli naši předci?
Jest rozbito či zaryto?
A sešli pěvci všeci?
O vstaň, Lumíre, a pojď k nám
a zbuduj u nás zase chrám!

Dvacet roků chodil Sušil po Moravě a Slezsku ode vsi ke vsi a sbíral, kde se čeho dopátrati mohl, snášeje nepohodlí ba i příkoří. Smálit se Sušilovi a mnozí měli činnost jeho za malichernou. A jaké oběti přinášel zamilované myšlence své! V školním roce spořil a žil co nejskrovněji, aby pak v prázdninách mohl uspořených peněz vynaložiti k účeli, jejž si vytknul. Aby se lid sešel a s chutí zpíval, bylo potřebí rozjařiti jej. I této oběti se nikdy Sušil neštítil, ač mu vytýkáno, že prý lid kazí. Mnohdy nepoznaně naslouchal zpěvu lidu a vždy navrátil se spokojen s výtěžkem cesty své.

Sebráním „Moravských písní národních“ vystavil Sušil zásluhám svým o vlast moravskou zvlášť a o veškeré Slovanstvo vůbec drahocenou korunu, jejíž lesk nikdy nezanikne.

V soukromém životě byl Sušil vzorem člověka bezúhonného; povaha jeho byla ryzí bez vášní a náruživostí. Na Moravě jsa narozen byl hrd na to, že je synem národa českého, a činil mocnou propagandu myšlence o nerozlučnosti zemí koruny svatováclavské. Proto považoval vždy Prahu za naši matku společnou, jak svědčí tato jeho slova:

Město slavné, veleslavná Praho,
hlavo naše, matko, královno,
osud našich věští spravovno,
slávy naší nedobytná straho!

Cítě na sobě neobyčejnou chorobu plicní a prsní odebral se roku 1868 do lázní do Bystřice pod Hostýnem, kdež ~~2. června~~ 31/5. t. r. činný a prospěšný život svůj dokonal.

Dr. JOSEF HAMERNÍK.

Z lékařů našich požívá jen málokterý tak lichotivé pověsti doma i za hranicemi jako dr. Josef Hamerník. Výtečný tento lékař narodil se 15. srpna 1810 v Pacově; studoval v Praze, kdež i roku 1836 na doktora lékařství povýšen byl. Přesvědčiv se co student o nedostatečnosti medicinského učení na universitě pražské, kde zvláště praktické lékařství ladem leželo, odebral se ihned po promoci své do Vídně, kdež právě slavní krajané naši Rokytanský a zvěčnělý již Škoda novou lékařskou školu dle vzoru pařížské, toho času v Praze zcela neznámou, založili, a započal tam co doktor nová důkladná studia. Pobyt tento ve Vídni prospěl mu značně, nebo když se roku 1837 do Prahy vrátil a na základě nově nabytých vědomostí praxi svoji započal, neopomíjeje pilně navštěvovati všeobecnou nemocnici, tu mnozí starší profesoři a lékaři brávali s ním porady jak o stavu některých nemocí, tak i o vyšetřování mrtvol. Tehda nebyl v Praze anatomicko-pathologický ústav a proto vykonával po delší čas Hamerník ohledávání mrtvol, čemuž i lékaři i studující přítomni bývali, mnohého poučení nabývajíce.

Vzdor tomu však, že v krátkém čase značnou si získal pověst a že i u mladších lékařů pražských plného docházel uznání, nemohl se nijak na nemocnici pražskou dostat; mělť vedle přátel i značný počet nepřátel, již na počínání jeho co na nebezpečné novotářství pohlížejíce, kde jen mohli proti němu brojili a snahy jeho podezřívali. Rozmrzen takovýmto jednáním a nemoha tak, jak sobě přál, účastniti se vývoje vědy lékařské, opustil s bolestí Prahu a usadil se co praktický lékař nejprvé v Táboře (1838) a potom v Budějovicích (1840), kdež sobě působením svým velikou pověst získal.

Než ať se vzpírali nepřátelé pokroku zásadám Hamerníkem hlásaným, nemohli přec odolati nátlaku času a jakkoli mezi posledními vydali se přec i z Prahy profesoři a lékaři do Vídně, aby na základě pokroku znovuzřídili vysoké učení pražské. Obratem tímto samo sebou se rozumí nastala i Hamerníkovi příznivější doba a tehdejší medicinský referent v Praze nahlídnuv nedostatky svých profesorů a lékařů v nemocnicích počal se starati o nové síly. Tak byl roku 1841 i Hamerník od dra. Škody vyzván, aby přijal místo sekundarního lékaře při pražské všeobecné nemocnici, které mu byl vymohl u me-

Med Dr Josef Hamerník

(Nákladem: F. Bartela, dřevoryteckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze

dicinského referenta dra. rytíře Nádherného. Tehdáž Hamerník opustil výnosné místo své v Budějovicích a z lásky k vědě přijal bezplatné místo sekundarního lékaře v Praze, jen aby se mohl účastnit rozvoje lékařského studium na universitě pražské. Krátce po příchodu svém započal, z mnohých stran jsa vyzýván, kurs pathologický, a sice jeden ve všeobecné, jeden ve vojenské nemocnici. Avšak kdož neví, jak tuhý jest boj pokroku a pravdy s hloupostí a lží! Přednášky s takým úspěchem započaté byly v krátkém čase tajnými intrikami všelijakých o slávu svoji se bojících veličin zakázány a Hamerníkovi na každém skoro kroku překážky kladeny. Věru tehda bylo mezi pražskými profesory dosti těch, kdož všelikými spůsoby snažili se, aby Hamerníka podruhé z Prahy vypudili, ať již pod tou či onou záminkou. Avšak nekalé jednání doznalo rázného odporu u referenta Nádherného, jenž, tak jako dříve za příčinou chybných náhledů podporoval starý řád a obmezené a zištné jeho obrance, tak i teď hájil svého nového přesvědčení a chránil Hamerníkovo vědecké působení.

Roku 1845 jmenován Hamerník vrchním lékařem oddělení a kliniky pro prsní nemoci, docentem a potom profesorem mimořádným o auskultaci a perkussi a nemocech prsních. Tím dosáhl Hamerník dostatečného samostatného postavení, pracoval neunavně první čas ve smyslu nové vídeňské školy, až se mu později poskytla možnost v Praze na pevných základech vídeňské nové školy založiti svou vlastní školu. I povstal na této pražské klinice nový, dříve nikdy nevídaný život, nová vědecká dráha; tato klinika byla hojně navštěvována nejen od domácích profesorů a lékařů, ale od profesorů a lékařů snad všech evropských universit, hlavně pak anglických a amerických.

Převzav roku 1849 i druhou medicinskou kliniku stal se řádným profesorem. Tím se stalo, že v pražské nemocnici zřízeny byly dvě kliniky pro vnitřní nemoci a bylo by to bývalo na prospěch studujících i vědy, kdyby tyto dvě kliniky dle jednoho a téhož statutu byly založeny. Tím položen základ k poměrům skoro až k víře nepodobným. Nebylť Hamerník členem zkušební komise a posluchačům jeho nevedlo se příliš dobře při zkouškách, neboť professor první kliniky neuznávaje druhé kliniky nakládal nešetrně s chovanci Hamerníkovými. Žáci neodvislí, profesoři a cizinci navštěvovali jen druhou kliniku, z domácích pak studujících se mnohý zapsal na první, navštěvoval ale druhou. Neblahý tento stav hrozil podkopati zvučnou pověst university pražské, jíž hlavně přičiněním Hamerníkovým v posledních letech nabyla. Aby tedy pokud jen možná tomu uvarováno bylo, žádal profesorský sbor lékařské fakulty opětně ministra vyučování, aby Hamerník byl do zkušební komise přijat, ale vždy nadarmo. Profesor první kliniky staral se jak jen mohl, aby pře nebyla rozhodnuta proti němu, a když nemohl nic s Hamerníkem svésti v boji zřejmém, počal pracovati tajně. Náhle počaly se po městě roztrušovati všeliké směšné klepy o Hamerníkovi, a aby účinek byl tím jistější, říkáno, že i na veřejných místech nešetří

učení církve katolické atd. A v skutku ministr Lev Thun šel podezřívání tomuto na lep, Hamerník upadl u něho v nemilost, neboť, když jej roku 1853 profesorský sbor lékařské fakulty za svého prodekana zvolil, nebyla nejen volba tato potvrzena, ale ku konci téhož roku objevila se z čista jasna ordonance ministerská, která Hamerníka s profesury bez udání jakýchsi důvodů sesadila. Že tímto nerozvážným krokem vláda uškodila ne Hamerníkovi, ale v první řadě universitě pražské, netřeba nám dnes vykládati. Hamerník opustiv universitu oddal se úplně praxi lékařské a požívá dnes v Praze, v Čechách a vůbec prvního jmena v tomto oboru svém. Jmenu jeho neuškodil pan Thun v ničem.

A přec loučil se Hamerník s bolestí s universitou, obávalť se, že první prací nepřátel jeho bude, aby jeho učení, jeho školu k úpadku a k zahynutí přivedli. Že nestrachoval se zbytečně, svědčí nynější stav lékařského učení a lékařské praxi v celé zemi.

Za bezpráví, jehož se mu dostalo, mohlo Hamerníkovi býti náhradou vyzvání, aby přijal místo profesora praktického lékařství v St. Louis v Americe, čehož však on nepřijal, ale přece v seznamu profesorů této university školního roku 1856 zaznamenán Hamerník co klinický profesor. Dalšího uznání dostalo se mu vyzváním vlády anglické, aby podal své dobré zdání o očkování neštovic, které by pak podáno bylo parlamentu co předloha. Hamerník vyhověl čestnému vyzvání tomuto a vydal později své dobrozdání, jež v modré knize parlamentu anglického vytištěno a v mnoho jazyků přeloženo bylo, i o sobě tiskem.

Činnost vědeckou osvědčil Hamerník celou řadou článků a spisů samostatných, v nichž jak vyvinutí tak i podstatu nové školy lékařské vyznačuje. Vytkneme z nich zde pouze: O nakažlivých a epidemických nemocech, v Praze, 1866. — O očkování kravskými neštovicemi, v Praze, 1866. — Contagium, Epidemie und Vaccination, Prag, 1867. — Das Herz und seine Bewegung. Beiträge zur Anatomie, Physiologie und Pathologie des Herzens, Herzbeutels und Brustfelles, Prag, 1858. — Die Cholera epidemica, Prag, 1850. — Physiologische und pathologische Untersuchungen über die Erscheinungen an den Arterien und Venen, Prag, 1847. — Toto jsou spisy samostatné, dlouhou řadu článků v jednotlivých časopisech uveřejněných nemůžeme zde uváděti, podotýkáme, že se Hamerník věrně řídil zásadou, že každá úrodná vědecká činnost jest nevyhnutelně spojena s literární působností a že každý, kdo nějakou vědu důkladně probádal, nejen co do rozsáhlosti, nýbrž i co do hlubokosti její, seznal i její slabé stránky i nalezl některé z nedostatků jejích a musel se tím samým spisováním takových úsudků a nálezů zabývati; kdo toho není schopen, dojista také k prvnímu nepostačí a dovede tedy jen klamati svět.

Tak jako lékařská činnost Hamerníkova jest požehnána, jeví se nám i ostatní život jeho, co zrcadlo šlechetné jeho povahy. Nelekaje se žádných obtíží má jen dobro obecné na zřeteli, a četné

P. J. Šafařjk

(Nákladem: F. Bartela, dřevorytackého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze

jenž až do 11. roku v domě pečlivých rodičů zůstal. Jsa dostatečně otcem připraven odebral se roku 1805 na gymnasium Rožnavské, a když se pak po třech letech na gymnasium Dobšínské přestěhoval, znal již dosti dobře jazyk německý a latinský. Konečně na podzim roku 1810 odebral se co jinoch 15letý na vyhlášené evangelické lyceum Kežmarské ve Spiši, kdež až do roku 1815 filosofii, bohosloví i právo uherské studoval. V Kežmarku obeznámil se Šafařík i s literaturou českou a od té doby přilnul k jazyku mateřskému s veškerou láskou a horlivostí. Prvním plodem těchto jeho nových studií byla sbírka básní, jež vydal roku 1814 v blízké Levoči pod názvem „Tatranská Muza s lyrou slovanskou". Jiné práce své uveřejňoval v „Prvotinách pěkných umění", českém to časopise ve Vídni tištěném. Jiří Palkovič, profesor češtiny na lyceu prešpurském, jeden z tehdejších výtečníků, prorokoval Šafaříkovi budoucnost co nejskvělejší. „Šafaříkova obrazotvornost," tak psal ve svém týdenníku, „jest živá a vzletná, řeč opravdově básnická, obrazy důstojné a přiměřené. Obdiv budí práce, již vynaložiti musel, než dospěl k tak znamenité dokonalosti v řeči naší." Co však se Palkoviči na Šafaříkovi nelíbilo, byla přílišná volnost, s jakou si nová slova tvořil, nechtěje přisahati ve všem na učení zastanců věku Veleslavínova. My dnes soudíme jinak, neboť víme, že měla-li literatura česká opravdu k povznešení lidu působiti, nesměla se hermeticky uzavírati před požadavky nové doby, alebrž že jim, kde to jen možné bylo, musela vyhovět.

Puzen upřímnou láskou k vědě a od otce svého k bohosloveckým studiím přidržován, odebral se Šafařík v září 1815 na universitu Jenajskou, jež tehdáž na vrcholu slávy své stála. Cestoval přes Prešpurk, kdež velmi vřele Palkovičem uvítán byl, přes Vídeň, Brno a Prahu. Stará stověžatá královská Praha naše učinila naň tak hluboký dojem, že od té chvíle se snažil, aby odtud za vytknutým cílem svým pracovati mohl. V Jeně otevřel se Šafaříkovi nový svět, o němž ještě v podvečer života svého rád se rozhovořil, neboť za ta dvě leta, jež zde prožil, obohatil ducha svého velikými vědomostmi a připravil se značně k budoucímu povolání svému. Zde stal se údem velkovévodské společnosti latinářů a doktorem filosofie (1819). I Musám, jimž s takou láskou se oddal, nepřestal zde holdovati, věnuje službě jejich každou prázdnou chvilku. Zde byly přeloženy Aristofanovy Oblaky a Schillerova Marie Stuartka, z nichž onyno později částečně (v Českém Musejníku 1830 a 1831), tato úplně vytištěna byla (1831); zde napsáno několik básní pro „Prvotiny" prof. Hromádky. Mimo to činil sobě výpisky ze staročeských rukopisů, které v Jeně našel.

Nemaje valně chuti ku stavu kněžskémn, rozhodl se Šafařík v Jeně pro učitelství, domnívaje se, že v povolání tomto mnohem vydatněji co spisovatel účinkovati moci bude. V roce 1817 musel se však z Jeny do Uher navrátiti; čilý ruch, panující tehdy na universitách německých, o němž jsme se v Kollárovu životopisu šířeji zmínili, pobouřil tak rozhodující kruhy v Rakousku, že všichni mladíci studující za hranicemi byli vyzváni, aby vrátili se ihned domů.

I Šafařík, ač velmi nerad, podrobiti se musel rozkazu tomuto. Vraceje se do vlasti, přišel v květnu 1817 do Prahy, kde osobně poznal Dobrovského, Hanku, Jungmanna, Nejedlého a j. v., a v červnu zavítal do Prešpurku.

Po delším pobytu v domě otcovském vrátil se v říjnu 1817 do Prešpurku, aby převzal řízení vychování jistého mladého uherského šlechtice, Ladislava z Kubini. Zde setkal se poprvé s Palackým, s nímž si již z Jeny byl dopisoval. Palacký pracoval tehdy právě o spisu proti Dobrovského české prosodii, stejnou však myšlenkou zanášel se Šafařík již i v Jeně; dohodli se mladí přátelé, že spis ten společně vydají, a přikročili ihned k práci, jejíž výsledkem byly *„Počátkové českého básnictví, obzvláště prosodie“* (v Prešpurce 1818). Spisek tento udeřil jako blesk do hloučku zasloužilých sice, ale již poněkud přestárlých obhájců klasicismu, kteří v poesii tvrdošíjně drželi se co do věci hladkých duchaprázdných vzorův doby renesanční, co do formy neslovanské, od Dobrovského češtině vnucované prosodiky přízvučné, v nížto Nejedlý dokonce i Homera překládati se jal. „Počátkové“ však hlásali učení zcela opačné a ukazovali ku poslednímu zdroji a vzoru, od něhož ve všech novověkých literaturách vyšlo omladnutí, ke klasikům a k prosodii časoměrné, co jedině jazyku českému přirozené. Vypukly z toho hádky veliké, jež však skončily úplnou porážkou odpůrců Palackého a Šafaříkových, jenž hájiti se jal časomíru a to s takovou bystrostí kritickou a převahou ducha, že nebylo lze komu jej překonati, tím méně tedy Šebast. Hněvkovskému, jenž spisem svým „Zlomky o českém básnictví, zvlášť o prosodii“ věci, již hájiti chtěl, více škodil než prospěl. Než Šafaříkovi nešlo o pouhou novotu v českém veršování; ponořiv se do ducha jazyka českého a probádav všeslovanskou literaturu vůbec, ustoupil na pole tak přísně vědecké, že nikdo z vrstevníků jeho za ním se odvážiti nemohl. A tu v pojednání „o hexametru“ vyčítal nejen Polákům ale i Rusům, že co do verše napodobují Němce a že teď není léku proti neduhu století; než tu pevnou choval naději, že vznikající nové pokolení básníků slovanských konečně se vymkne z pout otrockého němčení, a třebas by krátký čas v úplné volnosti své bloudilo, žeť přece konečně vystoupí na vrch přirozené pravdy a krásy.

Založení Musea českého hrabětem Kašparem Sternberkem, nalezení rukopisů Kralodvorského a Zelenohorského, studování památek jazyka českého ze 14. a 15. století, jakož i šířící se známost jiných slovanských řečí, očež hlavně Dobrovský a Hanka pečovali; objevení se značného počtu mladých, nadaných a láskou k vlasti nadšených spisovatelů, mezi nimiž první zaujímali místo Šafařík, Palacký, Polák, Čelakovský, Kollár, Klicpera; první počátky vědecké literatury, již počali pěstovati Antonín Marek, V. Sedláček a J. Sv. Presl; vyjití Jungmannovy „Historie literatury české“ a „Slovesnosti“; toť byli skutkové, jimiž v letech dvacátých jakoby čarovným dotknuta prutem okřála a k novému svěžímu životu probuzena byla literatura česká, doposud přes všechnu snahu několika poctivých pracovníků

mezi životem a smrtí kolísající. A právě v tomto tak nadějném čase odvolán Šafařík z kruhu buditelů národa českého, jsa dosazen za profesora na gymnasium v Novém Sadě.

Nový Sad byl nejvhodnějším místem, v němž muž rázu Šafaříkova k poznání veliké úlohy své přijíti musel. Ohromné poklady staroslovanského písemnictví, jež blízké srbské kláštery chovaly, čilý život v národě srbském právě počínající a zde se soustřeďující, upřímnost, s jakou se v kruzích učenců srbských potkával, vše otvíralo před ním nový netušený život. A Šafařík chopil se příležitosti poskytnuté s zápalem jinošským, v krátkém čase v novém tomto světě úplně zdomácněl a jal se ovšem ihned kořistiti ze svých místních výhod, probíraje neunavně na častých návštěvách v okolí, jmenovitě ve blízké Fruškć Hoře, listiny, rukopisy a knihy klášterův, kostelův, škol i archivův. Kam sám nemohl, tam pomoci museli mu noví přátelé jeho, a brzy nashromáždil si Šafařík takovou sbírku vzácných jihoslovanských knih a rukopisů, jakou snad ani před ním ani po něm nikdo druhý nesebral. To byl hmotný výsledek práce Šafaříkovy, ale jak nesmírně větší byl výsledek duševní!

Celá řada spisů výtečných, jimiž nesmrtelného jmena sobě získal, napsána zde, jiná pak díla, jimiž později svět udivil, vzala zde počátek svůj. Roku 1823 až 1827 vydal spolu s Kollárem a Blahoslavem „Písně světské lidu slovenského“ ve dvou dílech, kterouž sbírku Jan Kollár roku 1834 a 1835 vydáním „Národních zpěvanek“ byl rozmnožil a co poklad drahocenný po sobě byl zanechal. Nepoměrně důležitějším však bylo roku 1826 v Pešti vyšlé dílo *„Geschichte der Slavischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten“*, rukověť to, kterou sám Šafařík za nedokonalý pokus považoval, jež však dosud překonána nebyla. Chtěltě ji sice Šafařík přepracovati, než nedokončil než jednu část a to historii literatur jihoslovanských, již po jeho smrti J. Jireček v Praze roku 1864 pod názvem „Geschichte der südslavischen Literatur“ vydal.

Jiný německý spis vydal Šafařík roku 1833 pod názvem *„Serbische Lesekörner“*, spracovav před tím Surowieckého dílo „Sledzenie początków narodów słowianskich“, jež roku 1828 vydal. V spisu tom přidržel se v hlavních rysech Surowieckého, avšak předstihl jej o valný krok badáním svým. Dosáhla-li historie literatury slovanské povšechného uznání, tož zbudil Šafařík svým *„Uiber die Abkunft der Slaven“* všude pravý obdiv. A přece to byl jen předchůdce něčeho ještě většího.

Vydáním tak učených a s neunavnou pilností zdělaných spisů obracely se nyní zraky veškerého učeného světa k Šafaříkovi; avšak čím více sláva jeho rostla, tím více družil se i on k ostatním učencům slovanským, hlavně pak k Palackému, muži duchem jemu nejvíce příbuznému. Téhož roku, když vydal Šafařík spis o původu Slovanův, jmenován jest členem královské Varšavské společnosti nauk jakož i učené společnosti Krakovské. Čím více se sláva jeho šířila, čím více horlivost jeho uznání docházela u rozličných kmenů

slovanských, tím více přibývalo denně nepřátel řevnivých, již měli za to, že směr Šafaříkův jest nepříznivý nadvládajícím živlům neslovanským. Nepřátelé ti byli Maďaroni a tak jako štvali a uštvati chtěli Kollára, činili lidé ti kde mohli Šafaříkovi příkoří a opírali se zuřivě panujícímu ruchu slovanskému.

Maďaři veřejně hlásali, že jazyk slovanský v Uhrách nižádnou nemá budoucnost, že jakmile v Slovanu se cit národního jeho původu probudí, ihned brojí proti jazyku maďarskému. Než v čem záleželo toto brojení? Jedině v tom, že uvědomělý Slovan se domáhal svých práv národních, věčných, neporušitelných, dalek jsa toho, aby výbojně vystupoval jako kmen germanský. Že v těchto poměrech musel mít Šafařík postavení velmi neutěšené, nepotřebujeme ani dokládati. Nenávist maďarská dotkla se i Šafaříka co ředitele veřejného ústavu; z příčiny velmi malicherné odejmut mu již roku 1825 úřad jeho. Gymnasium novosadské mělo se přetvořiti v maďarské. Třenice, které z toho povstaly, ztrpčily Šafaříkovo postavení velmi. Mimo tyto neutěšené poměry, nesl Šafařík ode dávna velmi těžce úplnou odloučenost od čilejšího duševního a vědeckého života a proto toužil, aby z „duševní i mravní pustoty tamního života“ nějak vyvázl. Dvakráte zdálo se, že vyplní se touhy jeho, poprvé, když roku 1830 vyjednáváno s ním o přesídlení do Petrohradu, kamž s Hankou a Čelakovským odebrati se měl, a podruhé, když působením Purkyňovým měl být povolán za profesora slovanských jazyků na universitu Vratislavskou, avšak oboje vyjednávání se rozbilo. Tu obrátil se opět zřetel Šafaříkův na Prahu a když mu pomocí Palackého byl důchod 480 zl. ročně zajištěn, složil profesuru a již 14. dubna 1833 vyjel z Nového Sadu s chotí, dvěma dítkama a šlechetnou tchyní, která dceru v tomto životě opustiti nechtěla; po cestě namáhavé, bezmála celoměsíčné dojel 4. května do Prahy, kdež co nejsrdečněji přijat byl šlechetnými přátely svými Jungmannem, Palackým, Preslem a j.

Pobyt jeho v Praze zasvěcen byl jedině práci. Celá první dvě leta obrácena byla na vypracování *Starožitností Slovanských*, které dle plánu s Palackým umluveného měly se skládati ze dvou dílů děje- a národopisného. Ohromný material k dílu tomuto měl Šafařík již dávno nastřádaný, i nejednalo se než o spořádání nesčíslných těchto úlomků a o organické jich spojení. Po půldruhém roce nepřetržité práce ležel na podzim roku 1835 rukopis prvního dílu hotov před censurou. Co ukázky byly dříve uveřejněny některé výňatky v Musejníku: Myšlenky o starobylosti Slovanů (1834); Přehled pramenů staré historie slovanské (1834); O národech kmene skytického (1835); O národech kmene litevského (1835); Přehled národních jmen v jazyku slovanském. V září 1836 vyšel I. svazek pomocí Matice a již v červenci 1837 byla celá, 1014 stran mocná kniha, dotištěna. Šafaříkovy „Starožitnosti“ tvoří epochu v literatuře naší, od té doby již značně pokročilé; jest to první samostatný vědecký spis, jenž vyšel v nízkém a opovrženém jazyku českém; jím postavila se starobylost slovanská důstojně po bok starobylosti národův nejbohatších a na vzdělanost

svoji velice hrdých. Mimo velikou učenost, kritický důvtip, střídmost úsudku, klasický jednolitý sloh, jest to hluboká živoucí vřelost duše, která cítí co píše, dovede nadchnout i rozplakat. Všeobecné uznání šlo v zápětí za knihou. Ještě v letě 1836 poctěn Šafařík ruskou akademií velikým zlatým penízem; mnohé učené společnosti jmenovaly jej členem dopisujícím nebo čestným. I vláda rakouská, jinak dosti nevšímavá, nemohla si přec nepovšimnouti muže, jehož jmeno s největší pochvalou doma i za hranicemi vyslovováno bylo, a když se ještě všelikými cestami přesvědčila, že Šafařík politicky nebezpečným není, jmenovala jej po smrti censora Zimmermanna — censorem (1837). Šafařík úřad tento přijal, neboť nemaje jiného důchodu, než přátely na pět let zaručených několik málo set zlatých, musel se ohlížet, jak a čím by rodinu zaopatřil a sobě tak uvolnil, aby co možná nejvíce pracovati mohl, a jinde nebylo na mimořádný důchodek valné vyhlídky, redigovalť sice Šafařík v rocích 1834—1835 obrázkový týdenník „Světozor“, vycházející u Házovců, než ten v brzku nedbalostí nakladatelův zanikl. Nelze upříti, že Šafařík co censor literatuře české valně prospěl, avšak jedině pro velikou s úřadem tímto duchamorným práci a poněkud i pro zaměstnání působené mu redakcí Českého Musejníka, jíž byl roku 1838 od Palackého převzal, nepřikročil as Šafařík k vypracování druhého dílu „Slovanských starožitností“, který měl jednati o mravech a obyčejích, náboženství a právích, jazyku a písmě, uměních a vědomostech starých Slovanů. Jak ohromná to škoda pro literaturu naši, ví každý, kdo četl první díl a úryvky z dílu druhého v Musejním časopise v letech 1838 až 1842 uveřejněné: buďme i za to vděčni. Pokračuje na dráze vytknuté vydal Šafařík roku 1838 překlad a obšírný výklad starosrbského *„Zákonníka Dušanova“* a konečně roku 1842 *„Slovanský národopis“*, statistiku to všech národů slovanských spolu s vypsáním jejich sídel, vyznačením jich nářečí, nástinem jejich historie, na konec i s ukázkou národních písní a s etnografickou mapou. Toť jakási náhrada za historické mapy hlavních dob Slovanstva původně k „Starožitnostem“ zamýšlené.

V ten čas zdálo se, že Šafaříkovi dávno zaslouženého hmotného zaopatření se dostane, neboť roku 1842, když učenec náš zamítl vyzvání, aby převzal profesuru slovanské literatury v Berlíně, jmenovala jej vláda při zastávání úřadu censorského, kterýž však brzy na to složil do rukou profesora Jana Pravoslava Koubka, mimořádným kustodem pražské c. k. universitní bibliotéky.

Je to věru smutné, pohlížíme-li, jak se u nás opravdové zásluhy odměňují, jak mnohý nedouk na výsluní štěstí a slávy se blýská, jak muž, zasvětivší celý život duchovnímu blahu člověčenstva, u nás v bídě a nedostatku mře a hyne, než dostoupí u věku pokročilém konečně místa povolání svého hodného. Šedý kustos a orientalista Fischer musel dříve umříti, než se Šafařík stal skutečným kustodem, a právě té doby podala mu pruská vláda řád „pour le mérite“, kterýmžto řádem v Rakousku mimo Šafaříka toliko kníže Clemens Met-

ternich a baron Hügel byli tenkráte poctěni. Když bibliotekář Špirk na rozumu se pomátl a konečně zemřel, zastával ho Šafařík, pro něhož roku 1848 zvláštní kathedra literatury slovanské byla zřízena, na kterouž však nikdy nevstoupil, neboť současně definitivně ustanoven byl za bibliotekáře universitní bibliotéky pražské. Připomenouti zde sluší, že před tím ministerstvem do Vídně povolán byl, co jedna z nejpřednějších kapacit, aby tam ve společnosti profesora filosofie Exnera a S. Zimmermanna nový školní plán vypracoval. Šafařík zastupoval mírně a spravedlivě práva Čechů; jeho „Myšlenky o provedení rovného práva českého i německého jazyka na školách českých“, jež roku 1848 v Musejníku uveřejnil, vzaly zde počátek svůj.

Od vydání „Starožitností Slovanských“, navzdor tomu, že mnohé materielní trampoty ducha jeho byly sklíčily, neustal na dráze vědecké, jak již nahoře pověděno, a přispíval hlavně k vysvětlení temných otázek buď filologických nebo literární historie se týkajících. Jeden z biografů Šafaříkových, duchaplný literární historik, Karel Sabina, píše: „Šafařík objevil nesmírnou filologickou sílu, sílu, kterou i slavný Alexander Humboldt v Kosmu uznal. Nepřevýšili ho v tom ohledu ani přední filologové evropští ani bratří Grimmové, ani Rask, ani Bopp a Dietz, ani kterýž ze znamenitých jazykozpytců slovanských.... Pokud výrok Lavrovského pravdivý jest, že „nejprvnější povinností každého slavisty jest, aby činnost svou na vlastní krajinu, na vlastní kmen obrátil“, dostál Šafařík na filologickém badání o jazyku českém povinnosti této více než částečně. Takořka korunou článků jeho filologických se jeví „Počátkové staročeské mluvnice“, jež podal jakožto úvod k „Výboru z literatury české 1845“. Tu věta z věty jako z křišťálového vyplývá pramenu a spůsob mluvy našich praotcův v jasné se zračí hladině. Pomocí „Počátkův“ stíhati lze proměny a přetvary jazyka českého až k Husovi.“

Mimo to vydal již roku 1840 spolu s Palackým úvahy mistrovské spisem „*Die ältesten Denkmäler der böhmischen Sprache*“. Důkladnému spisu tomuto předcházela i následovala celá řada článků uveřejněných v Časopise musejním a jednajících ponejvíce o literární historii buď jihoslovanské nebo české, připomínáme z nich pouze: Přehled nejnovější literatury illyr. Slovanů (1833); O sbírkách slovanských národních písní (1838); O staroslovanských tiskárnách v jihovýchodních zemích (1842); Rozkvět slovanské literatury v Bulharsku (1848). Není pochyby, že také filologie česká Šafaříka k sobě víc a více poutala, ubírajíc místa jihoslovanské. První větší dílo v tomto oboru byly zmíněné „Aelteste Denkmäler“, jemuž důstojně se řadil po bok pěkný Šafaříkův úvod ke spisu hraběte J. M. Thuna: „Gedichte aus Böhmens Vorzeit“. Pokračování v směru započatém byl „Rozbor české literatury“. Výsledky svého pátrání, jmenovitě v rukopisech císařské knihovny, složil Šafařík ve svém trojím „Klasobraní na poli staročeské literatury“ (v Musejníku 1847, 1848, 1855).

Od filologie vedla přirozená cesta k základům jejím, nevystihlému moři jazykozpytu, a snadno si pomysliti, že kouzelné jeho pří-

tažlivosti méně než kdo jiný mohl odolati ten, kdo již ve mladých letech vyznal se, že „celost života jest mu žádostí a péčí“, zrovna jako na pokraji stáří se vyznal, že „mysl jeho přirozeně vždy k řešení zavilých a takořka zoufalých otázek se nesla“. Jak opravdově Šafařík jazykozpytem zabývati se počal, svědčí, že zamýšlel vydati „*Slovanského etymologika*“, slovník to kořenů slovanského jazyka se soustavou jazykovědy slovanské. Byla to zamilovaná myšlenka Šafaříkova, a přec při ohromné píli, s jakou material snášel, při zápalu, s jakým pracoval, neuskutečnil ji. Na památku toho, co zamýšlel, zůstavil nám v Musejníku tato pojednání: O tvoření slov zdvojováním kořene (1846); O přetvoření hrdelných souhlásek (1847); Výklad některých gramatických forem v jazyku slovanském (1847); Výklad některých pomístných jmen u Bulharův (1847); Mluvozpytný rozbor číslosiova. — Z ostatních tiskem vydaných prací tohoto občasí jmenujeme: Slovo o českém pravopisu; O spisovném jazyku československém a četnou řadu menších literárních zpráv a posudkův v Musejníku.

A tak se mezi prací namáhavou a strádáním přiblížil rok 1848. Mocné hnutí tehdejší, jsouc u Slovanů rakouských nad jiné čisté a ušlechtilé, pokud nevmísili se živlové démonští, Slovanstvu od jakživa i tenkráte záhubní, nemohlo se netknouti muže, jenž celé Slovanstvo a veškeré snahy jeho v srdci nosil. Svolání sjezdu slovanského, kterýž měl všechny národy slovanské sbratřiti, starou mezinárodní nenávist umořiti a prostředky vyhledati, kterýmiž by lze bylo k nové slávě pokročiti, nikoliv však rozválením veliké monarchie založiti jednu říš slovanskou pod panovníkem jedním, bylo částečně i dílem Šafaříkovým. Dne 2. června 1848 zahájen jest v sále Žofínském v Praze sjezd slovanský, jemuž předsedali Frant. Palacký a Pavel J. Šafařík. Sjezd zahájil Palacký, načež shromáždění, ukončeno téhož dne řečí Šafaříkovou, rozešlo se v kluby. Dnem tímto vystoupil Šafařík na pole politické a osvědčil opět, že pravý genius v každém boji vlast a národ hájiti umí. Řeč Šafaříkova přijata jest od celého shromáždění s takovým jásotem, že těžko popisovati; kdo tenkráte viděl mohutnou postavu i líce, slyšel hlas i řeč jeho, krátkou sice ale vulkanicky uchvacující, ten jich nezapomněl nikdy. Než naděje v politický obrat kladené netrvaly dlouho; 12. června sběhly se známé události, jež po osmidenních krvavých nepokojích měly za následek úplné zastavení občanských svobod a dlouhou vládu vojenskou. Sjezd slovanský, ač jenom odročený, nesešel se více; začaté jednání chorvatského sněmu o vzájemné svazky s národním výborem českým přerušeno; také sněm český, do něhož byl Šafařík volbu ve Chrasti přijal, nesešel se, a vůbec politický život z té doby nastalou reakcí vždy více dušen až udušen. Šafařík smutně sklamán v nadějích, jako mnoho jiných šlechetných duší, neváhal dlouho kam se má dáti; pevně ustanovil se na tom, že pravé povolání učencovo jest nikoliv život politický ale interesy čistě duševní, nauka i vzdělání národa. Složiv předsednictví Slovanské Lípy, v květnu t. r. naň vložené, uchýlil se do tiché své světničky k starým pracím svým.

Nastoupením úřadu bibliotekáře byl Šafařík namnoze povolání svému odcizen a pro nával jiných prací nedokončil z větší části veliká díla, jež sobě byl za úlohu vytknul. Je sice činnost jeho i v této periodě velmi značná, než nemůže se nijak rovnat době předešlé. Z čelných spisů této doby uvedeme: Památky dřevního písemnictví Jihoslovanů (1851); Pohled na pravěk hlaholského písma (1852); Památky hlaholského písma (1853); Glagolitische Fragmente (1857) a Über die Heimath und den Ursprung des Glagolotismus (1858). To byla poslední větší práce Šafaříkova. Zamýšlel ještě vydati kritický životopis slovanských apoštolů, než neprovedl zámysl svůj. Stejný osud stihl badání jeho o literatuře Českých bratří, jichž přísná mravouka jej zvláště zajímala. Jan Chelčický, který spisy svými základ jednoty položil a bratrský biskup Jan Blahoslav, jenž literární činnost Jednoty k nejvyššímu rozkvětu přivedl, byli miláčkové Šafaříkovi. Bohužel, že zahloubání se do historie utrpení Českých bratří také poněkud přispělo k rozmnožení se neduhu, jímž Šafařík po delší již čas churavěl, a jemuž konečně roku 1857 podlehl. Roku 1859 vyskytlé pochybnosti o pravosti rukopisu Kralodvorského přiměly jej k rázné obraně této památky staročeského písemnictví; výsledky nového svého badání sdělil v několika přednáškách učené společnosti, čímž zároveň vědeckou dráhu svoji ukončil.

Nemoc roku 1857 Šafaříka opanovavší zmizela, duch jeho nabyl předešlé pružnosti, za to ale tělo stále chřadlo. Ustavičná závrať, tma v očích, ošklivost v utrobách skličovaly jej a lékaři počali nad uzdravením jeho pochybovati. Konečně byl poražen prudkým návalem křečí mozkových. Nyní, ovšem pozdě, odhodlal se opustiti „temným duchem ováté síně“ Klementina a odebral se do Rodauna blízko Vídně, kdež v středu dětí a vnuků svých tři měsíce strávil a k nevíře se posilnil. Rodina jeho počala doufati, že jí otec zachován bude, a když i žádaný odpočinek s celým platem vládou povolen byl, a tak poslední starosti zaplašeny byly, oddaly se všickni té nejlepší naději do budoucnosti. Avšak tělesné síly Šafaříkovy byly tak podkopány, že vzdor vší péči stále chřadnul. Zimu 1860 a 1861 strávil pokojně a tiše, bavě se do poslední chvíle, pokud toho závrať i hasnoucí oči dopouštěly, hovorem přátel a lehčím čtením, jmenovitě historických spisů Schlosserových; 24. června 1861 byl znovu nenadále zachvácen prudkými trvalými křečmi a mdlobami, z nichž jen chvilkami k úplnému jasnému vědomí se probíral a rozmlouval. Křeče vracely se slaběji a slaběji, zároveň ale i on slábnul a klesal v dřímotu, až 26. června v poledne tiše a bez bolesti ducha šlechetného vypustil. Královská Praha u večer 28. června důstojně vyprovodila tělesné ostatky velikého muže na hřbitov evangelický pod Žižkovem, kdež odpočívají pod prostým sarkofagem z českého mramoru. Poprsí Šafaříkovo, z mramoru k rozkazu císařskému zhotovené od sochaře Pilze, postaveno roku 1863 v knihovně pražské; drahocenná sbírka slovanských kněh a rukopisů, jakož i vlastní jeho rukopisné snůšky a přípravy k učeným pracím, zakoupeny roku 1863 od sněmu

českého a postaveny v Českém museu. Nejtrvalejší ale pomník postavil si sám ohromnými a mnohostrannými pracemi svými v oboru slovanském, jichžto výčet pokud nám možno bylo v předešlých řádcích jsme podali.

Jaké úcty a uznání docházel Šafařík na všech stranách, svědčí celá řada vyznamenání, jichž účastným se stal. Byl tento patriarcha slovanské vědy: členem cís. akademie věd ve Vídni, král. učené společnosti v Praze, dopisujícím členem akademie věd v Petrohradě, Berlíně a Mnichově, k. společnosti věd v Göttinkách, latinské společnosti v Jeně, zeměpisné společnosti v Petrohradě, archaeologické společnosti v Oděse, učené společnosti v Krakově, spolku pro nizozemskou literaturu v Leidenu, čestným členem pražské filosofické fakulty, dějepisné společnosti v Celovci, hist.-statistické sekce c. k. moravskoslezské společnosti pro orbu, přírodopis a zemězpyt v Brně, společnosti pro jihoslovanský dějepis v Záhřebě, university v Charkově a estonské společnosti v Dorpatě, čestným údem musea král. Českého, čestným měšťanem kr. hl. města Prahy; dále byl Šafařík jeden z nejprvnějších učenců, jemuž se dostal řád císaře Františka Josefa; ihned na to poctěn jest ruským řádem sv. Anny II. třídy v brilantech.

Šafařík náležel ke skrovnému počtu mužův ve všakém národě i věku vzácných. Bylť on v nejúplnějším a nejšlechetnějším slova smyslu mužem vědy. Od mládí čelilo veškeré snažení jeho k tomu, aby celý národ, z něhož vyšel, vzdělal a povznesl. Přesvědčen, že vážnost jednotlivce i národů v témže poměru stoupá neb klesá, v jakém se kulturní rozvoj jich nalezá, napnul všechny síly velikého ducha svého, aby v tomto směru Slovanstvo nezůstalo za jinými národy. Jak úloze své dostál, povědí nám nejlépe spisy jeho a vděčná památka v národě. Práce Šafaříkovy zasahají do všech oborů slavistiky, tak že nezbylo ani jediného předmětu, jehož by se byl nedotknul; a což forma jejich, jak ta propracována a průhledna, směle možná říci, že spisy jeho z té doby, kdy stál na vrcholu činnosti své, i formou i obsahem dokonalý antický celek činí. Připomeneme-li i hluboký básnický cit jeho, hlubokou vřelost duše, pak máme obraz muže, jenž snad více než kdo jiný před ním přispěl k vědeckému vývinu myšlenky o jednotě a sjednocení plemene slovanského.

Šafařík byl postavy mohutné a souměrné, hlasu zvučného a příjemného; líce jeho jevilo neobyčejný klid, obrazilo však s kouzelnou rychlostí a dokonalostí všecka hnutí až do uchvacujícího nadšení a zničujícího hněvu. V životě plný dobroty a citu, jimž ale nikdy vlády nad rozumem nepopouštěl, sám k sobě přísný, ke druhým laskavý a proto všech, kdo jej znali, rádce i útočiště. Nesčíslní učení i neučení Slované jej navštěvovali a znali, jemu dopisovali, jeho rady žádali; avšak i Neslované vážili si jeho vysoce a ctili, neboť byl celý člověk. Šafařík zanechal čtyry dítky, z nichž se Vojtěch a Jan co spisovatelé vyznamenali.

JAN PETR BRANDL.

áskou pro vše krásné nadšené srdce podiví se as podivuhodnému tomu úkazu v historii umění českého, že vývoj a rozkvět umění, jak útlá květina, povždy sotva že pupence nasadí a něžný kalíšek otevře, mrazem ledovým světoborných ideí na delší čas zničen a umlčen bývá. Snahy Otakarovy, aby povznesl umění v Čechách, pochovány na Moravském poli, Karlem pěstovaná a k nevídanému stupni dospělá krásná umění odvál divý vichr válek husitských, namáhání Jiříkovo a Vladislava, aby dopomohli vlasti naší k bývalé proslulosti, zničily hned v zárodku domácí sváry a nepokoje. I Ferdinandovi I. a Rudolfovi, již na domácí půdu naši přenesli cizí umění, nedařilo se lépe; nemohlot se jim pěstování vydařiti, neboť ten směr, jaký oni umění dáti chtěli, nedošel ohlasu v národě vírou a národní svojí individualitou snahám jejich odporujícím. Vzdálena nádhery královského hradu, kvetla, jak prosté luční květiny, skromně, ale rovněž důmyslně domácími silami a spůsobem u národu oblíbeným pěstovaná umění mezi měšťanstvem samým. Násilné vystoupení Ferdinanda druhého vyplašilo cizí umělce z dosavadního tak příjemného útulku, domácí pak umění muselo do vyhnanství. Opuštěny zůstaly na hradě pražském nakupené poklady umělecké, cizáci dělili se o ně, domácím ponechávajíce jen nuzné zbytky. A opět přesazena cizí květina na naši půdu, ozdobená pestrým květem, měla se ujmouti a najíti obživy v půdě vysílené, měla rozložit listy daleko široko, aby zakryla jizvy, předešlými věky zasazené. Kvítí potěšilo oko, avšak nemohlo nikdy vlasteneckému neštěstím národním rozesmutněnému oku zakrýt jizvy, nemohlo z mysli vypudit upomínku na bývalé časy. A tak stalo se, že podle pestré květiny ze starých posud neuschlých kořenů nové vypučely výstřelky. Dospěly ku květu, a ten byl rovněž pestrý jak květ cizí květiny, vždyť byly odchovanci jedné doby — a přec byl rozdíl mezi nimi. Náš *J. P. Brandl* jest také jedna z těch z domácího kořene vypučelých květin.

Po osudné bitvě bělohorské, vypudivše šlechtu domácí a zmocnivše se statků jejích počali horlitelé náboženští, nasytivše se krve a spůsobivše bídy neskonalé, obraceti zřetel svůj i k umění. Arciť

Petr Brandl.

(Nákladem: **F. Bartela,** dřevorytéckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze

muselo umění jimi podporované přijmouti na sebe ráz doby své. Mělot se mu nejprvé podařiti uvésti v zapomenutí domácí, duchem kacířským prý prodchnuté umění, a proto mělo se bráti směrem, již od dávných časů za Alpami oblíbeným, směrem prostým však hlubší umělecké ceny, za to však smyslnosti v míře nejvyšší hovícím. Bohužel že musíme se přiznati, plán tento že se až příliš dobře podařil, bylať půda proň již od Rudolfa II. připravována.

J. P. Brandl narodil se roku 1668 v Menším městě pražském. O rodinných poměrech jeho nedošly nás žádné zprávy, jen toliko jest jisto, že při studiích, k nimž vlastně určen byl, nevytrval, bylť příliš živé povahy. V 15. roce dán byl, an jevil zvláštní náklonnost i nadání k malířství, na učení k dvornímu malíři Schrödrovi, kterýž výtečně vzdělaný muž a na čas svůj i znamenitý umělec, byl dozorcem k. uměleckých galerií na Hradčanech. Okolo tohoto mistra, jenž vzdělání svého ve Vlaších nabyl, shromažďoval se vždy kruh mladíků, již malířství oddati se chtěli. Škoda, že při takovém ruchu pozbylo malířství ve vlasti naší veškerý národní ráz a propadlo pouhému pitvornému napodobení Vlachů a Nizozemců. Z celé řady dosti znamenitých umělců té doby nepovznesli se nad tento směr časový leda Škreta, Henryk, Kupecký a někteří jiní, kteří bohatším nadáním se k svěžejší čilosti a samostatnějšímu tvoření vyšinuli.

U Schrödra pobyl Brandl čtyry leta, než ta postačila přesvědčiti mistra i všechny znalce, že Brandl převýší očekávání všech přátel i vrstevníků svých. O příčině, proč tak brzy učitele svého opustil, vypravuje se, že kdysi mu uloženo bylo, aby jakýsi obraz oltářní vymaloval. Brandl pustil se chutě do práce a provedl úkol svůj za jediný den, ostatní čas na práci vyměřený promrhal. Mistr rozhorlil se naň pro tento jeho život, než obrazu nemohl upříti uznání. Avšak výčitky mistrovy urazily sebevědomí mladého umělce a Brandl opustil posavadního učitele svého, aby, ač mlád, pro sebe pracovati počal. Ztrátu Schrödra nahražovala mu znamenitá obrazárna královská, do níž mu přispěním několika přátel přístup dovolen. Zde cvičil se Brandl pilně, maloval obrazy rozličných mistrů a to tak dovedně, že kopii jen těžko bylo od původního obrazu rozeznat. I v jiném směru nezanedbával se Brandl, a tak stal se v krátkém čase nejoblíbenějším a nejhledanějším malířem českým.

Činnost umělecká, již tehda rozvinoval, zasluhuje skutečně plného uznání; maloval podobizny, obrazy oltářní a dějepisné, i na obmítce zachovaly se nám z té doby mnohé obrazy jeho a mnoho zahraničných obrazáren ozdobeno obrazy jeho, namnoze výtečnými. Tak stále rostla a vzkvétala umělecká činnost Brandlova, jenž připoutal se pouze na svoji vlast. Nebylť Brandl než dvakrát v cizině, a sice jednou ve Slezsku, kdež maloval oltářní obraz pro klášter Křesovský, a po druhé pak ve Vídni, kdež maloval téhož druhu obrazy pro kostel v Mödlinku.

Brandl uměl žíti ve všech poměrech a ve všech kruzích, počínal si stejně jak ve skvostných palácích tak i v tichém zákoutí; dovedl

okusovati kůrky chleba při svém stole mládeneckém, jako hodovati při bohatých tabulích zámožného měšťáka. Za obrazy jeho se mnoho platilo, než jakkoli značně peněz vydělal, uměl je probiti. Konečně měl jej sňatek manželský přivésti na dobrou cestu, doufaltť, že po boku milované ženy přivykne si na domov a že s ní i pořádek v rozervané poměry jeho zavítá. Bylo mu 24 let, když pojal za manželku Helenu Františku Glossovu, dceru po Janu Glossovi, velmi váženém to žáku Škretovu. Avšak naděje v sňatek tento skládané nevyplnily se. Veselý manžel nemohl domácnosti přivyknout a tak stalo se, že tato stále víc a více hynula. Nepatrnou část jmění svého zanesl Brandl do Jílového, aby sbohatl účastně se dolování tamějšího; avšak nakoupené podíly nevynášely nic, zkusil ještě jednou štěstí své v dolech na Hoře Kutné, avšak i zde se mu nedařilo lépe. Tak přišel o peníze, opustil ženu svoji a hledaje útěchy ve sklence, usadil se v Hoře Kutné, kdež maloval nejvíce obrazy oltářní pro klášter Sedlecký. Příznivce velkého nalezl Brandl v sedleckém prelátu Bonifáci Bláhovi, jenž vřele se ujal schudlého umělce a mnohou práci mu dal. Avšak, jakkoli nebyl materialní stav jeho nejhorší, dostoupila v tomže čase roztržka mezi Brandlem a manželkou jeho stupně nejvyššího. Helena, žijící v Praze v poměrech smutných, žalovala jej žádajíc za podporu, než Brandl odmítl ji.

Antonína, syna jeho, snad jediného, vzal slavný rytec hraběte Šporka, Michal Rentz, k sobě do Kukus, kdež týž pracoval pro mistra svého neb umění milovného hraběte Frant. Ant. Šporka. Zemřel však v rozkvětu života svého, nemoha ani značné nadání své přivésti k platnosti.

Avšak již bylo i zdraví Brandlovo podkopáno, on počal tak silně churavěti, že skorem ani pracovati nemohl. Za čas pobytu svého v Kutné Hoře maloval mnoho pro město toto a vůkolí, nejvíce však pro klášter sedlecký. Obraz pro hlavní oltář sedlecký byl největší a nejkrásnější, jejž tehdáž dokončil; bylotť to okolo roku 1728, když dokončil pro týž klášter sv. Luitgardu, roku pak následujícího sv. patrony naší země a sv. Julianu. Nanebevzetí Panny Marie v pražském kostele uršulinek jest prý poslední práce Brandlova, zemřel nedokončiv malby, tak že po smrti jeho jiný umělec obraz ten dohotovil. *)

Poslední doby života Brandlova byly velmi neutěšeny. Vzdálen od své choti trávil slavný umělec poslední dny života svého v Hoře Kutné v chudobě zaviněné, nepřestávaje stále požívati nápojů opojných, čímž churavosti jeho stále přibývalo, tak že již na počátku roku 1735 ani z domu vycházeti nemohl. V největší bídě ujal se ho p. Václav Šrámek, radní kutnohorský, jenž jej z vězení, kdež se na konec pro dluhy octnul, již těžce nemocného k sobě vzal a ve svém domě „u černého koníčka“ (nyní č. 314) malou komůrku mu vy-

*) Schottky. Prag, II. díl, str. 423.

kázal, kdež také 24. září 1735 zemřel a v chrámu Matky Boží pohřben byl. Tak skonal český Apelles!

Díla Brandlova jsou ceny nestejné. Některé dostupují vrchole krásy a dokonalosti, jiné opět zdají se býti znalci nedokončenými velkolepými náčrtky, obojí spočívá přímo v povaze umělce tohoto. Brandl byl genialní muž, avšak bohužel že nedovedl sobě samému meze postavit. Nechť se však vytýká cokoli umělci našemu, to nikdo kdo obrazy jeho zná neupře, že vyznamenávají se jednoduchostí komposice, často překvapující krásou skupení a lahodou barvitosti, jak dokazují na př. slavný jeho sv. Antonín poustevník v biskupském chrámu královéhradeckém, pokřtění Ježíše Krista u sv. Víta, Tobiáš v kostele svatoštěpánském v Praze, umírající sv. Vintíř u sv. Markéty v Břevnově, sv. Anna, sv. Alois a pokřtění Kristovo ve farním kostele v Starém Warensdorfu. Se zvláštní zálibou ozdoboval obrazy své obrubou krajinářskou, již dobře voliti a malovati uměl; co se týká architektonických věcí, řídil se obyčejně radou Hiebla, jehož malby na obmítce ozdobují knihovnu klementinskou, kostel sv. Klementa a kostel v Doksanech.

Co do počtu obrazů vyrovná se Brandlovi málokterý český malíř, vynikalť plodností a činností nadobyčejnou. Máme do 120 obrazů, o nichž se dokázati dá, že je sám maloval, a velmi značný počet jest těch, které se mu připisují, ač není jisto, zdaž nemalovali je návodem jeho někteří z žáků jeho, neboť Brandl byl svědomitým učitelem a zasvětil mnohého jinocha nadaného v umění své, což v první řadě platí o Václavu Rejnerovi, jejž pro umění malířské nadchnul a k opravdovým studiím nabádal.

Roku 1842 dne 26. a 27. září slavena v Kutné Hoře stoletá památka úmrtí Brandlova, jejíž účelem bylo sehnati peníze na pomník slavnému malíři českému, avšak cíle toho nedosaženo a podnes vyznačuje místo, kde odpočívá Brandl, pouhá deska pamětní, již roku 1863 obecní zastupitelstvo kutnohorské v chrámě Matky Boží nedaleko hrobu do zdi kostelní zazdíti dalo. Mramorová tato deska nese následující nápis:

ZDE U STUPNĚ
POD ČTVERHRANNÝM KAMENEM
POCHOVÁN JEST A V PÁNU ODPOČÍVÁ SLAVNÝ
SVÉHO VĚKU MALÍŘ ČESKÝ
PETR BRANDL.
ZEMŘEL DNE 24. ZÁŘÍ R. 1735.
MAJE VĚKU SVÉHO 67 LET.

KAREL SLADKOVSKÝ.

Politický boj, jejž národ náš již po více desítiletí vede, jest s některými jmeny čelných našinců takřka nerozlučitelně srostlý, tak že vyslovíš-li toto, vyznačíš tím ihned celou řadu událostí. Doba naše nese to s sebou, že majíce zřetel skorem stále jen na politiku obrácený i o muže ruchu tomuto v čele stojící co možná nejvíce dbáme, tak že nebude nikoho snad v zemích koruny české, kdo by politické náčelníky národa našeho aspoň dle jmena a jednotlivých činů neznal: a mezi těmito zaujímá *Karel Sladkovský,* jehož život zde v krátkých črtách nakreslíme, místo přední. Kdož nezná činnost poctivého tohoto bojovníka na sněmu českém, kdo neví o žurnalistické a spolkové činnosti jeho, kdo neobdivoval se mu na řečništi? Tak známe dnes Sladkovského, avšak nebylo tak vždy. Prvé, než Sladkovský stal se nám tím, proč si ho dnes vážíme, jakou to řadou utrpení a bolů projíti musel, kolikrát zarosilo se mužné oko jeho, když nejkrásnější své naděje do hrobu kladl? Ano, život Sladkovského jest obrazem života plného strádání a práce nezištné a nesobecké!

Karel Sladkovský narozen jest na Malé straně pražské dne 22. června 1823. Již co děcko šestiměsíční ztratil otce svého. Matka provdala se po několika letech podruhé. Prvního vzdělání nabyl Sladkovský na maltézské hlavní škole, načež jal se připravovati k přestoupení na gymnasium, v čemž mu co učitel nápomocen byl nynější státní zástupce Prokop Jarosch rytíř z Adlerhorstu, jenž později přidělen byl od soudu trestního k vojenskému soudu na Hradčanech, jímž i Sladkovský souzen a odsouzen byl. Gymnasium studoval Sladkovský na Malé straně a to s prospěchem velmi dobrým, avšak pro zvláštní neustupnost a samostatnost v jednání i myšlení nemohl v pozdějších letech přísné své mentory úplně uspokojit a tak shledáváme v starých „klassencetlích“ u jmena Sladkovského před celou řadou veskrze výtečných známek trestající prvničku z mravů. Samostatnost škodila i pilnému a svědomitému právníku, kde ho nemohli sice trestat špatnější známkou z mravů, za to však horšími známkami z předmětů jej hojně obmýšleli. A přece nebylo se tehda lze dostati bez eminencí k státní službě! Sladkovský viděl, že jako by naschval zatarasují mu tuto dráhu, i odhodlal se ke zkouškám pro doktorství a advokacii. Že však v Praze a v Čechách vůbec byly malé vyhlídky

(Nákladem: F. **Bartela,** dřevoryteckého ústavu v Praze.)

Tisk Jindř. Mercy-ho v Praze

v advokacii, odhodlal se opustiti domov svůj a přesídliti se do Vídně, kterýž úmysl i roku 1845 v měsíci září provedl.

Odbyv roku 1846 dvé přísných zkoušek, vstoupil Sladkovský v praxi u magistrátu ve Vídeňském Novém městě, kdež k úplné spokojenosti úřadoval. Mezi tím odbyl roku 1847 třetí a v lednu 1848 čtvrté rigorosum i zkoušky politické, a hodlal se podrobiti zkoušce u finanční prokuratury, avšak na tu na ten čas nedošlo. Sladkovský jsa úsilovně zván vypravil se do Prahy na svatbu sestry své, aby na předešlé místo své nikdy více se nevrátil.

Když Sladkovský zavítal do Prahy, byl zde politický život v plném proudu. Jako by zázračným dotknut prutem, změnil se Sladkovský z nevšímavého, jen povinnosti své žijícího právníka na ohnivého hájitele práva českého, a od té doby nalézá se v popředí politického ruchu našeho. Sladkovského, jenž až dosud o politiku se nestaral, ba i cizí literatury lépe znal než naši domácí, nalezáme již v květnu mezi řediteli politického ruchu v Čechách. Veřejnou činnost svoji politickou započal v památné schůzi v svatováclavských lázních, kdež tři hodiny dlouhou řečí proti zastoupení šlechty na sněmu zemském, proti zastoupení podle rodu totiž horlil. V téže době zvolen Sladkovský důvěrníkem studentstva, a co takový podepsal provolání, které o svatodušních svátcích na všech rozích pražských nalepeno bylo, a jímž upozorňováno obecenstvo na tajné přípravy vojenské uprostřed města úplně klidného a žádáno, aby studentstvu na obranu ústavy dána byla zbraň. Tutéž žádost hájil Sladkovský, co člen deputace, i před Windischgrätzem, jenž nijak tomu rozuměti nechtěl, že žádost studentstva jest oprávněna. Jak známo, nevyřídila deputace u Windischgrätze ničeho. Na to následovali známí dnové svatodušní, jež Sladkovský prožil a probděl mezi barikádami pražskými.

O těchto v následcích svých tak osudných událostech se zde rozpisovati nebudeme, soud o činnosti jednotlivých osob v nich přísluší historikovi, my obmezíme se zde na pouhé registrování jednotlivých značnějších událostí v životě muže, jemuž řádky tyto platí. Co člen deputace, jež měla žádati za odvolání hraběte Lva Thuna a knížete Windischgrätze z Čech, odebral se Sladkovský do Vídně. Prvé, než odejel z Prahy, měl ještě se stupňů před kostelem křižovnickým řeč k lidu, aby barikádu ve věži mostecké odstranil, což bylo první podmínkou míru. Lid uposlechl Sladkovského.

Ve Vídni vytrval Sladkovský, jehož Windischgrätz zatykačem stíhal, až přes známé události říjnové. Pobytu svého zde užil hlavně k tomu, aby hájil národ svůj proti utrhačům německým, což učinil nadšenou řečí ve „výboru bezpečnosti“ a články v časopisech pravdě přístupnějších. Navrátiv se 12. října z Vídně do Prahy přihlásil se Sladkovský sám vyšetřující komisi na Hradčanech, u níž jen jediný výslech měl.

Na začátku roku 1849 zvolen byl Sladkovský do výboru „Slovanské Lípy“, jakož i do výboru spolku studentského. Na to však obmezovala se na ten čas celá veřejná činnost jeho, neboť před-

vídaje, jak asi věci se ukončí, měl hlavně na zřeteli, jak by se dostal přes hranice rakouské. Avšak emigrantství nebylo mu souzeno, bylť příliš dobře střežen, než aby byl mohl jen tak maně pohněvané spravedlnosti rakouské ujíti. Dne 10. května 1849 z rána hleděli obyvatelé Prahy s udivením na vojsko po ulicích a náměstích tábořící a s ještě větším podivením čtli na rozích, že je Praha v obležení. Zároveň roznášela se městem děsná pověst, že minulé noci bylo velmi mnoho osob zatknuto a na Hradčanech uvězněno. Mezi těmito zatknutými byl i Sladkovský.

Dvě leta trvalo vyšetřování na Hradčanech, páni od pera a šavle domnívali se, že přišli na stopu jakémus tajnému výboru v Praze, jenž ve spojení s předními revolucionáři, hlavně však s revolučním výborem pařížským, činil v Praze i na venku přípravy k povstání. A proto ta důkladnost! Mezi vyšetřováním zápasil Sladkovský dvakráte na smrt s chorobou duševní i tělesní, a po Praze se roznášela pověst, že již zemřel. Konečně přinesly úřadní noviny dne 20. srpna 1851 několik rozsudků, z nichž první platil Sladkovskému. Byl odsouzen ku dvacetileté vazbě pevnostní — vojenský soud přisoudil mu původně smrt!

O několik dní později odvezen Sladkovský v noci na pevnost olomúckou, kdež šest let přebýval v kasematách u brány sv. Kateřiny. Bylo to šest strašných let útrapy a choroby, po šest let buzen a uspáván bubnem vojenským. Ve vězení seznámil se Sladkovský s mnohými čelnými muži z povstání maďarského, od nichž se také jazyku maďarskému přiučil. Konečně roku 1857 zasvitla mu hvězda vysvobození, 13. května opustil po prohlášené amnestii dusné vězení své a vrátil se v náruč přátel svých — bohužel, že se zdravím tak valně porouchaným, že pochybováno o tom, zdaž na živu zůstane. Avšak lázně šternberské a poklid, jakého v zátiší na venkově u švakra svého požíval, zase ho uzdravily, tak že nyní k upřímné radosti přátel svých dosti pevnému zdraví se těší.

Nastal rok 1860 a s ním i volnější politický život, a již vidíme Sladkovského opět v plné práci. Říjnový diplom vyvolal Sladkovského zase na politické jeviště; vstoupil co spolupracovník do prvního tehdáž založeného politického žurnalu „Času", přešel dne 1. ledna 1863 do redakce demokratického žurnálu „Hlasu", jejž V. Vávra byl založil a dr. A. Fink vydával, a jehož redakci později přijal, načež pak po sloučení „Hlasu" a „Národních Listů" stal se hlavním spolupracovníkem „Národních Listů", v jichž redakci do dnešního dne se nalezá.

Aby malicherné útoky k mlčení přivedl, podstoupil v lednu roku 1868 na universitě vídeňské promoci za doktora veškerých práv.

Žurnalistická činnost Sladkovského nebyla mu na závadu, aby nevyvinul v krátce téměř báječnou veřejnou činnost. Co slavnostní řečník vystoupil při znamenitých příležitostech, zejména v Borové při slavnosti Havlíčkově, v Brandýse nad Orlicí při odhalení pomníku Komenského, při kladení základního kamene národního divadla atd. Veškeré jeho řeči slavnostní byly provanuty duchem rozhodné svobodo-

myslnosti a řeč jeho v Husinci při slavnosti Husově došla i v cizozemských novinách největší pochvaly.

Co ukázku bohatého řečnického talentu Sladkovského podáváme zde konec řeči, již měl dne 16. května 1868 při slavném položení základního kamene národního divadla v Praze:

„Sedmero skal slučuje se zde, v lůně této národu zasvěcené půdy, aby chrámu našeho národního jeden tvořily základ mohutný, jejž nižádná zloba lidská nebyla by s to zvrátiti.

Posvátný Říp, s jehož velebného temene praotec náš Čech poprvé rozhlížel se po čarovábných nivách krásné této země, a jmenem celého národa svého pro všecko své potomstvo uvázal se v držení její; vrch ten posvátný ukládá zde mocný oddíl tělesa svého, aby základy národní této budovy hlásaly opět světu veškerému, že od praotce svého národ náš podnes je v dědičném držení této vlasti své, a že tisíciletého svého práva k ní povždy hájiti bude do posledního dechu života svého.

Staropamátný Radhošť sesterské naší Moravy, na jehož vrcholu v dávných již dobách, kdy v kraje tyto nebylo ještě vniklo vznešené učení Kristovo, předkové naši, oslavujíce boha pohostinství, povzbuzovali se k lásce k bližnímu, staropamátný Radhošť klade sem žebro z obrovského boku svého, aby již základy nového tohoto chrámu osvěty svědčily o tom, že národ náš, tak jako předkové jeho v dávné době, pro všecku budoucnost v pohostinském a přátelském poměru žíti chce se všemi národy, i že dle slova Kristova nikdy žádnému z nich nechce činiti, čeho sám nepřeje si, aby činěno bylo jemu, že však tohotéž slova Kristova také pro sebe bude vždy dovolávati se vší mocí hlasu svého.

Z kraje, kde nesmrtelný náš mistr Jan Hus spatřil světlo života, ze staroslavné Práchně mohutný leží zde balván na důkaz, že chrám osvěty naší národní spočívá na základě všeobecné osvěty lidské, na základě pravdy věčné, jejíž prvním slavným hlasatelem byl mistr Jan Hus, a jejíž prvními neohroženými obranci byli statní otcové naši.

Z vlasti, kde Olomúc vévodí, divoucím vítězstvím nad Kublajem chánem proslulý Hostajnov, i veleslavný Trocnov, kolébka to největšího reka národa našeho Žižky, i vítězstvím jeho na věky proslavený Žižkov náš svých beder výtvary zde kladou, by základy našeho chrámu národního záruku v sobě chovaly toho, že co statní synové Žižky a Prokopů dovedeme statně brániti vlasti i národa, i jako rekovný Jaroslav obhájiti osvětu proti všelikým útokům sveřepých surovců.

Náš Blaník konečně, slynoucí nadějnou národu našemu pověstí, mocný kloub tvrdé šíje své sklání v posvátné tyto základy, aby tak, jako z tajemných utrob jeho vyslané vojsko reků z největšího někdy nebezpečenství má vysvoboditi národ náš; vycházela také z velebných síní chrámu umění našeho národního mocná četa bojovníků národních, kteříž kouzelnou zbraní umění svého slavně opět národu našemu vydobudou předního místa v řadě národů osvícených.

Tak zároveň i v samé základy prvního velkého našeho díla národního obrovskými literami zaznamenáno jest odvěké spojení Čech s družnou Moravou, a v záři společné slávy, jež z tohoto společného nám chrámu umění bude povznášeti se nad celým národem v Čechách, na Moravě a v Slezsku, nerozlučné naše spojení v novém zastkví se lesku.

Však nejen bratrská jednota Čechů a Moravanů, také rodný náš svazek s veškerým Slovanstvem zračí se v hlubinách těchto základů. Ze země i vody studánky, jejíž pramenem slovanský apoštol Cyril praotce naše zasvěcoval učení Kristovu, z posvátné vody a země této vypálenou kameninu zasílá sem sesterská naše Morava, aby tak jako slovanští apoštolové Cyril a Metoděj ctěni a slaveni jsou po veškerém světě slovanském, i chrám našeho umění proslavil se v Slovanstvu veškerém, aby stal se spojidlem umění našeho národního s všeobecným uměním slovanským, i stal se mohutným pilířem duševní národní jednoty slovanské.

A již sejdiž, čtverhrane, jenž první máš zalehnouti na vzácné základy národní naší budovy; sejdiž a zakrej símě, jež zde klademe dnes v lůno matky země; sejdiž a šťastně na ně ulehni, aby símě toto drahocenné pod ochranou tvou šťastně zachovalo se a vzešlo.

Nechť šťastně ujme se símě samostatnosti naší národní a dobrého našeho srozumění se všemi ostatními národy; nechť šťastně ujme se símě rekovné obětivosti za práva vlasti a národa; nechť šťastně ujme se símě národního umění a národní naší osvěty; nechť veškeré toto símě šťastně ujme se, klíčí a vzejde, aby z nádherného chrámu národního našeho umění v plné síle rozvíjel se strom národního našeho života co hrdý kmen mohutné, velebně krásné lípy slovanské!

Přistuptež nyní Vy nejvyšší hodnostářové království českého, přistuptež Vy přední zástupcové vědy a umění, přistuptež Vy přední důvěrníci národa našeho ze všech zemí koruny české, abyste úhozem svým na základy vznešeného díla národního blahému žehnali zdaru jeho.

Přistuptež pak Vy dělníci národa, kteříž jmenem soudruhů svých čestnou máte vykonati úlohu, abyste tmelem věkům vzdorujícím nerozpojitelně sloučili základní kameny chrámu našeho národního! Hrdostí nechť každého z Vás, hrdostí nechť každého ze všech soudruhů Vašich naplní vědomí, že dopřáno Vám účastniti se u provedení prvního velkého díla národa našeho. Nechť každý z Vás s nadšenou pracuje myslí, že budujete svatyni slavné minulosti a nadějné budoucnosti národa svého, a že po celou dobu této práce pohlíží k Vám vděčné oko jeho; nechť každý z Vás s upřímnou pracuje touhou, aby výsledek společné práce Vaší důstojen byl vznešeného důmyslu mistra, jenž skvělý naznačil Vám obraz velkolepého díla, aby dílo to slavným také bylo pomníkem nového našeho umění národního.

Vy však tisícové, jenž jste svědky věčně památné naší slavnosti dnešní, jdětež i zvěstujtež veškerému národu našemu, že slavně

položen jest základ slavného díla jeho, že položen jest základ důstojného chrámu národního našeho umění, že položen jest základ samostatného našeho divadla národního.

Jdětež i zvěstujtež veškerému národu našemu, že ohlas slávy dnešního dne mocně rozléhal se po veškerém světě slovanském, a radostnou touto zvěstí v srdci celého národa našeho plamen nadšené obětovnosti ve světlou rozžehnětež zář, jež nehasnouc rychle provodila by nás k slavnějšímu ještě onomu dni, v kterýž s pocitem plného vítězství jásajíce zvoláme: „Ejhle, co slavně započato, slavně také již dokonáno!“

V průmyslové jednotě pro Čechy přispěl Sladkovský hlavně k vítězství strany národní. V sněmu zemském vzbudil zejména svými dialektickými a z patra pronešenými řečmi největší pozornost, a jest bez odporu vedle dra. Riegra největším řečníkem českým. Kolem Sladkovského seřadila se poznenáhla dnešního dne již četná řada poslanců, kteráž, kde to nejde o státoprávní záležitosti, stran kterých není různého mínění, pevně při něm stojí a v záležitostech administrativních (jak to všude mezi národy politicky zralými bývá) vlastní svojí cestou kráčí.

Sladkovský byl též do výboru zemského zvolen, kde velmi přičinlivě úřad svůj vykonával; co místopředseda výboru pro zbudování národního divadla přivedl to svou neunavnou činností tak dalece, že v národu vznikla neobyčejná obětovnost, a konečně započíti se mohlo se stavbou, jež vždy rychleji pokračuje, tak že o dokončení této monumentální stavby národní není více pochybnosti. Sladkovský jest svobodný, jednoduchý ve své mládenecké domácnosti, a beze vší ctižádosti, vyjma té, aby národu seč síly stačí prospěl.

Spartánská takřka jeho povaha získala mu vážnost, aneb vynutila aspoň mlčení i těch, kdož buď jinými cestami se ubírají neb neobmezenou příchylnost největší části národa mu závidějí. Kéž ještě dlouho přáno mu, tak jako dosud blahodárně působiti ve prospěch národa! Dr Karla Sladkov. nevlast. otec byl Jan TRMAL.
Písemné památky Dr. Sladk. chová FR. TRMAL v Říčanech u Prahy.
Dr. Sladk. † r. 1880.

VÍTĚZSLAV HÁLEK.

V nevalném počtu básníků našich, na něž skutečně pyšni býti můžeme a mezi nimiž se skví co hvězdy první velkosti Čelakovský, Kollár, Koubek, Erben, zaujímá z mladších pěstitelů krásné literatury naší místo velmi čestné Vítězslav Hálek, tento skutečný miláček mus.

Hálek narodil se 5. dubna 1835 v Dolínku blíže Vodolky. Otec jeho, Josef Hálek, pocházel z Korycan asi hodinu od Dolínku vzdálených, ze statku dosti velkého; matka, Terezie Sypecká, byla v Korycanech jako schovanka u svého dědečka Panochy, který dosáhl stáří 101 roku. Panochův a Hálkův statek sousedily. Rodiče Hálkovi vzali se proti vůli otcových rodičův, a tím stalo se, že, ač oba pocházeli ze statků zámožných, nedostalo se jim věnem ničehož a oni započali manželství své při všelikém nedostatku roku 1833. Usmyslili si, že budou se živiti pachtem hospody, najali si hospodu v Dolínku a tam se narodil Vítězslav co syn hospodského.

Na hospodě v Dolínku byli rodičové Hálkovi do roku 1838, načež najali hospodu v Zátvoře nedaleko Klomína na šest roků. Ze Zátvora počal Hálek choditi do školy do Zálezlic, kterážto obec leží při samém Zátvoře. Ve škole náležel vždy mezi nejlepší žáky, a uměl v šestém roce již vše, co do venkovské školy náleželo. Od té doby počala jej škola nudit a aby si zahnal dlouhou chvíli, počal sobě organisovati život mimo školu. V letě bylo pole jeho rejdištěm a na podzim pásával s soudruhy „otcovský brav“ a při improvisovaných ohních za večera vypravovali si pohádky a podobné. Takto, ač byl ve škole stále mezi prvními, nebyla mysl jeho od šestého roku více ve škole, nýbrž mimo ni.

To trvalo až do devátého roku. Rodičům Hálkovým zatím vedlo se poměrně velmi dobře; ač započali svoji živnost zcela beze jmění, měli nyní již tolik, že když jim došel v Zátvoře šestiletý nájem, mohli pomýšleti na to, že najmou hospodu někde na silnici, což jest mnohem výnosnější, ač nájem z ní větší. Najali hospodu v Bíškovicích (mezi Líbeznicemi a Mělníkem) a tu otec Vítězslavův, poněvadž s cestujícími tudy Němci neuměl porozprávět, rozhodl se, že dá Hálka na cvičenou do Němec, aby mu mohl býti při živnosti nápomocným;

(**Nákladem: F. Bartela,** dřevorytecké ústavu v Praze.)

Tisk Dra. F. Skrejšovského.

mělť se státi rovněž hospodským. Tak dostal se na rok do Jestřábí (Habichtstein), by se tam němčině naučil. Když se odtud co desítiletý hoch vrátil domů, přišel k rodičům jeho jednou z Kojetic farář Honzík, jenž na žádost otcovu měl se přesvědčit, zdali mladý Hálek už umí německy. Farář po krátké rozmluvě pravil otci: „Milý Hálku, umí, ale jen tak humpolácky; víte co, dejte ho na rok do Prahy, tam si oblomí jazyk.“

Rodičům Hálkovým zatím vedlo se tak dobře, že se Prahy neulekli, ačkoliv v plánu neměli, ponechati synka svého na studiích. Ale nebýti onoho moudrého slova faráře Honzíka, sotva by se byl Hálek kdy do Prahy a tudíž na studie dostal. Nemívalť on sám k učení žádnou náklonnost a škola ho pranic více netěšila. V Praze přišel do školy trinitárské, tehdáž zcela německé, i musil zakoušeti všecky svízele tehdejšího vyučování. Když se první rok skončil, a Hálek si přece nesl výtečné vysvědčení, náhodou setkal se v Praze opět s farářem Honzíkem a ukazoval mu s radostí, co si nese. Farář se zaradoval, a tázal se ho, zdali by chtěl ještě zůstati v Praze?

Hálek s radostí přisvědčil, ale bál se, že rodiče k tomu nesvolí. „Promluvíme o tom ještě,“ řekl farář a o prázdninách přispíšil si, aby rodičům Hálkovým domlouval, aby nadějného hocha z Prahy více nevytrhovali a ponechali ho na studiích. Rodičům, hlavně matce, to zalahodilo a že i synáček její rád by se byl stal studentem, svolili alespoň k tomu, by šel do Prahy ještě na několik let. Později úplně již souhlasili s tím, aby na studiích zůstal, hlavně pak že jim lahodilo vědomí, že budou míti syna knězem.

Roku 1847—1848 dostal se Hálek na gymnasium staroměstské. Až po tu dobu neměl nijakého národního uvědomění. Na škole venkovské ho nabyti nemohl, neřeklo se nikdy ani slova o národě českém, v Němcích tím méně a v Praze ve školách bylo tehdáž hůře než v Němcích, neboť učitelové českých slov používali jenom ku spílání. Roku 1848 však stal se v té věci obrat dokonalý. Dostalo se Hálkovi za učitele na gymnasium horlivého vlastence Františka Svobody, který uměl každým českým svědomím zatřásti. Za vzor opovržení kladl žákům svým již tehdá tak zvané pány France, pijavky lidu, a cílem všeho snažení vytknul každému, aby se stal horlivým Čechem. Později přibyli na gymnasium zcela již české Šumavský, Štulc a j., a tuť mládež již šmahem nabývala uvědomění národnosti a svobody.

Až do svého 14. roku nečetl Hálek mimo školní knihy téměř ničeho. Necítilť k tomu touhu, nenaváděl ho nikdo k tomu a on nejraději bloudil za branami a hrál si s hochy až do unavení. Ale bylo mezi jeho spolužáky několik horlivých čtenářů, kteří tím, co četli, před ním vždy se vychloubali, a to mu dalo podnět, aby také četl. Však musil se snažiti, aby je nejen dohonil, ale i předhonil, a od té doby nacházel ve čtení a v stylistických cvičeních velkou rozkoš. Hálek byl ve čtvrté škole, když Štulc, jenž učil češtině, jednu jeho úlohu co do slohu prohlásil za vzornou a četl ji studentům ve všech třídách,

až i v osmé. To rozhodlo, že soudruhové zvolili si Hálka jaksi za svou literární hlavu. Sestavili se v malý kruh, Hálek zvolen za redaktora a počali vydávati psaný časopis „Přípravu“, jenž vycházel po celý rok. Druhý rok proměnili mladí literati „Přípravu“ ve „Varito a Lýru“, třetí ročník nazýval se pouze „Varito“. Do těchto ročníků psali povídky, básně, pojednání a p., i nebylo zajisté prospěšnějšího zaměstnání na vybroušení slohu a vkusu nad toto mladistvé podniknutí. Mimo to sestoupili se tito stejnou myšlenkou a upřímnou láskou k vlasti vedení přátelé v spolek, v němž každý převzal některé odvětví slovanských vědomostí, jeden literatury, druhý dějepis, třetí bájesloví atd., a o tom, co kdo věděl, ostatním přednášel. To vše dělo se tajně a ani nikdo z profesorův nebyl v to zasvěcen. A dělo se to za nejtužší doby Bachovy — an pojednou policie vše vypátrala. Na to byl Hálek ze školy odveden k místodržitelství, kdež s ním po dvakrát zaváděn obšírný protokol. Chtěli míti ze všeho nebezpečné politické spiknutí a Hálek měl býti za to buďto odveden k vojsku, buďto vyloučen ze všech gymnasií. Věc táhla se po celý rok, všecky úlohy celého gymnasia konfiskovány, s profesory zaváděny kruté výslechy a vůbec konáno vše s důkladnou horlivostí. Než konečně přece ničeho nevypátráno a věc dostala se až k tehdejšímu ministru Thunovi, Thun po roce vzkázal prominutí, nicméně časopisy podobné zakázány novým paragrafem školního zákona a jiný paragraf přikázal, že nikdo nesmí ničím přispívati do veřejných časopisů. Jiný následek vyšetřování byl, že mnozí profesoři přesazeni na jiná gymnasia, jiní že suspendováni, Klicpera že dán co ředitel do pense. Mimo řečené již profesory měli Klicpera a Zelený značný vliv na vývin Hálkův. Klicpera svým horováním pro literatury klasické, Zelený svým výtečným rozhledem v literaturách moderních.

Na gymnasium pročetl Hálek takřka celou českou literaturu, mimo to Mickiewicze, Puškina, Kollára, Sofokla, Homéra, Shakespeara a j. Divadlo vábilo jej ode dávna, a když nesměl psáti, obíral se Hálek výhradně literaturou dramatickou a návštěva divadla stala se mu vášní. Již za studií gymnasialních rozhodl se Hálek, že se věnuje spisovatelství, a dle toho řídil také celé své vzdělání. Odbyv gymnasialní studia roku 1855 s výtečným prospěchem, odhodlal se na fakultě filosofické k studiím filologie, v té naději, že doplní tím známost svou literatur klasických.

Avšak jinak tomu chtěli rodičové. Myslilit po celý čas, že vstoupí Hálek do theologie, a on, aby je před časem nezarmucoval, nevyvracoval jim jejich mínění, poněvadž kdykoliv se v té věci vyslovil poněkud upřímněji, vždy na nich pozoroval jakousi vášnivou trpkost. V rozhodné chvíli oznámil jim však pevný svůj úmysl a následek toho byl, že vypověděli mu všecku svou další pomoc, a on se musil pracně živiti vyučováním soukromým. Byla to léta velice trudná. Hálek zápasil se vším nedostatkem, až i s hladem. A co bylo ještě horšího, že kromě hodin v kolleji a u vyučování strávených nezbývalo mu ani hodiny, již by sobě a svému vzdělání mohl věnovati, a on se zou-

falým úžasem již pohlížel ve svou budoucnost v tom domnění, že zaniknouti musí. K tomu ještě se přičinilo vědomí, kterak studováním filologie, v níž docela něco jiného hledal než našel, dokonce se minul se svým účelem a povoláním, i počal se cítiti velice nešťastným. Odbyl sice všecky tři předepsané roky filologie, ale čím dále s vlažností tím větší. Za to však vedle toho i potom tím horlivěji navštěvoval přednášky o historii, filosofii a esthetice, a poslouchal Schleichera a Hattalu.

Za básníka byl Hálek považován již na gymnasium a první své práce poetické uveřejnil již co gymnasista, a sice „Sejčka“ v tehdejších „Zlatých klasech“ a „Nekřténcovu dušičku“ v „Lumíru“. Rozhodněji ovšem přihlásil se Hálek k táboru básníkův roku 1858 lyrickoepickou básní „Alfred“, která při svém vyjití způsobila skutečnou sensaci, ano i přísný „Musejník“ o ní se zmínil úvahou velmi pochvalnou a obšírnou z péra dra. Čejky. „Alfred“ byl prvního roku již rozebrán a vyšel po druhé roku 1861 v sebraných spisech Hálkových u Kobra.

Jednu velmi stepilou oasu mělo přece Hálkovo vyučování domácí; přišelť záhy co učitel do rodiny po nebožtíku dru. Mikuláši Horáčkovi, kdež vyučoval čtyry dítky — mezi nimi také nejstarší dceru Dorotku, nynější jeho choť. Jeho vyznáním lásky stávaly se „Večerní písně“, z nichž vždy některou v papírek zaobalenou zůstavil v rukou dívky, když jí dával s bohem. „Večerní písně“ vyšly tiskem roku 1859 nákladem J. R. Vilímka, a byly také během jednoho roku rozebrány, tak že po druhé vydány roku 1861 v „Sebraných spisech“ u Kobra, třetího vydání pak se dočkaly roku 1871.

V ten čas sestoupil se Hálek s J. Nerudou, Jos. Fričem, Rudolfem Meyerem, J. Barákem a j. a zarazili almanah „Máj“, jehož redakci vedl Hálek po čtyry roky, vůbec pokud vycházel. Do „Máje“ přispíval básněmi a povídkami z kraje.

Roku 1859 vydal báseň „Mejrima a Husejn“, jejíž látka vzata jest ze života jihoslovanského.

Dne 11. března 1860 vystoupil poprvé na poli dramatickém s tragédií „Carevič Alexej“, která provozována s výsledkem skvělým a doposud na repertoiru se objevuje. Ještě skvělejšího výsledku dosáhl příštího roku „Záviš z Falkenštejna“, který konkuroval o Fingerhutovu cenu. Ač měl „Záviš“ ze 7 hlasů 4 pro cenu první, přece jí nedosáhl, protože dle znění konkursu bylo třeba pěti hlasů ze sedmi. Dostalo se mu tedy prvního akcesitu a „Králi Rudolfu“ zároveň akcesitu druhého, oběma mezi 16 konkurujícími. „Rudolf“ však provozován nebyl na divadle pražském, poněvadž mu censura nikdy svolení nedala. Ale provozován byl v Plzni roku 1871, kdež censura měla jiné zásady. Považujeť pražský censor p. Dedera „Krále Rudolfa“ za „apotheosu velezrády“, a proto prý ho nepropustí nikdy.

Menšího štěstí měl Hálek s dramatem „Králem Vukašínem“, který sice také dostal Fingerhutovu cenu a jímž bylo prozatímné divadlo otevřeno, avšak u kritiky nedošel smilování, ano z jisté strany

i vášnivě napaden jest. Podobně vedlo se jiné tragedii „Catilina“ a bohužel že vším právem, neboť ač započal Hálek dráhu dramatickou velmi šťastně, přece dvěma řečenými dramaty zabloudil na scestí. Totéž nelze však říci o tragedii „Ammon a Tamar“, neboť ač jí nelze připisovati ceny vysoce *dramatické*, ceny *literární*, *poetické* jí upříti nikdo nesmí. Tuto cenu přisoudila jí veškerá kritika, a jsme přesvědčeni, že „Ammon a Tamar“ ji šťastně podrží. Stalť se u nás poprvé „Ammonem a Tamaří“ pokus, jakže se pouhopouhá lyrika na jevišti vyjímá; že nevypadl šťastně, není vinou básníka, avšak proto přece bude míti „Ammon a Tamar“ co lyricko-dramatická báseň u nás povždy své čestné místo.

Rozhodně šťastnějším byl Hálek v básnictví v pravém toho slova smyslu. Roku 1864 vydal u Grégra lyricko-epickou báseň „Goar“, jejíž předmět vzat jest ze života tatranského. „Goar“ byl všestranně uvítán velmi skvěle, ano V. Nebeský napsal o něm kritiku do „Kritických listů“ nadšenou. Totéž platí o „Černém praporu“ roku 1867 u Grégra vydaném; dívčí postava Jelenky této básně kladena mezi nejkrásnější postavy ženské vůbec.

Následující báseň „Dědicové Bílé Hory“ (vydána roku 1869) rozebrána za několik měsíců a roku 1870 vydána po druhé. Nad míru skvělého uvítání dostalo se Hálkově básni „Děvče z Tater“, k níž obrán za předmět opět život tatranských hor (vyšla roku 1871). Nejvýše pak klade kritika nejnovější Hálkovo dílo „V přírodě“, které vyšlo letos z jara a již nyní téměř celé rozebráno jest.

Co se týče Hálkova psaní prosou, uvádíme zde povídky, které vyšly u Kobra, pak román „Komediant“ v „Slovanských besedách“ a roku 1870 u Grégra a Dattla vyšlé „Tři povídky“.

Na konec dodáváme, že Hálek roku 1862 podnikl s drem. Jul. Grégrem cestu do Tater, kterouž by málem byli zaplatili smrtí v náhle rozvodněné řece, pak do Slovenska a vůbec do Uher. Roku 1865 na stipendium „Svatoborem“ mu udělené procestoval Hálek Krajinu, Chorvátsko, Přímoří, Dalmácii, Černou Horu, řecké ostrovy, prodlel v Cařihradě a dělal výlety do Malé Asie, dále přes Bulharsko a Srbsko opět se vrátil do Chorvátska. Roku 1870 procestoval se svou chotí opět Krajinu, Přímoří, pak horní Italii, Tyrolsko a Bavorsko.

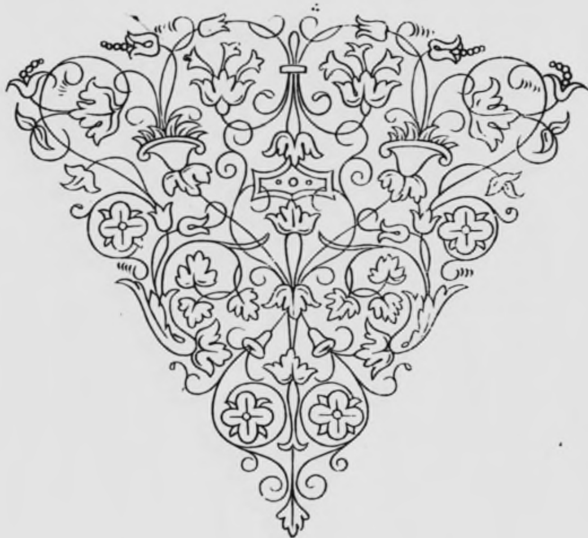
Co se jinak Hálkova literárního působení týče, vydával mimo „Máj“ „Slovanské besedy“ u Kobrů, převzal po Mikovcovi „Lumír“, jejž po roce proměnil v illustrovanou „Zlatou Prahu“, byl až do roku 1867 feuilletonistou „Národních Listů“, roku 1866 zarazil s J. Nerudou „Květy“, kteréž jako časopis illustrovaný od roku 1867 vede samostatně (7 ročníků).

Co se spolkového života týče, zasadil se Hálek s drem. J. Grégrem, F. Pivodou a drem. Procházkou nejprvé o zaražení „Umělecké Besedy“. Spolku toho byl po čtyry léta jednatelem, jest nyní na třetí rok starostou odboru literárního a druhým starostou spolku

vůbec. Dále jest členem výboru „Matice lidu“, výboru sboru pro vystavení národního divadla, výboru spolku „Osvěta“ a j.

Toť krátký nárys života Hálkova.

O činnosti jeho nelze dnes již platný pronésti soud, můžemeť od něho ještě mnoho očekávat a půjde-li tím směrem jako dosud, bude-li každý následující plod bohatého ducha jeho krásnějším předešlého — kdož by mohl, kdož by chtěl si vůči němu dnes již hráti na soudce přísného. Hálek tak jak dnes jej známe jest nejkrásnější ozdobou českého Parnasu a zůstane jím dojista na vždy.

FRANTIŠEK LAD. ČELAKOVSKÝ.

emáme prý básníků, tak vytýká se nám, tak jako by Kollár, Erben, Koubek, Čelakovský nebyli česky pěli. Nemáme prý žádného většího díla básnického, a přec i nepřátelé naši uznávají vysokou cenu „Slávy dcery“, „Růže stolisté“, „Kytice“ — nechtsi závist, pohlížející okem zakaleným na nás, cokoli o nás hlásá do světa, to, co my zoveme majetkem svým, co pěvci naši národu svému zanechali, neodmluví nikdy, tak jako probuzení naše k novému, bohdá šťastnějšímu životu neodčiní. Dejme tomu, že naši pěvci nemohou se postavit ve všem po bok prvním světovým velikánům — naše stanovisko je však zcela jiné a úsudek náš řídí se jím. My v předních pěvcích našich ctíme věštce národa, my dovedeme z každé řádky jejich kus historie svého života vyčíst a proto ta láska, proto ta neobmezená úcta. K čemu u jiných národů ode dávna cesta volna, to musí si u nás každý sám vlastní prací, vlastním namaháním připravovat, kdo toho nedovede, kdo ochabne prvé, nežli došel cíle tohoto, ten ztracen již napřed. A jeden z těch, kdo na této dráze klopotné dospěl k cíli nejskvělejšímu, jest bez odporu básník „Růže stolisté“, Frant. Lad. Čelakovský.

Čelakovský narodil se v Strakonicích dne 7. března 1799 z rodičů chudých a byl jediným synem. Otec jeho, svého řemesla truhlář, chtěl, aby synek byl hudebníkem, k čemuž tento však pražádné chuti neměl. Matka Anna naučila synka svého čísti česky a německy a počítati, načež poslán v desátém roce věku svého do školy městské. Po ukončení školy měl učiti se řemeslu, než ku přání matčinu byl poslán František roku 1812 na gymnasium v Budějovicích, kamž mu dobrá matka prádlo i chléb až do syntaxi nosila.

Čelakovský studoval sice pilně, avšak více než věci školní miloval studie soukromé. Záhy přilnul čilý duch jeho k německému básníku Schillerovi a s rozkoší čítával básně jeho; duch unášel jej do sfér vyšších, kdež trůní ona věčná krása, ukolíbána rajskými melodiemi a sny poetickými ověnčena, kteráž toliko vyvolence na svá ňadra vine. Německý Schiller byl Františkovi veškerým nebem; Schiller provázel jej na procházkách, v něm a později v Goetheovi kochal se Čelakovský osamotnělý. V snaze této nalezl věrného spojence v Josefu Kamarýtovi, spolužáku svém, jenž mu až do smrti přítelem věrným zůstal. Bydleli spolu — musa je spřátelila. I jali se

(Nákladem **F. Bartla** v Praze.)

Knihtiskárna: J. Otto v Praze.

veršovati, spisy básnické kupovati, tak že v kufřích svých více knih než prádla měli, aneb zase každou dobrou báseň sobě opisovali. Vesele plynuli dnové básnících přátel našich. Vše, co se jim do ruky dostalo, pilně čítali, avšak nazvíce spisy německé. Bylať literatura česká toho času netoliko velmi chudá, ale i ty plody, jichž stávalo, v krajích jižních jen pořídku byly rozšířeny.

Avšak nedlouho žili spolu mladí básníkové naši. Po čtvrté třídě opustil Čelakovský Budějovice. Přálať si toho matka, jíž bylo pro stáří pokročilé docházení do dalekých Budějovic velmi obtížné. Odebral se tedy Čelakovský do Písku. Zde položil základ ku klasické vzdělanosti své, zde roznícena v duši jeho prof. Uhlem láska k řeči české, a touž měrou, jakouž byl dříve přilnul k literatuře německé, oblíbil sobě literaturu českou a v brzce nedostávalo se mu zdrojů, z nichž by byl býval čerpal a lačnou duši svoji kojil. Odbyv první humanitní třídu seznámil se Čelakovský o prázdninách v Strakonicích s Janem Plánkem, měšťanem a mistrem usedlým, pozdějším věrným přítelem svým, jenž jsa horlivým a uvědomělým vlastencem, valnou choval bibliotéku novějších spisů českých. Pramen bohatý se nyní vyprýštil Čelakovskému. I četl a studoval pilně Puchmýrovu sbírku básní a zpěvů, Palkoviče Musu ze slov. hor, Nejedlého Hlasatele.

Za studií humanitních vídali se Čelakovský a Kamarýt toliko o prázdninách, avšak navzdor tomu byli přátelé nerozdílní. Čelakovský odebral se nyní do Prahy, aby oddal se studiím filosofickým. Avšak Praha, ono srdce vlasti české, onen střed, ono působiště duší mladistvých, jež zahořevše láskou k milé vlasti své, jaly se křísiti jazyk a literaturu českou, jak mocně působila na Čelakovského, jenž dosud veškerý vlastenecký svět zhlížel ve svém Kamarýtovi a Plánkovi! Jak mocně však duši jeho byla nadchnula láska k vlasti a poesii, o tom svědčí listy jeho ku Kamarýtovi. Veliký vliv na Čelakovského měl také prof. Bernard Bolzano. Téhož roku (1818) dostal se Chmelenský do Prahy a vcházel vždy v užší a srdečnější přátelství s Čelakovským, jehožto dříve v Budějovicích byl seznal.

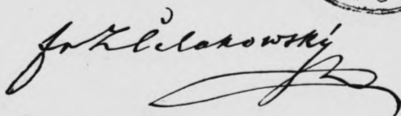
Druhý ročník filosofický počal Čelakovský opět v Budějovicích studovati, než tentokrát byly mu Budějovice osudné. V horlivosti a zanícenosti své pro vše co českého pídil se Čelakovský všude po starých knihách českých. Náhodou se seznámil se sluhou jistého kanovníka v Budějovicích, který měl dosti značnou staročeskou bibliotéku. Služebník ten, nakloněn jsa horlivému mladíku českému, půjčoval mu tajně knihy z bibliotéky pána svého, avšak najednou se snesla bouře nad hlavou Čelakovského. Jednoho dne byl služebník, právě když donášel knihu Čelakovskému, od svého pána zadržen. Na neštěstí byla to „Postilla Jana Husa, mučedlníka božího, na evangelia, která se čtou přes celý rok“. Samo sebou se rozumí, že nastalo hrozné vyšetřování, jehož výsledek byl, že Čelakovský, poněvadž čítal knihy zapovězené a náboženství katolickému odporné, ze školy budějovické vyloučen byl.

Nějaký čas bloudil Čelakovský po vlasti, aby rozbouřenou mysl svou ukonejšil, načež teprv roku 1820 v Linci druhý ročník filosofie poslouchal. Zde pokročil Čelakovský valně u vzdělání svém. Laskavým přátelstvím Fr. Klicpery, bratra našeho dramatického básníka Václava Klicpery, učiněno mu vyhnanství jeho co možná nejpříjemnějším. Knihovna a bohaté vědomosti Klicperovy byly zdrojem nevyčerpatelným pro snaživého mladíka, zde našel první ruské knihy a naučil se ceniti i novější literaturu Rusů. To as bylo příčinou, že v něm vznikla myšlenka vypraviti se do Ruska. Píšeť dne 14. února 1820 příteli svému Kamarýtovi, že se hotuje do Ruska a sice až ku dvoru carovu, an prý car Alexander vše, cokoli v umění prospívá, do svých zemí vábí, a skutečně již ku konci téhož měsíce psal ruskému vyslanci ve Vídni, nabízeje služby své ruskému národu a prose zároveň za průvodní list do Rus; avšak ruský vyslanec nevyhověl asi žádosti jeho, neboť úmysl tento úplně se zvrátil.

Do třetího roku filosofického spěchal Čelakovský opět do Prahy, kdežto roku 1821, odbyv studia filosofická, veřejná studia svá byl dokončil. Té doby poutal ho již svazek upřímného přátelství ku Chmelenskému a Vinařickému. Duch jeho vážný přilnul nyní ku studiím přísnějším, i osvojil sobě vedle důkladného klasického vzdělání rozsáhlé známosti v oborech vědeckých, jakož i v cizích jazycích. Obzvláště ale zanášel se věcmi a zájmy slovanskými. Při těchto jeho studiích již patrným se činil důmysl filologický v tom, že slovanštinu neustále porovnával s jazyky cizími, vyhledávaje příbuznost jejich.

Náklonnost k vědám, vroucí láska k vlasti, především ale nesklonný duch nižádných pout netrpící, nedopustily Čelakovskému voliti nižádné z tak nazvaných chlebních studií — na chvíli zanášel se opět myšlenkou na Rus, než té se brzy zbavil — i rozhodl se věnovati síly své úplně národu a hledal v samostatném postavení vlasteneckého spisovatele oné svobody, jaké by byl musel postrádati při jakémkoli jiném zaměstnání, hledal volného pole pro mocné působení, k jakému cítil v sobě bujaré síly a neodolatelný pud.

Jsa obeznámen se všemi skorem literaturami přilnul toho času zvláště k Herderovi, jenž ve spisu svém „Ideen zur Geschichte der Menschheit“ první z Němců Slovany řádně posoudil a Němcům hříchy jejich vyčetl. Jakoby z vděčnosti přeložil Čelakovský roku 1822 Herderovy „Listy z dávnověkosti“, květnou to sbírku poetických pověstí východních, jež pak roku 1823 vydal. Překladem tímto osvědčil se co úplný mistr v prose, který v době kolotavého přechodu od slohu staroklasického k modernímu uhodil prvním rázem na jedině pravou cestu. První literární vystoupení Čelakovského připadá na rok 1822, v kterémž vydal „Smíšené básně“ a „Slovanské národní písně“, 3 díly. Básně Čelakovského vynikající vnitřní hlubokostí a nevšední dokonalostí formy nad obyčejné tehdáž klinkání, byly úkazem velmi mnohoslibným, sbírkou pak písní národních osvědčil tehdáž 23letý mladík neobyčejně vybroušený vkus a důkladnou známost všech hlavních nářečí slovanských. První díl „Národních písní“ byl dedikován Han-

(Nákladem: F. Bartela, dřevorytekého ústavu v Praze.)

Tisk Dra. F. Skrejšovského.

kovi, druhý, jenž vyšel roku 1825, Polákovi Brodzińskimu a třetí roku 1827 Srbovi Vukovi Karadžićovi. Po vydání písní uvázal se Čelakovský u vydávání slovanských národních přísloví, o čemž píše příteli svému Kamarýtovi následovně: „Mnoho již sebráno a vytaženo. Myslím, ač to nemalé práce státi bude, je dle obsahu rozložiti tak, aby ne jako stádo běžíce na své ceně tratily, nýbrž teprva ve spojení k jistému celku čtoucímu dokonalé ponětí o filosofii, mravnosti, vtipu atd. lidu našeho podaly."

Kamarýt rozradován úmyslem tímto píše, že potom nebudou scházeti než národní povídky, avšak i to doufali vykonat. Avšak zdá se, že Čelakovskému sbíráním práce takořka pod rukama rostla; nemoha práci svoji na rychlo ukončiti vydal roku 1837 ukázku své sbírky i s theorií příslovní, celá sbírka na 15.000 přísloví rozmnožená vyšla teprv roku 1852.

V téže době vstoupil v bližší poměr s Angličanem John Bowringem, jemuž vykládal rukopis Kralodvorský a sestavoval literární zprávy o plodech a pěstovatelích moderní české poesie, které tento znamenitý muž a přítel Slovanů roku 1831 pod názvem „Cheskian anthology: being a history of Bohemia, with translated specimens by John Bowring" vydal. V anthologii této umístěny jsou životopisné zprávy o Kollárovi, Šnajdrovi, Jungmannovi, Šafaříkovi, Hankovi, Chmelenském, Polákovi, básníku „Vznešenosti přírody", Puchmýrovi, Langerovi, Turinském a Kamarýtovi, kteréž sepsal Čelakovský. Vděčný Bowring věnoval anthologii tuto mladému příteli svému, jenž jak se zdá více proň ještě pracoval.

Zanášeje se přísnými studiemi vědeckými nezanedbával proto přec Čelakovský musy. Petrarka, Walter Skott, Bürger a Göthe byli jeho nejmilejší básníci. Roku 1827 vydal překlad Göthe-ho dramatu „die Geschwister" pod názvem „Márinka". Roku pak 1828 vyšel od něho překlad z Waltera Skotta „Panna jezerní", ve kterém nehrubě šťastně pokusil se o utvoření nového druhu řeči nevázané, stojící uprostřed mezi prostou mluvou, mluvou prosaickou a vázanou mluvou básnickou.

Rok před tím (1827) vydal Čelakovský „Litevské národní písně" z původního jazyka dle sebrání L. J. Rhesy přeložené. Mimo to nalezají se básně Čelakovského dílem v časopisu „Kroku" dílem v „Poutníku" a jiných.

Tím končí se první doba literárního působení Čelakovského, v níž se nám objevují více jen schopnosti a síly jeho. V této době hledal Čelakovský výživu svoji v povolání paedagogickém, jmenovitě zastával po nějaký čas místo vychovatele u rytíře Ledvinky z Adlerfelsu.

Jistý současník líčí nám as třiatřicetiletého Čelakovského tímto zajímavým spůsobem. Do roku 1833 scházívali se vlastenci čeští na večer do kavárny u Rizenthálů v Celetné ulici č. 564, načež se přestěhovali do kavárny u Komárků, kteráž byla v Starém Ungeltě hned v pravo při vchodu se strany Svatojakubské. I píše týž současník: „Ještě se dobře pamatuju na okamžik a jeho dojem, když jsem tam

*

ponejprv vešel a opodál u stolu se usadiv, slyšel přítele, jenž mi šeptal: Tamto u toho stolu vzadu jsou: ten s tou malou bílou dýmkou je Čelakovský; tam ten, co se právě tak hlasitě zasmál, je Franta.... Já tam hleděl ostýchavě a s jakousi uctivostí. Chmelenský byl jako rtuť. Čelakovský vypadal s tou dlouhou sádrovou dýmkou jako vtělené flegma: mluvil málo, když ale promluvil, bylo pozorovat, že to bylo něco rázného aneb dle lehkého úsměvu, jakýž kolem úst se mu zachvěl, něco štiplavého, ostře pronikavého; bylo pozorovati, že zřetel celé té malé společnosti k němu se obrací a že jej takořka za hlavu považují."

A tak tomu bylo. Čelakovský, ač nejmladší skorem v společnosti spisovatelů českých, byl již autoritou od jedněch ctěnou, od druhých pro bezohlednost svoji a řízný úsudek obávanou. Avšak se satyrami nedařilo se Čelakovskému v slaboučké a choulostivé společnosti české dobře, nepřátel jeho přibývalo mu co den a ti snažili se neposedlému „Hromotlukovi" *) kde jen mohli ránu zasadit. Avšak Čelakovský se toho ani na okamžik nezalekl. Před zbraní jeho chvěli se všichni, žádná hlava nebyla jista. Ano mnohou lebku skolil z bujnosti pouhé a skolenou zdvihnul ukazuje ji obecenstvu, by se přesvědčilo, že je prázdná, tak byl nemilosrdný. Polemika byla jedinou jeho rozkoší až do osudné katastrofy ruské, jež pokořila jej před očima nepřátel jeho. Avšak myslíte, že byl Čelakovský kdy šťasten? Nikoli. Kdyby i vůbec nebyl pravdu hájil proti lži, duševní pokrok proti naduté prostřednosti, a kdyby tím spůsobem nebyl na sebe poštval nepřátele, on by přece nebyl se býval cítil šťastným — neboť byl geniem.

V takových poměrech poznal Čelakovský, že mu ve vlasti nekyne příliš skvělá budoucnost, a snažil se, získati si místo nějaké v Rusku. Mluvilo se o tom, že bude povolán do Petrohradu s Hankou a Šafaříkem za profesora slovanských literatur a jazyků. Avšak ruská akademie věd přerušila náhle všechno vyjednávání a Čelakovský zůstal vlasti své zachován.

Čím více naň prosa života doléhala, tím více byl nespokojen s sebou a se světem; musa ho opouštěla. Básnictví nedařilo se člověku těmi nejvšednějšími okolnostmi spoutanému, který vidí patrně ducha i srdce klesati, aniž by měl naději na lepší dny. Básník pohřižující se ve věčné krásy písní národních, nucena se viděl nyní chléb svůj vydělávati si překládáním ohromného díla „O městě Božím", „Zákonu trestního o přestupcích úpadkových", „Řádu celního a státního monopolu" a korrekturami článků časopiseckých. Avšak kdož by se nedivil síle ducha, jejžto s výšin obrazotvornosti ani vtíravé upomínky starostí pozemských zapudit nemohly? ducha, jenž i uprostřed skličujících okolností muse se podával, ano aspoň chvilkami, jakž praví, oddechu v básnictví nalezal. Konsistoř pražská

*) Roku 1824 sepsal a uveřejnil Čelakovský svou „Literaturu krkonošskou" v „Čechoslavu", str. 51—109, pod jmenem Marcián Hromotluk Konárovic. Jest to velmi perná satyra na tehdejší literární poměry naše.

znajíc sběhlost Čelakovského a důkladnost ve slohu českém, vyvolila jej roku 1827 za korrektora a subredaktora nového svého od roku 1828 vycházejícího časopisu „Časopis pro katolické duchovenstvo“ a svěřila mu dekretem překlad sv. Augustina spisu „De civitate Dei“. Honorár nebyl sice skvělý, avšak přece takový, že se Čelakovský v máji 1829 poděkovati mohl ze svého úřadu vychovatelského a to tím více, an mu přičiněním některých vlastenců českých kníže Rudolf Kinský, tehdejší president Matice české, roční pensi 600 zl. vykázal. Roku 1827 podrobil se konkursu o nějakou profesuru.

Roku 1829 vyšel Čelakovského „*Ohlas písní ruských*“, počátek to slávy jeho. Jest to takořka sám duch národní poesie ruské, který z díla toho vane, zidealisován básnickou genialností. Mimo „Slávy dcery“ nepotkal se dosud žádný plod básnický novověké literatury s prospěchem tak hlučným, jako „Ohlas písní ruských“. Kdyby byl Čelakovský ničeho více nenapsal, jediný „Ohlas písní ruských“ na vždy by mu pojistil místo mezi prvními básníky. Čelakovského jmeno bylo ve všech ústech, vlast s jásotem vítala velikého genia svého, celé Slovanstvo v udivení naslouchalo čarovným zvukům jeho lyry, i do ciziny zanášela pověst jmeno slavného básníka českého. Rok na to uspořádal Čelakovský druhé vydání svých básní, mnohé opraviv, některé docela vypustiv, za to pak rozmnoživ sbírku mnohými novými, v nichž jeví se klasická vytříbenost vkusu, spojená s nevyrovnanou uhlazeností formy. Pamětihodno jest, že v čase, kdy napořád trvaly ještě neblahé hádky o pravopis bratrský a analogický, Čelakovský v druhém vydání svých básní použil pravopisu skladného.

Dobyv sobě „Ohlasem písní ruských“ předního místa v literatuře, oddal se Čelakovský zcela studiím všeslovanským; v letech 1831 a 1832 pracoval hlavně v nářečích lužických, avšak vedle toho započal zakládati sobě slovník kořenů všech slovanských nářečí, v němž po celý život pokračoval. Slovník ten nalezá se v pozůstalosti jeho. Avšak opět zableskla naděje na obzoru Čelakovského — zableskla, aby noc černá s celou příšerností svojí tím bolestněji nad hlavou jeho se rozprostřela.

Rokem 1834 změnily „Pražské Noviny“ svou tvářnost a Čelakovský se stal jejich redaktorem, jakož i „České Včely“, kteráž na místo dřívějších „Rozmanitostí“ spolu s „Pražskými Novinami“ vydávána byla. Štěstí se usmívalo; výživa byla dostatečná, i nemeškal Čelakovský založiti sobě domácnost utěšenější; ještě téhož roku pojal za manželku dívku na těle i na duchu ušlechtilou v růži stolisté opěvanou, Marii Ventovu, dceru strakonického kupce, ku které ho již delší čas poutal něžný svazek lásky. Nebe azurové klenulo se nad hlavou otce a manžela milovaného a štěstí rozkochané neustalo se usmívati; blaha domácího požíval v hojnosti, blahobyt materialní po dlouhých trampotách pojištěn. Pilně redigoval „Českou Včelu“. Obohacoval ji příspěvky svými, tak že se stala jedním z nejrozšířenějších českých listův. A aby i vědecky působiti mohl, byl jmenován po smrti Nejedlého (1835) také suplujícím profesorem řeči a literatury

české na universitě pražské, nikdo nepochyboval, že v úřadě tomto bude potvrzen, neboť zajímavé přednášky jeho vábily zástupy studentstva do jeho posluchárcn, tak že tato po mnohá leta zanedbaná stolice najednou začala se znovu zvelebovati. A přece nedostalo se Čelakovskému potvrzení.

Jakkoli bylo působení Čelakovského co redaktora velmi blahodárné, získalo mu velmi mnoho nepřátel. Čelakovského klasicky vzdělaný duch žádal, aby vše, co podává se obecenstvu, bylo dokonalé, proto přinášela „Včela“ většinou překlady, avšak hleděno tu na správnost jazyka, ve „Květech“ však, v nichž se kol Tyla mladší, ohnivější spisovatelé řadili, nedbáno toho vždy, za to však byl obsah bohatší, za to podávaly se články původní, psané s láskou a zápalem vlasteneckým. Povstaly boje literární, v nichž hlavní slovo vedli Tyl a Čelakovský; samo sebou se rozumí, že na žádné straně nedbáno příliš míry, a tak přešly literární boje na pole bojů osobních. Byl to šeredný pohled, když ti, kdož měli býti učiteli lidu, pro každou maličkost sobě ve vlasech leželi, nedbajíce ohledů nižádných.

Avšak Čelakovský neměl na těchto polemikách dosti, kde naskytla se mu příležitost, odhaloval a tepal bezohledně každou slabost. V tom čase zakoušel Hanka snad nejvíce ostrost vtipu jeho. Než přejdeme tyto většinou osobní třenice; naskytují se v každé literatuře a mívají dobré a blahodárné následky. To však musíme přiznat, že poměry tehdejší nebyly dle toho, aby byly snesly kritiky i jen poněkud ostré. Boje tyto strpčovaly Čelakovskému poněkud život, avšak i jiná bouře stahovala se nad hlavou jeho, aniž by se byl toho i jen poněkud nadál. Nemilostivé přijetí polské deputace podávající caru ruskému po potlačení revoluce adresu poddanosti a věrnosti, zabolelo Čelakovského, jenž nikdy odboj Poláků neschvaloval, tak velmi, že přirovnal v „Pražských Novinách“ cara ruského s chanem mongolským, druhdy nad Rusí panovavším. Censura si toho nepovšimla, za to však neušlo slovo to ruskému vyslanectvu ve Vídni, které sobě stížnost u vlády vedlo a za potrestání „zlolajného“ redaktora žádalo. Kdožby se divil, že Metternich a Sedlnický vyhověli žádosti pana Tatiščeva a Čelakovský zbaven v prosinci roku 1835 netoliko redakce „Pražských Novin“, ale i suplentury na universitě.

Byla to rána veliká. Čelakovský viděl pojednou budoucnost svoji úplně zničenou. Nastala leta bídy a strádání v rodině milého pěvce a velkého učence. I musel tedy dávati hodiny, jen aby kryl nejnutnější potřeby. Přátelstvím Chmelenského jakož i tím, že propůjčen mu i po smrti šlechetného knížete Kinského úřad knížecího bibliotekáře, byl později sice zbaven nejhrubších starostí, než to vše nemohlo umírnit kyselost mysli jeho, která hledala úlevy v ostrých výlevech satyrických proti osobám, jež buď právem či omylem za nepřátele a protivníky své pokládal. Genius pronásledovaný, osudem bičovaný, ve vlastní své vlasti nenáviděný, nemá jinou zbraň než satyru; jí jedině lze kárati a přiváděti k rozumu; satyrou splácel co mu kdo půjčil i s úroky.

Avšak mimo tyto epigramy nezapomínal Čelakovský i na větší rozdělané práce poetické. Roku 1837 vydal druhou sbírku anthologie ruské, roku 1839 a 1841 „Cizonárodní písně“ a roku 1840 „Illyrské národní písně“. Avšak téhož roku vyšla jeho *„Růže stolistá“* a *„Ohlas písní českých“*, dodávajíce oslavě básnické Čelakovského nových opět věnců. Čím déle byl básnický genius Čelakovského dřímal, tím větší byl jásot nad novými jeho plody. Po dlouhých desíti letech objevuje se tu v úplné předešlé svěžesti, dosáhlou zatím zralostí a usedlostí větší nabyv hloubky, aniž při tom postrádav sil k vyššímu vzletu. Jevíť se nám co pravý Janus o dvou tvářích: zde pěvec zcela proniklý duchem národnosti a tajeplnými bájemi, hned útlojemným citem dýšící, hned zase laškující skutečným humorem — tamto básník světoobčan, splítající v jeden věnec kvítka něžné milosti s drahými perlami moudrosti. V témže roce vydal Čelakovský stručnou „Českou dobropísemnost“ a krátkou mluvnici německého jazyka, tuto poslední na vyšší vyzvání ku potřebě školní. Básnictví a mluvověda! jakých to tu dvou rozličných oborů spojení! Byla to právě podivuhodná zvláštnost při Čelakovském, že v něm obojí toto vzájemně se doplňovalo, ba pronikalo. Jeho ani při hlubokých filologických badáních neopouštěl básnický vzlet, nad míru živá obraznost byla mu věrnou pomocnicí při etymologických studiích; při největším básnickém zápalu neuvolňoval se nikdy od střízlivé povahy filologa, čemuž hlavně přičítati se musí klasičnost formy jeho básnických výtvorů. V té době zvolila ho česká král. společnost nauk za svého mimořádného člena.

Roku 1842 dostalo se Čelakovskému čestného povolání od pruské vlády na stolici slovanské filologie do Vratislavi, kamž se 20. května pln nejkrásnějších nadějí odebral. S počátku měl Čelakovský ve Vratislavi jen něco málo posluchačů, než to se brzy zlepšilo. Život mu v novém bydlišti plynul dosti utěšeně, oslazován přátelským obcováním s profesorem Purkyní, slavným hvězdářem Boguslavským a profesorem filologie Ambrožem. Svědomitým plněním povinností svých a vážnou usedlostí povahy dobyl si Čelakovský v krátkém čase všeobecné vážnosti. Nepotřebujeme dokládati, že i na práce své Čelakovský nezapomínal, pokračuje pilně ve sbírání dalšího materialu k zamýšlenému slovníku etymologickému a vedle toho zanášeje se pořádáním přísloví slovanských. Roku 1847 připravoval se k doktorátu, avšak téhož roku poctila ho universita pražská, hotujíc se rokem 1848 k slavnosti pěstistyleté památky, čestným diplomem doktorství filosofického.

V těchto letech stál Čelakovský po dlouhých hořkých dnech na vrcholi slávy a štěstí svého, avšak čím výše osud v životě veřejném ho byl postavil, tím více ubývalo štěstí a poklidu vnitřního. Musa, kteráž i v nejtrudnějších dobách života ho byla těšívala, opustila jej a nespokojenost nesmírná trápila ho — nespokojenost, že musel opustiti vlast, kterou z celého srdce miloval, proto, že nedostávalo se mu v ní — důstojného postavení a — chleba. K tomu ke všemu zemřela mu 1844 milovaná manželka Marie, po kteréžto ráně se již

nikdy více úplně nezpamatoval. Téhož roku zavítal o prázdninách do Prahy a hledaje vychovatelku pro dítky své, uzřel Antonii Reisovou (Bohuslavu Rajskou), slavnou vychovatelku pražskou, kterouž dne 2. dubna 1845 za manželku pojal, dada dětem svým pečlivou matku. Z manželství toho narodilo se ve Vratislavi dvé dítek: Jaromír roku 1846 a Bohuslav roku 1848.

S pravou rozkoší přijal Čelakovský roku 1849 vybídnutí císařské vlády rakouské na stolici slovanské filologie při universitě pražské. Veškeré přání jeho mělo býti nyní vyplněno: *čestné postavení ve vlasti!* Kdož vylíčí blaho Čelakovského i píše svému příteli Plánkovi do Strakonic: Jsem v Praze! více Vám říci nepotřebuji!

Avšak jak se vrátil Čelakovský do Prahy? Nebyl to již ten silný, zdravý muž, choroba, jež po delší čas zdraví jeho podrývala, až jej konečně i do hrobu sklátila, změnila jej tak, že i přátelé jen stěží jej poznali. A což jak změnily se poměry od těch dob, co Čelakovský opustil Čechy, jaké to byly časy, jimž kráčel vstříc? Národ český objevil se na poli politickém: nebyly to více ony tiché, zlaté časy bratrské Jungmannova věku, Čelakovský pohroužil se s celou duší svojí do studií vědeckých a filologických; a co jest filologii hnutí politické? Tolik co slepému zatmění slunce, aneb výbuch vulkanický. Nedivme se tedy, že již za nedlouho litoval, že se byl z Prus hýbal. Mimo to nebyl i v domácnosti blažen. Žena ochuravěla a konečně dne 2. května 1851 zemřela.

V Praze přednášel Čelakovský srovnávací mluvnici hlavnějších jazyků slovanských a ku praktickému cvičení se v nich vydal roku 1850 a 1851 „Všeslovanské začátečné čtení“, obsahující ve dvou dílech příklady písemnictví polského a ruského. Roku 1850 uveřejnil v „Musejníku“ pojednání: Odkud berou počátek početní jmena slovanská. V týž čas zvolen jest za jednoho ze soudců nad divadelními kusy, které konkurovaly o cenu veřejně vypsanou, a úsudek jeho v té věci vydaný byl skvělým důkazem jeho aesthetického vzdělání a kritického ducha. Zároveň zvolilo ho ministerstvo do sboru zkoušců gymnasialních čekatelů učitelských, v kterémž úřadě osvědčil před jinými přísnou svědomitost, řídě se zásadou, že výborný učitel dělá výbornou školu. Na to uloženo mu sestaviti pro gymnasia české čítací knihy, kterážto práce mu pro zmáhající se zpátečnický ruch tolik nesnází spůsobila, že ji křížovou svojí cestou nazýval. V lednu 1850 zvolen Čelakovský za úda matičního sboru musejního, jakožto i za řádného člena královské společnosti nauk. Roku 1851 pracoval pilně v komisi pro ustálení české vědecké terminologie ustavené. Téhož roku vydal Malý Výbor z veškeré české literatury. Nejdůležitější díla, která Čelakovský v této poslední době svého života vydal, jsou: Dodatky ke slovníku Jos. Jungmanna a Mudrosloví národa slovanského v příslovích. V letním běhu roku 1852 započal Čelakovský řádné přednášky o slovanské literatuře, kdežto dříve byl více probíral a vykládal jednotlivé výtečné plody písemnictví slovanského, jako jmenovitě rukopis Kralodvorský. Avšak nebylo mu přáno přednášky

ty ukončiti. Choroba jeho stále rostla, sil ubývalo, tak že Čelakovský, když si byl 20. června 1852 s rodinou svojí do blízké Chuchle u Prahy vyšel, unavením více pěšky vrátiti se nemohl. Dne 25. června sobě ulehl. Chuti k jídlu ubývalo s vnitřní desorganisací krve co den, a tak bylo namáhání nejslovutnějších lékařů pražských vždy marnější. Od 25. července, jak na místo úlevy bolestí a slabostí vždy přibývalo, pouštěl už naději mimo sebe, počínaje mysliti na poslední uspořádání své domácnosti. A tu jako by již všecko, co za důležité ze spisů svých pokládal, posledně s chvátavou bedlivostí na oltář vlasti byl složil, opětně na to doléhal, aby pozůstalé veškeré jeho vědecké práce a listiny do ohně byly vhozeny. Až po dlouhém teprv namáhání a přátelském namítání upustil od své žádosti ponechávaje písemnictví své všecko nejstaršímu synu Ladislavovi, ač i tehdy sobě vymínil, aby, vydá-li se z toho co, nebylo jeho jmeno tištěno... Dne 3. srpna z rána diktoval svou poslední vůli; potom skonal veleduch tento jemně a pokojně dne 5. srpna 1852 po šesté hodině večer v tichém spánku. Pohřeb byl dosti slavný; česká Praha uznávala svým zármutkem ztrátu genia, nemilosrdným osudem zmítaného, ještěry ve vlasti uštknutého.

Působení Čelakovského jest tak rozmanité, že se ovšem divit třeba, jakž týž duch tak mnoho a tak odporných sobě prací podnikati a dodělávati mohl. Básník sbírá roztroušená slova zahynulých Slovanů polabských a zakládá a doplňuje slovníky! Sběratel písní a přísloví národních vybírá a vykládá duchaplně staré zbytky písemnictva. Výtečný spisovatel původní neštítí se unavující práce a sestavuje čítací knihy. Rozličná jeho činnost dává mu tolikéž práv k naší vděčnosti; nesmrtelného jmena dobyly mu jeho „Ohlasy“. Duch jeho básnický jest čistě národní; ten hravý vtip, ta lehká usmívavá satyra, jež provívá básně jeho, zní z našich básní národních. Kdyby nezůstalo z básní jeho leč „Ty český sedláčku“ nebo „Cikánova píšťalka“, žil by vždy v paměti naší. Avšak nejen v oboru básnickém, rovněž statně pohyboval se duch jeho v didaktickém básnictví, satyrách, epigramech a krátkých důmyslných básničkách.

Co člověk byl Čelakovský jeden z nejšlechetnějších mužů, jen škoda, že výborné vlastnosti srdce jeho skrývaly se pod zevnitřností poněkud drsnou, což zavdávalo příčinu ke mnohým křivým úsudkům o něm. Jakkoli v dobré jsa míře, uměl sám jediný příjemně a ušlechtile baviti společnost, byl jinak málo přístupný a sdílný, nerad odkrývaje i před nejlepšími přáteli hluboké city svého dojemného srdce. Tato jeho uzavřenost byla hlavně příčinou kyselosti, která v posledním čase takořka celého jej opanovala a srdce jeho potáhla korou tvrdou, jež nepukla až teprv na smrtelné posteli, ovšem již pozdě.

Týž byl osud muže, Čecha skrz na skrz, jemuž česká půda a česká společnost, jemuž česká vlast tak na srdce byla přirostla, že toliko s puklým srdcem s Čechy se mohl rozloučiti. A opět se navrátil do své vlasti, aby na hřbitově svých ideálů, svých vlasteneckých snů tělo své složil.

JOSEF KRANNER.

Jméno Krannerovo srostlo v posledním čase takořka s chrámem svatého Víta, tak že myslíme, že nám nikdo nezazlí, promluvíme-li zde i poněkud šířeji o obnově této nejvzácnější stavitelské památky naší. Chrám svatovítský jest nejctihodnější stránka našich starých národních památek, jest nejdražší z perel, jimiž Karel IV. svou vlast ozdobil, jest to chrámův českých i moravských matka, jížto se všecky veliké události naší bohaté historie, této nejdojímavější tragedie v dějinách lidstva, více méně dotýkaly.

Chrám sv. Víta co do genialního výmyslu základního složení a znamenitého provedení, ač neukončený, nemá sobě rovných mezi kathedralními stavbami nejskvělejšího gotického slohu v celé Evropě. To již poznal každý znatel, který tuto ohněm a nepřátelskou střelbou dvakráte těžce porouchanou svatyni pozorně prohlížel, i v každém laiku vzbuzovala při vší náramné sešlosti své cit vznešené ctihodnosti. Dnes arciť již skytá velebná ta stavba pohled mnohem půvabnější, jsouc péčí a obětavostí národní obnovena, ale posud jest to dílo kusé, jak je Karel IV. právě potomstvu odkázal co čestnou úlohu důstojně počatou k dovršení rovněž důstojnému. Posud se půl tisíce let po otci vlasti uplynulých na to nezmohlo. Teprv nynější věk dospěl k tomu, že toto dílo náležitě oceniti může, a že silou ducha vlasteneckého povznešen může se odvážiti, velkou úlohu otcem vlasti Karlem nám zůstavenou vykonati, ovšem v časích takových, kde hmotná bída, zdá se, nejméně přeje podnikání monumentalních prací k účelům idealním a jen v druhé řadě praktickým. Ještě před třiceti lety považována myšlenka o obnovení a dostavení hlavního chrámu pražského za pěkný sen, kterýž nikdy uskutečněn nebude; kanovník Václav Pešina z Čechorodu, jenž první myšlenkou tou se zabýval, utržil od moudrých tohoto světa toliko úsměšky a ironické pochvaly a mužové vládní, vědouce dobře, že tato myšlenka jen z citu vlasteneckého a národního pochází, pravili s čelem nad mramor chladným: „Die Kirche ist wohl eine sehr interessante Ruine, aber sie wird Ruine bleiben.“ A přec nevyplnilo se krkavčí toto proroctví. Svatý Vít povznesl se ze zřícenin svých s národem z hrobu povolaným a tak jako co den národní bytí své utvrzujem, tak i co den nabýváme větší jistoty, že slavný dóm náš v celé původní jeho kráse uzříme.

Roku 1859 ustavila se Jednota k dostavení svatovítského chrámu a plna důvěry a odvahy v předsevzetí své veliké dala se v r. 1862 v obnovování velikolepého národního pomníku. Přemnozí domácí krčili ramenoma, i sami cizinci vidouce náramnou sešlost stavení, nazývali to neslýchanou opovážlivostí, chtíti tak nebezpečnou zříceninu zachovati, aby v omlazené kráse a síle ještě dlouhým věkům vzdorovati mohla. A hle! Bůh žehnal vlasteneckému a zbožnému dílu, tak že valným krokem ku svému ukončení se blíží. Zevnitřní obnovení provedeno již úplně, s pílí uznání hodnou pracuje se na vnitřním vyzdobení, a než snad mine nové dvacetiletí, uzříme sv. Víta dokončeného. Co se týče hmotných prostředkův, o ty tušíme nouze nebude. neboť pokud se Čechové budou co národ cítit, máme plnou naději, že se na náklad ten zmohou, buďtež si časové sebe horší, mohou-li vůbec ještě horšími býti, než jak nyní jsou. A pak jsme si zřídili pomník hodný památky císaře Karla IV., pomník, na kterýž s národní hrdostí mohli bychom ukazovati světu celému. A provedení úlohy této svěřeno Krannerovi; může-liž býti vznešenějšího úkolu, jako dokončení díla slavných mistrův Matyáše z Arasu a Petra Parléře!

Nynější stavitel pražského dómu, Josef Kranner, narodil se v Praze r. 1800 a pochází z rodiny, v kteréž se od dávných let jako dědičně pěstovalo umění kamennické. Pokud sáhají paměti rodinné, byl již praděd Josefův mistrem kamenníkem v Praze, kdež dosud nejedno dílo svědčí o dovednosti a zručnosti jeho. Otec Josefův, Jan, byl dvorským mistrem kamennickým v Praze, kdež zemřel r. 1828. V kamennické dílně otcově nabyl Kranner vzdělání svého, vyšel tedy ze školy, z níž v středověku vycházeli všichni znamenití stavitelští mistrové. Avšak pečlivý otec dbal, aby syn jeho podle praktického vzdělání i theorii se zřetele nespustil, a proto měl jej k tomu, aby v témže čase, kdy v dílně pracoval, i do tehdejšího polytechnického ústavu chodil, kdež prvním jeho učitelem byl přítel otcův Ludvík Kohl, ještě posud chvalně známý architektonickými svými kresbami.

Devatenáctiletého jinocha, nadaného i nadějného, vypravil otec r. 1820 na cesty, aby v cizině zkušenosti nabyl a v umění svém se zdokonalil, hlavně na krásných vzorech stavitelských. Několik let strávil na cestách po Italii, kdež až do Neapole se dostal, po Francouzsku a Němcích; procestovalť tedy nejvlastnější půdu umění stavitelského, zvláště křesťanského, a z vlastního názoru studovati mohl na nejznamenitějších dílech slohu romanského, gotického a renaissančního. Jak těžil z toho všeho, dokázal později hojnými výtečnými pracemi. Po návratu svém byl poslán na nějaký čas na akademii ve Vídni, kdež nemálo se zdokonalil a přehojných praktických zkušeností nabyl při rozmanitých stavbách, které tam provedl.

Po smrti otcově r. 1828 pokračoval v závodě jeho a stav se pak mistrem stavitelským v Praze, rozvinul zde činnost velmi záslužnou. V době té proslul též v oboru mechaniky zvláštními stroji na vrtání kamene a šachet. Nejznamenitějším dílem, které v Praze

dokonal r. 1848, jest nádherná kašna s pomníkem císaře Františka I. na nábřeží staroměstském, kterouž z rozkazu stavův království českého dle vlastního návrhu provedl ve spolku s nadaným, předčasně zesnulým sochařem J. Maxem. Roku 1852 dokončil Kranner krásný pomník v Temešvaru na památku statečného hájení pevnosti tamější ve válce uherské, kteréžto dílo vykonal z rozkazu J. M. císaře a krále. Téhož roku uvázal se v účastenství v stavbě na jižní dráze blíže Terstu, což jej zaměstnávalo až do roku 1855, v kterémž roce arcikníže Maxmilian stavbu votivního chrámu ve Vídni mu svěřil, což jej i k přestěhování se do Vídně přimělo. Mimo tuto velezajímavou a krásnou stavbu provedl Kranner ve Vídni ještě několik jiných prací velezáslužných, z nichž tuto vytkneme jen velezdařilé mramorové podstavce pomníků arciknížete Karla a Eugena Savojského, kteréž se vznášejí v zevnějším náměstí císařského hradu, a činné a chvalné účastenství ve stavbě dvorního operního divadla ve Vídni. Umělecká činnost Krannerova došla i v nejvyšších kruzích patřičného ocenění; bylť vyznamenán od Jeho Veličenstva rytířským křížem řádu Františka Josefa I. Úplného uznání zasluhuje také již dříve vystavený gothický chrám na panství knížete Metternicha v Plasích.

Roku 1861 svěřila mu Jednota svatovítská vedení a řízení prací při opravování a obnovení dómu pražského, a co od té doby vyvedeno a v jakém spůsobu, svědčí dostatečně, že řečená jednota důležité dílo to svěřila rukoum nejlepším. Škoda věčná, že nedočkal se Kranner ukončení práce své a že k velikému zármutku všech pravých přátel umění českého 19. října 1871 ve Vídni zemřel.

Poslední prací Krannerovou byl návrh k polychromování vnitřku chrámu sv. Víta, dle něhož se právě úsilovně na vnitřním vyzdobení dómu našeho pracuje. Co týče se dokončení stavby samé, zanechal nám Kranner úplné a podrobné návrhy své, dle nichž se také v stavbě již pokračuje a jež svědčí, že mistr tento vnikl úplně do tajností a kras slohu gothického; avšak právě proto tím více cítíme ztrátu jeho, jenž nad jiné povolán byl, aby čarokrásné, avšak kusé dílo Matyáše z Arasu a Petra Parléře dovedl k úplnému zakončení.

Doufejme, že nejstarší syn zvěčnělého, Jan, jenž také nezabočil z umělecké dráhy praotcův svých, důstojně dokončí, co otec započal.

Jan žižka z kalichu.

(Nákladem: **F. Bartela** v Praze.)

Tiskem C. Grumbacha v Lipsku.

JAN ŽIŽKA.

eliký náš Jan Žižka z Trocnova a z Kalicha, jak rozdílného docházel posud posouzení, co chvály a hany nesoustředěno kolem jmena jeho; zbožňovatelé nevidí chyby na něm, nepřátelé opět všechno, co po celé dlouhé války husitské náboženský a národní fanatismus nekalého v Čechách a okolních zemích natropily, na vrub mu připisují. My nebudeme ni jedněm ni druhým stranit a vylíčíme čtenářům svým tohoto skutečně velikého syna národa našeho tak, jakým opravdu byl, pokud totiž možná sobě dle zjištěných zpráv jasný o něm úsudek utvořiti. My hledíme na Žižku co na uvědomělého Čecha, jenž vlast svoji nade vše miloval a v službě její nikdy svých prospěchů nehledal, a co na nejslavnějšího a nejvýtečnějšího z válečníků všech národů a všech věků. Vynikáť mezi nejpřednějšími vojevůdci co slunce mezi hvězdami jasností a skvělostí nikdy nezatemněnou. Žižka vítězil, jej však nikdy nikdo nepřemohl, on porážel s vojskem svým veškerou brannou moc, co jí několik rozsáhlých říší a národů okolních se vším úsilím a neukrotitelnou horlivostí do pole proti Čechům vypravili, a učinil tím krajany své na dlouhé časy národem ne-li nejbojovnějším, alespoň nejvítěznějším, tak že se před ním na drahný čas třásla celá Evropa.

Husitismus děkovati má největší částku světodějného svého důrazu a hluku věhlasu a důmyslu Žižkovu. Bez něho byl by zajisté udušen býval mocí brannou snad na první potkání, a jako Hus sám, tak by se byli stali bezpochyby i přívrženci učení jeho mučedníky pro novou víru svou. Před husitskými válkami ubírali Němci Čechům pomalu sice, ale s tím větší jistotou vždy víc a více půdy pod nohama. Kdyby nebyl proti tomu povstal odpor v národě, byly by dnes Čechy dojista již zemí německou, osud Slovanův polabských byl i nám uchystán.

Hus s přáteli svými pokazil plány Němců: museli se z Prahy vystěhovat. Horlením Husovým rozplamenily se ale všechny vášně — Němci považovali vystoupení proti krajanům svým v Praze za urážku, tak že nejenom Němci v Čechách, ale i Němci za hranicemi chopili se meče, tak že potom již nejednalo se pouze o učení Husovo, nýbrž o bytí a nebytí národa českého. Žižka zlomil panství německé v Če-

chách, které co den hroznější tvářnosti nabývalo a již již národ náš udusiti hrozilo. I po smrti velikého reka neustal tento boj na vyhubení národa českého: ten však naučiv se pod Žižkou vítěziti, odrážel i potom vítězně nájezdy nepřátelské, domáhal se vždy větších práv v ohledu politickém a zatlačoval němectví na všech stranách. A z této příčiny můžeme Žižku považovati, a to právem nejplnějším, za prvního hajitele, ba za spasitele národnosti české.

Udati určitě, kdy Žižka se narodil, nemůžeme; nejčastěji jmenuje se rok 1360 co rok narození jeho. Pocházel z chudého rodu zemanského, kterému náleželo nepatrné jen zboží v Trocnově a Čeřejově v Budějovicku. V Trocnově spatřil Žižka světlo světa. O prvním mládí jeho mnoho nevíme; vypravuje se, že s Husem v Prachaticích školy navštěvoval a že již co mladík přišel ku dvoru krále Václava IV. za páže. Než dvorský život nelahodil mu asi mnoho a on vydal se se zbraní v rukou do světa, aby hledal štěstí svého. Jmenovitě zdržoval se v Polsku, kdež vysoce si vážili bojovníků českých, o čemž dostatečně svědčí polské přísloví: „Co Polák to pán, co Čech to hetman.“ Hetmanem byl v Polsku i Žižka a vyznamenal se v mnohých bojích, jmenovitě ale v bitvě u Tanenberku 15. července 1410, v níž dobyli Poláci skvělého vítězství nad rytíři německými hlavně udatností Čechův, vedených Janem Žižkou a Janem Sokolem z Lamberka. Když lomoz zbraní v Polsku utichnul, vypravil prý se Žižka do Uher a bojoval proti Turkům, ba roku 1415 pomáhal prý u Azincourtu Angličanům proti Francouzům. Vrátil se do Prahy co muž ve věcech válečnických zkušený a na slovo vzatý a přijat do družiny královské, ba platil za jednoho z nejpřednějších milců krále Václava IV., jemuž byl milým společníkem, ba důvěrníkem.

Upálení Husa a Jeronyma v Kostnici, jimž císař v daném slově nedostál, naplnilo jej největší nevolí. — Povídá se, že jednou král dopadl milce svého v neobyčejném rozjaření, an zasmušile o něčem přemítá. Na otázku, co ho tak dojímá, dostal odpověď: „A který Čech mohl by s chladnou krví dívati se na to, když cizozemci vůkol haní, stíhají a týrají celý národ náš co kacíře, a v dalekých zemích pálí se nejšlechetnější mužové naši, jako by zločincové byli?“ Král prý odvětil: „Možná-li napraviti to zase? Umíš-li, tedy naprav; myť toho rádi přejeme.“ A Žižka skutečně jal se přemýšleti, jak by se dala pomstiti potupa národa českého, a uvažoval, jakým as spůsobem dal by se národ připraviti k boji, který duch jeho určitě předvídal. V snahách těchto nalezl druha stejně smýšlejícího v Mikuláši z Pístna jinak z Husince, bystré to hlavě, jenž s celou duší k hnutí v národě českém povstalému přilnul, ba i po vypovězení svém z Prahy v povzbuzování lidu a připravování na věci, které nastati musely, neustal. Jeho přičiněním a bezpochyby dle úmluvy s Žižkou svoláván lid na tábory, kdež seznamoval jej s nynějším stavem věcí a k hájení cti národní vyzýval. Tak spůsobil velikou hromadu na hoře Tábor nad řekou Lužnicí, ku které se dne 22. července 1419 sešlo až 42.000 lidí z blízka i z daleka. Celý den stráven kázáním, zpoví-

dáním, podáváním svátosti a jinými pobožnostmi, hlavně pak utvrzováním se ve stálosti při hájení pravdy křesťanské. Po ukončení slavnosti církevní přikročeno k obědu společnému, kde bohatý s chudším o zásoby své se dělil, ani všichni vespolek bratřími a sestrami se nazývali. Byla to zajisté slavnost národní, slavnost *sbratření*. Shromáždění pak vzkázalo králi Václavovi zřejmě, že všichni přítomní hotovi jsou podstoupiti i smrt pro pravdu přijímání svátosti pod obojí způsobou.

Hromada tato nadělala v Čechách velikého hluku a král Václav počal býti k lidu velmi nedůvěřivým, obávaje se, že zbaviti ho chce trůnu. Vezma si za záminku stále rostoucí kvašení v Praze, poručil, aby všechny zbraně vydány mu byly. Samo sebou se rozumí, že uvedeni Pražané rozkazem tímto v nemalé rozpaky, avšak Žižka pomohl jim z nesnáze, jsa jim radou, aby se ihned všickni ozbrojili, on že je povede ku králi. Měšťané uposlechli a v určitou dobu vedl je Žižka na hrad. Král udiven vystoupil na balkon a ptal se, co by to znamenat mělo. Žižka ale odpověděl mu: „Tuto jsou Tvoji věrní měšťané pražští, kteří poslušni rozkazu Tvé Milosti, dostavili se všichni ve zbroji k Tvé službě. Rač královská Milost Tvá jmenovati nepřítele, proti kterému táhnouti mají, neboť jsou hotovi nasaditi pro Tebe statky i životy své.“ Král pozaraziv se nad výjevem nenadálým na chvíli, pochválil potom věrnost a oddanost měšťanů svých a napomenul je, aby rozejdouce se tiše domů dbali, aby pořádek rušen nebyl. Tím získal si Žižka neobmezenou skorem důvěru lidu. Jiná, neméně závažná událost přispěla rovněž velmi ku konečnému vyvinutí se věcí. Dne 30. července, když kněz Jan Želivský vedl lid v slavné procesí z chrámu štěpánského kolem novoměstské radnice, hozeno po knězi svátost nesoucím z okna radnice kamenem, nad čímž se lid tak rozhněval, že do radnice vnikl a přítomné konšely s oken smetl. Hned na to ustanoveny čtyry osoby za hejtmany města, kteří svolavše bez meškání měšťany do zbraně, osadili všeliká důležitější stanoviska lidem branným, aby čeliti mohli všelikému útoku. — Když o tomto skutku dověděl se král, jenž právě na hrádku kunratickém dlel, rozlítil se nesmírně, tak že jej mrtvice ranila. I chřadl potom neustále, až zemřel po druhém zasáhnutí mrtvicí dne 26. srpna 1419.

Zpráva o úmrtí králově vyvolala v Praze veliké jitření, lid rozhořčený vrhl se na kostely a kláštery, kde nechtěli pod obojí podávati, vyhnal faráře Husitům odporné i mnichy z části německé, jimž dával vinu, že na Husa žalovali, a roztloukl v některých místech nářadí kostelní, oltáře, varhany a obrazy svatých. Divoké řádění to trvalo tři dni, a potom teprvé podařilo se úřadům městským po dobrotě zavésti pořádek v městě; do všech kostelů uvedeni jsou kněži pod obojí, a opět konány po celé Praze husitské služby boží a všude podáváno z kalicha. Tak jako v Praze zbořeno jest i v Písku, v Klatovech, v Plzni, v Hradci Králové, v Žatci a v Lounech několik klášterů mnichů žebravých. Byla to města, ve kterých se v posledním

čase národnost česká domohla vlády, kdežto v jiných městech královských všude Němci měli převahu.

Na osiřelý trůn český měl nastoupiti bratr Václavův Sigmund, jenž však pro zaměstnání v Uhrách (bylť králem uherským a německým) ihned ve vládu uvázati se nemohl, ustanoviv ovdovělou královnu Žofii a nejvyššího purkrabí Čeňka z Vartemberka plnomocníky a zástupci svými. Čeněk svolal sněm, jenž měl ustanoviti podmínky, za jakými měl by Sigmund za krále přijat býti, ale Sigmund, neupřímný jako byl, dával poslům českým stále vyhýbavé odpovědi a odkládal s příchodem svým do Čech, sbíraje potají vojsko, jímž chtěl Čechy potlačiti a mocí ve vládu se uvázati. Samo sebou se rozumí, že Čechové nekalý tento záměr Sigmundův prohlédli; Žižka i Mikuláš z Husince rozvinovali velikou činnost, aby lid k boji nastávajícímu připravili. Na venkově i v Praze panoval ruch velmi čilý, lid scházel se na velikých táborech, poznával, bratřil a sílil se k nastávajícím bojům. Na 10. listopad určena veliká schůze v Praze, lid měl se dostavit se zbraní, neboť houfy poutníků napadány přívrženci královými. Toho lekli se královna Žofie a Čeněk z Vartemberka a osadili lidem svým Vyšehrad, Hradčany a Malou stranu. Petru Konopišťskému ze Šternberka a Boleslavu Švamberkovi přiděleny valné houfy jízdy a přikázáno jim, aby bránili lidu venku scházeti se v hromady a nepouštěli nikoho ku Praze. Tím však popudili královští velmi Husity. Žižka udeřil na Vyšehrad, dobyl ho a osadil jej lidem svým; s Mikulášem z Husince pak ve spojení učinil dne 4. listopadu přes most útok na Malou stranu a zmocnil se jí, ač královští velmi tvrdošíjně se bránili. Teprv 13. listopadu uzavřeno příměří mezi oběma stranami, jímž královna a páni se zavázali k hájení svobody náboženské, Pražané pak slíbili zachovati pořádek v městě a vrátili královským Vyšehrad.

Příměří toto stalo se proti vůli Žižkově, jenž nechtěl vydati Vyšehrad, poukazuje k důležitosti jeho, jakož i k tomu, že posádka královská, majíc v držení oba hrady, vládla by městu a mohla je na uzdě držeti. Rozhněván odešel Žižka z Prahy a vypravil se do Plzně, kdež hlavní sídlo husitismu utvořiti hodlal. Katolické obyvatelstvo vypovězeno z města, nové hradby se stavěly a lid se musel ve zbrani cvičit. Okolní panstvo počalo poznávat, že by Žižka jim všem velmi nebezpečným býti mohl, i hleděli mu kde jen možná příkoří a nesnáze působit. V takových poměrech uvítal Žižka velmi radostně zprávu, že Husité v jižních Čechách založili na místě velmi příhodném nové město Tábor. Vyslalť tam ihned rytíře Chvala Řepického z Machovic s houfem statných bojovníků, aby město obsadil a co uzná za potřebné učinil. Na okamžik tento zdálo se že okolní šlechta a vojsko panské čekali, nyní zdál se jim Žižka slabým, a proto oblehli jej v Plzni. Nesnáze obležených rostly co den, a an i obyvatelstvo spolehlivým nebylo, odhodlal se Žižka Plzeň opustiti; učinil s obléhateli smlouvu a odevzdal jim město, vymíniv sobě a všem, kdož by s ním jíti chtěli, volný a bezpečný odchod do Nového Tábora

a pojistiv přívržencům svým v městě zůstavším svobodu vyznání. I táhl s lidem svým, kterého bylo celkem asi 400 osob i s ženami, vozů bojovných 12 a koňů jízdných 9, k Hradišti.

Přepraviv se u Štěkné přes Otavu spěchal rychle ku předu, neboť se dověděl, že královští, již se byli Písku zmocnili, velikou mocí napadnouti jej chtěli. Nemělť Žižka chuti čeliti s malým houfem svým 5000 dobře vycvičených, železem od hlavy až do paty oděných jezdců, avšak vida, že jim uniknouti nemůže, vzal příhodné postavení u Sudoměře u jednoho rybníka a otočil se vozy svými tak, že jezdci královští, chtějíce naň útok učiniti, s koní slezti museli. Strhl se boj nad míru krutý, který až do soumraku trval a úplnou porážkou pánů, jichž mrtvoly celé bojiště pokrývaly, skončil. Po skvělém tomto válečném činu dostal se Žižka šťastně ku konci března 1420 do nového města Tábora, kdež s velikou slávou a poctivostí jej uvítali. Bystrým okem poznal Žižka ihned velikou důležitost města tohoto a proto jal se je vší silou opevňovati. Řádná vláda zde zřízena, a sice zvoleni čtyři starší: Mikuláš z Husince, Jan Žižka, Chval Řepický a Zbyněk z Buchova, jejichžto rozkazu měli býti poslušni všickni, kteří se přiznávali ku straně pokročilých Husitův, přijavších nyní jmeno Táborův.

Než nejen uvnitř měl býti vzorný pořádek zaveden, hejtmané táborští umínili si i okolí města svého od nepřátel očistiti. Nejprvé vydán rozkaz, aby blízké Ústí Sazimovo sbořeno bylo a všichni obyvatelé aby převedeni byli do Tábora; pak dobyta útokem tvrz Sedlec, patřící protivníku nového učení, Oldřichovi z Ústí, a konečně 5. dubna přepadeno v noci městečko Vožice, kdež po bitvě u Sudoměře se asi 2000 železných pánů uhostilo. Žižka probořil tiše plaňky, jimiž městečko obklopeno bylo, kázal svým učiniti veliký pokřik a domy zapáliti. Nastal nesmírný zmatek, v němž mnoho pánů a jezdců pobito bylo. Zde ukořistil Žižka mnoho koní a odění, tak že vojsko své velmi potřebnou jízdou doplniti a odtud každému i sebe spořádanějšímu nepříteli směle čeliti mohl.

Mezi tím prohlásil císař Sigmund zřejmě válku křižáckou na Čechy a sbíral vojsko, jímž by sobě k trůnu pomohl a odpůrce pokořil. Zřejmé toto přiznání barvy otevřelo i v Čechách mnohému z dosavadních přátel králových oči, tak že sám Čeněk z Vartemberka ku spolku s Pražany přistoupil a boj Sigmundovi co zřejmému nepříteli národa českého vypověděl. Nastalo všeobecné zbrojení a strany počaly příkře proti sobě vystupovati. Příklad Sigmundův, jenž o sjezdu vratislavském váženého měšťana pražského Václava Krásu co přívržence učení Husova veřejně dal upálit, našel hojných následovníků, mezi nimiž první místo zaujímali kutnohorští havíři, kteří pravé honby na kališníky podnikali a do hlubokých šachet je vrhali. Jako na odvetu vytrhl Žižka z Tábora, rozbořil a spálil kláštery milevský a nepomucký a zmocnil se přepevného hradu Rábí. Navrátiv se z výpravy této, byl volán Pražany ku pomoci proti Sigmundovi, jenž s velikým vojskem do Čech vtrhl a Králové Hradce a Hory Kutné se zmocnil.

Zanechav silnou posádku na Táboře, vypravil se Žižka s 9000 bojovníků ku Praze. Na cestě dobyl a zapálil Benešov, kdež mu odpor kladen, porazil a rozprášil do všech úhlů u Poříče královské vojsko a přibyl 20. května do Prahy, kdež obsadil Štvanici. Dne 22. května přitrhli někteří pánové ku Praze s lidem svým, chtějíce do hradu vložiti potravu a posilu. Žižka přebrodiv se přes Vltavu obořil se na ně nenadále u Ovence a porazil je tak důkladně, že vůdce průvodu Michalec z Michalovic sotva se mohl spasiti na hrad s několika průvodčími. Mimo četné zajaté učinil Žižka velmi značnou kořist, neboť veškeré zásoby určené královským padly mu do rukou. Hned na to zmocnil se pomocí Pražanův kláštera břevnovského.

Konečně dorazilo vojsko křižácké ku Praze. Dne 10. června vjel Sigmund v slavnostním průvodu do hradu pražského, a vojsko jeho i křižácké rozložilo se v polích od hradu až ku královské oboře u Ovence, k Bubnům a Holešovicům. Vojsko to bylo dle současných zpráv nejméně 100.000 mužův silné. Doba rozhodná, kdy poprvé se měli nepřátelé v poli setkati, se přiblížila. Žižkovi svěřeno řízení všech příprav k okamžiku rozhodnému, a on důvěru v něho skládanou nesklamal. Obsadiv sám s jádrem vojska horu Vítkov, již na rychlo naházenými náspy v dosti silnou pevnost proměnil, vykázal jednotlivým houfcům bojovným stanoviska příhodná před městem, ženy pak a měšťané boji nezvyklí měli donášeti střelivo na hradby. Dne 14. července odpoledne započal útok vojska Sigmundova. V malém okamžiku rozzuřil se boj na více místech, an i posádky z hradů pražských vypadly; nejlitěji však bojováno kolem Vítkova, kamž Sigmund veliký počet žoldnéřů svých vyslal. Houfy české, na vrchu hory rozestavené, bránily se statečně, než přesila nepřátel byla tak ohromná, že musely k srubům svým ustupovati. Konány divy udatenství, než přec kolísalo se vítězství, ba Žižka sám jednou nalezal se u velikém nebezpečí; tu když nebezpečí bylo největší, přišla pomoc z Prahy. Žižka nabyv tím trochu volnosti, sebral nově lid svůj a obořil se prudce na nepřítele právě tam, kde se ho největší síla ku předu valila. Jako bouře udeřili Husité na Němce, jako blesky padaly rány a nepřítel nemoha návalu tomu odolati, počal couvati. Za nedlouho byl útěk všeobecný. Nepřátelští jezdci zatištěni k příkré stráni nad Špitálským polem (nynější invalidovnou), tak že muži i koně padali přes hlavy dolů, čímž nesmírný zmatek ve vojště královském spůsoben, a první křižácká výprava, s takými nadějemi započatá, hanebně skončena. Neodvážilť se Sigmund opětovati útok a rozpustil voje své. Žižka pak nechal Vítkov, od těch dob až na naše časy *Žižkov* zvaný, novými sruby opevniti a učinil z něho silnou pevnost ochrannou.

Dne 28. července dal se Sigmund na hradě pražském na krále korunovati, hned ale na to oloupil kostel sv. Víta o poklady jeho, aby mohl zaplatiti žoldnéřům svým dlužný žold. Dva dni po korunovaci rozpustil vojsko a odešel z Prahy bez pořízení. Vše, co se posledního času událo, přispělo velmi k tomu, že většina kališníků,

jež ve zbrani proti Sigmundovi stála, srovnávala se v tom náhledu, že Sigmund nemůže přijat býti za krále. Vědělť se o něm, že se zapřisáhl „skrotiti a potrestati vzpouru českou, byť proto i celé to království zhubiti a v popel obrátiti, krajiny pak české jiným národem zalidniti a nejen všecky koruny své, ale i tělo i duši vlastní nasaditi měl.“ Za tou příčinou vysláni poslové ku králi polskému, nabízející mu korunu českou; týž však po dlouhý čas k rozhodné odpovědi odhodlati se nemohl, tak že se vyjednávání kolik let táhlo.

Žižka, jsa ještě Pražanům nápomocen při dobývání některých vůkolních hradů, odtáhl konečně 22. srpna s vojskem svým do Písku, odkudž proti Vodňanům se obrátil, je dobyl a Prachatice si podmanil. Rychlým obratem octnul se náhle před Lomnicí nedaleko Třeboně, dobyl města i hradu, zmocnil se Bystřice a rozbořil hrad Svinský. U Horažďovic, kamž se nyní obrátil, napadli ho Oldřich z Rožmberka a Bohuslav ze Švamberka s velikým množstvím lidu, než Žižka se jim ubránil a po delším boji rozehnal je na útěk.

Mezi tím oblehali Pražané Vyšehrad; poznaliť, jak velikou má důležitost pro ně, a proto umínili si zmocniti se ho za každou cenu. Než i Sigmund nemínil se jen tak zhola vzdáti pevného tohoto místa, a proto sebrav na Moravě a jinde přes 20.000 mužův, pospíchal ku Praze, aby obleženým pomohl. Dne 1. listopadu 1420 svedena památná bitva pod Vyšehradem v údolí i v rovině u kostela sv. Pankráce, v níž opět Sigmund na hlavu poražen. Pod Vyšehradem padl i květ šlechty české a moravské, jež krále se přidržovala, neboť jí právě vykázal Sigmund místa nejnebezpečnější. V boji tomto pomáhali Pražanům Žatečtí a Lounští, Krušina z Lichtenburku, Viktorin Boček z Kunštátu a Poděbrad, Hynek z Valdštejna, Prokop z Ústí a Mikuláš z Husince. Král spasil se útěkem a Vyšehrad upadl v ruce oblehatelů. Škoda, že tento válečný čin fanatismem některých přemrštěnců pokálen. Vrhlť se rozzuřený lid druhého dne na Vyšehrad a spustošil jej tak, že tato druhdy kolébka české říše pozbyla vší nádhery a slávy své.

Zbaviv se Žižka nepřátel svých a uzavřev s Oldřichem z Rožmberka, jenž hrozil se moci, jaké přívrženci kalicha v Čechách nabývají, příměří na tři měsíce, vydal se podruhé proti Prachaticům, které porušivše smlouvu nedávno uzavřenou, krutě proti kališníkům vystupovaly. Žižka dobyl město a pomstil se na něm velmi krutě. Ještě téhož roku volán byl Žižka na pomoc k Říčanům; sotva tam však dorazil, vzdal se pan Diviš z Říčan. Nemoha se však s Pražany úplně shodnouti, vytáhl hned po novém roce 1421 do západních Čech, dobyl kláštera chotěšovského a Kladrub, které panu Petru Zmrzlíkovi ze Svojšína postoupil. Bohuslava Švamberka, zapřisáhlého svého nepřítele, dostal na Krasíkově do své moci, vydal jej však Zmrzlíkovi. 14. ledna dobyl předměstí Tachovská, zde však musel se zastavit na vítězném svém pochodu, neboť donesla se mu zpráva, že Sigmund v sousedním Bavorsku vojsko sbírá, jemuž se slabou mocí

svojí Žižka čeliti nemohl. Proto rozloživ lid svůj po vůkolních tvrzích a klášteřích a vyslav posly o pomoc do Prahy, spěchal sám do Tábora, aby novými houfy rozmnožil voje své. Vraceje se s pomocí ku svým, setkal se s Pražany u Dobříše a spěchal vstříc Sigmundovi, který však jej nedočkal, ač Žižka ještě pět mil se svými vzdálen byl. Žižka obrátil se proti Plzni, než vzdor všemu úsilí nedobyl města. Uzavřev s Plzní, Domažlicemi, Stříbrem a Tachovem smlouvu, dle níž v jmenovaných městech kalich volného průchodu míti měl, obrátil se Žižka do Žatecka, kdež 16. března Chomútov dobyl a německé jeho obyvatelstvo, jež bezohledně proti kališníkům vystupovalo, velmi krutě potrestal. Pádem Chomútova sklesla i ostatním nepřátelům Žižkovým mysl, tak že se mu dobrovolně poddávaly města i hrady, jako Moštov, Louny a Slané. Pak obležen Beroun a vzat útokem 1. dubna 1421, při čemž mnoho osob, které v pevném tomto katolíkům oddaném městě úkrytu hledaly, zahynulo.

Od Berouna volán Žižka na Tábor, kdež nějaké rozmíšky povstaly; chvátal tam bez odkladu a vyrovnav spornou záležitost, spěchal opět k vojsku svému, jež mezi tím již mnohá města a kláštery od Českého Brodu až po Kutnou Horu a Čáslav ku vzdání se donutilo. Sotva že zavítal k vojsku, již oblehl také Chrudim, než městský hejtman Jan Opočenský vydal mu město již druhého dne; na to vzaty útokem kláštery pardubský, sezemický a podlažický; Litomyšl a Vysoké Mýto vzdaly se dobrovolně, Polička donucena zbraní k poslušenství.

Jsa na blízku hranic moravských, chtěl se nyní Žižka vypraviti do Moravy, kdež Husité mnoho měli nepřátel; než páni moravští zvěděvše o zámyslu Žižkovu, vyslali k němu posly prosíce, aby byl ku dni 1. června do Čáslavi svolán valný sněm obou zemí, na němž by se řád, oběma zemím potřebný, ujednal. Žižka k tomu svolil milerád a upustiv od záměru svého, obrátil se do severních Čech a sice nejprvé proti městu Jaroměři, jež po Kutné Hoře největší nenávistí ku kališníkům vynikalo. Bez velikého namáhání zmocnil se ho a potrestal přísně německé jeho obyvatelstvo. Králové Dvůr a jiná menší města vzdala se mu bez odporu, jen Trutnov mocí dobyt a vypálen. Od Trutnova táhl Žižka k Litoměřicům, na cestě zmocnil se tvrze nad Třebušínem a dal tam vystavěti hrad Kalich, podle něhož se také „z Kalicha“ psal. Litoměřice samy vzdaly se Žižkovi bez velikého odporu a přijaly za hejtmana Hynka z Valdštejna. V tom čase však i Pražané nezaháleli; přinutilit posádku na hradě pražském ku vzdání se, a tak mělo husitství na ten čas v zemi rozhodnou převahu.

Sněm do Čáslavi svolaný sešel se skutečně a byl velmi hlučný. Sněmovníci zavázali se, hájiti čtyr artikulů pražských, odmítli rozhodně ucházení se Sigmunda o trůn český a ustanovili dvacet vladařů, mezi nimi Žižku, kteří by se o správu země starali. Co se týče církevních věcí, poukázán arcibiskup pražský, aby svolal veliký synod, jenž by záležitost tuto řádně upravil.

Z Čáslavi vrátil se Žižka do Tábora, kdež doplnil vojsko své, načež se bez prodlení do Prachenska vypravil; v červenci oblehl hrad Rábí podruhé, než při útoku postřelen jest tak do tváře, že mu šíp v zdravém ještě oku uvázl, následkem čehož Žižka úplně oslepl. Než nehoda tato neměla ni nejmenšího vlivu na ducha jeho, ba zdálo se, jakoby duchovní oko velikého vůdce mělo ještě více jasnosti a síly neumořitelné než dosud. Nejsa ještě úplně vyléčen spěchal Pražanům na pomoc, aby pomstil se s nimi na Míšňácích, kteří u Mostu vojsko jejich porazili. Než Míšňané, jakmile se dověděli, že Žižka proti nim táhne, nečekali, až by se s ním srazili, ale utíkali úprkem z Čech, značíce zpáteční pochod svůj pustošením a nemilosrdným pleněním. A tak jako Míšňáci, rozprchlo se před pouhým jmenem slepého hrdiny i 200.000 mužů silné křižácké vojsko, jež přičiněním papežského legáta Brandy a císaře Sigmunda v měsíci září hranice české u Chebu překročilo a Žatec oblehati se jalo. Sotva že ohromné vojsko toto zvědělo, že Žižka proti němu táhne, zmocnil se ho takový strach, že zapálilo stany své a u velikém zmatku na útěk se dalo. Posádka žatecká vidouc, ani Němci utíkají, vyřítila se na ně a honíc je po několik hodin, na dva tisíce jich dílem pobila, dílem zajala. Tak hanebně skončila druhá křižácká výprava do Čech.

Stráviv krátký čas na Táboře, kdež přísným zakročením sektu Adamitů a jiné výstřední živly na dobro skorem umlčel, obrátil se do Budějovicka proti Rakušanům a Oldřichovi z Rožmberka, které když pokořil, spěchal do Plzeňska, aby věrným svým, katolíky tísněným, pomoc přinesl. Osvobodiv Krasíkov, jenž Plzeňskými obleháu byl, a zásobiv jej dostatečně, podnikl boj s nepřátely svými, mezi tím Sasíky a Míšňáky sesílenými, a ač jimi na hoře Vladoři obklíčen byl, podařilo se mu po třídenním boji pochodem všeobecný obdiv zasluhujícím uniknouti a do Žatce doraziti.

V listopadu vpadl Sigmund opětně s přečetnými vojsky do Čech. Pražané volali Žižku ku pomoci, aby chránil města Čáslav a Kutnou Horu, jež nejprvé nájezdům Sigmundovým vysazeny byly. Žižka vyhověl ihned pozvání tomuto, a když 1. prosince s bratřími a sestrami, s jezdci a vozy bojovnými do Prahy vjížděl, byl vjezd jeho velmi slavný. Kněži táborští z vojska jeho, nesouce svátost těla Kristova, předcházeli hlučný pochod jeho; z města pak vyšlo veškeré obyvatelstvo, vítajíc vůdce nepřemožitelného a slávu mu provolávajíc. Zaopatřiv se spíží s dostatek, vytrhl 4. prosince ke Kutné Hoře, na zejtří za ním Pražané. Zde srazil se se Sigmundem, jenž mocí svou malé vojsko Žižkovo utlačiti hodlal. A vskutku byl slepý rek, když královští za zády jeho zradou do Hory vpuštěni byli, na Kaňku obklíčen; avšak předčasné bylo jásání Sigmundovo. Za temné noci s hlukem velikým nastoupil Žižka pochod svůj řadami obkličujících jej nepřátel, a prvé než se tito zpamatovati mohli, byl v bezpečí. Sesíliv se však houfy z Jičína a Turnova, postavil se směle nepříteli, jenž v nečinnosti v Kutné Hoře si hověl, porazil Uhry u vsi Nebovid, rozprášil je jako plevy a spůsobil takový postrach, že Sigmund utíkal

úprkem z Čech. U Německého Brodu konečně (18. ledna 1422) dostihl Žižka prchající a přinutil je k bitvě; než to nebyla bitva, nýbrž porážka, jakých málo dějiny válečné znají. Jedině jízda, vedena proslaveným válečníkem Pipou z Ozoru, postavila se na odpor; než Žižka postupoval, každý odpor niče, ku předu, tak že i Uhři na útěk se obrátili, hledajíce spásy v rychlosti koní svých. Vrhli se na zamrzlou Sázavu, než led se probořil a tisíce jich bídně zahynulo. Sedm praporů, 500 vozů, peněz a skvostů bez počtu padlo vítězům do rukou. Německý Brod dobyt a rozbořen. Toť smutný konec třetí křižácké výpravy do Čech.

Stará kletba Slovanů, nesvornost, měla dílo takovým namaháním založené podvrátit. Pražané, kteří nikdy s Žižkou upřímně nesmýšleli, přátelíce se s pány, již dle větru právě panujícího pláštíky své obraceli, podali podnět k svárům, pro věc, za niž již tolik krve prolito bylo, velmi záhubným. Naproti Sigmundovi povolán se svolením Žižkovým synovec polského krále Vladislava, s nímž již dříve o přejmutí koruny české bylo jednáno, na trůn český. Nesouhlasiliť s tím sice výstřední živlové strany táborské, než že Žižka přál novému králi, nevystoupili zjevně proti němu. Za to však stal se nový král pánům Pražanům, kteří si příliš na vladaření uvykli, brzy nepohodlným, a když konečně polský Vladislav se Sigmundem se smířil a Korybuta z Čech volal, čemuž tento, ač velmi nerad, vyhověl, počali se Pražané se šlechtou, jež opět k Sigmundovi kloniti se počala, zjevně, na veliké pohoršení všech upřímných přátel věci české, přáteliti, dávajíce Žižkovi všelikým spůsobem znáti, že tak jako o krále jím chráněného, i o přátelství jeho mnoho nestojí. To popudilo poctivého slepce nanejvýš, tak že ihned spojil se se stranou Táborů příkrých, a jimi za hlavu uznán, počal zhoubnou válku proti nevěrným pokrytcům. Bylať tehdy strana táborská čili demokratická silna, patřilať k ní mimo hlavní sídlo Tábor města Písek, Vodňany, Prachatice, Horažďovice, Sušice, Domažlice, Klatovy, Čáslav, Hradec Králové, Jaroměř, Dvůr Králové, Žatec a Louny.

Válečně setkal se Žižka s Pražany a přáteli jejich poprvé, když přispěl na pomoc bratřím Bernartovi a Bartošovi Valečovským, kteří měli jakýsi spor s panem Čeňkem z Vartemberka, vrtlákem to, jenž se brzy s Žižkou, brzy s Pražany a Sigmundem mířil a za vzor nestálosti platil. — Dne 20. dubna 1423 porazil Žižka jmenovaného pána u Hořic tak důkladně, že ztrativ i vozy i pušky své, jen s něco málem lidu z pole utekl. Za nedlouho volán byl opět na pomoc Hradeckým, než sotva že se v městě usadil, oblehl jej Diviš Bořek z Miletínka s vojskem pánů a Pražanů, chtě se v poli se slepým hrdinou měřiti. Samo sebou se rozumí, že se Žižka ani tomuto, ač bratrovražednému, boji nevyhnul; dne 4. srpna obořil se na nepřátele u dvora Strachova a obrátil je po krátkém boji na útěk. Vojsko Pražanů a pánů nebylo však porážkou touto zničeno, nýbrž zůstalo v poli, podnikajíc tu větší tu menší šrůtky se stranou demokratickou. Aby tomuto bezúčelnému boji konec učiněn byl, uzavřeno bylo pří-

měří a Žižka obrátil se poprvé na Moravu, kdež vévoda rakouský Albrecht a biskup olomúcký Jan husitismu valně škodili. Učiniv na Moravě, co se za poměrů těch učiniti dalo, pustil se do Uher, než bez valného úspěchu, tak že se po krátkém čase opět vrátil.

Úskoční Pražané použili nepřítomnosti Žižkovy a smlouvali se o překot s pány se stranou Sigmundovou. Žižka navrátiv se poznal ihned, kam se věci schylují, a počal co nejrázněji proti přátelům Sigmundovým vystupovati. Nemeškaje obořil se již 6. ledna 1424 na pány Opočenského, Černohorského a Arnošta z Černčic, porazil je pomocí Hradečanů u Jaroměře a poplenil statky jejich. Z jara však bylo mu bojovati i s Pražany, kteří jej velikým vojskem v Kostelci nad Labem sklíčili, tak že jen pomocí pana Bočka z Poděbrad vyvázl. Táhl k Hoře Kutné, Pražané v patách za ním. Tu postavil se jim Žižka u Malešova a svedl s nimi velmi krvavou bitvu, v níž Pražané na hlavu poraženi byli. Kutná Hora, Kouřim a Nymburk vzdaly se skorem bez boje. Pojistiv straně své přemoc ve východních Čechách, odebral se Žižka do Plzeňska, kdež mezi tím se byla silná protihusitská moc, opírající se o Plzeň, utvořila. Než zde nesloužilo mu štěstí valně, tak že vida, že s malým vojskem svým není s to odolati přemoci nepřátel, do Žatce ustoupil. V tom došly jej zprávy o novém nepřátelství Pražanů, k nimž se i nedávno opět do Prahy příbylý Korybut přidal. Žižka rozmnoživ vojsko své houfy žateckým, lounským, klatovským a jiných měst, přitrhl před Prahu a rozložil se táborem u Libně, zamýšleje rázem vrtkavost Pražanů potrestati. Zapřisáhl prý se, že z Prahy kámen na kameni nenechá. Tím polekáni, vypravili Pražané rychle posly do tábora Žižkova, aby jej pohnuli k smíření a pokoji. Mladý kněz Rokycana, jenž byl mluvčím poselství, pohnul prý Žižku až k slzám, připomínaje, že Pražané nejvíce vytrpěli pro novou víru, že největší oběti přinesli, aby národnost česká nabyla práva přirozeného; a Žižka, který jest první bojovník za víru Husovu a za národ český, že zahubit chce matku měst a že vyhladit chce vlastní krev! Žižka naklonil se k míru, avšak jen pod tou výminkou, aby Pražané společně s ním bratřím na Moravě, kdež strana pod obojí násilně byla potlačována a skoro celá země v poslušenství krále uvedena, pomocí přispěli, kterouž podmínku Pražané s radostí přijali. Uzavřen slavný mír, jenž všechny dosavadní spory v zapomenutí uvésti měl, všechny strany přísahaly si věčné přátelství a zavázaly se, všemi silami proti Sigmundovi bojovati.

A vskutku vytáhl Žižka nedlouho na to v čele četného vojska na výpravu moravskou. Na cestě oblehl nedaleko hranic moravských ležící a nepříteli kalicha Mikuláši Divůčkovi patřící hrad Přibyslav, tu však, jak vypravuje starý letopisec, na poli „bratr Jan Žižka roznemohl se nemocí smrtelnou od bliz, a poručenství učinil svým milým věrným bratřím a Čechům, aby se milého boha bojíce, stále a věrně bránili pravdy boží pro věčnou odplatu. A tu již bratr Žižka, poručiv se milému bohu, život svůj dokonal (na lůně Michala Koudele z Ži-

tenic, předního svého rady) v tu středu před sv. Havlem (11. října). A tu lid jeho vzal sobě to jmeno *Sirotci*, jako by jim otec zemřel; a dobyvše hradu Přibyslavi, jej vypálili a sbořili. A potom provodili bratra Žižku mrtvého kněz Prokůpek a kněz Ambrož až do Hradce a tu jej pochovali v kostele sv. Ducha u velikého oltáře.“ Později převezeno tělo Žižkovo do Čáslavi a pohřbeno tam ve farním kostele sv. Petra a Pavla. Avšak prach Žižkův neměl ani v hrobě pokoje. Po bitvě bělohorské zrušen jeho hrob, prach a kosti pak vybrány a za městem pochovány; roku 1623 pak kázal Vilém z Vřesovic kamenný náhrobek stlouci a zkaziti. Chudák, bezpochyby myslil vyvesti něco slavného a bohu milého! —

Žižka byl postavy nevysoké, ale složité a silné, hlavy veliké a kulaté, tváře okrouhlé a plecí a prsou mohutných; nos měl orličí, ústa široká, pleť v obličeji snědou, hlavu vždy ostříhanou a bradu holenou s tmavohnědými kníry na spůsob tehdejších Poláků. Oděv i kroj vůbec polský.*)

Že byl Žižka i literně vzdělán, nelze popříti. Vímeť o něm, že byl muž osvícený a vzdělaný; byl dovedným básníkem a velmi nadaným řečníkem. Čísti a psáti uměl u Táborů téměř každý, jak sám zarytý nepřítel Husitův Aeneas Silvius doznává — nedá se tedy mysliti, že by náčelník a duše veškerého činění jejich nevědomcem býti mohl. Dále známe některá psaní Žižkova, kteráž vynikají jasností a jadrností myšlenek a dobrým jich seřaděním, což svědčí o důkladné vzdělanosti původce listů těchto. Z básní Žižkových známe památnou: „Kdož jste boží bojovníci“. A když tato píseň zazněla jednohlasně z tisíce hrdel udatných Táborů, padal strach na vojíny nepřátelské, kteří jindy v četných bojích smrtí pohrdali, tak že zbaběle zbraň zahazovali a kam kdo mohl na útěk se dávali.

Co týká se povahy, vyniká Žižka i v ohledu tom velmi. Skvělť se staroslovanskou rovností, upřímností a otevřeností, prostou jednoduchostí a nelíčenou zdrželivostí; slib daný nikdy nerušil, nepřátelství nevyhledával, ale když se nemohl vyhnouti boji, podnikl jej poctivě, nevraždil, neloupil bez příčiny, s největším nepřítelem naložil velkomyslně, a když se domohl v zemi moci za nejvyšší uznávané, když u nohou mu leželi nepřátelé jeho, nesáhl smělou rukou po nejvyšším vladařství, které se mu se strany Sigmundovy nabízelo, nýbrž podrobil se správci národa dobrovolně zvolenému. A tolik hradů a měst bohatých opanovav a tolik zboží vzácného nepřátelům pobrav, umřel chud, nezůstaviv ničeho příbuzným svým. To je bez odporu povaha šlechetná, ctihodná, jakýchž málo jen známe v dějinách minulých, jakýchž velmi málo v životě nynějším!

Jak velikým byl hrdina náš co válečník, nelze nám zde pro obmezenost místa rozbírati; tolik jest však jisto, že málo soků najde v dějinách všech věků a národů. On jest otcem nového, velmi důmyslného spůsobu válčení, ba nynější válečnictví spočívá v mnohém na

---

*) Dle popisu Dra. Františka Palackého.

zásadách jeho. Žižka bojoval ve více než padesáti bitvách a menších bojích — *nikdy však nebyl přemožen*; jediný to případ v celé historii. Bylo to nesmírné štěstí pro národ náš, že našel reka, jenž dovedl jeho a nové víry proti nepřátelům uhájit, neboť kdyby se bylo štěstí válečné proti Čechům obrátilo, nebylo by dnes jistě více o nás ani památky.

Avšak hnutí husitské mělo ještě jiný význam. Čechové opřevše se proti zlořádům panujícím v církvi a nastoupivše cestu mírného napravování, přinutili tím i hierarchii římskou k nejnutnějším opravám v církvi ostatní. Čechové stali se tímto spůsobem původci všeho opravování, které církev od času toho k svému prospěchu byla podnikla. Hnutí husitské rozdrtilo hnusné okovy, jimiž Řím veškerý pokrok poutal, stavě se osvětě co nejpříkřeji vstříc. Evropa má dnešní vzdělání své především děkovati zápasu duchovnímu, který započal hnutím husitským a jehož strážcem nejvěrnějším byl slepý náš hrdina.

Toť krátký nárys života a činnosti Jana Žižky z Trocnova. Kéž by nám byl ctnostmi svými příkladem a naučil nás, jak máme pro vlast i k největším obětem býti odhodláni, jsouce ochotni, v službě její život i jmění radostně obětovati; tak nejlépe a nejdůstojněji byla by památka velikého toho Čecha ctěna a i nejpozdější věkové žehnali by jí, tak jako my to nyní činíme.

VILÉM PAULINY-TÓT.

Slovanským kmenům, vyjma jediné Rusy, bylo hned od těch dob, kdy poprvé v dějinách se objevují, bojovati a zápasiti s přečetnými nepřáteli. Dlouhověký tento boj Slovanstva se sousedy má ale ráz zvláštní tím, že Slované bránivši se proti šíření křesťanství ze západu, hájili i národní bytí své. Byl to boj tuhý, krvavý, boj na život i smrt, a jaký tudíž div, že dnes tak mnohý z četných kmenů slovanských pohřešujeme mezi živými. Nahlédněme v dějepis a bezohlednost, s jakou vždy proti Slovanům vystupováno, vysvětlí nám vše. V tomto boji proti Slovanstvu byli Němcům i staří Maďaři věrnými pomocníky, nynější pak uherští Maďaři jsou zdárnými potomky předků svých, a proto dá se lehce vysvětliti, že nevolno těm, koho si za kořist vyhlídli. Nejtužšího a vytrvalého namáhání tu zapotřebí, aby se choutkám panovačním odolalo. A v takovémto trudném postavení jsou bratři naši Slováci.

Ctíme-li muže, již získali sobě jakékoli zásluhy o národ svůj, vážíme si a velebíme tím více ty statečné bojovníky, již na uhájení nejdražšího dědictví po otcích, jazyka mateřského, nasazují jmění a život svůj. A takovým mužem mezi Slováky je statečný vlastimil *Vilém Pauliny-Tót.* Týž narodil se v Senici v župě nitranské 3. června 1826, již po roce ztratil otce svého, jenž tam byl evangelickým farářem, načež se i s matkou k dědovi svému Sigmundovi Paulinymu do Podhradí odebral. Prvního vzdělání nabyl od své matky a na školách venkovských, načež od roku 1836—46 studoval v Komárně, Modré a Prešpurku. Po skončených studiích právnických a bohosloveckých podnikl cestu do Srbska, odkudž navrátiv se, stal se vychovatelem v domě Mikuláše Laskaryho (1847) v Hontě, kteréhož leta též zvolen byl za profesora od evangelické obce v Křemnici.

Roku 1848 byl od komisara vlády Košutovy Lad. Benického co zrádce vlasti uvězněn, a nemaje jiného prostředku k vyváznutí z vězení, vstoupil co prostý vojín mezi honvédy a bojoval v řadách uherských u Pákozdy 30. září 1848, u Švechatu 20. října, u Rábu 27. prosince, a několik dní na to u Mooru a Bábolně. Když maďarští povstalci 5. ledna 1849 z Pešti k Debrecínu ustupovali, zůstal Pauliny v Pešti, kdež i od císařských zatknut a opět do vězení uvržen byl. Po delším vyšetřování, když nevina jeho dokázána, byl ještě s jinými,

(Nákladem: F. Bartela, dřevoryteckého ústavu v Praze.)

Tisk Dra. F. Skrejšovského.

jako Franciscim, Daxnerem, Bakulinym atd., propuštěn, načež přistoupil k slovenským dobrovolníkům, kdež se stal setníkem.

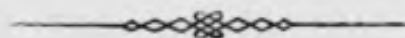
Po rozpuštění dobrovolníků slovenských vstoupil Pauliny v máji 1850 do státní služby, roku 1851 stal se podslužným v Rudném, 1852 služným v Bytči, a 1853—61 prvním stoličním komisarem v Pešť-Žoltě, kdež oženiv se r. 1855 s Vileminou Tótovou, od ujce jejího byl adoptován a s císařským povolením i do stavu šlechtického povýšen. V lednu 1861 přesídlil do Budína, kdež počal vydávati „Černakňažnika“ a r. 1862 „Sokola“, listy to, v nichž hlavní činnost svou spisovatelskou soustřeďoval.

Pauliny jest jeden z oněch četných Slováků, kteří doufali propůjčením služeb svých vládě Schmerlingově národu svému posloužiti. Arci slibovány jim hory doly, avšak slib, jak to u nás již obyčejem, nedodržen.

Jak čile účastní se Vilém Pauliny-Tót národního života, svědčí nejlépe následující dáta. Bylť roku 1866 zvolen za místopředsedu Matice, roku 1867 založil v Sv. Martině gymnasium, 1868 spořitelnu, 1869 knihtiskárnu. V březnu 1869 zvolen byl za kraj. poslance v kulpinském okresu, 1871 za inspektora nitranského senioratu, v září pak téhož roku přijal redakci „Narodnich Novin“. Roku 1863 byl s Janem Bobulou, majitelem „Slovenských Novin“ v Pešti, pro politický přečin po čtyry neděle v Budíně uvězněn.

O sobě vydal dva spisy politické: „Věk svobody“ (v Báňské Bystřici 1848) a „Jánošík“ (ve Vídni 1862), jenž živými barvami stav slovenského sedláka před r. 1848 líčí a pro který od král. uherské náměstnické rady k čtyrměsíčnímu žaláři odsouzen byl. Mimo to vydal čtyry svazky různých svých básní a povídek. I na dramatickém poli okoušel se Pauliny, překládaje a spisuje rozličná dramata; v rukopise chová tragedii „Matouš Trenčanský“.

Pauliny-Tót nalezá se právě v nejmužnějším věku, tak že s plnou důvěrou můžeme od něho ještě mnohý záslužný čin očekávat. A na Slovensku právě nyní potřeba, aby všichni lidé dobré vůle podali si bratrsky pravice a jedině vznešený cíl: povznešení a osvícení národa, na zřeteli majíce, zasadili se konečně vší silou upřímného vlastenectví o to, aby lid slovenský přišel k poznání práv svých a co národ uvědomělý postavil se v řady ostatních bratří svých slovanských, bojujících dnes tak jako před věky za bytí a volnost svoji. Kéž se upřímné přání naše brzy vyplní.

JOSEF DOBROVSKÝ.

Bude tomu málem padesát let, co neuprosná smrt uchvátila jednoho z nejvýtečnějších mužů našich, Josefa Dobrovského, pravého to otce slavistiky. Dnes, kdy můžeme, hledíce na výsledky práce své, směle čekat, co přinese nám budoucnost, aniž bychom se museli obávat, že řeč svatováclavská, že národ náš pochován bude v hrob zapomenutí, dnes skytá se nám jasnější rozhled po oboru činnosti mužů, kteří nejlepší síly své věnovali probuzení národa našeho, a mezi těmi není Dobrovský dojista posledním.

Dobrovský, vlastně Doubravský, narodil se 14. srpna r. 1753 v Darmotu nedaleko Rábu v Uhrách, kdež otec jeho, pocházející ze Solnice v Čechách, s plukem svým právě ležel. Vojenský kněz, bezpochyby neznaje řádně česky, zapsal jméno Dobrovský, kteréž mu pak i v křticím listu zůstalo. Narodil se tedy veliký mistr náš z rodičů českých v městečku uherském, odkud se ale, když pluk otcův do Klatov se přestěhoval, v útlém mládí do vlasti rodičů svých vrátil. Když otec vojsko opustil, usadil se v Týně Horšově, a tak dorůstal Josef mezi mládeží německou, jsa i po německu vychováván. Česky naučil se teprva později v Německém Brodě.

Na studie přišel Dobrovský takořka náhodou. Spořivý otec jeho zapůjčil kdysi jednomu z příbuzných svých v Německém Brodě něco zahospodařených peněz, odkud jich po dobrém nemohl více dostati. Poněvadž pak katecheta školy v Horšově Týně, pozoruje znamenité vlohy mladíkovy, ustavičně nalehal na otce, aby synka svého na studie poslal, vypravil jej konečně roku 1763 do Brodu Německého k příbuznému dlužníkovi, aby bydle u něho alespoň poněkud otci k dluhu pomohl.

Vystudovav první latinské školy v Německém Brodě, dán jest k jistému měšťanu klatovskému, kdež vyjídaje opět jakýsi dluh, k jezovitům do školy chodil, u nichž i gymnasium dokončil. Odbyv přípravná studia, odebral se do Prahy do filosofie, kdež již úplně sám na sebe odkázán byl, tak že se hodinami po domech a opakováním s kandidáty filosofie živiti musel. Při vší starosti a hmotném nedostatku odbyl Dobrovský filosofii s vyznamenáním největším, tak že byl prvním mezi magistry r. 1771 povýšenými. Se stejně skvělým vý-

Jos. Dobrowsky m

(Nákladem: **F. Bartela** v Praze.)

Tiskem C. Grumbacha v Lipsku.

sledkem potkával se i při veřejných svých disputacích. Takovouto snahou vědeckou obrátil na se brzy pozornost tehdejšího ředitele filosofických studií, jezovity Sheplinga, který nadějného mladíka provinciálovi řádu svého Provinovi co nejvřeleji k přijmutí do řádu doporučoval, což mělo své značné obtíže, an Dobrovský filosofii nestudoval v noviciatě u jezovitů. Aby způsobilost svoji osvědčil, musel se podrobiti nové přísné zkoušce ze všech odborů filosofie, a když s výsledkem nad očekávání skvělým obstál, přijat jest do noviciatu řádu jezovitů v Brně (9. října 1772). Tak octnul se Dobrovský mimo nadání na nové dráze životní a kdo ví, jak by as býval čilý, samostatně myslící duch jeho s povoláním tímto býval spokojen, neboť již v noviciatě musel různá příkoří proto snášeti, že nemohl všemu, čemu jezovité učili, věřit a že mnohé věci, jimiž novice k pozdějšímu úřadu připravovali, jen s úsměškem a nerad konal. Ale brzy se vše změnilo, řád jezovitů již roku následujícího (9. července 1773) zrušen a Dobrovský vrátil se do Prahy, aby dokončil zde mezi tím již započaté studium bohoslovecké. Zde poprvé se pustil Dobrovský do samostatného badání, neboť čilému jeho duchu nepostačovalo to, co podáváno tehdá bohoslovcům, ač studium toto právě v témže čase péčí výtečného opata břevnovského Rautenstraucha, jenž se stal ředitelem učení bohosloveckého, valně opraveno a potřebám časovým přispůsobeno bylo. Dobrovskému, jak praveno, nepostačovaly výklady školské, on počal se samostatně dále vzdělávati a to zvláště v jazycích východních, v nichž ještě co bohoslovec tak se zdokonalil, že některým svým spolužákům hodiny dával a i slavnému německému básníku Michaelisovi do Götink znamenité příspěvky pro jeho „Orientalische Bibliothek“ zasýlal (1777). Okolnost tato svedla jej blíže s výtečným Fortunatem Durychem, z čehož se později velmi upřímné přátelství vyvinulo.

Dříve než dokončil studia bohoslovecká, dostalo se mu hlavně doporučením příznivce jeho Sheplinga nabídnutí, aby vstoupil do domu hraběte Nostice co učitel filosofie a mathematiky. Dobrovský uposlechl vyzvání tohoto a prožil v domě šlechetného příznivce nejkrásnější doby života svého (1776—1787), vychovávaje čtyry syny hraběte Františka Nostice, jenž mezi tím za nejvyššího purkrabí povýšen byl. Pobyt v tomto domě prospěl mu i v jiném ohledu velice; stýkalť se zde s přemnohými učenci a nejvýtečnějšími našimi muži, rozšířilť valně vědomosti své a osvojil si dvorné chování a vzácnou uhlazenost, jíž až do své smrti vynikal. Zároveň s ním vyučovali mladá hrabata známý místopisec Schaller a velezasloužilý dějepisec F. M. Pelzel. A této okolnosti děkujeme hlavně, že i v Dobrovském probuzena láska k národu našemu. Stálť Pelzel již tehdá v čele ruchu národního. Dějepis jeho a učená pojednání, zabývající se nejvíce minulostí českou, probudily tak mnohou sílu dosud dřímající a nepovědomou sobě vlastní moci své, a tak i Dobrovského. Pelzel pracuje tehdáž právě o díle svém o králích Karlu a Václavu IV., získal Dobrovského pro studium domácích dějin a literatury, vybídnuv jej zá-

roveň, aby v knihovnách a archivech pracuje pomáhal mu sbírati látku a doklady. Dobrovský s počátku váhal; zdáloť se mu, že odbočuje z vlastní své dráhy, zanášel se až dosud výhradně jen badáním biblickým, avšak brzy poznal, že vlastně teprv nyní na dráhu náležitou se dostal. S počátku pomáhal pouze Pelzlovi, než brzy pustil se do prací samostatných, v čemž jej Pelzel přátelsky podporoval. Hned první prací objevil se světu učenému co skutečně nadaný a důmyslný badatel. Obralť si k prvnímu pokusu práci dosti těžkou, dokázat totiž, že vzácný a nákladný rukopis části evangelia sv. Marka, kterýž Karel IV. r. 1345 z Vogleje do Prahy byl přinesl a jenž dosud se chová v pokladu sv. Víta, není psán vlastní rukou jmenovaného evangelisty. A skutečně podařilo se mu nezvratnými důkazy v spisu svém „Fragmentum Pragense evangelii s. Marci vulgo autographi“ dovoditi, že dosavadní domnění bylo mylné, a z jaké doby rukopis ten vlastně pochází (1778).

Výsledek, jehož se Dobrovský prací touto dodělal, byl povšechný; než vzdor tomu našlo se několik pobožných duší, jimž se nijak nelíbil, ba kteří jej přímo za rouhačný a bezbožný považovali. Z této strany činěny na Dobrovského nájezdy dosti ostré, k nimž však on, aby nepředpojatost svou dokázal, vůbec ani neodpovídal, ba sám přispěl k tomu, aby vyšla obrana téhož rukopisu, kterou mu kněz Comoretti zaslal z Videmu; sám pak přestal na tom, že učenému knězi v soukromém dopise vyvrácení důvodů jeho zaslal.

Druhý spis, jímž u veřejnost vystoupil, byly latinským jazykem vydané „Opravy Balbínova spisu „Bohemia Docta“ dle vydání Raf. Ungara“. I zde objevil tolik vědomostí, že se všichni známí jeho tomu divili, jak spisovatel ještě ne zúplna 26letý mohl si osvojit tolik vědění v oboru, kterémuž se teprv nedávno byl věnoval. Opravy tyto vyvolaly velmi ostrou polemiku, v níž však Dobrovský hlubokou učeností svojí skvělého vítězství dosáhl.

Tak stoupala co den proslulost Dobrovského a on, ač mladý, vyšinul se na přední místo mezi vrstevníky svými. Znamenití mužové v cizině dopisovali si s ním, domácí pak spisovatelé dávali mu práce své k posouzení a vyžadovali sobě, by jim k dílům jich předmluvy napsal; učená společnost česká jmenovala jej členem svým. V krátkém čase stal se Dobrovský chloubou přátel svých, z nichž mnozí na něm lpěli s pravým nadšením; avšak i četné nepřátele měl učenec náš, kteří, ač sami uznati museli, že Dobrovský duchem nad ně vyniká, kde mohli mu škodili a úklady proti němu kuli, v čemž hlavně vyznamenávali se Van Swieten a opat Rautenstrauch. Roku 1782 byly by se málem tužby nepřátel Dobrovského vyplnily; postřelenť na honbě, jíž v Jindřichovicích přítomen byl, kulí do prsou. Vyléčil se sice z nebezpečné rány, avšak kule zůstala mu vězet v těle, a to byla asi hlavní příčina neduhu, jenž nápotom ducha Dobrovského tak tížil.

Nemoha se dlouho pro nějaký úřad veřejný rozhodnouti, povolil konečně nalehání přátel a vydal r. 1783 spis „De antiquis Hebraeorum

characteribus", aby jím sobě proklestil dráhu k dosažení profesury východních jazyků; avšak tak brzy nemělo přání jeho vyplněno býti. Nabízeno mu sice profesorské místo ve Lvově, než Dobrovský zamítl je, nechtěje se vzdáliti z vlasti. Roku 1786 ucházel se o místo subrektora v ústředním semeništi pražském, a ač císaři Josefu II. co nejvřeleji doporučen byl, nedosáhl ho, a sice za tou příčinou, že nebyl úplně vysvěcen. Aby nepřátelům svým i tuto zbraň z ruky vyrazil, dal se v Hradci Králové přítelem svým biskupem Janem Hájem na kněžství vysvětiti, a pak teprv podařilo se úsilovným snahám přátel jeho, že jmenován jest místorektorem ústředního semeniště moravského v Hradišti u Olomúce.

Zde octl se Dobrovský ve svém živlu a působil zde tak výtečně, že když rektorské místo uprázdněno bylo, on na ně povýšen (1789). Úřad tento hodil se zcela šlechetným a vlasteneckým zámyslům jeho; podávalť mu příležitost účinkovati v tom směru, aby se řádně vzdělávali ti, kdož měli býti vůdci a učiteli lidu. Avšak i zde neměla působnost jeho dlouhého trvání; po smrti Josefa II. zrušeny ústřední semináře (1790) a vychování duchovních svěřeno semeništím biskupským. Úřadu svého zbaven, vrátil se Dobrovský do Prahy; dům vzácného příznivce jeho, hraběte Nostice, poskytl mu opět žádoucího pohostinství. Nejsa ničím zdržován a vázán, oddal se úplně studiu a král. učená společnost stala se hlavním působištěm jeho. Když císař Leopold II., jsa v Praze na korunovací, navštívil též učenou společnost (25. září 1791), a všichni členové snažili se podati důkazy učenosti a snahy své, měl i Dobrovský před císařem čtení, jehož předmětem si zvolil „národův slovanských oddanost a příchylnost k panujícímu rodu rakouskému". Nejlepší svědectví o ryzím jeho vlastenectví vydává prosba, kterouž na konci výkladu svého vznášel k císaři a králi „jmenem mnoha set tisíc, aby Jeho Milost královská národ český také při jeho jazyku mateřském, drahocenném tomto odkazu po praotcích, chrániti ráčila proti násilnému počínání a neskromnému nátlaku". A věru bylo toho připomenutí velmi potřebí, zpomeneme-li sobě, co vše jazyku našemu bylo zakoušeti za panování císaře Josefa II.

Rok na to (15. května 1792) vypravil se Dobrovský na cestu do Švédska, jsa tam vyslán král. učenou společností, aby pátral po pokladech v třicetileté válce, hlavně pak r. 1648 Švédy z Prahy odnešených. Bohužel že cesta táto neměla očekávaného výsledku vzdor všemu namahání Dobrovského. Přes Abo, kdež nalezl ještě některé věci české a moravské z kořisti švédské, odebral se do Ruska. Zdržev se v Petrohradě dva měsíce, odebral se do Moskvy, kdež výhradně studium slovanskému se oddal. Pobyt tento v Rusku měl na upevnění Dobrovského, vytrvati na nastoupené dráze, vliv velmi blahodatný, ač slavistu našeho nemálo netečnost učenců ruských k slovanštině hnětla. V únoru 1793 vrátil se Dobrovský s kořistí dosti značnou z Ruska do Prahy. — I roku následujícího podnikl Dobrovský delší cestu, jsa průvodčím hraběte Bedřicha Nostice. Projel tak Německo až po Rýn,

odtud pak odebrali se přes Šafhúzy a Tyrolsko do Benátek, a pobyvše nějaký čas v lázních albanských (nedaleko Padovy), zamýšleli dále do Florencie a Říma, než zvěst o nebezpečné nemoci starého hraběte Nostice přinutila je k rychlému návratu. Než i touto cestou obohatil Dobrovský obzor svůj; všímalť on si všude věcí slovanských, hlavně pak v Benátkách, někdejším to sídle jihoslovanského knihtiskařství. Mimo tyto dvě hlavní cesty sluší se zde ještě zmíniti i o vycházkách kratších, které častěji do kraje neb i na Moravu podnikal za účelem vědeckých badání svých.

V tomto čase pokaleno štěstí Dobrovského neduhem, kterýž se u něho r. 1795 poprvé objevil, zachmuřuje velikého ducha jeho. Byla to smutná rána pro přátele jeho, tím smutnější, an neduh zhojiti se nedal a co rok vždy dvakráte s prudkostí nezmenšenou se opakoval. I v této pomatenosti své jevil se duch jeho veliký; vlastenecké horování, lidumilné blouznění, zvláštní návrhy pro slovanský jazyk a literaturu, mocné výbuchy proti lidem, již vzbudili mravní nechuť jeho, neobyčejná veselost a nemírná štědrost, toť byla obyčejná znamení, jež předcházela výbuch neduhu jeho. Avšak mimo přátele jeho málo kdo pozoroval tyto chorobné známky na něm. Přijímalť on stále návštěvy cizích učenců a přátel a bavil se s nimi jako kdy jindy. Ačkoliv Dobrovský více jak třicet let stížen byl neduhem tímto, neustával v práci a získal sobě na poli vědeckém zásluh, jakýmiž se mu v tom čase nejen u nás, ale v celém Slovanstvu nikdo nevyrovnal. Základním kamenem slavistické proslulosti jeho jest mluvnice jazyka staroslovanského „Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris“, kterýmžto dílem získal si uznání nejúplnějšího a veškeré Slovanstvo k díkům nejvřelejším sobě zavázal; zahájilť jím nový věk slovanského mluvozpytu. Sláva jeho nyní rozšířila se jako by letem po širých krajinách vzdělané Evropy, ze všech končin docházela jej vyznamenání; tak stal se čestným členem císařské akademie v Petrohradě, svobodné společnosti přátel ruské slovesnosti v Petrohradě a j. v.

Když národní museum české povstalo, byl Dobrovský hned s počátku zvolen do správního výboru a pomáhal mladistvému ústavu radou i skutkem, hlavně však přispíval do časopisů musejních. Až dosud psal Dobrovský buď latinsky nebo německy, nyní osvědčil se i co mistr slohu českého. Že přes všechnu lásku k národu českému tak málo psal jazykem národním, pocházelo odtud, že nevěřil v možnost, aby jazyk náš vzmohl se na znamenitou slovesnost, nýbrž domníval se, že se nanejvýš vzdělati může na slovesnost pro lid obecný. Nedůvěra tato jest hlavní vadou v životě výtečného tohoto muže; jak mnohem více mohl prospět národu svému, kdyby jím nebyla zmítala neblahá pochybnost, nýbrž kdyby naopak nezvratnou věrou v sílu a budoucnost národa nadšen býval!

Objevení Rukopisu, po všem národě s jásotem uvítané, způsobilo ctihodnému starci mnohou trpkou chvíli. Jsa považován za prvního znalce a posuzovatele rukopisů u nás, požíval v ohledu tom

největší důvěry a vážnosti. Rukopis kralodvorský uvítal i on upřímně, ale Zelenohorské zbytky vyvolaly těžké v něm podezření. Trval totiž pevně na svém prvotně proneseném náhledu, že rukopis tento padělán jest, v čemž mu valně přispívalo tehdá nevyjasněné ještě zaslání zmíněného rukopisu.

Každé sebe menší příležitosti použil, aby mohl proti Zelenohorskému rukopisu vystoupiti, tak že velikou část národních kruhů a spisovatelů, již k němu s úctou nelíčenou vzhlíželi, od sebe, aspoň na čas, odpudil a velmi rozhořčenou polemiku vyvolal, z níž až posud nepřátelé národa našeho v útocích svých na nejstarší památky písemnictví našeho velmi těží. Škoda převeliká, že spor tento, sám o sobě zbytečný, neboť jest jisto, že Dobrovský na konci života svého sám byl jiného náhledu, ztrpčil ctihodnému starci tak mnohý okamžik života a dosud svorné spolupůsobení všech činitelů národního našeho života rozdvojil.

KAREL HYNEK MÁCHA.

Nebude snad nikoho, kdo by, maje jen trochu známostí literárních, neznal jmeno básníka „Máje“; kochalit jsme se všichni v krásách tohoto drahokamu — poetické literatury naší, divilit jsme se upřímně geniovi, jenž rozezvučel lýru pěvcovu k zvukům tak nadšeným. „Máj“ zajistil Máchovi navždy velmi čestné místo v literatuře naší.

Karel Hynek Mácha narodil se roku 1810 v Praze na Malé straně, z rodičů nezámožných. Otec jeho byl řemesla svého mlynář. Nabyv prvního vzdělání svého ve farní škole u sv. Petra a v normální škole u Piaristů, nastoupil studie gymnasialní, ačkoli by rodičové raději byli viděli, kdyby byl přilnul k nějakému řemeslu, k čemu však Mácha nižádné chuti neměl.

Již co chlapec pln života, pohyblivý a skoumavý liboval sobě Mácha záhy v čtení rozmanitých kněh, jakéž toho času byly velmi rozšířené německé romány Spiessovy, Klaurenovy, Lafontaine-ovy. Tím spůsobem brousila se záhy fantasie Máchova na šedých výtvorech básnictví německého, jalového co do ceny, ale působením svým na nezkušenou mladistvou mysl mnohdy důležitého. Polomrákota tmavých lesů, soumračné stěny zřícenin hradních, velebné kobky staveb starověkých, vysoké klenby a tajemné chodby — vše tyto předměty vábily fantastickou mysl Máchovu. Zalíbení toto přešlo s ním do života, tak že již co student v nižších školách často byl zatoužil, poznati krásy, o nichž tolik čítal, z vlastního názoru. Čím výše Mácha ve školách postupoval, tím více se šířil i horizont literárních vědomostí jeho a poznenáhla musely romány ustoupiti Schillerovi, Goetheovi a Byronovi, jimž více času nežli věcem školním věnoval.

Asi v poesii začal Mácha básniti německy, což když přátelé jeho spozorovali, radili mu, aby zasvětil síly své české literatuře, a zaopatřili mu knihy české. A v skutku Mácha ujal se celou silou čilého ducha svého té myšlenky, počal se úsilovně učit češtině a v krátkém čase skládal písně v duchu národním a ballady, které však vždy zničil, pokládaje je za slabé a nedostatečné. Aby tomuto ničení aspoň poněkud zabráněno bylo, opisovali sobě přátelé Máchovi básničky jeho hned jakmile je napsal a sdělovali je mladším přátelům; a tak

kolovaly prvotiny Máchovy mezi mladšími studenty, až někde uvázly. Veškeré tyto první pokusy proniká zádumčivost a těžkomyslnost. Později začal básnit v duchu svého miláčka Byrona a psal báseň „Mnich" a romány „Kat krále Václava", a „Cikáni", „Kat" zůstal však nedokončen, úryvek z něho „Křivoklát" svědčí jasně, co jsme tím ztratili.

Nastoupiv studia filosofická poznal Mácha i nový svět a duchu jeho po nových vědomostech prahnoucímu dostalo se nové potravy. S velikou oblibou zanášel se logikou, hlavně však přilnul k studiím metafysickým, tak že se jich ani dosti nasytiti nemohl. Badání o nejvyšších bytostech, pokud duch lidský k poznání jich dospěti může, počalo jej tak mocně zajímati, že se všeho dychtivě chytal, co předmětem hlubokého rozjímání svého učiniti mohl a cokoliv do oboru učení toho zasahovalo i jemu přístupné bylo. Praktický a plastický duch jeho naplněn obrazy z velebné přírody ochraňoval jej před bludnými zálety. Čím více jeho duch dozrával, tím živější byla jeho fantasie, tím ráznější povaha jeho. Co na obzoru literárním se objevilo, vše sobě osvojil. Toho času seznámil se i se spisy Waltera Scotta. Půvabná přirozenost jakož i historické základy, na něž tento důmyslný Angličan romány své co sochy nesmrtelnosti postavil, zbudily v něm hluboké rozjímání. On nečetl, ale studoval Scottovy romány, rozbíral s oblibou umělce a nasycoval se vždy více důmyslnou subtilností, jakož i důkladnou rázností romanticko-historických charakterů Scottových. Vedle toho však nezanedbával literaturu domácí, z níž nejvíce vábil ducha jeho Klicpera, jehož Soběslava i historické povídky s velikou zálibou čítával.

Tak pokračoval duch jeho, tak obohacoval Mácha fantasii svoji těmi nejskvělejšími květy zahraničné a domácí literatury.

Unešen proudem časným a rozjařen událostmi, jež v letech třicátých Evropou pohýbaly, přilnul Mácha k myšlenkám o postavení a právech národů tehdá hlásaným a stal se nadšeným přítelem a hájitelem svobody národů, úpících na ten čas pod nesnesitelným jařmem despotismu. A převratu tohoto nalezáme v básních jeho menších časté doklady.

V témže čase počal se Mácha pilně polsky učit, uznávaje, že vzájemnost kmenů slovanských jediným prostředkem k docílení vítězství jak politického tak mravního, a seznámiv se s literaturou polskou tak ji sobě oblíbil, že nové plody tehdejších básníků polských s nadšením čítal a ducha svého jimi vzdělával. Avšak při tom zalétání na nivy cizích literatur neopomenul pěstovat i kvítka domácí. Vlastenský jazyk i literatura česká byly mu více než pouhým vyražením, byly mu útěchou, perutí božskou, na níž vznášel se do říší nedohledné budoucnosti, na níž spočíval duch jeho jak v lůně matčině. Rukopis Kralodvorský a ona purpurová jitřenka nového básnictví slovanského Kollárova Slávy dcera, Polákova Vznešenost přírody a zvláště Kamarytovy písně byly mu nejmilejší zábavou, s útěchou hleděl i na sbírky národních písní slovanských, zvláště českých, jejichžto ráz sobě přispůsobiti hleděl, cviče se ve spůsobu tom někdy sám pro sebe, později vyšinul se ale z obyčejné koleje následovníků

našeho národního básnictví, říkaje, že jediným a nejdůmyslnějším vzorem našeho básnictví jest sbírka chovaná v tak nazvaném Rukopisu Kralodvorském.

Mácha nastoupiv studia právnická jal se skutky osvědčovati nadání a povolání své. Nastala doba, v níž se charakter jeho v úplné své zvláštnosti vyvinoval, doba, v níž Máchova individualnost netoliko výstředností v životě socialním, ale i duchovním jeho snažením patrně vynikala. Mysl jeho povzbuzena mnohostranným snažením cizího i vlasteneckého života duševního, naplňovala se záměry velkými a krásnými. Krásné, velké myšlenky bloudily duší jeho, nemohouce čirou temnotou propracovati se k světlu. I poznal Mácha Byrona, a hle, v něm našel, po čem dávno toužil — básníka, který těmiže myšlenkami a city prodchnut byl jako on — a odtud, z této duševní příbuznosti asi datuje se výčitka Máchovi činěná, že jest pouhým následovníkem Byronovým, ti však kdo tak soudí, vydávají si svědectví, že nerozumí věci, o níž mluví. Proč měl by být Mácha pouhým napodobitelem. Máme velkou literaturu písniček a básní, proč neodvážil se nikdo z těch básníků následovati Byrona, proč nezaletli k prvním hvězdám umění básnického, aby skvěli se v jich oslňující záři? Nepovolaní napodobitelé brzy zašli v temnu: voskem přidělavše sobě křídla vzlétli ke slunci, křídla odpadla a nepovolanci skáceli se opět do prachu pozemského. Zrozený genius však jako náš Mácha rozepnul křídla svá a byl by se skvěl mezi prvními hvězdami na blankytu poesie světové, kdyby smrt pouť jeho nebyla náhle ukončila.

Ponořme se do života básníka Máchy, poznejme to vlastenecké, jaré, svobodou nadšené, unylou vlast milující srdce, a porozumíme snad heslu jeho. „Daleká cesta má! Marné volání!“ volal genius Máchův k národu, a tím vyšinul se Mácha z koleje porobeného národu svého, tímž heslem vypověděl válku vší nečinnosti a zmalátnělosti, tím heslem vyvolal v literatuře naší nový netušený ruch. Vytýká se Máchovi Byronismus afektovaný, Byronská nespokojenost a rozervanost; možná že to pravda, avšak co na tom záleženo. Láska k Byronovi nevtiskla Máchovým básním kaceřovaný ten ráz na čelo, nikoli Byron, ale duch doby učinil Máchu Máchou.

Co básník vystoupil Mácha poprvé v časopisu „Večerní vyražení“, kdežto studující mládež na literaturu si hrála, pak ve „Květech“. Jestliže písně jeho v duchu národním pozornost zbudily a poukazovaly k nadání mladého básníka, tož prosaický pokus jeho „Křivoklát“ již i na vyšší naděje obecenstvo naše poukázal a více než jeden hlas s utěšením zvolal: Máme i románopisce.

Vykonav r. 1834 společně s Dr. Ant. Strobachem cestu do Italie, vydal Mácha r. 1836 romantickou báseň svou „Máj“ co první svazek veškerých spisů svých; následovati měl román „Cikáni“ a jiné prosaické a poetické práce. Avšak „Máj“ byl labutím zpěvem Máchovým, neboť vydání druhého svazku spisů jeho překazila smrt.

Nedozralá tehdejší kritika česká, nahrnujíc někdy tolik směšné chvály a jindy zase tolik nedůvodné hany, že zdravé, věku svého

hodné umění ledva se prodrati může, objevila své největší slabosti u hanlivém posuzování Máchy v časopisech českých. Vidíme tu, že duchaprázdná a jalová kritika zcela jiné věci od básníka požadovala nežli právě to — co je hlavním zárodkem a duší básnictví; kritikáři předhazovali Máchovi skepticismus a ssáli jed z květiny nejpůvabnější. Někteří z našich kritikářů, zkoušejíce pitevnické umění své na této básni, snažili se marně nalezti v „Máji“ ledajakous kostru mravní neb rozumové zásady jakožto základní ideu, a nepochopili, že zárodek plodu toho vlastně lyrický jest a epická forma že jako náhodou jen myšlence té ozdobně připojena. V „Máji“ emancipovala se musa česká z otrockých pout domácích a spěla k cílům dějinstvem vytknutým — avšak současníci neporozuměli mu.

Jak soudilo se tehda o „Máji“, poučí nás nejlépe kritika Tomíčkova, hned po vyjití básně uveřejněná. Toto na ukázku zní:

„Co je báseň Máj? — V pěkném oděvu mrtvé, věčné nic! Neníť ovšem nic podivného, zamotá-li se ve víru věčnosti, zachvácen-li směsicí stejně a proti sobě působících mocností a sil, a v tomto-li věčném labyrintu nenaznamená si ten neb onen pilíř, dle kterého by se mohl spravovati; to ale jest něco podivného, že ten a takový člověk a tudy též i básník „Máje“ nepozoruje odpor ten, že chtíce svoje „nic“ lidem učiniti přístupné, všeliký život snášejí; tu šeptají květinky, tu mluví ptáci, zvučí hory, mluví luna, živ jest u nich celý mír, a přece konečně vystavují za cíl a konec všech těch mocí — žádný život, žádný cíl, všecko pusto, nic!“ —

„Přiodiv se básník „Máje“ pestrými květinami, uvrhnul se do vymřelé sopky anebo snad lépe: jeho báseň jest *škvára, která z vymřelé sopky vyhozená mezi květiny padla.* Ve květinách můžeme míti a máme zalíbení, nikoli ale v chladném mrtvém meteóru, který z rozervaných útrob vyvržen byl. V tomto nenalezáme nic krásného, oživujícího, nic básnického v přísném toho slova smyslu . . . . Básník liboval si v soustrastech, na svém místě nejsoucích, on raději povrhnul důstojným jmenem básníka a snížil se *k bídnému rymotepci*, aby jen, protože sám nic jiného nevidí, okázal nám černou, věčnou prostoru svojí sežehlé útroby. Avšak ku prospěchu básníkovu máme to všecko posud jen za směsici myšlének a citů, ve které se duch jeho kolotá, té jsouce naděje, že z toho ze všeho ústrojný život konečně se utvoří. Opakujeme, že jednotlivá popsání, obrazy a vůbec básnický celý apparat, vyjímajíc poslední oddělení a mrzuté opakování rýmů, pěkný, bohatý jest; spisovatel Máje musí ale přisvědčiti k pravdě té, že kabát za člověka míti v obor chatry náleží. Chtěl-li nám Mácha v druhém svazku svých spisů podati opět druhé vydání svých *snů*, svého *psaní*, může býti ubezpečen, že mocně ho *probouzeti budeme; spali jsme dvě stě let*, on nesmí nás dutým hlasem své zbortěné harfy do nového snění konejšiti. Bylo by k přání, aby se tak otrocky nevázal právě k té nejšpatnější stránce anglického barda. To měli jsme za potřebné podotknouti o jeho básni; neměl-li by se tím srovnávati, máme naději, že uzná aspoň tu nejsvětější povinnost, že každý má

beze všeho obalu druha svého pozorným učiniti na směr jeho jednání, na vezdejší pouť života.“

Toť ta rozkřičená Tomíčkova kritika, kteráž jest důkazem, jak se u nás rozumělo pokroku duševnímu a svobodnému individualnímu vyvinování. Bohudíky, že názory takové i u nás patří již k překonaným, nynější nové pokolení koří se veleduchu Máchovu a básník „Máje“ skví se mezi prvními hvězdami básnictví českého.

Velmi čestné místo v literatuře zaujímají i jeho „Cikáni“, jediná to dokončená prosaická práce. Kdo četl „Cikány“, dovede i novelistické vlohy Máchovy ocenit. Cikáni i Máj jsou sice jedna květina na dvou polích vzrostlá, ale každou označuje se výše, k jaké by duch tvůrce jejich na obou polích byl dospěl. V obou se jeví bohatství myšlenkové a obrazové. Z obou k nám hledí básník velkých nadání, obmezeného však ještě působiště.

„Mnichem“, z něhož nám jen kusé úryvky zůstaly, byl by zajisté směr svůj dovršil a báseň tato byla by již spolu i přechodem k dalšímu pokroku. Leč co mu v epickém oboru vadilo, to právě bylo sílou jeho lyriky. V menších básních se ozvaly všecky protivy, všecky nespojené, smíšené v něm živly, a byť jich co do čísla nebylo mnoho, dostačují úplně k ocenění talentu básníkova. Chovalť jich ještě mnoho v sobě, leč že spůsob jeho byl, nenapsati myšlenku před úplným v sobě jí zpracováním, dostala se z nich jen malinká částka na nás. Pracoval velmi pilně a neustálým pilováním práce své uhlazoval. Kdyby byl uvyklou pilností jediného „Mnicha“ dohotovil, byli bychom se zajisté jednoho z nejlepších plodů literatury slovanské dočkali; kdyby však menší básně v sobě chované byl aspoň napsal, byl by jimi překonal všecko, co se v oboru tomto za novějších časů u nás objevilo.

Mácha vystudovav práva odebral se r. 1836 do Litoměřic co amanuensis a spolu co praktikant a za nedlouho zde zemřel. Tři neděle před smrtí byl Mácha na Radobyle a básnil. Pohroužen v krásných snech hledí k Litoměřicům, a hle! veliký oheň vypukl. Mácha vida že hoří, celý unavený za tři čtvrti hodiny přiběhl do Litoměřic a spěchal k ohni, kdež až pozdě do noci s největším sebezapřením v hašení se účastnil. Celý mokrý a schvácený uložil se v studeném pokoji ku spaní. Dne 1. listopadu přiznal se, že nějaký neduh v sobě cítí — a již dne 5. listopadu 1836 zemřel.

Mácha pochován jest na hřbitově Litoměřickém — jednoduchý pomník vyznačuje místo, kde básník Máje odpočívá. I po smrti nepřáno mu odpočinku mezi bratry, jež tak upřímně miloval! —

A nyní ještě několik slov o Máchově kaceřované povaze. On byl člověk a sice snažící se a toužící po něčem vyšším, nežli mu země poskytovala, a mužů takových není na světě mnoho. Jsou, kteří píšou a pracují pro vlast, on ale psal krví srdce svého! Život jeho byl podivný — nazývali jej výstředním a rozervancem a zapomínali, že jej jen okolnosti takým učinili.

Sudičky, stojíce nad kolébkou našeho genia, daly mu věnem tak velikého ducha básnického, že uprostřed věku svého musil státi v národě osiřelý, sám a sám, že ohromná propasť, která dělila jeho sny, touhy a myšlenky od ostatního světa, musila i plodům jeho vtisknouti pečeť zoufající rozervanosti, hlubokého neštěstí, jemuž nebylo osobní blaho neb zištné sebemilství měřítkem, ale které prýštilo se z nevolnictví veškerého člověčenstva, z ujařmenosti národův, z poníženosti vlasti a z bídy lidu, který nezdál se býti schopen k opětnému zápolení v tom velikém turnaji, jemuž říkáme politický svět. Hynek Mácha byl zoufalcem z lásky k člověčenstvu, národu a vlasti.

Kdo z nás, kteří jsme svědky úplného znovuzrození a probuzení národního, dovede se vmysliti do hlubin ducha básníkova, který před půl stoletím téměř v beznadějnosti své zapěl hroznou onu ódu nad hrobem českého národa, kde velebně a krásně volá:

Hoj byla noc! Zelené světlo luny
padalo promykem v zlaté hvězdiček struny
a tichou hudbu tu zpívaje vítr vál.
I stál jsem zšílenec na osamělé hoře,
pode mnou rovina, zelená jako moře,
a já jsem samoten nad tímto mořem stál.

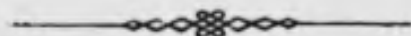
I bil jsem v horu tu, i znělo mé volání:
„Hoj otče, otče můj! neslyšíš matky lkání?
Hoj já jsem zšílenec, proč vchod se neotvírá?“
I bil jsem v horu tu. Půlnoční přešel čas.
Ta hora? Blaník je — a nad ní pláče hlas —
„Můj otec neslyší — a matka mi umírá!“

Jakž neměl ten muž, jenž v srdci celý národ nosil, cítiti se nešťastným na onom pustém hřbitově, jemuž podobal se tehdáž život národa našeho? On vstoupil do světa s nadějemi a tužbami, s nadšením a láskou, s duchem a s geniem básníka, kterému ostatní ani nerozuměli; on pustil otěže svému geniu a letěl a prchal odtud, až na skále, která se skutečností zove, roztříštil leb svou a vykrvácel šlechetné srdce svoje.

Ano šlechetné bylo to srdce, které pílíc k nejvyššímu a krvácejíc ze sterých ran, mohlo ještě pěti:

„Jako trosky v světle bledém
vyhlédají mlhy šedem,
temná noc kdy nad ně přišla —
tak myšlenko nevyzírej.
Nermuť jiným blaha zdroje!
Vrať se v hloubi, z které's vyšla,
tam si moje srdce szírej,
však jen moje — moje — moje —“

Podivný, neobyčejný byl spisovatel Máje a Cikánů, však až divno, an i neobyčejná byla duševní síla jeho — i život. Podivný byl Mácha v lásce i nešťastný tak jako v životě, a pak říkáte mu *rozervanec!* Nechťsi — sláva jeho nepomine, pokud nevyhyne v národě českém cit pro skutečnou poesii. A to bohdá nebude nikdy! —

BOHUSLAV BALBÍN.

Jméno muže, jehož život zde několika jen črtami nastíniti chceme, nemůže pravý syn vlasti naší vysloviti bez citu nejhlubší vděčnosti a úcty; neboť nikdo nad něj nemiloval národa svého vroucněji, nikdo věrněji mu nesloužil vzdor mnohým překážkám a utrpením, nikdo více netoužil nad úpadkem jeho, nikdo srdnatěji se ho nezastával, nikdo bedlivěji nestřežil památek, slávy a mohutnosti jeho, nikdo nadšeněji nehlásal skutky jeho. Proto potrvá památka Balbínova, dokud bude žíti národ náš.

Bohuslav Ludvík Balbín narodil se v Hradci Králové r. 1621, tedy právě onoho času, když po hrozné bitvě bělohorské na národ náš ze všech stran hrnuly se pohromy a strasti. Pocházel z rodu vladyckého Škorniců z Vorličné, jenž jím úplně vyhynul. V prvních letech věku svého churavěl neustále, tak že o jeho zniknutí již pochybováno, až pak v čtvrtém roce obětovala jej matka k oltáři Matky boží v Staré Boleslavi, načež prý znenáhla se sesílil a pak úplně pozdravil.

Prvního vychování a vzdělání dostalo se Balbínovi v domě matky a báby jeho, kteréž, jsouce paní rozšafné a vzdělané, záhy miláčka svého k nábožnosti vedly a v něm lásku a cit k vlasti a přírodě budily. V devátém roce věku svého poslán jest Balbín do Broumova, aby se tam cvičil v základních pravidlech jazyka latinského, načež navštěvoval druhou latinskou třídu v Jičíně, třetí v Praze, čtvrtou a pátou pak v Olomouci, kdež prospíval v jazyku latinském v té míře, že již tenkráte složil mnoho básní, z nichž některé později vytištěny byly. — Jakož matka Balbínova času toho přebývala na Častolovicích, trávíval on tamtéž své prázdniny, jsa miláčkem držitele zboží toho pana Oty z Oprstorfu a průvodcem jeho na honbách, lovech a čižbách, jichž pán ten velikým byl milovníkem.

Působením P. Mikuláše Leczyńského, představeného Jezuitské koleje Olomúcké, muže zkušeného, přívětivého a vůbec váženého, vstoupil Bohuslav Balbín v svém 16. roce (l. 1636) do řádu Jezuitského, přijav k svému jménu křestnímu řeholní jméno Alois a byv zavežen Leczyńským samým do koleje Brněnské odbyl tam dvě leta noviciatu řeholního. R. 1638 na podzim poslán jest do Kladska, aby tam šířeji se obíral studiemi humanitními, načež slyšel v Praze v koleji klementínské vědy filosofické, kdež pod znamenitým učitelem

Boh. Balbin S. I.

(Nákladem: **F. Bartela** v Praze.)

Tiskem C. Grumbacha v Lipsku.

P. Theodorem Moretem vzdělal se důkladně v umění mathematickém a obcoval přátelsky s milovaným stařičkým svým přítelem a učitelem P. Mikulášem Leczyńským, času toho správcem domu profesního na Malé Straně.

Po skončených studiích filosofických (r. 1642 na podzim) provázel Bohuslav Balbín P. Roderiga Arriagu, slavného tehdáž profesora theologie na učení Pražském, na cestách jeho po Čechách, čímž se mu dostalo příležitosti oznámiti se s předními městy, hrady a kláštery celé země české a nalezajícími se tam památkami historickými a přírodními.

Vrátiv se z cesty té vyučoval Balbín dříve nežli se oddal studiím theologickým, dle pravidel řádu svého, několik let mládež školní v třídách nižších a to s výborným účinkem.

Zůstávaje r. 1646 v úřadě učitelském v Praze, vydal Balbín t. r. — za příčinou odbývaného tam korunování Ferdinanda IV. na království české — tolikéž první svou práci literární tiskem, totiž báseň příležitostní: Legatio Apollinis coelestis ad universitatem Pragensem. Tamtéž zdržoval se také na studiích theologických, když dne 26. července r. 1648 nepřátelský lid švédský pod Königsmarkem hradu královského a Malé Strany se zmocnil a na to po 18 nedel Nového a Starého města Pražského dobývati se jal, a měl vedle jiných řeholníků, P. Jiřím Plachým vedených, taktéž účastenství v hájení měst řečených.

R. 1650 byl Bohuslav Balbín vysvěcen na kněžství a poslán na nějaký čas jako misionář do okolí Rychnovského v Královéhradecku, načež odešel do Českého Krumlova, kdežto vyučoval retorice. Vrátiv se po roce zpět poslán jest r. 1651 zase jako misionář do krajiny Kostelecké, Žamberské a Kunwaldské, kde přes veliké kázání, namahání a usilování pověstného misionáře Adama Kravařského jednota bratrská měla vždy ještě mnoho přívrženců. Balbínovo vynasnažení potkalo se i tu s nevšedním účinkem; neboť v krátkém čase, třeba že neužíval hrozeb a násilných prostředků, přivedl výše 1500 duší do lůna církve katolické.

R. 1653 povolán jest Balbín opět k vyučování mládeže, načež vyučoval retorice a poetice drahně let v Kladsku, v Praze, v Brně, v Jindřichovu Hradci a v Jičíně, upadnuv při tom r. 1655 za svého přebývání v Praze v nemoc velmi nebezpečnou, hlavničku, z níž jej slavný a první času toho lékař pražský Dr. Marek Marků v z Kronlandu šťastně vyléčil, který, seznámiv se při tom blížeji s Balbínem, zůstal napotom po čas života svého upřímným jeho ctitelem. — Balbín zachoval se po celý ten čas jako výborný pedagog a věrný přítel, anobrž jako opravdový otec svěřené sobě mládeže, která vedením jeho v mravnosti a uměních patrně prospívala a pročež také z celé duše jemu oddána byla a napotom vždy vděčně jeho sobě připomínala; mezi vychovanci jeho byli tehdáž synové nejvzácnějších rodin českých a moravských a 47 žáků jeho vstoupilo tolikéž do tovaryšstva Ježíšova.

Stráviv třináctc let vychováváním mládeže odstoupil Balbín po r. 1662 od úřadu učitelského a přebývaje na to v koleji pražské u sv. Klimenta, jal se pořádati a k tisku připravovati své materialie historické a literární, kteréž byl výše dvaceti let doma i vně při každé udalé se příležitosti vyhledával a shromážděl, zachovav při tom nejednu drahocennou památku literární a historickou před zkázou úplnou.

První větší dílo historické, které Balbín tehdáž k místu přivedl a r. 1669 do tisku podal, bylo Epitome rerum bohemicarum čili Suma dějin českých; avšak tehdejší nejvyšší purkrabí pražský Bernart Ignac hrabě Martinic, mladší syn pověstného Jaroslava Martinice, katolík přehorlivý a při tom jazyku a národu českému vysoce nepříznivý, byv jakýmsi zlomyslným udavačem na dílo to pozorna učiněn, jakoby se prý v něm v pochybnost bralo dědičné právo domu habsburského ke koruně české i příliš nadržovalo straně české naproti Němcům, zastavil ihned další tisk knihy této a způsobil přísné u věci té vyšetřování, tak že dílo to znovu do censury do Vídně a do Říma muselo býti podáno. I byl by to zajisté v svém hněvu přivedl k tomu, že by kniha ta byla docela zničena bývala a spisovateli jejímu se dostalo trpkého osudu, kdyby se ještě v čas u věc tu nebylo položilo několik vysoce postavených a vzácných osob a příznivců Balbínových, totiž Jan hrabě z Lamberku, nejvyšší hofmistr dvoru císařského, František Oldřich hrabě Kinský, president nad apellacemi, a vůbec vážený a učený bibliotekář císařský Petr Lambecius. Nicméně byl Balbín všelijak proto naříkán a stíhán, a ihned z Prahy do Klatov a později zase do Opavy přeložen. Vše to snášel však s neobyčejnou vytrvalostí a sebezapřením, věren heslu svému: „In silentio et spe fortitudo mea“ a důvěřuje se v prozřetelnost vyšší a své přátely, že jeho věc spravedlivá konečně zvítězí. —

Ve svém vyhnanství v Klatovech sepsal také jeden z nejdůležitějších spisů svých: Dissertatio apologetica pro lingua slavonica praecipue bohemica. (Obrana jazyka slovanského, zvláště pak českého.) Jestiť to důvěrné pojednání v podobě listu, jež připsal příteli svému kanovníkovi Tomáši Pešinovi z Čechorodu. „Obranu“ tuto sepisuje toliko pro přítele, tedy věda, že ji nespatří žádný censor ani řádu ani vlády světské, vylévá poctivý Balbín přehojné a nejhlubší city srdce svého na nejvýše skormouceného nad neštěstím a záhubou národu svého. Tu se nám tedy objevuje v největší upřímnosti své beze všech oklik a pláštíků, jimiž jinak musel zahalovati horoucí lásku k národu a vlasti. Tu jej nejlépe poznáváme a opakovati musíme, že vlast naše neměla tehdáž syna upřímnějšího. V dissertaci Balbínově ukazuje se, kterak království České, druhdy tak slavné a kvetoucí, zahubeno, kterak národnost naše, druhdy v zemi jedině panující, sklesla a kterak o úplné záhubě její se pracuje, jaké z toho nebezpečí a co činiti, abychom se zachovali. Mírný a trpělivý Balbín nejednou horlí v spisu tomto na hanebnosti, bezpráví a násilí, jichž vlasti naší bylo zakoušeti. Co z ciziny zlého na nás přišlo vyčítá,

nejvíce však dotírá na odpadlíky a odrodilce, kteří zapomínali povinností nejsvětějších a proti vlastní krvi své brodili. — Že měl Balbín proč s tímto skutkem se tajiti, svědčí nejjasněji ta okolnost, že když jej po skorem stu letech zasloužilý vlastenec Frant. M. Pelzel vydal, takou bouři spůsobil, že censor, který jej k tisku propustil, s úřadu sesazen, Pelzel pak na tři dni do vězení dán byl. Vláda všemožně se starala, aby vydávání „Obrany" bylo potlačeno, a tím stalo se, že spisek tento tak vzácným se stal.

Konečně když přes všeliké usilování a osočování nepřátel Balbínových ani censorové římští ani vídeňští v jeho „Epitome" nenalezli ničehož závadného, anobrž učený P. Lambecius podal o ní velmi pochvalnou zprávu císaři Leopoldovi I., povolán jest Balbín z svého exilu zpět do Prahy do koleje sv. Klimenta a kniha jeho vyšla tiskem po sedmi letech v původním svém spůsobu. Balbín pokračoval nyní s největší pilností v svých pracích literárních a vydával co rok nějakou část díla svého „Miscellanea" (Rozmanitosti) na dekady čili desítky rozvrženého, v nichž mělo obsaženo býti vše, čehož po celý ten čas, hledíc k dějinám, topografii, statistice, archaeologii, právnictví, přírodopisu a jiným poměrům národa a země české, vyhledal, sebral a nyní spořádal. Byla by to bývala sbírka vysoce zajímavá a vzácná, kdyby ji byl Balbín mohl ku konci přivesti a celou vydati; bohužel nedospěl k tomu, anobrž velká část toho, co vzdělal a sepsal, zůstala v rukopisu. Mimo „Rozmanitosti" tyto vydal Balbín jednak již před tím, jednak současně několik spisů ku potřebě mládeže studující, pak sbírku svých epigramů latinských, některé životopisy — arcibiskupa Arnošta I., Mikuláše Leczyńského, Jana Nepomuckého — a vypsání několika míst poutnických.

R. 1681 den sv. Tomáše učinil Balbín jakés pořízení o své pozůstalosti, odkázav totiž jistý počet všech kněh, jež byly nákladem a prací jeho tiskem vyšly, menšímu bratrstvu Narození Panny Marie při koleji Klementinské, předkem z mládeže studující se skládajícímu. — Pořízení to bylo r. 1683 od představeného české provincie Jezuitské schváleno a vešlo tudíž již za života Balbínova z části v skutek.

R. 1683 raněn jest Balbín mrtvicí po jedné straně, tak že napotom více ani psáti aniž vůbec z lůžka nemohl se hnouti, v kterémžto trapném spůsobu strávil ještě plných pět let, aniž byl ustal od svých prací literárních, říkaje napotom jinému do péra, čeho nemohl sám spisovati, a to tak pilně a neunavitelně, že se slušně jest diviti takovéto neobyčejné vytrvalosti a duševní činnosti muže na těle tak zbědovaného. Konečně zemřel dne 18. listopadu 1688 v koleji sv. Klimenta na Starém městě Pražském v 67. roce svého činného života a pochován v tichosti v kryptě kostela sv. Salvatora při téže koleji, jejížto knihovně odkázal 1000 zlatých r., z prodeje spisů svých vytěžených, tak aby se napotom za úroky každého roku z sumy té vycházející kupovaly knihy vzdělávací a naučné.

Čelnější Balbínova díla literární, která jednak za jeho života, jednak napotom tiskem vyšla, jsou tato: Diva vartensis, seu origines et miracula Mariae quae Vartae in limitibus Silesiae colitur. Pragae 1655. — Diva Turzanensis, seu origines et miracula B. V. Mariae, quae Turzanae in Moravia colitur. Olomucii 1658. — Auxilia Poetiees. Pragae 1659. — Examen Melissaeum, seu epigramatum libri V. Pragae 1659. — Vita ven. Arnesti, primi archiep. prag. Pragae 1664. — Diva Montis Sancti, sive origines et miracula M. Mariae, quae in Monte S. Bohemiae colitur. Pragae 1665 (přel. též do češtiny od Steyra). — Origines comitum de Guttenstein, Pragae 1665. — Veri similia humaniorum disciplinarum. Pragae 1666. Lipsiae 1687. Pragae 1701. — Epitome historica rerum Bohemicarum. Pragae 1677. — Quaesita Oratoria. Pragae 1677. — Miscellaneorum historicorum Bohemiae Decas I. liber I—VIII. Pragae 1680—1688. Decas II. liber I. a II. 1687. — Vita B. Joannis Nep. Mart. Antverpiae 1682. — Brevis tractatio de amplificatione oratoria. Herbipoli 1688. Pragae 1701. — Vita P. Nic. Lancicii S. J. Pragae 1690. — Syntagma comitum de Kolowrat. Pragae 1767 (et Diesbach) Tabularium genealogicum. Pragae 1770 (ed. Diesbach). — Dissertatio apologetica pro linqua slavonica praecipue bohemica Pragae 1775. (ed. F. M. Pelzl.) Bohemiae doctae partes 3. Pragae 1776, 1777, 1778, 1780 (ed. R. Ungar et P. Candidus). — Liber curialis. Pragae 1793 (ed. J. Riegger). — Mimo to zůstaly ještě některé větší práce, pak listy Balbínovy až podnes v rukopisu. Co se povahy našeho Bohuslava Balbína dotýče, nelze jinak nežli se vší chválou a šetrností o něm mluviti, neboť byl muž v uměních literních, jmenovitě v jazycích klasických tak výborně vycvičený, že se času svého s nejvzácnějšími u věci té muži mohl porovnati, při tom byl pedagog převýborný a přítel mládeže nemalý, nad to opravdově nábožný, v svém povolání vůbec horlivý, při tom však mírný a snášelivý, nanejvýše dobrosrdečný, bíd a strastí cizých velice citelný, a předkem národa a jazyka svého upřímně milovný a o zachování jeho vysoce pečlivý. Za tou příčinou dostalo se mu také přes všeliké osočování se strany nepřátel jeho obecné lásky a vážnosti osob urozených — hrabat Vchynských, Kolovratů, Lamberků, Gallasů, Slavatů, Lažanských, Černínů z Ronova a j. v. — a mužů učených a vzdělaných — P. Lambecia, Tomáše Pešiny z Čechorodu, Dr. Marka z Kronlandu, Pav. Stránského, J. Krugeria a j. v.

Avšak při všelikých vzácných vlastnostech těchto nelze nám tuto zatajiti, že Balbín nebyl prost všelikých slabostí věku svého. Jmenovitě nedostávalo se mu náležité kritičnosti a soudnosti i objektivní spolehlivosti, tak že neuměl rozeznati prostou pravdu historickou od smyšlenek našeho Hájka a jiných jemu podobných bajkářů, a zhusta zmátl leta, jména a data rozličná mezi sebou, čímž jeho práce historické a genealogické nemálo ztrácejí co do podstaty a hodnověrnosti své. Taktéž nemohl se docela vyšinouti nad malicherné smýšlení a předsudky doby své, ježto byl nemálo pověrčivý a lehkověrný. Škoda veliká, že Balbín všecka díla svá psal jazykem latinským.

Proč tak činil, pověděti neznáme, že však toho nebyla příčinou neznalost jazyka českého a neláska k němu, toho jsme jisti; neboť že po česku výborně uměl, plyne již z toho, že pro práce své učené vážiti musel z velkého množství starých spisův a listin českých; co pak se týká lásky jeho k jazyku mateřskému, tuť mimo to, že v latinských spisech velmi zhusta dodává výrazy a průpovědi české, nejskvěleji jeví se v jeho „Obraně jazyka českého". Ba veliká škoda, že neužíval Balbín k pracím svým jazyka českého, neboť tím právě jsou nejzajímavější spisové jeho (Epitome, Miscellanea, Vita Arnesti a j. v.) nepřístupni valné části našich domácích čtenářů, zvláště v dobách novějších, kdež počet znalců latiny tak valně se ztenčil. A přec se ve spisech Balbínových vyskytuje ohromné množství věcích i nyní velmi zajímavých.

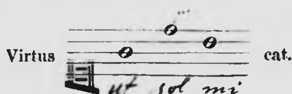
Balbín nemá náhrobku ani pomníku snad proto, že výtečností svou sám si byl postavil pomník nehynoucí.

Erb Balbína z Vorličné.

KRIŠTOF HARANT Z POLŽIC.

Virtus ut sol micat

Řadu mužů, již po bitvě bělohorské šíji svoji pod meč katův položiti museli a za přesvědčení a vlast vykrváceli, započínáme mužem vynikajícím vzdělaností, rázností, poctivostí, též v oboru českého písemnictví činným, jemuž po celý život štěstí přálo, aby tím tragičtější byl konec jeho. Krištof Harant z Polžic a Bezdružic narodil se r. 1564 a vzdělav se řádně doma vstoupil do služby arciknížete Ferdinanda Tyrolského, jehož přízně dosáhl v takové míře, že jej doprovázeti musel na rozličných cestách po zemích Německých a po Italii, čím nemálo obohatil vědomosti a zkušenosti své. Po smrti otcově (r. 1584), jsa dvacet let stár, vrátil se do vlasti a oženil se s Evou Černínovou z Chudenic (r. 1588). Ze šťastné domácnosti vyrvaly jej války s Turkem v Uhrách, jichž se Harant v letech 1593—97 účastnil s takovým vyznamenáním, že si dobyl zvláštní přízně Rudolfa II. a ročního platu 700 zl. z důchodů zemských. V tom čase zemřela mu manželka, již upřímně miloval, a ztráta tato účinkovala naň tak mocně, že v daleké cizině úlevu a zapomenutí hledal. I nastoupil r. 1598 se švakrem svým později proslaveným Heřmanem Černínem z Chudenic dalekou cestu, jejíž hlavním účelem bylo navštíviti svatou zemi. V průvodu toliko jediného sloužícího odebrali se do Vlach, kdež navštívivše nejpřednější města lombardská a ohledavše památnosti jejich v Benátkách na loď vsedli a po krátkém pobytu na ostrovech Kretě a Kypru u města Joppe v Malé Asii přistáli. Poněvadž tehdáž mezi Rakouskem a Tureckem ještě mír vyjednán nebyl, vydávali se naši cestující za Poláky a prošli takovýmto spůsobem v oděvu poutnickém celou svatou zemi, navštívivše všechna místa památná, odtud pak přeplavili se po moři do Egypta. Z Kahiry zajeli si do části Arabie k horám Sinai i Horeb. Když se do Egypta vraceli, přepadli je loupeživí beduini a pobrali jim vše mimo 24 dukáty, které Harant na rychlo do písku zahrabal. Za tento zbytek peněz dostali se do Kahiry, odkud navštívili sousední památnosti egyptské, pyramidy, jezero Moesisovo a j. Z Egypta po těžké nemoci dostal se Ha-

rant se soudruhy opět do Benátek, odkud se bez další pohromy do vlasti vrátil.

Cestu tuto sepsal Harant k vyzývání mnohých přátel svých jazykem českým a vydal ji r. 1608 s podobiznou svojí a některými dřevoryty pod titulem: „Cesta z království českého do Benátek, odtud do svaté země atd.“ Vzdor některým nedostatkům jest tento cestopis dílem velmi záslužným a slouží k nemalé ozdobě literatuře naší, vydávaje zároveň nejlepší svědectví o nevšední a mnohostranné vzdělanosti spisovatele svého (r. 1854 vydala „Matice česká“ Harantův cestopis s některými změnami po druhé).

Vrátiv se přebýval s dvorem císaře Rudolfa II. nejvíce v Plzni, kamž císař pro v Praze tehdáž zuřící mor (1594) sídlo své přenesl. V krátce získal sobě Harant přízeň panovníkovu v míře tak veliké, že jej r. 1601 svým komořím a radou jmenoval. Z Plzně navrátil se Harant se dvorem opět do Prahy, kdež se hlavně zanášel pracemi vědeckými a literárními. Sám také latinské básně skládal, které s přáteli svými sdílel. Do toho času připadá také sepsání cestopisu jeho. Roku 1604 oženil se Harant podruhé, pojav za manželku Barboru, vdovu po Karlovi Škopkovi z Bílých Otradovic a na Pecce, s kterouž věnem dostal polovici panství Pecky. O veliké vážnosti, kteréž tehdáž Harant požíval, svědčí, že jemu a Slavatě připsáno druhé vydání Veleslavínova díla „Historia Politica“ a spisovatel Eliáš Nyšel jmenuje jej „přední podporou literatury upadající“. Této vážnosti, jakož i přímluvě císaře Rudolfa děkoval Harant, že r. 1607 přijat jest do stavu panského v království českém. Nedlouho na to znamenité jmění své rozhojnil třetím sňatkem s Annou Salomenou Hradištskou z Hořovic, tak že mu pak celé panství Pecka patřilo.

Po smrti Rudolfově požíval v nemenší míře i náklonnosti Matyášovy, jenž jej povýšil na hodnost dvorního rady. Tehdáž od katolictví přestoupiv k vyznání pod obojí zapletl se též do bouří stavovských a účastnil se jich dílem velmi činně. Byv jmenován na sjezdě pražském (v březnu 1619) komisarem ze stavu panského nad lidem vojenským krajův boleslavského, hradeckého a kouřímského, táhl s Thurnem na Vídeň, kdež řídil dělostřelbu tak obratně a vydatně, že koule dorážely až na hrad a Ferdinand II. octnul se v nemalém nebezpečí. Vrátiv se do Čech, zastával úřad vládního komisaře při odhadování statků zabavených v Hradecku.

Bedřich Falcký, nově zvolený král český, jmenoval Haranta svým radou a komorníkem a svěřil mu též důležitý úřad presidenta komory české, v kterémžto úřadě obtížném Harant vedl si tak spravedlivě, že ani katolíci tehdáž v zemi utlačovaní naň stěžovati si nemohli. Tehdáž prý Harant nahlížel, že povstání stavovské nepovede k cíli, a radil prý stavům, aby se opět poddali Ferdinandovi; avšak když návrh ten zamítnut, musel i on, jsa příliš v bouři zapleten, s ostatními vytrvati a kalich utrpení až na dno vyprázdniti. Po bitvě na Bílé Hoře byl na hradě svém Pecce zatčen a před pražský soud postaven, kdež mu hlavně vytýkáno, že řídil střelbu na obleženou

Vídeň. S ostatními k smrti odsouzen kráčel mužně na popraviště a skonal pod mečem katovým dne 21. června r. 1621.

O popravě jeho dočítáme se v historii o protivenstvích církve české tyto zajímavé podrobnosti:

„Na Theatrum jíti maje zavolal k sobě kněze Rosacia a jemu, jak se velmi o manželku a dítky své bojí, oznamoval. Nebo že zná, jak manželka v náboženství jest neživa: protož že se bojí, aby nemajecí kdo by ji pamatoval, něčemu zlému na sebe a dítky přijíti nedopustila. Že sic na papíře poznamenal, nač by obzvláštně pamatovati měla; prosil však jeho, aby jí to připomínal. Napřed, aby v náboženství evangelickém stálá byla a žádnými slibnými věcmi od něho odvésti se nedala. Druhé, aby s poddanými mírněji nakládala, robot nepřivětšovala, ale raději umenšovala. Naposledy, aby o dítky pečovala a v čistém náboženství je vychovávala; jináče budou-li jejím zanedbáním svedeny, že ji před soud boží obesýlá. To ten dobrý Pán tak mnohými slovy a pobožně, s mnohým znamenitým osvědčováním potvrzoval. Ale všetečná ta žena ničehož toho neplnila, Bohu, svědomí, dítkám i poddaným se zpronevěřila: když brzy potom za člověka převrhelce (Heřmana Černína z Chudenic, téhož, jenž nešťastnému Harantovi tovaryšil na veliké cestě do krajin východních) se vdala, syny Jesuitům k cvičení obrátila, sama přestoupila, a na poddaných těla i duše ukrutnost uvodila. Volán byv na Theatrum řekl: ‚Tolik jsem krajin světa projel, u tak mnohého pohanského národa býval, tak mnoho na zemi i na moři nebezpečí vystál, a nyní hle ve vlasti mé nevinně smrt násilná se mi činí. A to rukou těch, jimž jsem po všechen věk svůj sloužil, jako i otcové moji; Bože, odpusť jim!‘ V málo okamžicích nato přestal šlechetný muž ten žíti — kat srazil mu mečem hlavu.“

Erb Haranta z Polžic.

ŠTĚPÁN MOYSES.

do jen poněkud zná poměry na Slovensku, musí sobě dojista velice vážiti muže onoho, jenž pronásledovanému a utlačovanému na mnoze od svých vlastních opuštěnému národu svému nejen nikdy se neodcizil a nezpronevěřil, nýbrž přes všechny obtíže, nesnáze a nebezpečí věren mu zůstávaje nikdy nepřestal o něj pečovati, slovem, radou, obětmi mu napomáhati, aby se povznesl z podnoží, do něhož uvržen osudy nepříznivými a zlobou nepřátel. A muž ten, o němž vše co jsme zde pověděli v míře nejplnější platí, muž ten jest bývalý Báňskobystřický biskup Štěpán Moyses, jehož velezáslužný život v kraťoučkém tomto nárysu nakresliti se vynasnažíme.

Štěpán Moyses*) narodil se ve Veselí v Nitranské stolici roku 1797 dne 24. října. Nízká vesnická chaloupka jest rodištěm jeho, neboť na Slovensku v míře ještě mnohem větší nežli u nás odcizili se vyšší stavové národu svému, zapírajíce řeč i víru otců svých. O renegatech ví dějiny Slovenska mnoho povídat, a podnes když prohlížíme řady tak zvané inteligence maďarské, najdeme mezi ní dobrou třetinu pomaďařených Slováků. A co nejbolestnějšího, že, kdo zná poměry v Uhrách, nad smutným tím stavem jen zaplakati může, diviti se mu však as sotva bude — nebo ohromný nátlak, jaký Maďaři na jiné národnosti, hlavně Slováky, činí, ústrky, jimiž týrají Nemaďary, skvělé postavení, jež odpadlíkům nabízejí — to vše vyžaduje pevných, velmi pevných charakterů, a těch bohužel mezi bratry Slováky jen velmi pořídku. Pokud to se nezmění, pokud nebude národ tak uvědoměn, že hrdým jsa na minulost svoji a doufaje pevně v budoucnost svoji, rozhodně a neohroženě nástrahy Maďarské odmítne — potud nezmění se valně nynější smutný stav na Slovensku. Celý národ, velcí i malí, musí přijít k uvědomění, a pak teprvé vzejde jitřenka lepších časů nad utýraným národem bratří našich. Poměry české vybízejí zde tak-

*) Měl se vlastně psáti Mojžíš dle rodinného jména, přeměnil však slovanskou formu ale již hned v gymnasium do latinského Moyses.

řka nutně k porovnání, než vedlo by nás daleko, rozpisovati se zde o tom — bratři naši vidí náš zápas i život — nechť z něho pro sebe poučení i povzbuzení čerpají.

Tak jako u nás, vyšli skorem všichni čelní mužové na Slovensku z národa samého, malé vesničky jsou kolebkou mužů, již národu svému lepší budoucnost vybojovati mají. I Štěpán Moyses narodil se v domě selském a osud záhy začal jej pronásledovati, neboť již v sedmém roce úplně osiřel. Bez matky, bez otce, kam se měl podíti malý hoch, a navždy snad věci národa ztracen by býval, kdyby se ho byl neujal v smutné jeho sirobě panský úřadník A. Jelenčík, jenž i o vychování jeho pečlivě se staral. Již roku 1806 dán do Trnavy, kdež s nejvýtečnějším prospěchem odbyl studia gymnasialní, načež přijat mezi kleriky arcibiskupství Ostřihomského. S úspěchem rovněž skvělým odbyl Štěpán studie filosofické a theologické v ústředním semináři v Pešti (r. 1819), načež, nemaje ještě k vysvěcení potřebného stáří, stal se domácím učitelem synků statkáře A. Lipthay-ho v Sečance ve stolici Hontské. Byv v lednu r. 1821 na kněze vysvěcen, jal se kaplanovati, v kterémž úřadě všeobecnou lásku i úctu osadníků svých sobě získal a záhy pozornost představených svých na se obrátil: vynikalť příkladnou horlivostí jak v církvi tak ve škole, při tom vlastního vzdělání svého pilně hleděl, tak že nabyl hodnosti doktora filosofie. Posledně byl kaplanem v Pešti při kostele sv. Josefa (roku 1828—1829), odkud co profesor filosofie povolán na akademii Záhřebskou.

Nemohlo být příhodnějšího místa pro Moysesa, jako právě tento úřad, kterýž s velkou pílí a slávou pěstoval na znamenitý užitek posluchačů; mimo vlastní předmět svůj vykládal též jazyk řecký, jehož odedávna byl velikým milovníkem, tak že, ač tehdáž na uherských školách téměř úplně byl zanedbán, vlastní pilností velmi důkladně se mu přiučil. Roku 1837 svěřena mu censura ve věcech tiskových, avšak úřad tento působil mu jen četné nesnáze. V tom čase počali se právě Chorvaté poněkud čileji opírat nespravedlnostem vládnoucí strany maďaronské a dovolávajíce se práv svých hájili je statečně slovem i písmem. Moyses nenadržuje nikomu konal úřad svůj spravedlivě, než spravedlnost není již odedávna v Uhrách oblíbena, a proto nelíbilo se počínání jeho vládě uherské v Budíně a Maďarům vůbec. Uvalil-li na sebe nechuť a zášť těchto, získal si s druhé strany lásku a vážnost v Záhřebě, tak že r. 1847 z profesora akademie stal se kanovníkem Záhřebským, načež brzy zvolen za poslance do sněmu Prešpurského, kdež ovšem stál proti výstřední straně maďarské.

Nastal rok 1848 a s ním doba bouřlivá; rozumí se, že kanovník Moyses horlivě přidržel se strany národní slovanské, kteráž postavila se proti zpupnému a soběckému Maďarstvu. Ban Jelačič, jenž tehdáž povznesl korouhev této strany slovanské, znaje způsobilost a zásluhy Moysesa, povolal jej do banské rady, kteráž tehdáž spravovala všechny záležitosti Chorvatska a Slavonska.

Po vojně uherské odebral se Moyses ze Záhřeba, kdež byl též ředitelem semináře a po nějaký čas redigoval chorvatský katolický

týdenník. do Vídně co důvěrník chorvatský a vytrval zde od srpna 1849 až do června r. 1850, účastně se mnohých nejdůležitějších prací ve věcech chorvatských a uherských, zejmena jednání o povýšení záhřebského biskupství na arcibiskupství. Nemenší píli a snahu věnoval i záležitostem krajanů svých na Slovensku, háje jich kde jen mohl a pomáhaje jak možná bylo. Na pobyt Moysesův ve Vídni zpomíná se dosud na Vahu i Sávě vděčně.

Pracemi těmito, jakož i dřívějšími zásluhami svými získal si Moyses též vážnosti u vlády vídeňské; právě tehdáž bylo uprázdněno biskupství Báňsko-bystřické, na nějž ho císař povýšil, vzdor všemu jeho zdráhání. Povýšení toto vyvolalo na celém Slovensku radost největší, bylot tam takového muže, jakým Moyses se až dosud v činění svém osvědčil, velmi potřeba. Dobře věda, v jak těžkou a důležitou hodnost se uvazuje, jaké břímě na se beře, podrobil se Moyses konečně vysokému vyznamenání tomu a odebral se do středu národa svého s pevným úmyslem, že všechny síly své věnovati bude k probuzení a povznešení zanedbaného lidu svého. Předsevzetí tomu úplně dostál nedbaje překážek a obětí. Věda, že osvěta a vzdělanost jsou základem blahobytu vůbec, vedle církve hlavně školy měl na zřeteli. Gymnasium Bystřické dosud jen nižší rozšířil na vyšší; aby pak byl dostatek řádných učitelů, podporoval co nejúsilovněji a pokud jen mohl vydatnými stipendiemi schopné kandidáty. I lidu chtěl zaopatřit pořádné učitele a vzdělané vůdce, a proto nelekal se nákladu na zřízení učitelské přípravky v Bystřici; jeho nabádáním a dobročinností založen v Bystřici také fond na zřízení vychovávacího ústavu pro katolická děvčata. Časopis „Cyril a Metoděj“ vycházel hlavně podporou jeho. O horlivosti jeho pro povznešení a vzdělání lidu svědčí mimo jiné i oběžní listy jeho, v nichž veliký důraz kladl na školství, jemuž vždy na úřadních cestách svých pozornost největší věnoval.

Politický obrat, jaký nastal v Rakousku r. 1860, vykázal Moysesovi nový obor činnosti; vystoupilť i on ze zátiší svého na kolbiště politické a získal si zde nových velikých zásluh a nových vděčných přátel. Maďaři obvyklým svým spůsobem začali provozovati nadvládu svou a utlačovati ostatní národnosti v Uhrách; Rusíni a Slováci doznávali vždy a doznávají posud nejvíce nespravedlivosti jejich. Tak nemohlo a nesmělo to nadál zůstati. Utlačený národ, vida že na všech stranách čilejší a volnější život nastává, volal o pomoc. Mezi těmi, kdo volání toto slyšeli a neohroženě na obranu lidu svého vystupovali, byl první biskup Moyses, a když se r. 1861 ze Slovenska deputace do Vídně odebrala, aby si na Maďary postěžovala, postavil se jí šlechetný Moyses v čelo. Následky deputace této byly pro Slovensko dosti příznivé, persekuce, byť i nepřestala, ulevila poněkud a Slováci směli se zřejmě k národu svému hlásit. V tu dobu padá i přeměna Bystřického gymnasium v slovenské a vymožení povolení k založení „Matice Slovenské“, kterýmiž oběma ústavy měla se silná hráz rozmáhajícímu se maďaření postaviti. Moyses zvolen předsedou Matice a byl až do své smrti předním a nejštědřejším podporovatelem jejím.

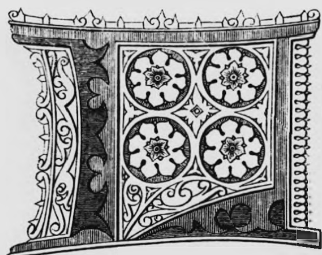
*

R. 1867 učinil však na mnoze této blahodárné činnosti konec. Dualismus, jemuž se vláda vídeňská, zajisté na velkou škodu vlastní, v náruč vrhla, učinil Maďary neobmezenými pány na Slovensku. Nastala doba krutého pronásledování všem těm mužům, již se prvé postavili v čelo národa a nehrozili se dobré právo jeho hájiti. Mohli bychom uvésti dlouhou řadu ústrků a bezpráví do nebe volajícího, kdyby se nám jednalo podati důkaz, že Maďaři s bezohledností barbarskou ničili všechny snahy národní hned v zárodku, že stíhali muže národ svůj milující a stěžovali jim práci jejich všemožně, tak že blahodárnou činnost svoji valně obmeziti museli. Smutné tyto poměry překážely nesmírně výtečnému Moysesovi v působnosti jeho, měltʼ od té doby ruce svázané. A přec se na něm Maďaři mstili. Vyšetřování stíhalo vyšetřování, ba i o sesazení zasloužilého muže tohoto mluvilo se v Uhrách, gymnasium Bystřické pomaďařeno, a tak zasazována šlechetnému muži tomuto jedna rána za druhou a ztrpčovány mu poslední dny života. Jaký tedy div, že podlehl. Dne 5. července 1869 rozlétla se po Slovensku smutná zvěst, že šlechetný biskup Moyses dobojoval. Zaplakal celý národ, neboť ztratil otce i vůdce svého.

Moyses byl perlou pro rodáky své, ba celému Slovanstvu sloužil ke cti nemalé. Jeho neohroženost a přítomnost ducha v každé případnosti, ohromná paměť při neobyčejném ostrovtipu a zralosti úsudku zasluhovaly obdivení. Védy a umění miloval s zápalem mladickým; vyznalť se v mnohých, hlavně pak ve filosofii, dějepisu, jazykozpytu slovanském. Mluvil dokonale slovensky, chorvatsky, latinsky, francouzsky, německy a maďarsky, rozuměl důkladně všem jazykům slovanským, denně pak čítal některého klassika řeckého. Se zvláštní oblibou pěstoval zahradnictví a znal se ve štěpařství, což i zvláštním spisem dokázal. — Dobročinnost jeho byla daleko široko známa, podporovalť téměř nad možnost mladé spisovatele slovenské, národně smýšlející jinochy a vůbec každého kdo se k němu obrátil. V posledním čase sklíčen některými neduhy, nepříznivým stavem politickým a ustavičnými nájezdy a týráním nepřátel svých stíhán vedl život skorem výlučně na domácnost svoji obmezený. V zátiší svém pilně však všímal si všeho, co událo se ve světě slovanském, a doufal pevně, že dočká se té chvíle, kdy i národu jeho vzejde slunko časů blaženějších — nebohý, nedočkal se toho! —

JOSEF MANES.

etem ptáka kráčí neštěstí. Nemáme nikde přebytek, a přec nelitostná Morana slaví stále u nás hody své; oko naše takřka neosychá, putujeme od jedné rakve ku druhé. V krátké době ztratili jsme tři ze svých nejlepších umělců, sochaře V. Levého a malíře K. Svobodu a J. Manesa — trpké to rány pro nás a tím bolestnější, že se až dosud marně ohlížíme po náhradě jich. V Manesovi zemřel nám genialní umělec, jenž přilnul s celou horoucností bystrého ducha svého k historii naší a vážil z ní také nejkrásnější myšlenky své, umělec se zvláště jemným darem, kterým co poetického jest ve slovanské národnosti, vycítiti uměl a ve svých četných illustracích k slovanským písním zobrazil. Dokonalý znatel českých starožitností, při tom veleschopný přiměřeného idealisování, nabyl značného významu v historii české dřevorytby. U něho takřka jediného vyvinula se milá samostatnost, jakéž nikdo nemůže upřít oprávněnosti úplné.

Josef Manes narodil se v Praze r. 1821. Pocházel z rodiny naskrze umělecké. Otec jeho byl na slovo vzatý malíř krajin *Antonín Manes,* jenž velké vážnosti požíval v kruzích umění přejících. Jsa učitelem hledaným zvláště od šlechty navštěvoval se svými žáky a žačkami venkovská sídla jich a přinášel odtud do Prahy vždy kořist bohatou. Syn Josef dosáhnuv vyššího stáří provázel otce na těchto výletech a ve svém 14. roce sám již vyučoval kresbě krajin a zvířat.

Důchody otce Manesa byly dosti skrovné a nejisté, neboť obmezovaly se na řečené vyučování a prodej olejových obrazů, nadto byl umělec náš vtělená dobrota, nemoha nikomu, kdo za pomoc jej požádal, ničeho odepříti. Avšak trudnému tomu stavu učiněn konec, když Ant. Manes přičiněním několika přátel stal se profesorem na škole krajinářské při akademii malířské. V téže době byla akademie osiřelá a výbor jednoty jmenoval prozatímním ředitelem ústavu malíře historických obrazů *Václava Manesa,* mladšího bratra Antonínova.

Nyní navštěvoval mladistvý náš Josef Manes akademii co nejpilněji a za nedlouho se bystrým pojmutím krásných forem antiky, jakož i živých modelů přede všemi jinými vyznamenal. Zároveň hle-

děl sobě pilně studium přírody, při čemž jej zvláště staré stavby zajímaly. R. 1836 maloval Josef první podobiznu a první svůj olejový obraz na zakázku, jenž představoval sv. Václava.

Avšak nedlouho byl strýc Manesův ředitelem akademie, v brzku musel ustoupiti F. Tkadlíkovi, malíři historických obrazů, jemuž akademie mnoho děkuje. Bylť on dobrým malířem a učitelem přísným a svědomitým. Od něho naučil se Manes přesné pravdivé kresbě tvarů tělesných a hlubokému studiu anatomie, neboť Tkadlík vida patrné vlohy Josefovy, věnoval mu veškeru možnou péči, nabádaje jej k neunavné pilnosti; avšak poměr ten se brzy pokalil a pobožnůstkářský ředitel stal se mladému našemu umělci nepřítelem. R. 1840 zemřel Tkadlík. Smrt jeho byla pro akademii těžkou ranou; nedlouhé ředitelství jeho neslo u žáků velmi dobré ovoce. Škoda jen, že nebyla povaha jeho jemnější a známost lidí větší a bystřejší.

Tkadlíkovou smrtí ukončila se první umělecká perioda v životě Josefa Manesa. Bylť on bez odporu mohútný, snažlivý talent, avšak nevědomý směru, jímž by se dáti měl. Jeho nevšední vzdělání nepřipouštělo, aby se bral jednostranným směrem Tkadlíkovým, a přece mu směr tento byl milým. Po smrti Tkadlíkově stal se opět Václav Manes prozatímním ředitelem akademie, než změna tato byla málo radostnou pro nadějného Josefa. Již za předešlého ředitele dobyl sobě v komposici a modelování první cenu, i nyní přiřkla mu komise cenu, avšak k domluvě strýce Václava ustoupila od svého výroku a Josefovi udělen pouze akcesit. Jednáním tímto byl Josef Manes nesmírně uražen; bylť si vědom, že úlohu svoji nejlépe rozluštil, a nemohl pochopit přílišnou poctivost strýcovu, který nechtě, aby na něm i jen podezření strannosti lpělo, raději synovci svému uškodil.

V krátkém čase na to přivedl hr. Frant. Thun z Němec nového ředitele akademie, historického malíře Kristiana Rubena. O blahém či neblahém působení jeho nebudeme se zde šířiti, vedlo by nás to příliš daleko, podotkneme krátce, že Ruben nebyl Tkadlíkem, že ač akademii v mnohém ohledu zreformoval, neosvědčil se tak, jak od něho očekáváno bylo. Pro rodinu Manesovu byl příchod jeho do Prahy počátkem neštěstí. Otce Manesa vypíchl z místa profesorského a uštval na smrt, jedině proto, aby svému švakrovi, malíři krajin Haushoferovi, výnosné místo opatřil a našemu Josefovi křivdil kde jen mohl.

Mladý Manes tou dobou právě započal karton k obrazu „Smrt sv. Lukáše z Lejdy“. Mělť on neobyčejný dar ku komponování, avšak neustálená, těkavá mysl pudila jej od jednoho k druhému; nespokojen s tím co provedl a touže stále po něčem dokonalejším, zavrhoval veškeré studie, pokud neuvedl na papír, co umělecký jeho cit za pravé usoudil. Kdyby byl Ruben zvláštnosti svých žáků studoval a dle toho vyučování své zařídil: Manes by byl dosáhl slávy evropské. Avšak ředitel požadoval rychlé resultáty, aby takovým spůsobem i svou pověst rozmnožil. Josef Manes byl vystupováním jeho zhusta uražen, nebo Ruben cítě, že má neobyčejný talent před sebou a nejsa mu právě pro přímost a otevřenost jeho, jakož i k vůli otci, jenž

mu v plánech překážel, nakloněn, byl jeho nepřítelem a kde jen trochu mohl hleděl mu ublížit. Vždy vítanou příležitost k výtkám zavdávala mu vlastnost Manesova, že tutéž studii vícekrát maloval. „Ještě nejste hotov,“ volával Ruben hromovým hlasem, „vždyť je to čím dál tím horší.“ Bylo tomu naopak, ale mistr dokázal tím, že Manes nejednou rozmrzen štětec odhazoval.

Za takovýchto neprávě příjemných poměrů byl první obraz dohotoven, vystaven a prodán. Druhý obraz, který Manes v akademii malovati počal, měl za předmět scenu v kostele sv. Kláry v Avignoně: kterak ohnivý básník italský Petrarka poprvé spanilou a duchaplnou Lauru spatřuje. Manes byl celý nadšen myšlenkou touto, duševní oko jeho vidělo celý ten výjev dokonale hotový. Činil skizzu za skizzou, ale žádná nerovnala se obrazu, který celou duši jeho naplňoval. Neunavně pracoval dále, až jej hřmotný hlas Rubenův vyrušil: „K čertu, co se věčně s jednou prací páráte?“ Stará štvanice počala znova. V té době ochuravěl velmi povážlivě Manesův otec. Duch Josefův neměl potřebného klidu, upuštěno tedy od počatého obrazu, aby však měl přece něco na výstavě, vymaloval „Hrobaře“, obraz nanejvýš fantastický, zcela přiměřený tehdejšímu pošmournému jeho smýšlení.

Poměry rodiny Manesovy zhoršily se valně, hrabě Thun stal se zjevným nepřítelem otce Manesa — prudký výstup s hr. uvrhl jej na lože smrtelné (1842). Nešťastná rodina opustila Hradčany a přestěhovala se na Nové Město. Poslední tyto události pobouřily nesmírně Josefa. Hluboká nenávist proti tomu, jenž uspíšil smrt otce jeho, zakotvila se v srdci jeho a provázela jej po celý život, naplňujíc celou duši jeho a ničíc z valné části sílu jeho; i v posledních smutných letech jeho, kde krásný jeho duch byl zastřen a ničím ze své hrozné apathie nemohl býti probuzen, slovo Thun jediné vždy jej na okamžik oživovalo.

S těžkým srdcem v poměrech ještě těžších odhodlal se mladý umělec nastoupiti uměleckou cestu svoji. Maje peněz po skrovnu ale hojnost nadějí přišel do Mnichova, kdež chutě pracovati počal. Pustil se sice opět do obrazu v Praze již počatého, „Petrarka a Laura“, než nedodělal jej; nemaje dostatečných prostředků, musel oddati se pracím bezděčným, jen aby se hladu ubránil. Když pak po dlouhém čase konečně „Petrarka a Laura“ na výstavě se objevil a zakoupen byl, nezlepšily se tím valně poměry Manesovy, neboť většina výtěžku padla na splacení dluhů, jimž v nouzi své vyhnouti se nemohl, z ostatního, pokud to šlo, kupoval modely, živil se a dělal výlety.

Nouze navrátila se brzy a Manes musel vzíti opět útočiště k malým akvarelům a zhotovení nového velkého obrazu odložiti. Vzdor zápasu s hmotným nedostatkem žil přec spokojeně, získalť si mezi mnichovskými umělci mnohého přítele, než černá nenávist pronásledovala jej z Prahy až sem, sočíc naň v kruzích uměleckých a očerňujíc snahy jeho. Když se Manes o tomto podlém jednání dozvěděl, roztrpčil se velmi a nedůvěra k lidem naplnila tak srdce jeho, že

nikdy více nikomu nevěřil a v každém úskočného pokrytce, který jemu uškoditi hledí, spatřoval.

Než přes to všechno rostla vážnost Manesova stále. Nejpřednější malíři té doby byli mu přátelsky oddáni a obcovali s ním důvěrně. Nenávisť nepřátel jeho v Praze i Mnichově musela umlknout, nebo komu Schwind, Ginelli a Cornelius přátelsky ruku podali, ten mohl s opovržením na utrhače pohlížet, nemaje se pomluv co báti.

Roku 1848 v Bavořích propuklá revoluce byla příčinou, že Manes vrátil se do Prahy. Po bouři březnové počalo i u nás svitati, ve všech kruzích společnosti naší rozvíjel se svěží utěšený život. Založena „Slovanská Lípa", v níž zřídili umělcové odbor umělecký, jenž tak valně prospíval, že uzavřeno, prohlásiti dosavadní odbor za samostatnou jednotu. Záměr proveden skutečně, na Nábřeží najata místnost a v ní stálá výstava zařízena. Uměleckému odboru v Lípě předsedal náš Manes, za předsedu samostatné jednoty volen J. Hellich. Členů přibývalo co den i přikročeno k vydávání zvláštního listu co prémie členům. První list kreslil Hellich. Zároveň uzavřela Jednota, vydati podobizny čelných zástupců lidu, a Manesovi svěřeno provedení myšlenky té. Odebral se tedy do Kroměříže, kam mezi tím říšský sněm byl přeložen, a kreslil tu nejprvé dr. Riegra.

Tento výlet na Moravu byl pro další činnost i rozvoj Manesův velmi důležitý. Podnikaje časté vycházky do kraje věnoval zvláštní pozornost lidu vesnickému, jehož nezkažený mrav a dětská naivnost a důvěrnost jej v nejvyšší míře vábily. Zde oddával se studiím, které jej učinily největším naším malířem, malířem slovanským. Měltě obzvláštní dar pozorovací. Nic mu neušlo ani u výrazu hlavy ani v pohybu těla ani v rozmanitých krojích. Možno říci, že byl zamilován jako ženich do své kochanky; tak cele pohroužil se ve svou myšlenku, díval se celé hodiny do jasného oka hanácké dívky, plného jak lásky tak i nevinnosti, a na silné pěkné postavy moravských jonáků.

Vyzván, aby nakreslil druhý list pro Jednotu na rok 1849, zhotovil známé své „Líbánky", první to obraz ryze slovanské povahy. Dále portretoval v témže čase mimo Riegra i dr. Pinkasa (tehdy předního stoupence strany naší), dramatickou umělkyni A. Manetínskou (choť našeho Kolára st.), matku pražské chudiny paní Fingerhutovou, architekta Václavíka a jeho choť! —

Vrátiv se do Prahy jal se komponovati rozličné motivy historické, illustrace k básním českým a maloval mimo jiné obraz „Hubička". Starší své komposice, většinou z Mnichova pocházející, tu lehce načrtané, tu přísně provedené, i počaté obrazy na papíře i na plátně vesměs buď odložil neb rozdal a spálil, a se vší svou neunavností jal se prováděti myšlenku na Moravě pojatou, studovati typus slovanský a jemu celý život svůj věnovati. Myšlence této zůstal Manes věren a jí právě děkujeme nejkrásnější práce jeho.

S velikou zálibou pracoval Manes na obraze „Sv. Magdalena", určeném pro album, které chtěli podat rakouští umělci královně anglické. R. 1851 byl konečně s prací svoji hotov, zaslal ji do Vídně,

zde však nebyla do album přijata. — Toto odmítnutí účinkovalo naň velmi záhubně, poklesnul úplně na mysli a stal se zádumčivějším než kdy jindy. Nemoha v Praze vydržet opustil ji a bloudil bez pokoje a bez účelu. V tu dobu (r. 1852) zemřela také matka jeho, on pak přičítal sobě vinu, že uspíšil smrt její. Vše to podkopávalo valně zdraví jeho, churavěl velmi často. S tělem chřadl i duch; stal se malomyslným, a zoufaje sám nad sebou ničil nejoriginalnější komposice svoje a volal bolestně: „Nejde to, již nic neumím.“

Manes kreslil k Ullmannovu modelu Karlínského kostela fresky do triforia s předměty z české legendy, které ale jakož i model Ullmanna odpočívají někde pohozené, neb jak známo, nepřišel kostel dle modelu Ullmanna k vyvedení, nýbrž dle plánu Vídeňáka Rösnera, který ovšem teprv Ullmann opraviti musel. Zato maloval Manes na postranní oltář do předeli několik obrázků. Z této světlé doby pochází jeho „Sv. Jan“ a množství menších obrazů. Než i tentokrát nevydržel dlouho v Praze. Poznovu prošel Moravu, zabývaje se hlavně studiemi krojů, a zašel do Vídně, kdež kreslil uměleckou jednotou objednaný spolkový obraz na rok 1854. Manes komponoval a kreslil na kámen známý „Domov“, alegorii, jež mnohým se nelíbila, jakkoli jí tvůrce její velkou poetickou cenu přikládal.

Vrchole dostoupil však Manes *illustracemi svými k rukopisu kralodvorskému.* Uchopiv se myšlénky té se vší energií, jíž byl duch jeho schopen, pracoval pilně a s chutí, avšak poměry nedovolily, aby krásný úmysl ten se uskutečnil. Illustrované vydání rukopisu mělo býti chloubou českého umění — než nedošlo pouze k vydání prvního sešitu. Ostatní kresby Manesovy zůstaly neupotřebeny na nesmírnou škodu umění českého.

A od té doby stíhala jej nehoda za nehodou, tak že takořka ani z rozčilení nevycházel. Při této duševní rozervanosti nebyl s to, ač měl vůli a několikrát započal, dokončiti veliký olejový obraz a zanášel se hotovením drobných obrázků a illustrac, které rovných sobě hledají.

Ještě o dvou činech Manesových musíme zde promluvit, o činech, za něž zvláště Praha nešťastnému umělci k díkům povinna. Jest to zachování kaple křížové v poštovské ulici a illustrování orloje na staroměstské radnici. — Místo, na němž kaple křížová stojí, bylo jakožto staveniště zakoupeno a kaple měla sbořena býti. Stálo to perný kus práce, než zabráněno vandalství tomu, a práci tu vykonal Manes s Uměleckou Besedou. Jaké zásluhy má o vnitřní vyzdobení kaple této Manes, jest ještě dosud v živé paměti; rovněž netřeba nám vypisovati dojem, jaký učinila jeho illustrace orloje; každý, kdo viděl nádherné a mistrovské dílo toto, mluví o něm i o původci jeho s nadšením. Orlojem zvěčnil Manes jmeno svoje v paměti Pražanů a postavil svému geniu skvělý pomník.

V první polovici r. 1866 pracoval Manes na obraze, od dra. Riegra pro karlínský chrám objednaném, a na mnohých illustracích pro p. Lannu, v jehož rodině nalezal zotavení sobě potřebného. Kdo blíže

ho znali, viděli na něm zřejmě již tehda, že tísní a ničí ho tajemná jakás můra; zábavou jeho bylo dívati se po celé hodiny na hry dítek, hladiti jich vlasy, při tom pak upadal v zadumání, v kterém neslyšel, co k němu mluveno — a když byl vyburcován, přejel si rukou čelo, málo scházelo, že si nerval hedbávný svůj vlas, k žádné otázce neodpověděl a vzdálil se. Nikomu se nesvěřil, nevyřknul více nežli stesk: „Jsem nevýslovně nešťasten — bojím se, abych ještě nepřišel o rozum.“ —

Zlá choroba dostavila se brzy — než šťastně ji přestál. Povstav z lože vydal se na cesty do Šumavy, jižních Čech a Moravy, aby se zotavil, avšak zdraví jeho bylo již příliš porouchano, než aby byl mohl úplné uzdravení očekávat. Zádumčivost zmocnila se ho opět, byl nespokojen a slábl, hlavně tím, že nemohl spáti.

R. 1867 připojil se k poutníkům do Moskvy, než nemoc neustala, a právě tím zmařeny tak mnohé naděje, jež v cestu tuto Manes i přátelé jeho kladli. Vrátiv se z Ruska převzal redakci umělecké části „Květů“, do nichž některými pěknými pracemi, hlavně illustracemi rukopisu Kralodvorského přispěl.

Ještě jednou vypravil se do milých mu lesů šumavských, nevěda, že jde se rozloučit s matkou přírodou, již tak vřele miloval. Když pak se vrátil, naleháno naň, aby odjel do Italie, neboť stav jeho horšil se stále a budil u přátel jeho nejhorší obavy. Laskavostí p. Lanny umožněna smutná tato cesta a Manes odebral se r. 1870 do Benátek. První zpráva o něm přišla z Říma. Žádalť sochař Šimek, právě v Římě meškající, sestru Manesovu co nejdůtklivěji, aby přijela k bratrovi svému, že povážlivě ochuravěl.

Nešťastná sestra, jež tak vroucně Manesa milovala, spěchala do Říma — a duševně chorého přivezla jej nazpět. Snadno si každý domyslí, jak cizí lidé v cizém městě této choromyslnosti na ujmu Manesa použili k vydrancování jeho. A od té doby byl život jeho jediná dlouhá noc, již jen chvílemi jasné paprsky přerušovaly, a v těchto jasných okamžicích bral Manes tužku do ruky a pokoušel se pracovati. Velmi smutné to věru podívání na obrazy z doby té, ukazujíť ony zjevně, jak organismus jeho rozpadávati se počal, kterak ztrácel znenáhla smysl pro barvu, konečně i pro krásnou, ušlechtilou formu V nemoci své, ve které ho sestra s příkladnou obětavostí opatrovala byl brzy divoký, brzy plakal jako dítě. Dne 9. prosince 1870 učinila smrt konec trápení jeho. —

Smrtí Manesovou utrpělo umění české ztrátu velikou, nenahraditelnou — jako svatých ostatků vážíme si prací jeho, uvažujíce čím nám mohl být, kdyby osud tak otčimsky s ním nebyl nakládal. Ze všech našich malířů pojal Manes umění v smyslu ryze českém nejlépe a český národ proto zachová a bude ctíti věčně památku jeho.

Monogramm Manesa s variací jest tento:

(Nákladem: **F. Bartela** v Praze.)

Tiskem C. Grumbacha v Lipsku.

KAŠPAR ZE ŠTERNBERKA.

Rozhlížíme-li se v dějinách vlasti naší od času nešťastné bitvy bělohorské, nalezáme, že právě ona třída národa, jež pro povznešení lidu něco učiniti mohla, až nápadně všemu se vyhýbala, co i jen poněkud mohlo prospět nešťastnému, k smrti odsouzenému národu. Šlechta naše, ať již pohlížíme na činnost její jakkoliv, čítá v řadách svých jen velmi málo členů, již by byli osvědčili činem, že nevymřela dosud v prsou jejich láska k zemi té, pro niž předkové její slovem i mečem bojovali, pro niž s nadšením život a statky své obětovali. Jinde sloučeny jsou dějiny národa těsně s dějinami šlechty, jinde zápolí členové nejpřednějších rodů v lásce vlastenecké, žádný čin, žádná oběť není jim veliká, prospěje-li vlasti — a u nás? Šlechta česká vymřela v první polovici sedmnáctého století — kdo nepadli na bojišti, kdo nezemřeli na popravišti, museli před zlobou vítězných nepřátel prchnout za hranice a život svůj skončit ve vyhnanství! A právě proto tím mileji dotýká se nás, můžeme-li k některým výminkám poukázati; jest jich sice pořídku, ale tím větší dík a uznání naše zasluhují ti, kdož vzdor nepříznivým poměrům neodcizili se národu, z něhož vyšli, a zůstali mu věrni, pracujíce s jinými šlechetnými muži na probuzení a duševním povznešení jeho. Památka těchto šlechetníků musí nám být povždy milou, vděčný národ nesmí nikdy zapomenout dobrodinců svých.

První v řadě těchto mužů skví se jmeno *hraběte Kašpara Šternberka.* Pocházeje z rodiny v dějinách vlasti naší proslavené posvětil život svůj vlasti své a zanechal požehnanou památku po sobě. Ano požehnanou, neboť jemu v první řadě děkujeme za založení Musea českého, a jaký vliv toto mělo na rozvoj národnosti naší, netřeba mi zde rozbírat. Jediný tento čin postačí, aby památka šlechetného hraběte na věky zajištěna zůstala v paměti národu našeho, a že tak se stane, za to mi ručí něžná láska, jakou lne náš lid ke všem dobrodincům svým.

Narozen jsa 6. ledna 1761 v Praze, byl od rodičů svých, Jana hraběte Šternberka a Anny rozené hraběnky Krakovské z Kolovrat, záhy již určen ku stavu kněžskému. Avšak čilého mladíka nevábil stav tento mnoho, zatoužilť jako bratří jeho Jan a Joachym po stavu vojenském, doufaje zde zaměstnání nejpřiměřenějšího a nej-

příjemnějšího nalezti. Konečně však podal se vůli rodičů svých, kteří mu mezi tím již přízní a přímluvou císařovny Marie Terezie dvé prebend kanovnických v Řezně a Freisinkách vymohli. Prvního vychování nabyv doma, odebral se roku 1774 do Říma, aby studoval bohosloví na koleji německé. Přihlížeje bedlivě k vzdělání svému nezameškal žádné příležitosti, aby vědomosti své rozšířil. Avšak v Římě neměl dostudovati. Roztržka tehdy mezi císařem Josefem II. a papežem nastalá byla příčinou, že všichni rakouští chovanci museli „collegium germanicum" opustit; kdo chtěl bohoslovecká studia dokončit, měl se odebrat na universitu do Padovy. Šternberk získav si dovolení rodičů podrobil se zkoušce z kanonického práva, a odbyv ji s výsledkem velmi skvělým, odebral se do Neapole. Poohlídnuv se po Italii a pokochav se dosyta v krásách jejích odebral se na počátku roku 1783 do Řezna, aby nastoupil úřad svůj. Že však příliš mladý byl, než aby do kapitoly vstoupiti mohl, a nechtě v Řezně čas na prázdno trávit, poslouchal přednášky slovútného Göhlera o německém státním právě a o říšské praxi. Teprva r. 1786 nabyv let vstoupil skutečně do kapitoly v Řezně, rok na to pak zaujmul i místo své co kanovník při biskupském chrámu ve Freisinkách. Po krátkém čase, získav sobě přízeň a důvěru biskupa, byl jmenován dvorským i komorním radou, později pak tajným radou a kanovníkem a latere ve Freisinkách a vyslancem ve Vídni. Tolikéž obdržel proboštství u sv. Víta ve Freisinkách a zastupoval totéž biskupství na říšském sněmu až do jeho rozpuštění (1803).

Jsa od dětinství velikým milovníkem přírody věnoval všechen prázdný čas svůj studování věd přírodních, nalezaje v nich úlevu a potěchu v nevelmi příjemném postavení svém. Vstoupiv do botanické společnosti v Řezně vdechl jí takořka nový život, propůjčuje se členům jejím bohatou knihovnou a četnými sbírkami svými.

Když se Řezno dostalo (1803) knížeti primasovi z Dalberka, učinil jej tento místopředsedou tamního zemského ředitelství a odevzdal mu řízení všelikých ústavů vědeckých. Hrabě Kašpar koupil část starých zdí pevnostních, založil tam botanickou zahradu a vystavěl v ní prostranný dům se skleníky a výhřevnami. Tam přednášel o fysiognomice rostlin přidržuje se úplně náhledů Humboldtových. V zimě roku 1805 byl s knížetem primasem v Paříži, kdež se mu dostalo příležitosti, seznámiti se s nejslavnějšími tamními přírodozpytci.

Následkem neblahých tehdejších okolností politických, jež mu v blahodárném působení jeho velmi vadily, a ohlížeje se na nejistotu ve věcech státních tehda panující, jakož i na to, že po zemřelém bratru svém statky převzíti měl, rozhodl se poděkovati se z úřadu svého, a odebral se do Čech (1807). Dobou touto nabývá jeho vědám posvěcený život pro nás veliké důležitosti.

Duševní život v téže době byl v Čechách dosti čilý, vědy pěstovány usilovně a snahy čelící k probuzení národa nabývaly co den větší rozsáhlosti a platnosti. Hrabě Kašpar, sotva že do Prahy za-

vítal, seznámil se s předními muži doby té, již se za příčinou vědeckých rozprav k strýci jeho Františkovi ze Šternberka, upřímnému podporovateli umění, muži šlechetnému a vysoce vzdělanému, scházívali. Od té doby posvěcen život jeho úplně vědám přírodním. Zdržuje se buď v Praze nebo na statku svém Břežině pohroužil se v studium přírody a s pílí neunavnou rozmnožoval sbírky své. Udržuje živé spojení s nejpřednějšími učenci nejen doma ale i za hranicemi, stal se poznenáhla duševním středištěm všeho přírodovědeckého bádaní a pověst jeho nabývala co den většího lesku a rozšíření.

Vrchole však dostoupil činný a zasloužilý muž tento, když podařilo se mu ve spolku s Františkem Šternberkem, hrabětem Kolovratem a hrabětem Klebelsberkem založiti české národní museum r. 1818. Zkušenost, že často i nejznamenitější sbírky, na něž jednotlivec píli nesmírnou vynaložil, nedbalostí dědiců na zmar přicházejí a často do zcela cizích rukou přecházejí, a obava, že by se tak i sbírkám jejich státi mohlo, přiměla hraběte Kašpara Šternberka, že častěji v hovoru s přáteli svými toužil na to, aby v Čechách po spůsobu v jiných zemích platném zřízen byl ústav veřejný, kamž by se podobné sbírky ukládati mohly. Avšak uskutečnění myšlenky této, ač již v roce 1810 počátek svůj béře, odkládáno pro nepokojné časy tehdejší, tak že až roku 1818 k skutečnému provedení jí přikročeno. Hrabě Kašpar Šternberk byl mezi prvními, již nový tento vlastenecký ústav dary obmyslili, darovav mu celé své rozsáhlé přírodnické sbírky a zavázav se, že o jejich zvelebení a rozmnožení pečlivě starati se bude.

Od té doby soustředí se činnost hraběte Kašpara Šternberka v snaze po rozkvětu musea; převzalť s ochotou starost o sbírky, kdežto hrabě František peněžní záležitosti vedl. V uznání zásluh těch byl, když základní pravidla ústavu císařem potvrzena byla, 23. prosince 1822 za prvního předsedu českého musea zvolen, kterýž úřad až do smrti své zastával.

Činnost musea směřovala za předsednictví hraběte Šternberka hlavně k pěstování věd přírodních a sbírání památek a pramenů dějepisu domácího. Stálť hrabě Šternberk na výši vědeckého vzdělání a podporován jsa výtečnými členy jako Dobrovským, Gerstnerem a Steinmannem a svědomitými a vzdělanými úřadníky, jako byli Hanka, Presl, Zippe a později Corda, mohl se dodělati a skutečně také dodělal se úspěchů v poměrech tehdejších dosti skvělých.

Že snahy českých vlastenců v tomto směru nebyly ho tajny, jest zřejmo z toho, že obcoval v důvěrném přátelství s předními zástupci této myšlenky Pelzlem, Dobrovským a Puchmayerem, kterýž poslední i svoji „Sbírku básní a zpěvů“, vyšlou v letech 1795—1814 v pěti svazcích, hrabatům Šternberkům Joachymovi, Františkovi a Kašparovi věnoval. Jako mnozí jiní upřímní přátelé české národnosti neměl však hrabě Šternberk velikou naději, že snahy vlastenců českých s úspěchem se potkají; kdož mohl také ‚nevěře v zá-

zraky, doufat, že národnost česká po dvě stě let největším útrapám vysazená opět k skutečnému probudí se životu. Vždyť dobře známo, že i Dobrovský o tom pochyboval. A přece se tak stalo.

Neobyčejně příznivou shodou okolností počal v lidu čilejší panovati ruch, k čemuž nemálo přispělo nalezení rukopisu Kralovédvorského; na všech stranách a úsilovněji než posud pokračováno v práci uvědomiti lid o minulosti a vštípiti jemu přesvědčení, že právo má na přítomnost i budoucnost. A práce tato korunována tak skvělým výsledkem, že ti, kdož nedávno ještě pochybovali, uvěřili v životní síly národa českého a sami pomáhali činně kde jen mohli. Vše, co až dosud v tomto směru vykonáno, potvrzeno jaksi zaražením časopisů musejních r. 1827 a založením Matice české. Tímto opatřením dostalo se nám pojednou i veřejných orgánů, kdež mohli jsme pěstovati jazyk svůj. Matice česká, z mnohých stran před počátkem svým podezřívaná, vstoupila v život, podporována šlechetnými hrabaty Kolovratem a Chotkem, roku 1830 a zvolila sobě za prvního předsedu pro vše dobré a šlechetné nadšeného knížete Rudolfa Kinského, jenž s otcovskou láskou ústavu nového se ujal a o rozkvět jeho co nejhorlivěji pečoval. Zač povinni jsme „Matici české“ v prvních dobách jejího působení, ví každý, kdo jen poněkud o domácí literaturu se stará, a proto povinností naší, abychom sobě vždy vděčně připomínali jména těch šlechetníků, jichž přičiněním blahodějný ústav tento povstal.

Roku 1826 zvolen hrabě Šternberk za předsedu c. k. vlastenskohospodářské společnosti. Tak jako u musea snažil se i zde ze všech sil ve prospěch spolku pracovati, a píle jeho upřímná nezůstala bez výsledku. Dějiny společnosti hospodářské podávají nám nezvratné důkazy, že teprv jím spolek k vědomí své vlastní činnosti přišel, jemu jedině že za pevné a veškerenstvu prospěšné zřízení a rozšíření činnosti děkuje.

Hraběti Šternberkovi máme také děkovati, že Praha ve světě vědeckém vždy lepšího a lepšího nabývala jmena. Roku 1837 odbýván v Praze sjezd lékařů a přírodozpytců a Šternberk zvolen předsedou jeho. Doba sjezdu tohoto byla jednou z nejkrásnějších života jeho. Byl šťasten, že mohl prvním učencům světa sbírky pražské a Prahu samu ukázat, a uznání, jehož se mu na všech stranách dostalo, bylo mu dojista nejmilejší odměnou.

Avšak již počal čilý duch jeho chabnouti, smyslové pozbývali pružnosti své, pracoval sice stále a vytrvale, ale již cítil dobře, že dlouho živ nebude. Uchýliv se na statek svůj Březinu, kdež v zátiší veškeré práce své dokončiti chtěl, zemřel dne 20. prosince 1838 v náručí přátel svých, jež na zimní hony k sobě sezval. Úmrtím jeho utrpěla vlast i věda ztrátu velikou v mnohém nenahraditelnou, Museum naše ztratilo otce nejupřímnějšího.

Literární činnost Šternberkova byla velmi rozsáhlá, z přečetných jeho tiskem vydaných spisů jmenujeme jen několik nejdůležitějších: Galvanische Versuche in manchen Krankheiten, heraus-

gegeben und mit einer Einleitung „über Galvanismus in Bezug auf Erregungstheorie“ begleitet von Dr. J. U. Schäffer (v Řezně 1803); Reise durch die Rhätischen Alpen (v Norimberce 1806); Reise durch Tyrol nach Italien (s ryt. v Řezně 1806); Revisio Saxifragarum iconibus illustrata (v Řezně 1810); Versuch einer geognostisch-botanischen Darstellung der Flora der Vorwelt (v Lipsku a v Praze 1816 až 1833, 6 svazků). Mimo to nalezá se od něho mnoho větších a menších rozprav a statí hlavně botanických v rozličných časopisech vědeckých.

Hrabě Kašpar Šternberk byl muž vysoké, silné, imposantní postavy a velmi příjemného zevnějšku. Na povaze jeho, vyznačující se dobročinností a energií, nelpí ni nejmenší poskvrny, bylť v každém ohledu dokonalým šlechticem a člověkem. Co muž skutečně vzdělaný nečinil rozdílu v stavech a přilnul přátelsky ke každému, kdo vzděláním vynikal anebo upřimnou vůli v směru tom jevil. Vzdor tomu viděl však v šlechtě velmi důležitou část státního organismu a nejvřelejším přáním jeho bylo, aby ti, kdož vynikají statky pozemskými, poznali vlastní úlohu a povolání své a všechny síly své obětovali pěstování zájmů vlasti i člověčenstvu užitečných. Všechno jeho jednání prodchnuto bylo smířlivostí a spravedlností, a že vždy a všude upřimně a otevřeně vystupoval, byla jeho činnost na vše strany blahodějná. Za tou příčinou požíval i neobmezené důvěry ve všech kruzích, s nimiž se stýkal. a stál v přátelském poměru s některými výtečnými panovníky té doby. Císař František, jenž v uměleckých věcech vždy rady Šternberkovy vyhledával a jí se řídil, vyznamenal jej komandérským křížem řádu Leopoldova a jmenoval jej tajným radou. Avšak více než všechna tato vyznamenání zdobí Šternberka to, co pro národ náš z pouhé lásky k němu učinil, a národ zapsal si jmeno jeho zlatým písmem v srdce své a bude sobě vždy šlechetného vlastence a činy jeho vděčně připomínat. S jmenem Šternberkovým spojena zpomínka na národní probuzení naše; může kdo očekávat, že zabudem křisitelů svých?!

Erb hrabat Šternberků.

BOŽENA NĚMCOVÁ.

Literatura naše, ač není dávno tomu, co po strašném úpadku národu k novému životu povstala, čítá dojista statnou řadu výtečných pěstitelů, než prohlížíme-li seznamy spisovatelských sil našich, nacházíme tam až dosud poměrně jen málo sil z kruhů ženských. Úkaz tento vysvětlíme si velmi snadno poměry časovými a ne právě skvělým postavením, jaké u nás až dosud spisovatel zaujímá. Nekynouť mu věru palmy nesmrtelnosti ani poklady; žijemeť v době přechodní, a přispěvše k vývoji nové, blaženější doby, vykonali jsme dílo svého života, dílo to, jež věru svůdného vzezření nemá, ale zasvěcence neodolatelnou mocí poutá a za malé rány všedního života mu mnohé veliké rozkoše podává, jichž dechem opojen zapomíná všechny neshody a nesnáze a bujným letem k cíli se prodírá, u něhož jej ta nová, šťastnější doba za živa pochová. Toť osud našich spisovatelů; že není právě lákavý, kdož by o tom pochyboval? Avšak jen slabý, nedospělý duch dá se tím zastrašiti, pravé nadání, opravdová láska k národu přemohou všechny svízele a majíce na zřeteli jedině veliký cíl, jemuž služby své posvětily, smiřují se s osudem svým.

V jiných literaturách mívají spisovatelky velevýznamné a vedůležité místo a činností svou často nad mužské své vrstevníky vynikly, u nás jinak. Až do nedávna mohla se jedině Božena Němcová výtečnicím zahraničním po bok postaviti, a i nyní není řada spisovatelek našich příliš četna; mimo Karolinu *Světlou*, kteráž své pokolení plamenem pravdy a poesie k pravému životu národnímu křísí, a Žofii *Podlipskou* nemáme skutečné spisovatelky, neboť diletantismus, jaký se právě mezi ženskými ujímati počíná, nemůže nám nikdy nahraditi skutečné nadání.

Božena Němcová, rozená Barbora Pankelova, narodila se ve Vídni dne 5. února 1820, jest vychována však již od r. 1821 v Ratibořicích v Náchodsku, kamž rodičové její se přestěhovali. Matka byla Češka, otec Němec, muž rozšafný, poctivý a pro zvláštní ctnosti své zvláště od lidu milovaný. Lid český miloval nad míru. Od něho má Božena naše ducha poetického, po matce přítulnost a útlocitnost ženskou; jako otec milovala Božena přírodu z celé duše své. Roku 1848 zemřel otec Boženin v Zaháni ve Slezsku. Leže již na úmrtním loži kázal otevříti okno, „aby ještě jednou na to boží slunko se podíval“, načež za nedlouho ducha vypustil. Jelikož otec co štolba

ve službě vévodkyně Zahaňské, trvaje stále na cestách s vrchností svojí, málo kdy doma se zdržoval, bylo vychování Boženy, kteráž ze čtrnácti dítek nejstarší byla, zúplna matce ponecháno. Ačkoli co pravý otec veškeré své dítky srdečně byl miloval, byla Božena přece jediným jeho miláčkem, ji učil a povzbuzoval a bolestné mu bylo rozloučiti se s ní na věky. I požehnalť jí a rád ubíral se na věčnost, vida dítě své státi při národu někdy slavném, jejž byla obohatila již mnohým spisem, kterémuž sice otec nerozuměl, než předvídal skvělou budoucnost dcery své!

Nabyvši již doma prvního vzdělání svého, odebrala se sedmiletá do školy na Skalici, později do Chvalkovic, ubytovavši se u tamnějšího zámeckého správce, kterýž byl muž vzdělaný a velmi se přičinil o duševní vzdělání svěřence svého. I byl v Chvalkovicích dobrý učitel, jenž na mládež všemožně působil, an tamnější kaplan nejen že ho snažně podporoval, anobrž i dorostlé žáky a žákyně veršovati a písně skládati učil. Žeť takové símě v kyprou půdu vseté záhy vypučeti muselo, lehko uznati. Božena psala verše a zas verše, avšak všude prozírá lehká a veselá mysl. A jak blahodárně čilý školský život na ni byl působil, tak prospívala zase návodem Chvalkovického pana správce, který Boženu s literaturou německou byl seznámil. Co vůbec stáří jejímu vidělo se příslušné nebo i nepříslušné, než srozumitelné, snešeno v pustou klenbu zámeckého pokojíka, kdež v osamělosti své do noci se těšívala s autory cizokrajnými. V sobotu na večer putovala vždy do Ratibořic, kdež ji matka a milená babička již čekaly. Avšak jak dlouhým viděl se jí v domě otcovském strávený den sváteční — s jakou touhou spěchala k mileným Chvalkovicům. Avšak věčně to tak býti nemohlo, Božena vrátila se do Ratibořic, kdež v kruhu rodinném žila až do provdání svého. I zde měla přístup k bibliotéce panské. Majíc toliko selské děvče za společnici, hledala v osamělosti jedinou útěchu v knihách a knihy tvořily všechen jí posud známý svět.

Roku 1837 provdala se Božena za Josefa Němce, tehdáž respicienta finanční stráže v blízkém Kostelci. Za nedlouho přestěhovali se mladí manželé do Polné, kdež Božena hlavně přičiněním tamního kaplana Kunze českou literaturu důkladněji znáti se naučila. Co dosud jako poupě nedotknuto dechem májovým v srdci dřímalo, probuzeno jest zde k životu a cit po cizích nivách dosud těkající ustanovil se na krásné myšlénce, posvětiti síly ducha vlasti. V Polné čtla Božena spisy Tylovy, ohnivého toho vypravovatele netoliko dějů národních, nobrž přísného káratele národní nevšímavosti a velikého buditele národu českého. Plamenná jeho slova rozpálila duši naši Boženy. Ranní mlha halivši kraje domácí zmizela velemocným pramenem vycházejícího slunce, poznala vlast svoji a od té doby milovala posvátnou tu zemi českou, krví slavných předků zbrocenou.

Roku 1840 navštívila Němcová poprvé matičku Prahu, kamž dávno již veškeré touhy její se nesly. Kratičký pobyt v hlavním městě českém a čilý život zde panující vzbudil v ní přání, trvale se

zde usaditi, čemuž i roku 1842, když manžel její do Prahy byl přesazen, vyhověno bylo. I poznala tu jinochy a muže, již zahořevše pro vlast, společným úsilím národ z mrákoty probouzeli a o vzdělání jeho všemožně se zasazovali. Pichl, Rieger, Erben, Villani, Klácel a jiní stali se jejími přáteli a dům Boženin byl v krátkém čase středištěm skoro všech již vlastenecky smýšlejících. Mladá, krásná ženuška byla takořka modlou srdcí básnicky naladěných; vše se jí kořilo, vše se jí obětovalo, zraky všech povznášely se k hvězdě tak jasně zářící, vše velebilo duchaplnou paní, jež veliké myšlénky o zdar vlasti v srdci svém chovala a v kruhu přátelském konečně vlasti se byla zasvětila.

V témže čase seznámila se Božena i s muži v literatuře české chvalně známými, Čejkou a Nebeským, již stali se přáteli a rádci mladé vlastenky. Na pobádání jich uveřejnila roku 1843 první báseň svoji „Ženám českým“, načež vkrátce následovaly „Moje vlast“, „Znamení“, „Zasnoubení“ ve „Včele“ r. 1844; „Touha“, „Hvězda má“ a jiných více. Současně jala se, hlavně k nabádaní dr. Čejky, sbírati a spisovati národní báchorky a pověsti, kteréž r. 1845 tiskem vyšly a všeobecné těšily se oblibě; našelť v ní život venkovský, jenž nepřekonatelnou mocí prvních dojmů v duši její utkvěl a svěžím duchem svým jí potěchu přinášel, za krátko nejpoetičnější pozorovatelku, nejobratnější tlumočnici, a této pravé cesty se více nespustila.

Z této školy pražské dostala se však brzy do jiné, neméně výborně na ni účinkující; r. 1845 totiž manžel její přesazen byl do Domažlic, tohoto města arcičeského. Vzorné bylo tu její účinkování; shromažďovala zde okolo sebe dívky a paní, v nichž budila lásku k vlasti, všemožně je vzdělávajíc, neboť buď sama čítala jim knihy a vykládala zvláště dějiny domácí, buď povzbuzovala, aby samy čtly; mimo to chodila po okolí, účinkujíc v podobném smyslu mezi lidem venkovským.

V literárním ohledu měl pobyt její v Domažlicích výsledek nad míru skvělý. Psávalať totiž do „České Včely“, kteréž tehdáž Havlíček nový život vdechnul, „Obrazy z okolí Domažlického“, v nichž zajímavé obyčeje a zvláštnosti tamnějšího lidu líčila, což jí však nemilé následky přineslo, nebo lid tamnější nepříliš osvícený a zlomyslníky proti ní popouzený mnohé nepříjemnosti jí spůsoboval, tak že Havlíček musel ve „Včele“ lid o zaslepenosti jeho jednání poučiti a vyložiti mu, že obrazy Němcové se prýští z pouhé a opravdové náklonnosti k němu. Později se ovšem věci ty narovnaly a Němcová byla miláčkem Domažlických, i dobyla sobě takové lásky a vážnosti, že lid selský za ni putoval, kamž se byla přestěhovala. Tyto četné návštěvy vzbudily však veliké podezření a policejní orgány nemeškaly oznamovati, že Němcová na venkově nebezpečnou národní propagandu činí a lid bouří. Obcováním s lidem ryze českým osvojila si zde výborný spůsob prostonárodního vypravování a líčení, jímž se další spisy její tak vyznamenávají. V tomto čase sepsala mimo uve-

dené již „Obrazy z okolí Domažlického“, „Karla“ a „Pohorskou vesnici“.

Nastal rok 1848. Všude hlásala se svoboda a i národu českému dlouho porobenému dána konstituce. I tu osvědčila se naše Božena co duch mužný a statečný, vystoupilať veřejně ve „Včele“ co apoštol svobody národní a jala se vykládati lidu v „Selské politice“ své, co jest svoboda, co jest to konstituce.

Téhož roku stěhovala se Božena s manželem svým do Nymburka, brzy pak (r. 1844) opět do Liberce, odkud tento roku 1850 přesazen co vrchní finanční komisař do Uher, kamž však Božena nešla, nýbrž s dítkami v Praze se usadila, kdež dva hoši tehdáž chodili do české realky.

Dílem z příčin zdravotních, dílem aby ducha svého posilnila, konala r. 1851 cestu do Vídně, kdežto navštívivši Jana Kollára a rodinu prof. Šembery, vřele byla vítána. Odtud odebrala se do Uher do Novohradské stolice. Cestu téhož roku konanou popsala Božena obratným perem svým tehda v „Lumíru“. Roku 1853 vydala se Němcová do Uher za manželem svým, načež za nedlouho po svém návratu v Praze onemocněla. Rokem tímto začalo pásmo všelijakého utrpení a zármutků, kteréž ubohou nepřestaly více pronásledovati. Tehdáž zemřel nadaný syn její Hynek, manžel pak Bachovskému absolutismu nepohodlný a proto všelijak týraný a pronásledovaný, konečně po dvouletém vyšetřování, až i pro politické chování roku 1848—49, ze služby propuštěn s vykázáním malého výslužného, kteréž nemohlo nijak postačiti k výživě celé rodiny. Rána tato zasáhla velmi těžce Němcovou — upadla ubohá v hmotný nedostatek, jenž zaplašil v ní všecek poklid a spokojenost, zároveň pak položil základ neduhu, jenž ubohou konečně před časem utrápil. Byly to smutné časy, jež nebohé Němcové nastaly, tím trapnější, že nikdo z přátel, již se jí dříve kořili, neměl se k vydatné pomoci. Slyšme, jak tento stav svůj sama v listu psaném 27. srpna 1854 líčí: „Věřte, že bych Vám byla hned psala, ale dostala jsem právě tuze mrzutou zprávu z Uher, že jsem posud celá pitomá starostí nad tím. Slyšte! Daněk z Bystřice přijel do Darmot a vybídl muže mého, aby s ním jel do Bystřice na nějaký čas. Dílem aby přišel mezi přátele, dílem ze spořivosti přijal ten návrh, vzal dovolení a jeli. Z Bystřice ale jel Daněk k sv. Mikuláši podívat se na nějaký dvorec ke koupi a vyzval Němce, aby jel s sebou. To bylo nepředložené, že jeli; neměli pasy, žandarmové je sebrali a u sv. Mikuláše je zavřeli do chládku. Uvalilo se na ně podezření, že jsou *ruští emisaři!* Než je vyšetřili, než přišla odpověď z Prešpurku, trvalo to 14 dní; pak je pustili. Zatím se ale následkem toho podezření u obou prohledávalo. Němcovi zotvírali všecko, konfiskovali každý kousek papíru, obrazy, knihy i kalendáře. Nejvíce mne mrzí, že nespálil moje listy, Havlíčkův obraz a duch Národních Novin — byla to lehkomyslnost. V mých listech najdou potvrzení, že jsem Slovanka, že přeju Rusům, že nenávidím Němce — budou číst špatnou o sobě chválu!! — Poněvadž rada udal, že jel Němec na

Slovensko „zur Verbreitung panslavistischer Tendenzen" — byla mu hned alimentace zadržena. Jsou to pěkné zprávy, viďte? — Musím se nyní po nějaké *službě* ohlížet — kde a kdy jakou najdu, to nevím! — Milý příteli, někdy se mně to živobytí tak hnusí, že bych je hned odhodila. Když si ale pomyslím, že je na světě tisíců a tisíců lidí, mnohem a mnohem nešťastnějších, pak se stydím, že jsem tak malomyslná... Bývají okamžení, že se člověk zamyslí v minulost, kde se potkává s osobami drahými; zmocňuje se člověka tužba nevýslovná, myšlenky ty moci uskutečnit, vidět osoby ty, promluviti s nimi, požalovat si jim, odprosit, pomilovat jich. I já mívám nábožné chvíle, kde duše moje se ponořuje v nejtajnější skrýš srdce — v chrám — ve Valhalu moji, kde skryty světice moje a svatí. Dlouho tam v zapomenutí dlívám, věnčím vždy čerstvým kvítím lásky skráně drahých, slzíc modlívám se u jich obrazů. Taková okamžení jsou mi, ač bolna, přece sladka; zanechávají mi v srdci vždy touhu a bolest. — To by přece hrozné bylo, kdybychom neměli pro nic pamět, kdybychom nemohli žíti také v minulosti! Nenapadlo Vám to nikdy, jak hrozné by to bylo? — Ale právě mi napadá, že by to nebyla špatná věc, kdyby tak najednou všichni naši věřitelé ztratili pamět — co myslíte? — Alespoň takhle na několik let, až se mi líp povede... Vy jste mi svým popisem hor laskominy nadělal. Já jsem letos jako vězeň. Ani nepřijdu do zelena a co nevidět tu bude zima, ta smutná zima, kterou nemám ráda. Dnes fučí mrazivý vítr, šedé oblaky prohánějí se jeden přes druhý, kavky lítají krákorajíce od kateřinské věže až k mým oknům. Nechybí k zimnímu obrazu nic než sněhový šat. — Jen na týden, na čtrnáct dní někam ven a moci bezstarostně žít — já bych ráda zase přes zimu trpěla; bylo by mi to i k pracování velice potřeba, neboť cítím na sobě nejen tělesní ale i duševní ochablost, slabost... Málo jsem nyní psala — a co jsem psala — skoro samé toliko listy a žádosti.. a mezi námi řečeno, budeť asi papíru škoda, beztoho nic odnikud nedostanu... Běhala jsem, starala se a pro nic a za nic..."

V této nešťastné době, zbavena všech prostředků k živobytí obdržela službu dozorkyně v blázinci! — avšak křeče, které u vykonávání povinnosti hned při zkoušce ji přepadly, neschopnou ji činily k přetěžkému zaměstnání v nešťastném tom domě.

Zřídka snáší talent pouhý ledovou rukou osudu mu uloženou bídu a chudobu, život sklíčený těmi nejvšednějšími starostmi; pouhý talent buď zahyne neb zakrní aneb zradiv věc národa svého, obrátí se tam, kde mu plné hrnce kynou — ne tak genius! On povznešen vysoko nad tím, čemu náš materialismu hovící svět se koří, v přepychu svém houpaje se na těch chmurách všední starosti, ponoří se konečně na dno vlastní duše své a zde jakoby v skrytu tajemném hledá útěchu, kochá se v snivé činnosti své.... Božena Němcová hledala v zármutku svém, v bídě a nouzi všude odstrkována — jedinou útěchu v zpomínkách na mládí své a v duchu procházela ty háje a luhy, kdež co nevědomé děcko běhávala v snivé rozkoši! při-

pomínala sobě těch prostosrdečných tváří staročeských, a z těch upomínek zrodila se v těchto trapných hodinách roztomilá „Babička“, divukrásný obraz ten, jenž veškerou sílu ducha jejího tak mocně, tak sestředěně a vznešeně jeví, jak žádný jiný z plodů jejích. „Babičkou“ dosáhla Němcová úplné přízně lidu českého, jí dosáhla výše svého talentu, jejž neustálý krutý zápas s nešťastnými poměry, z nichž vyváznouti nemohla nebo si netroufala, vždy více podrýval, vždy těžším závažím ze vzdušných letů k zemi trhal a surovým křikem roztomilé sny od ní plašil. Babička jest ryzí kus poesie života prostonárodního, stařenka zde líčená jest takořka poslední pablesk světa staročeského, prostosrdečného, živý kontrast společnosti nové, jalové, nafintěné civilisací moderní.

Aby se zotavila, odebrala se na podzim r. 1855 na Slovensko, chtějíc užívati lázní ve Sljači; mimo to při cestě této měla také záměr, aby pro příští své práce čerpala z bohatého zřídla mezi lidem slovenským, kterýž vroucně milovala. Lázněmi v Sljači zotavila se sice dosti značně, avšak původního zdraví nenabyla více. Tím bohatěji těžila v druhém ohledu, procházejíc se dědinami stolic Zvoleňské a Gemerské, všude pověsti a báchorky sbírajíc, v čemž jí hlavně přispíval ctihodný Sámo Chalúpka, farář v Dolní Lhotě. Tak povstaly „Slovenské pohádky a pověsti“, „Slovanské starožitnosti dle zápiskův dr. G. Reusse“, „Uherské město“, „Obrazy ze života Slováků“, „Zvoleňské lesy a kraje“, hlavně pak roztomilá „Chýže pod horami“ a j. v.

Významné jest pro tehdejší poměry politické, že vládě nezdála se ani tato mezi lidem pohádky sbírající paní ne nebezpečnou. Což věděla za oné bachovské doby všude vládnoucí žandarmerie o povolání a studiích spisovatele a spisovatelky? Bachovská špionaže viděla všude panslavistické tendence, všude slovanskou propagandu a pobuřování lidu, což divu, že úřady politickými Božena na Slovensku byla stíhána, až konečně byla žandarmerií přinucena Slovensko opustit. —

Vrátivši se do Prahy bohužel nenašla utěšené změny v kruhu domácím, kdež nedostatek strpčoval jí všecku práci. Našlo se sice několik přátel, kteří nějaké pomoci poskytli, nebylo toho ale v míře postačitelné. Přes to všecko nepřestávala se Němcová zabývati oblíbenou prací; mimo sepisování věcí slovenských obírala se hlavně písněmi ruskými a srbskými, jež chtěla vydati v překladu. A skutečně přeložila dosti značnou část ze sbírky Vuka Karadžiče, což ale přišlo na zmar nedbalostí osob, jimž je svěřila.

Konečně r. 1861 zdály se ubohé nastávati dny šťastnější. Kněhkupec Augusta v Litomyšli učinil Němcové návrh, aby u něho vydala všecky své spisy, podávaje slušnou náhradu. I nedadouc si brániti nemocí ani radou přátel, odstěhovala se do Litomyšle, kdež ale neshledala se s rájem očekávaným. Augusta nedodržel jí slovo a chtěl, aby o hladu pracovala. Nemajíc prostředků, aby se vrátila do Prahy, snášela Božena bídu největší, i seslábla na těle i na du-

chu tak, že těžce nemocna do Prahy přivežena byla. Ulehla na lůžko, z něhož více nepovstala. Ani nejbedlivějšímu přičinění lékařů, ani pečlivému ošetřování přátel nepodařilo se zachrániti drahý ten život — 12. ledna 1862 rozžehnala se s životem, oplakávána celým národem, jehož miláčkem byla. Ještě den před smrtí došel jí výtisk druhého vydání „Babičky“ a potěšena uchopila se pera, aby nejkrásnější květ ducha svého věnovala sestře Šumavského.

Jak si byla žádala, pochováno jí na posvátném Vyšehradě, nedaleko Hanky; pohřeb její byl skvělým důkazem lásky, kterouž si po celé vlasti byla získala.

Podobizna naše je zhotovena dle obrazu J. Hellicha z r. 1844, jejž sama Němcová za velmi zdařilý uznala, v čemž se i znalcové, již s Boženou v bližším styku stáli, shodují. Později ovšem všeliké utrpení v krásné tváři strašně pustošilo a přezřetelné stopy zanechalo, avšak když v důvěrném hovoru jí zasvitla chvíle nadšení, tu oko její opět mocným zaplálo leskem a na chvíli aspoň rděla se tvář nevýslovnou lahodou, kteráž se ovšem brzo v bolestném úsměvu rozplynula. Obraz tento buď nám milou památkou z dob, kdy duch Němcové ještě bujaře své idealy stíhal a do milených krajů zalétal, kde zdroje poesie mu lahodným šumem kynuly u nízkých chýží a z prostého mechu; tak nechť žije mezi námi — ostatek budiž rouškou věčného zapomenutí zastřen.

U porovnání se spisovatelkami jiných národů je Němcová zcela zvláštním, ryze ženským, ryze slovanským úkazem. Ač bystrým duchem nadána nevykročila nikdy z oboru vlastní ženské činnosti; poznalať ona všechno kouzlo, všechen půvab tohoto obmezení, jímž právě příroda chrání lahody a vděky, jež utvořila, před rozptýlením a zevšedněním. Němcová nezpronevěřila se nikdy geniu svému, toť hlavní zdroj výtečnosti plodů jejích. Božena, ačkoli přilnula celou duší k ideám novým, některými spisovatelkami, hlavně však George Sandovou hlásaným, nezabředla nikdy v přemrštěnosti oněch cizokrajných věštců; jak ona o domnělé svrchovanosti ženského pohlaví smýšlela, buďtež nám jasným důkazem vlastní její slova:

„Děvče dle nynější mody vzdělané zná velmi mnoho, jen samo sebe nezná, ví toho náramně mnoho, jen to neví, kde leží základ pravého štěstí. Děvče nynějšího vychování, a buď si měšťanská dcerka, buď řemeslnická, nehodí se již pro muže, který nemá mnoho peněz; ono poznalo hejno potřeb, bez nichž neví, jak se obejít; ono baží po rozkoších velkého světa a v těch jedině hledá svého štěstí, a jestli jich užívati nemůže, cítí se nešťastnou a mnohdy k docílení jich dopouští se i nejhroznějších prostředků! Hlava jejich naplněna ostřížkami nepotřebnými, srdce prázdná hruška, z níž med trubci vyssáli. — Ale nejsou ony vinny, je to kletba hříchu, jehož muž se na ženě dopustil, zameziv jí cestu do chrámu Ducha svatého.“

„Nevědomost ženy“, dí Němcová dále, „je ta Nemesis, která ustavičně muže stíhá, půdu pod nohama mu podmílá, když se vznést chce k výši, olověné závaží mu na křídla přivěšuje, která budovu

jeho boří, úrody v popel obrací. Nevědomost ženy jest bič, jenž muž sám na sebe upletl! Dokud si nebude žena vědoma svého vysokého postavení a úkolu, jejž Bůh jí přiřkl, položiv do její ruky blaho veškeré budoucnosti, dotud muž na sypkém základě buduje. Žena musí být jeho spolupracovnicí, má-li se stavba podařit. Žena musí být povýšena na stolec panovnický vedle muže, ne aby soudila, ne aby trestala, ale co anděl smírce mezi ním a světem."

„Do ruky ženy dal Bůh palmu víry a pochodeň lásky, by je nesla před mužem, když kráčí do boje ducha. Její pata potře hlavu hada nepřítele, do její ruky vložil Bůh moc, roztříštit modlu ješitnosti a na vysoký stánek, na nějž se ona povznesla, vyvěsit velebný obraz lásky, oné lásky, jež s kříže za nepřátele svoje prosí. Žena musí vrátit lidstvu ztracený ráj, onu drahocennou perlu; dříve však musí vědět, že spočívá na dně vlastního srdce, tam že se musí pro ni ponořit!" —

Němcová nevynikala oslňujícím vtipem ani velikou rozmanitostí barev, z nichž obrazy své sestavovala, avšak národ, jeho život, jeho báje a obyčeje znala, milovala a líčila tak čarokrásně, tak poeticky, jako posud nikdo jiný, a dovedla z hlubin jeho hojnost nejskvělejších perel dobýti. Poetickou pravdou vynikají její vesnické povídky nad všecky podobné věci v literaturách jiných. Vytýkáno Němcové, ač bezprávně, že málo píše. Ovšem litovati jest, že neblahé poměry, které byly kletbou jejího života, v poslední době tvůrčí jiskru v ní takořka naprosto udusily, že její talent právě na vrcholi dokonalosti byl umořen, utýrán; však co nám zanechala, to se jako křišťálový zdroj z hlubiny její duše prýštilo, to vládne neskonalým půvabem přírody a pravdy, to požívá ceny nezvratné.

Božena Němcová zůstane na vždy okrasou literatury české, v mnohém vzorem nedostižitelným, ženám našim pak nechť tane její život stále na mysli, od ní nechť učí se milovat národ a vlast, nechť hluboko si v duše zapíšou slova, jež Božena nadšena láskou k vlasti pěla:

Vzhůru! ženy, panny, vždyť duch Páně
v útlou pannu vstoupil v Orleaně,
neste vy tam oriflamy zlaté,
když jdou muži v boje ducha svaté.
Ženou založena vlast,
ženy ať zas hájí vlast;
vstaňte šťastně v novočeském ránu,
Blaník otevírá již svou bránu!

VÁCLAV BUDOVEC Z BUDOVA.

eského národa tragedie nebyla ještě dohrána nešťastnou bitvou bělohorskou, ještě větší potupy a strašné msty vítězovy měla se dočkati staroslavná Praha, která již jednou odpor svůj proti domu Habsburskému krví občanů předních a ztrátou svobod svých byla splatila. Osudný den 21. června 1621 nevyhyne nikdy z paměti lidu českého, jenž kráčeje po náměstí staroměstském, povždy připomene sobě strašné výjevy, kteréž se na místě tomto onoho dne byly udály. Zde pila zem nejšlechetnější krev českou, zde vykrváceli přední obhajci svobody národní i náboženské, zde konečně zlomena rukou katovou Čechů moc a svoboda na věky dlouhé. Oko se zalévá slzou, srdce svírá se bolestí při pouhé na hrůzy ty zpomínce.

V první řadě mužů, již v oné hrozné době vytrpěli, stojí dojista i *Václav Budovec z Budova*, muž v každém ohledu tak vynikající, že s pravou hrdostí naň pohlížeti a jím před jinými národy honositi se můžeme. Památce jeho, jež zasluhuje, aby na věky v národu našem byla zachována, posvěcujeme řádky tyto.

Václav z Budova narodil se v Praze r. 1547 z rodičů náležejících stavu rytířskému, teprv v pokročilém věku vydobyl si přijetí do stavu panského. Nabyv základního vzdělání doma vypravil se v 18. roce věku svého do ciziny, aby dosáhl vyšších vědomostí. Za tou příčinou procestoval skorem celou tehdejší vzdělanou Evropu, pobyl delší čas v Paříži, navštívil Anglicko, Dánsko, Nizozemí, Německo, projel Italii, až konečně přijel do Říma. Cesty tyto byly mu velmi prospěšné, poznalť na nich nejčelnější dvory evropské, slyšel na vynikajících školách vysokých nejpřednější a nejslavnější professory, seznámil se s mnohými znamenitými muži doby té a uzavřel s nimi přátelství. Vrátiv se po dvanácti letech do vlasti, požíval všude velmi značné vážnosti, což nejlépe osvědčilo se vyzváním císaře Rudolfa II., aby Budovec provodil vyslance jeho Jachyma ze Sinzendorfu v poselství k sultanu tureckému do Cařihradu. S radostí uchopil se mladý, po seznání světa toužící muž naskytnuvší se příležitosti, vyplněnoť tak nejvřelejší přání jeho, poznati východní krajiny, o nichž tehdy tolik báječného v západní Evropě se vyprávělo. Již dne 1. ledna

1578 dorazil s vyslancem císařským do Cařihradu. Měl sice pevný úmysl, podívati se dále na východ, do Persie, Egypta, hlavně však do země svaté, avšak neprovedl jej, poněvadž ho úřad hofmistra při vyslanectví v Cařihradě zdržel.

Čtyrletého pobytu v hlavním městě tureckém použil Budovec k důkladnému naučení se jazykům tureckému a arabskému, jakož i k poznání mravů a obyčejů a vůbec společenského života moslemínův a na probádání islamu, k čemuž jej především vedla mysl jeho, záhy horlivostí náboženskou roznícená. Pozorování svá složil ve zvláštním r. 1614 v Praze tištěném spise „Antialkoran, to jest mocní a nepřemožení důvodové toho, že turecký Alkoran z ďábla pošel atd.“ Spisem tímto získal sobě opět nemalé vážnosti u spoluvěrců svých.

Návratem z Cařihradu započíná vlastně politická činnost Budovcova. Císař Rudolf v uznání platných služeb, jež mu proukázal, vyznamenával jej hodnostmi a úřady. Tak jmenován jest radou císařským a později radou při appellacích a konečně též berním království českého.

V témže čase nastoupil po otci svém statky v Boleslavsku a sice Hradiště Mnichovo, Klášter nad Jizerou, Zásadku, Kocňovice, zároveň oženil se, pojav za manželku Annu z Vartemberka, paní to povahou a smýšlením úplně k němu se hodící. Uspořádav si takto domácnost svoji žil několik let blaženě dílem v Praze, dílem na statcích zděděných, věnuje se s velikou péčí správě jejich. Bylť Budovec velmi dobrý hospodář, o čemž opravy a stavby, jež všude na statcích svých prováděl, velmi skvěle svědčí. Avšak nejen v tomto ohledu vynikal Budovec, bylť on i poddaným svým pravým otcem. Jsa horlivým přívržencem jednoty českých bratří, již tehdáž neznal snahy horlivější, než účinkovati pro církev svou. Leč i v tom líšil se valně od tehdejších náhledů, a jakkoli se snažil víře své co možná nejvíce stoupenců získati, nenutil k tomu nikoho nátiskem a ukrutenstvím; vlastní život a příklad jeho měly jedině lid přesvědčiti o pravosti náboženství, k němuž on se hlásil. Co neděli vystupoval sám na katedru a kázával k lidu, lid pak s velikým zalíbením naslouchal řečem a vyučování výmluvného pána. Proto panoval i co náboženství se týče vzorný pořádek na statcích Budovcových, jenž nepřítelem jsa tehda v celé Evropě oblíbeného náhledu, že vrchnostem přísluší právo, libovolně rozhodovati nad vírou a svědomím poddaných, domáhal se svobody náboženské ne pro některé privilegované stavy ale pro každého obyvatele království českého.

Z blahodějné této činnosti byl však vyrušen po několika letech událostmi politickými, jež nepustily jej více z víru svého, v němž i zahynul tento muž nejšlechetnější.

Prvně shledáváme se s Budovcem na kolbišti politickém roku 1603. Poměry tehdejší značící se hlavně nesnášelivostí náboženskou, zavdaly i tentokráte příčinu k různicím a nespokojenosti strany podobojí, katolíky všemožně utiskované. Císař Rudolf k nalehání před-

ních pánů katolických, hlavně pak Zdeňka z Lobkovic obnovil roku 1602 tak zvaný mandát krále Vladislava proti „pikhartům“, mandát to, jímž se bratřím českým pod krutými pokutami zapovídalo provozování náboženství. Toho nemohl snésti Budovec, nejhorlivější člen jednoty, a to tím méně, an mandátem tím, jenž tak patrně ubližoval svobodě náboženské, i zřízení zemské valně porušeno bylo; proto vystoupil na sněmě (na počátku roku 1603) proti němu, a sice tak rázně a obratně, že získal si úplnou důvěru strany své, jež od té chvíle předního zastance svého v něm spatřovala. Ale právě proto pobouřil katolíky, kteří poznavše, jak nebezpečný odpůrce jim v Budovci povstal, neškodným jej učiniti chtěli. Nejkratší cestou k cíli zdálo se jim býti, očerniti Budovce u císaře a zastrašiti jej tak, aby buď dokonce činnosti veřejné se vzdal, nebo aspoň v čelo protivníků se nestavil. Nejvyšší kancléř Zdeněk z Lobkovic obeslal hned po sněmu téhož roku Budovce na kancelář, kdež mu u přítomnosti pana Štěpána ze Šternberka oznámil, kterak prý svou řečí ve sněmu proti mandatu popudil na sebe hněv císaře Rudolfa, pročež že na závazek se béře, t. j. musel slíbiti, že kdykoli v této příčině vyzván bude, aby se v kanceláři neb před soud postavil, tak učiní. Avšak Budovec prohlídna vlastní zámysl nepřátel svých a přesvědčen jsa o své bezúhonnosti a právu svém, zadal přímo k císaři prosbu a tak zmařil úklady sobě činěné.

Na nějaký čas odebral se Budovec sice opět do zátiší venkovského, avšak poměry netrpěly, aby muž tak vzdělaný, nadaný a zkušený v nečinnosti trvati mohl. Spor mezi Rudolfem II. a Matyášem, po delší dobu již se vlekoucí, propukl s neočekávanou prudkostí, Matyáš přirazil s vojskem až k samé Praze a donutil císařského bratra svého, aby mu Uhry, Rakousko a Moravu postoupil. Příhodné této chvíle chtěli někteří evangelíci použít k vymožení co největších svobod náboženství svému a hlavně šlechetný Karel ze Žerotína namáhal se, aby české stavy přiměl k přidržení se Matyáše, jenž sliboval všem vyznáním úplnou svobodu. Avšak Budovec, hlava strany podobojí, nepřijal nabídnutí toto, zdálot se mu, že v nesnázi této bude i Rudolf povolným a že od něho větších svobod bude lze vymoci. A věru Rudolf slíbil vše, co jen si stavové žádali.

Ve všem, co se tehdáž dálo a co následovalo, byl Budovec hlavou stavův pod obojí, k čemuž se zajisté nad všechny ostatní nejlépe hodil. Vynikal totiž vzdělaností a zkušeností, znal se důkladně ve zřízení zemském a ve všech politických věcech vůbec, tak že se mu málokdo rovnal, dále nikdy cíle nespouštěje s očí, dovedl šetřiti náležité mírnosti, tak že ani jízliví odpůrci a nepřátelé nemohli ho kárati v této příčině; konečně přispívala k tomu vzorná výmluvnost jeho, kteráž prosta jsouc vší řečnické šperkovnosti účinkovala pádnými důvody a ráznou řečí, nikdy pak jalovými vytáčkami a podskoky. Stavové pod obojí neměli tehdáž výtečnějšího muže, jenž netoliko ve vlasti požíval jména slavného, nýbrž také za hranicemi mnoho měl přátel a ctitelův mezi předními muži strany evangelické. Nelze

se tudíž diviti, že čeští stavové pod obojí tehdáž, když dobývali svobody náboženské, hlavně se kupili okolo Budovce, jenž za ně všecky mluvil i psal. Kdykoli tehdáž v nějakém shromáždění bylo potřeba promluviti, kdykoli v příčině náboženské bylo zapotřebí složiti nějaký spis, vždy položeno to na bezpečná bedra Budovce, jenž tehdáž byl ústy a pérem celé strany pod obojí v Čechách.

Avšak sotva že zažehnána hrozící bouře, zapomněl Rudolf na sliby své a nechtěl o tom ani slyšeti, aby věci náboženské nejprvé na sněmu vyřízeny byly. Všelijakými vytáčkami měl být sněm co možná nejdéle za nos voděn a pak, aniž by hlavní věc vyřídil, rozpuštěn. Stavové však trvali na svém právu, žádajíce rozhodně, aby slovo císařské dodržáno bylo. Vypukl zřejmý spor, sněm postavil se přímo proti králi, kterýž nemaje dosti mužné odvahy a nechtě k nabádání napovědů se strany katolické slibu svému dostáti, kázal dne 31. března 1609, aby sněm, nechce-li dáti se do vyřízení předloh královských, se rozešel. Druhého dne měli stavové dáti přímou odpověď. Tato vypadla, jakž ani jinak býti nemohlo. Stavové dne 1. dubna na sněmě shromáždění neustoupili, nýbrž usnesli se na tom, vyslati posly k Matyášovi a nejpřednějším knížatům německým, aby vedli stížnost nad neustupností císaře Rudolfa. Dále položen na den 4. května valný sjezd stavův na radnici Nového města pražského, aby vyslechli zprávy poslův a uradili se o dalších krocích. Budovec odebral se s poselstvím k nejbohatšímu velmoži českému pod obojí Petrovi z Rožmberka, jenž pro churavost z Třeboně do Prahy přijíti nemohl.

Budovec, muž tehdáž již 62tiletý, rozvážný, vrchnosti své poddaný, věrnosti bezúhonné, neváhal nastoupiti na dráhu odporu a revoluce, vida že po dobrém věci se nevyřídí, když sám panovník nechce dostáti slibům, jimiž se dříve zaručil. Se vší horlivostí avšak i vždy s obvyklou obezřelostí co vůdce vedl stavy pod obojí na dráze zřejmého odporu proti vládě, vždy opatrně rozrůzňuje osobu panovníka od vlády čili rádců jeho.

Jak bylo předvídati, zapověděl císař sjezd stavův, než vzdor zákazu sešel se tento přece dne 4. května, a sice aby se ještě jednou o mírné narovnání pokusil, ne na radnici novoměstské ale na hradě pražském. Zvláštními posly žádán císař, aby shromážděným stavům nějaké místo k poradám vykázal. Když ale přístup ku všem sborovnám byl uzamčen a císař záporně odpověděl, tu všichni na náměstí mezi kostely sv. Víta, Jiří a Všech svatých na hradě Pražském ruce k nebi pozvedše vespolek si svatě přisahali, že se neopustí, nýbrž věrně a vytrvale k sobě státi budou, až dílo dokonáno bude. Dojista jeden z nejvážnějších a nejdůstojnějších okamžiků v bohatých dějinách našich!

Duší všech porad a všeho činění byl Budovec, řídilť on na novoměstské radnici celé shromáždění a vedl porady jeho; a tuť nelze upírati, že jedině všeobecné vážnosti a obezřelosti jeho děkovati bylo, že vše dálo se v pořádku a s důrazem, jež k cíli žádoucímu dovésti musely.

*

Císař vida, kterak si stavové na radnici počínají, že vyslechše zprávy poslův svých k rozmanitým knížatům ubírají se dále na cestě nastoupené, vida pak nezbytí, poněvadž neměl moci, aby násilně vystoupil, musel se uchopit prostředků mírných a zrušiv předešlý mandát proti sjezdu novoměstskému, svolal stavy ku 25. květnu na hrad Pražský, aby sněm tentokrát uradil se a učinil opatření ve věcech náboženských.

A výsledek vší této snahy byl věru důstojný. Obezřetným a rázným vystoupením donucen konečně císař Rudolf k dodržení slova a k vydání známého majestátu, jejž Budovec složil a císař Rudolf ač ne bez zdráhání dne 12. července r. 1609 podepsal.

Netřeba nám zvláště k tomu poukazovati, že stavové pod obojí měli hlavně Budovci co děkovati, že dosáhli, po čem dávno toužili, svobody náboženské. Budovcovi dále děkovali vymožení úplné amnestie, přátelské narovnání se stavy katolickými a že vše toto jakož i majestát vloženo do desk zemských. Nebylo tedy tehdáž mezi stavy pod obojí muže zasloužilejšího a váženějšího nad Budovce. Na důkaz důvěry zvolen defensorem, kterýž úřad s láskou a vytrvale zastával.

Dojista že s uspokojením mohl Budovec pohlížeti na dosavadní činnost svoji, bohužel však, že mu souzeno bylo, aby dočkal se zničení plodův dlouholeté a namáhavé práce své, úpadku drahé vlasti — ba aby též vypil kalich utrpení až na dno.

Nastal věčně památný rok 1618. Těžce nesli tehdy všichni, kdož upřímně se o blaho vlasti starali, porušování práv zaručených; vláda snažila se všemožně, aby, kdekoli jen trochu možná, nekatolíci zkráceni byli. Povstalé z toho jitření netlumeno ale podněcováno z obou stran, a tak dospěly události až k osudnému dnu 23. května 1618. Kéž by byl tehdy Budovec zůstal věren dráze před lety nastoupené a nedal se svésti ctižádostivým a soběckým Thurnem, kéž by byl předvídal, tak jako přítel jeho Karel ze Žerotína, kam nás dovede branné povstání, vedené bez lidu a řízené z většího dílu osobami buď neschopnými buď nepoctivými, mohla nám být ušetřena strašná katastrofa bělohorská. Za vlády direktorské, jejímž členem Budovec byl, neměl již ve věcech veřejných takového účastenství, jako před lety, dílem pro pokročilý věk svůj, byltjiž tehdy 81 let stár, dílem že mužové podnikavější a méně rozvážliví tlačili se v popředí. Nový král český Bedřich Falcký jmenoval Budovce presidentem nad appellacemi, stavové pak učinili jej s Otou z Losu strážcem koruny české.

Po bitvě bělohorské stihl jej osud mnoha jiných přátel — šlechetný stařec dokonal na popravišti dne 21. června 1621. Dle původního výroku měla se mu utíti nejdříve pravá ruka, pak hlava, tělo pak mělo býti čtvrceno a na rozcestí rozvěšeno, avšak „milostí" císaře Ferdinanda II. toliko sťat, hlava pak jeho s jinými přibita byla na věži mostecké.

O osudech Budovce po bitvě bělohorské, jakož i o popravě jeho stůjtež zde výňatky ze známého spisu „historia o těžkých protiven-

stvích církve české“, kteráž od souvěkých sepsána nedlouho po událostech smutných na světlo vyšla.

„Po vítězství císařském paní svou, syna, nevěstu, vnuky z Prahy vyprovodil; sám pak, že byl s panem Otou strážcem koruny (na ten čas v Praze zůstávající), aby nebylo myšleno, že ji opustil, zase se navrátil. Dům jeho hned brzo zloupen i všecko jemu až do těch šatů, v kterýchž chodil, pobráno, k čemuž on nic jiného neříkal než to: „Pán dal, Pán vzal.“ A když již v domě svém arrestován byl, navštívil ho Pavel Aretýn, sekretář při appellacích, a zeptal se: „Proč pán z Prahy vyjev a na svobodě byv, zase se navrátil a do takového nebezpečenství dal?“ Odpověděl, že ho k tomu svědomí nutilo. „Nedopustilo mně (prý) svědomí opustiti vlasť a tu dobrou naši při. Ale nevím co pán bůh o mne myslí, snad chce, abych dobrou tu při krví zpečetil.“ A povstal pravil: „Teď jsem, bože můj, nalož se mnou služebníkem svým, jak jest libo před očima tvýma. Syt jsem dnů, vezmi ode mne ducha mého, ať nevidím těch zlých věcí, kteréž vidím, že přijíti mají na vlasť mou.“ Jiného potom dne opět od téhož navštíven byv a slyšev, co se o něm vůbec mluví, že velikým hořem umřel, zasmáv se řekl: „Já-li? že jsem hořem umřel? A já sotva kdy takových užíval libostí, jako nyní. Vidíš (ukázav rukou na bibli) tento můj ráj nikdy mi tak sladkého nedával ovoce, jako nyní. Živ jsem a budu živ, jak dlouho bude chtíti bůh; aniž kdy kdo, naději mám, uzří ten den, v kterémž by praveno bylo, že Budovec hořem umřel.“ — Bývaje často od inkvisitorů examinován statečně dobré pře zastával a odsouzen byv k soudcům řekl: „Dávno jste krve naší žíznili, krev pijte! Ale též vězte, že krve naší bůh, pro jehož při trpíme, mstíti bude.“

Třetího dne před odsouzením vypravoval služebníku svému Židňovskému sen svůj, že se mu zdálo, že po nějaké velmi veselé louce chodě, pečlivě o těch věcech, nač vyjdou, přemyšloval. V tom kdos přijda že mu knihy podal, do kteréž vezřev viděl pěkné, bíle hedbávné listy, ale na nich nic více nenapsáno, než z žalmu 37. verš 5.: Uval na hospodina cestu svou, a vlož v něj naději, onť zajisté všecko spraví. A když opět, co to býti musí, přemýšloval, přišel jiný a přinesa roucho bílé, na něj je uvrhl. To tak procítiv stařec oznamoval: jako i potom šed na theatrum, k témuž služebníku řekl: „Hle, již já pláštěm spravedlnosti odín jsa, jdu, abych se postavil před obličejem božím, v němž jsem doufal.“

Držán byv ve vězení na hradě pražském, na večer před stětím přiveden na radnici staroměstskou. Jako dříve na hradě kapucíni marně se namáhali, aby jej přivedli na víru katolickou, tak nyní jezovité o to se pokoušeli marně.

Na ráno v den exekucí dva jezovité velmi časně do rathouzu všedše, opět počali svaté ty muže kormoutiti, jsouce pak od jiných zahnáni přistoupili k pánu z Budova a mluvili s ním v latině: „Vidíme (prý), že pán dobře se učil a prospěl v umění, my bychom rádi duši jeho získali k spasení a tudy skutek milosrdný jemu pro-

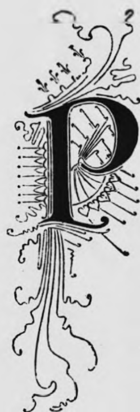
kázali.“ Jimž odpověděl: „Milí patres, vy že byste mou duši rádi získali k spasení? O byste vy o svém spasení tak mnoho věděli a jím tak jisti byli jako já. Chvála milému bohu, kterýž mne duchem svým o spasení mém ujistil skrze krev beránka.“ I odpověděl na to jezuita: „Nechť pán tak mnoho svým spasením se nechlubí a sám sebe marným doměním nesvozuje; nebo praví písmo, že žádný neví v tomto životě, v milosti-li boží či v hněvě zůstává.“ Odpověděl pán: „I totiž je ten milosrdný skutek, a duši mou získati k spasení? a vy raději usilovali byste k zoufání mne přivésti. Ale bloudíte, bídníci, neznajíce písem.“ A tu jim pravý smysl povědění toho vysvětloval, jako u mnohých jiných, jimiž pravda spasení věřícím se pojišťuje naproti stavěl. Mezi jinými i to Pavlovo: „Vím, komu jsem uvěřil. Item, vím, že jest mi připravena koruna spravedlnosti.“ Kdež jezuita vskočil mu do řeči a pravil: „Netrefuje se to (prý) Pavel o sobě to a ne o jiných mluví.“ — „Není pravda,“ řekl pán z Budova, „nebo hned za tím dokládá: „A netoliko mně ale i všechněm, kteříž milují příští jeho.“ — Tu oněměl ten svůdce. Pán pak řekl dále: „Poněvadž mne tím písmem, že neví člověk v tomto životě, v milosti-li boží či v hněvě zůstává, stíhati chcete, povězte mi, kde to psáno stojí, teď máte bibli!“ Kdež jezuita k tovaryši svému: „Kde to stojí?“ Kterýž odpověděl: „Zdá se mi že u Tymotea.“ Načež pán popudě se pravil: „Osle, chceš ty mne učit cestě spasení, a nevíš, kde v zákoně božím malé to povědění položeno jest? Protož jdi ode mne, satane, a nepokoušej mne více.“ A tu teprv tak zřejmě zahanbeni jsou odešli.

Brzy potom volán jsa pán, šel na theatrum, a jakoby s radostí šel, tak sobě i hlavu i dlouhou šedivou bradu pohlazoval, mluvě: „Mé šediny, hle jaká čest vás očekává, abyste mučedlnickou korunou poctěny byly!“ A hned k bohu se obrátiv za církev, za vlasť, za nepřátely se modlil a duši svou Kristu poručil. Jehož sťatá hlava potom na věž vystavena a tělo do hrobu vloženo bylo.

Erb Budovce z Budova.

PROKOP CHOCHOLOUŠEK.

Počátkem července roku 1864 bylo v malém Nadějkově zvláště hlučno. Úhledné to místečko skvělo se v nádheře nebývalé, prapory a čerstvá zeleň kynuly ti přívětivě s každého skorem domku, náměstí hemžilo se nezvyklým zde množstvím cizinců, myslil bys, že všechny ty zástupy sešly se sem, aby se zúčastnily nějaké národní slavnosti. Avšak nač ten černý prapor? Komu to má býti na prostičkém venkovském hřbitově k věčnému spánku ustláno? Prokop *Chocholoušek*, přijda na návštěvu do rodného kraje, vydechnul zde šlechetnou duši svoji 5. července 1864. Pohřeb byl slavný, důstojný jmena i památky zesnulého; avšak dnes, kdo ví, zdaž bys místo, kde první náš románopisec věčný spánek odpočívá, nalezl. Jsme chudý národ, ale poslední lože našeho Scotta je více nežli chudé. Kdož by to byl před osmi roky řekl, že tak brzy na Prokopa zapomeneme; kdo by se byl i ve snách nadál, že národ básníka „Jihu“ a nejnadšenějšího oslavovatele dějin domácích tak brzy z mysli vypustí. A přec tomu tak! Zdá se mi skorem, že nepříznivý osud, jenž Chocholouška po celý život pronásledoval, i po smrti s ním se nesmířil. Říkáme sami o sobě, že jsme vděčni k předním mužům svým. O Chocholouškovi to neplatí. Či nemá práva na uznalost a vděčnost naši? Ptejte se i povrchního znalce literatury naší, a dostane se vám zajisté za odpověď, že v naší románové literatuře Chocholoušek nejpřednější místo zaujímá; jeho spisy, spočívajíce z větší části na slavné historické půdě národa našeho, vnikly do lidu českého, jsouce beztoho již obsahem svým jemu příbuzny. A věru nevíme, zdaž mimo Tyla některý spisovatel český známější jest u lidu českého než Chocholoušek.

Prokop Chocholoušek narodil se dne 18. února r. 1819 v Sedlci, kraje táborského; vystudovav v Praze gymnasium, odebral se roku 1837 přes Tyrolsko do Italie, kdež pobyl po dvě leta v Padově; prvé než navrátil se do vlasti, procestoval Dalmacii a Černou Horu. Cestu prvou popsal Chocholoušek ve svých cestopisných obrazech ve „Vlastimilu“; na cestě pak po jižních krajinách slovanských vssala bujná jeho obrazotvornost tolik dojmů do sebe, že se z této cesty stal

pro něho nevyčerpatelný zdroj pro povídky jihoslovanské, v nichž Chocholoušek, jmenovitě v posledním svém díle „Jihu“, původností jakož i věrností v líčení života těchto krajů nemálo vyniknul. Navrátiv se do Prahy, jal se studovati chirurgii, než přesvědčiv se brzy, že jediným povoláním jeho, k němuž ho náklonnost i nadání vedly, jest spisovatelství, oddal se mu úplně. První jeho pokus literární byla krátká novela „Vanda“ ve „Vlastimilu“, a Chocholoušek dosáhl jí takového úspěchu, že, se všech stran vybízen, pokračoval. V časopisech tehdáž vycházejících vyskytuje se také již velmi zhusta jmeno Chocholouškovo, první ale větší dílo, které Chocholoušek o sobě vydal, vyšlo r. 1842; byl to třídílný román „Templáři v Čechách“. Nejčinnějším spolupracovníkem byl Chocholoušek ve „Květech“, pro něž před r. 1848 skoro výhradně psal. V téže době vyšel druhý román jeho z dějin českých „Jiřina“, jímž jmeno Chocholouškovo ještě oblíbenějším se stalo v lidu českém.

Konečně nadešel rok 1848 a strhl Chocholouška, muže to nadšeného pro svobodu a národnost, do proudu. Belletrie musela ustoupiti do pozadí a vzato jest do rukou péro, bojující za práva národa. Chocholoušek stal se žurnalistou a pracoval hned od prvopočátku u „Večerního listu“, založeného J. J. Knedlhansem-Liblinským. Tím ovšem vydal se všem nesnázím v šanc, které se při nastalé reakci na každého, kdo dříve byl neohroženě za práva lidu vystupoval, tehdáž jen hrnuly. Tak zatčen jest Chocholoušek po událostech svatodušních a uvězněn na Hradčanech; když se ale ani nejmenší viny na něm shledati nemohlo, propuštěn jest po šestinedělním vyšetřování soudem vojenským zase na svobodu. Na to vstoupil do redakce tehdejších německých novin „Constitutionelle Allgemeine Zeitung aus Böhmen“ a dal jim směr slovanský, a když konečně Liblinský co redaktor „Večerního listu“ k vojsku byl odveden, nastoupil Chocholoušek jeho místo a vedl „Večerní list“ velmi šťastně, nebo udržel ho až do počátku r. 1851, když již všechny samostatné české noviny vojenskému násilí za oběť byly klesly. Tu přišla řada i na „Večerní list“ a Chocholoušek opětně jest zatčen a po tři měsíce na hradě pražském ve vazbě jest držán. Když pak opět na svobodu jest propuštěn, zanikl již úplně veškerý politický ruch, tak že na novo činnost svoji k pěkné literatuře obrátiti musel. Rokem 1852 počínaje napsal mnoho povídek pro „Vesnu“ ve Vídni, pro „Lumíra“, pro „Koledu“ v Brně, pak romány „Přivitan, kmet staropražský“ (2 díly), „Dvě královny“ (3 díly), „Cola di Rienzi“ (3 díly), „Hrad“ (2 díly), vesměs pro „Biblioteku původních románů“, vydávanou K. Jeřábkovou v Praze. Roku 1854 odebral se Chocholoušek na statek bratra svého v Haliči blíž Rzeszowa, kamž po roce od českého místodržitelství bez udání příčin internován byl, a od této chvíle byl Chocholoušek psancem stále a stále stíhaným, z místa na místo štvaným. Každý krok jeho střežen velmi bedlivě, a když roku 1854 prosil, aby se směl do Prahy vrátit, vypověděli jej do rodiště jeho, malého chudého městečka v jižních Čechách, a učinili

pana okresního jeho andělem strážným. Subvence na výživu mu nedána žádná, tak že tím nejen o svobodu ale i o nejnutnější potřeby k výživě připraven byl. První románopisec národa neměl, kam by hlavu položil, neměl, čím by přikryl nahotu svou a hlad utišil. Vůkolní duchovenstvo se ho ale šlechetně ujalo a podporovalo jej všemožně; také kněhkupec Kober poskytnul mu podpory, přijav do svého skladu „Jih", o němž Chocholoušek teprvé pracoval.

Když konečně r. 1860 svobodnější zavanul duch ve vlasti naší, nastala i u Chocholouška naděje, že sil svých ve prospěch národa opět vydatněji bude moci užiti. Žádal tedy za povolení k návratu do Prahy a, když mu konečně povolení k tomu dáno, začal být činným v belletristice a psal hlavně pro „Rodinnou Kroniku", v níž uveřejnil povídky „Žena černohorská" a „Poprava českobrodská", pak román „Dimitri". Jakmile založen politický časopis „Hlas", stal se Chocholoušek spolupracovníkem jeho a vytrval v téže redakci až do své smrti (5. července 1864).

Na hřbitově nadějkovském odpočívá šlechetný tento muž, jenž celý svůj život věnoval práci na národa roli dědičné, práci požehnané. A národ na něj zapomněl! Ni jednoduchý křížek nevyznačuje místo to, kde poctivý ten bojovník a trpitel odpočívá. Kdy splatíme as tento dluh, kdy přestane být pustým rov toho, o němž tak pravdivě básník pěl:

Milenkou vlast mu — v jejím oka zření,
on stal se orlem nadpozemské síly;
Balkanu krásu zíral v udivení
a báje pěl nám podunajské Víly.
Z kouzelné tůně žití slovanského
vynesl perly krásy nehynoucí —

JAN VALERIAN JIRSÍK.

oj, jaký národnost naše o bytí své bojovati musí, obtíže, jež nám na každém skorem kroku přemáhati jest, dochází illustrace nejtrefnější v boji Čechů budějovických s protivníky národa našeho. Není dojista nikoho u nás, jenž by s největším účastenstvím nesledoval boj tento a nepřál sobě s plna srdce, aby poctivá snaha a vytrvalé namáhání vlastenců budějovických dodělaly se výsledku nejskvělejšího, ale rovněž nebude asi nikoho u nás, jenž by si nebyl vědom, že zápas tento za poměrů nynějších je velmi těžký a že jen úsilovnou snahou všech lidí dobré vůle korunován bude vítězstvím. S tím větším tedy obdivem patříme k mužům těm, již nedbajíce žádných obtíží a nedajíce se zastrašiti nižádnými překážkami plní svoji vlasteneckou povinnost a hájí práva národa našeho bezohlednou nohou šlapaná. A v řadě pravých vlastimilů těchto stojí na místě nejprvnějším důstojný biskup budějovický *Jan Valerian Jirsík,* jenž rozuměje dobře vysokému úřadu svému, na nějž jej vznesla Prozřetelnost, horlivě se stará o blaho stádce svého a vlastními obětmi snaží se napraviti křivdy, jichž se jiní dopustili. A příkladný tento život, posvěcený jedině konání dobra, učinil Jirsíka miláčkem národa, a památka jeho zůstane požehnána na věky.

Věrný tento milovník svého národa, vysoce zasloužilý vlastenec a příkladný velekněz narodil se dne 15. června 1798 v městečku Kácově nad Sázavou, kdež byl onoho času otec jeho usazen. — Nevšední schopnosti a patrné dary ducha pohnuly rodiče, že nadějného synka dali na studie do škol latinských, nejprvé v Hradci Králové a později v Praze. Po ukončených studiích na libomudrckém ústavu v Litomyšli odebral se náš Jirsík do Pražského semináře, aby pak stana se knězem, sloužil Bohu, vlasti a národu. Byv r. 1820 dne 28. prosince vysvěcen na kněžství, dostal se nejprvé za kaplana v Citové u Mělníka, načež roku 1822 povolán jest do Roudnice nad Labem. V památném tomto městě pobyl Jirsík až do r. 1828.

Šlechetný kníže Lobkovic znamenaje, kterak mladičký kněz bezúhonným životem a znamenitou horlivostí ve svém úřadě vyniká,

oblíbil si jej v té míře, že jej učinil zámeckým kaplanem na Železných horách a krátce na to (1832) farářem na rozsáhlé osadě Minické u Velvar. Na dotčené faře pobyl Jirsík plných 14 let, pečuje všemožně o zvelebení školy a o vzdělání milované osady. Byv pak r. 1846 vyvolen za kanovníka slavné kapitoly u sv. Víta na hradě Pražském v pěti letech (1851) přičiněním kardinála Švarcenberka dosazen jest na osiřelou biskupskou stolici v Budějovicích a po svém vysvěcení dne 19. října ujal se správy apoštolského úřadu svého.

Na vznešeném úřadě tomto dočkal se vůbec milovaný biskup již před dvěma lety kněžských druhotin, které s ním v nelíčené radosti zároveň slavili všichni, kdožkoli vlasť svou a církev milují. A kdož by se neradoval a nepřál sobě, aby stateční synové českého jihu ještě dráhně let těšili se s nejdůstojnějším pastýřem svým, jenž pamětliv jsa zásad učení křesťanského zajisté nikdy nepřestane pečovati o dobro obcí jemu svěřených. Kdož nepřál by si, aby Jirsík, jenž zvolil sobě za heslo: Bůh, církev a vlast, dlouhá ještě leta na prospěch vlasti naší mohl působit!

Jak samo sebou se rozumí, nynější výtečný biskup budějovický v dotčené službě svojí požehnaně pracuje již po celých 52 roků, a sice tak, že všecky činy a práce života jeho naznačují se láskou k Bohu, církvi a vlasti. Netřeba na to shledávati důkazů z života jeho v Citové a Roudnici, na Železných horách a Minicích; máme po ruce spisy, z nichž to patrně vychází na jevo. Kněz tak horlivý, jakým byl a jest nynější biskup Jirsík, neumí, nechce a nesmí zaháleti. Co divu, že se tudíž i Jirsík záhy přidružil k nemnohým za onoho času spisovatelům českým? — Takovou měrou povstaly již v Roudnici první dvě knihy, jimiž prospěti hleděl českému lidu. (Škola nedělní. Čtení z přírodopisu, ze zeměpisu a dějepisu českého, v Praze 1826. — Říp a jeho chrám.) Více důležitých a znamenitých spisův českých vydal pak Jirsík za času farařování svého v Minicích. Tehdy mimo rozmanité menší a větší práce v časopisech vyšly na světlo: „Bohumil“ (1845), „Proč jsem katolíkem“ (1836), „Populární dogmatika“ (1842), „Dvaadvacatero přátelských listův k evangelíkům“ (1842), „Zdravé a pravé a čisté učení Lutherovo, Kalvínovo a mnoha jiných moudrých protestantův“ (1836).

Nejinak počínal sobě a usiloval náš Jirsík, když se byl dostal z fary Minické do Prahy na kanovnictví u sv. Víta. — Láska, kteráž jej ovládala, nedávala mu přestávati toliko na povinnostech, kteréž měl co kanovník a rádce konsistorní. Jako kanovník nejmladší byl Jirsík náš od r. 1847 českým kazatelem a kázání svoje spisuje s obzvláštní bedlivostí, zamýšlel časem vydati je na světlo. S podobnou horlivostí ujal se Jirsík „Časopisu pro katolické duchovenstvo“ a platně přičinil se o vnitřní zvelebení a žádoucí rozšíření řečeného důležitého listu.

Když pak byly rokem 1848 nastaly nové časy, přibylo i našemu Jirsíkovi nových prací. S dvojnásobnou horlivostí pracoval nyní Jirsík, a možno říci, že on jediný mezi tehdejšími kanovníky

pražskými pochopil směr doby a v duchu jejím působil, čímž velice věci, jíž mu hlavně sloužiti bylo, prospěl. V té době založena hlavně působením a naleháním jeho „jednota katolická“, dále přičinil se, aby lidnaté předměstí karlínské konečně svého duchovního správce a chrám svůj obdrželo, a vůbec v každém díle pro dobré vlasti a církve vynikal nad mnohé jiné. — Příkladná tato horlivost Jirsíkova nemohla se tajiti. Záhy poznal ji kardinál Švarcenberk, kterýž byl r. 1850 učiněn pražským arcibiskupem. Co divu, že týž svědomitou péči veda o rozkvět církve české r. 1851 postaral se o povýšení Jirsíkovo na osiřelou stolici biskupskou v Budějovicích? Tehdejší ministr br. Lev Thun znaje tolikéž výtečného Jirsíka učinil po vůli kardinálovi, a Budějovice dostaly biskupa, jakéhož dosud neměly, a český jih starostlivého otce a pevnou záštitu, jíž dosud tak těžce postrádal.

O činnosti Jirsíkově, jenž již 21 let na biskupském stolci zasedá, dalo by se velmi mnoho mluviti, tak že by to míru tohoto náčrtku dalece přesahovalo, a proto promluvíme zde jen o tom, co jej lidu českému tak drahým učinilo. Jeť on pravým následovníkem apoštolským a skutečným otcem lidu. Kamkoli na svých cestách zavítá, všude rozsévá lásku a učí vlastním svým příkladem dobročinění. Jeho přičiněním, obzvláště pak cestami po celém biskupství probuzen všude nový život, nabádáním jeho zřízeny na mnoha místech školy a jiné ústavy vzdělavací, a kdo za tou příčinou pomoci jeho se dovolával, nežádal nikdy nadarmo.

Z ústavů vzdělavacích, jež Jirsík byl založil a zvelebil, nad jiné jsou důležitější studentský seminář, české gymnasium, dívčí škola česká a ústav pro hluchoněmé, vše v Budějovicích. Semenisko, založené r. 1854, a české gymnasium, zařízené r. 1864, samy postačily by za pomník důstojný příkladné obětovnosti biskupské a zároveň i opravdové lásky vlastenecké. Věděltě předobře nejdůstojnější biskup, jaká se páše nespravedlnost, když Čechům v Budějovicích kladou se překážky, aby se vzdělávali v jazyku svém, věděltě také předobře, jaká zkáza mravní z toho pojíti musí mládeži odcizované; z přesvědčení toho povstaly ústavy jmenované a národ náš nezapomene mu nikdy činů těchto. A právě nyní postavil se šlechetný biskup opět v čelo vlastenců, již vzali sobě za úkol zaříditi v Budějovicích české školy národní, jichž se nikde dovolati nemohou, ač zákon více než jasně ve prospěch jich mluví. Již mnoho podařilo se nám poctivou vytrvalostí a snahou neohroženou za posledních let provésti, tož kojme se jistou nadějí, že podaří se nám i tato práce.

Pohlížíme-li dnes s upřímnou úctou a obdivem k Jirsíkovi, musí nám celý život jeho býti mocnou pobídkou k úsilovné práci ve prospěch národu a vlasti. Po celých padesát let náleží důstojný biskup budějovický mezi naše nejupřímnější vlastence; on jest jeden z mužův, kteří za dnů zlých s upřímnou láskou a nikoli bez prospěchu pracovali o zachování jazyka, o zvelebení literatury, o všemožné vzdělání národa českého. Upřímná tato láska k národu sdružila našeho

Jirsíka, an byl kaplanem v Roudnici, s neocenitelným naším Zahradníkem, onoho času farářem Křeštickým. Rovněž tak později, když se byl Jirsík dostal na faru do Minic, družil se výtečný muž s věrnými vlastenci Pražskými a na faře Minické nejednou rokovalo se o důležitých potřebách milé naší vlasti. — Ano nalehání přátel pražských hlavně sluší přičítati, že se Jirsík odhodlal žádati za kanovníka do Prahy, a slovútný náš Jungmann sám přičiňoval se všemožně, aby se Jirsíkem věrný Čech dostal do kapitoly na hradě Pražském. — Podařilo se konečně toto úsilí a Jirsík byv upřímným vlastencem jako kaplan a farář, zůstal jím tolikéž jsa kanovníkem a jest jím co biskup. — Ukázaloť se to za každé příležitosti obzvláště pak v životě veřejném po roce 1861, když nastal boj o uznání práv a svobody našeho království českého. Slovutný náš biskup zasedaje na sněmu českém a do jisté doby též na říšské radě, nikdy Čecha nezapřel, nikdy práv země a národu nezadal, nikdy nehlasoval jinak, leč jak slušelo na věrného milovníka lidu, pravdy a spravedlnosti. A takovou měrou lze sobě vysvětliti, kterak rok po roce všude po celých Čechách vždy více vážen a ctěn, oslavován a milován jest biskup budějovický, náš Jirsík.

Zasloužené úcty, upřímné oddanosti a lásky, s jakou celé Čechy od tolika již let provázejí ctihodného tohoto arcipastýře, dostalo se mu důkazů přečetných. Těžko dala by se vyčísti všechna ta města a obce, jež jmenovaly jej svým čestným měšťanem, ano i císař náš vyznamenal jej na důkaz zvláštní důvěry důstojenstvím tajného rady (1866) a minulého roku (1871) vyznačil jej předním místem řádu Františka Josefa. Papež Pius IX. jmenoval jej již l. 1855 svým domácím prelatem.

VÁCSLAV LEVÝ.

Již často se stalo, že člověk nadaný přírodou vzláštními dary duševními vzdor nepříznivým poměrům a zcela pochybenému vychování dospěl k dokonalosti a výši nikdy a nikým netušené. Okamžik, náhoda přivedly jej na vlastní dráhu jeho a zachovali světu velikána, jakých jen málo bývá. *Vácslav Levý* jest nám zřejmým toho dokladem. Drahokam, jenž v nepatrném vesnickém hochu se kryl nepoznán, přišel náhodou na jevo i jest vyleštěn, vybroušen a vzácným leskem svým září nyní na oslavu jmena českého.

Vácslav Levý narodil se v Nabřežině u Plas 28. září 1820. Když byl dvě leta stár, odstěhoval se otec jeho do Kožlan, svého rodiště, kamž i Vácslava s sebou vzal, a kde tento mladý věk svůj strávil. 80letý otec, který dosud žije, byl ševcem, a mladý Vácslav pásl domácí jeho stáda, totiž kozy. Již co malé děcko vyřezal z kůry dvě sošky Panny Marie, které sestra jeho Františka dosud co drahou relikvii chová. V 10 letech vyřezal z lipového suku sošky Panny Marie a Krista na kříži. Že však se otci Levého dvakrát dobře nevedlo, hleděl co možná brzy děti z domu dostati, a tak měl jít Václav do učení k jednomu truhláři. Avšak to bylo čipernému hochovi proti mysli a nevydržev dlouho u mistra svého vrátil se domů k otci. V tom čase přišli do Kožlan kočující muzikanti, a těm starý Levý synka svého svěřil. Nový stav tento nelíbil se ale matce Vácslavově a proto při nejbližší příležitosti povolala miláčka svého domů. Co však teď? Z rozpaků pomohl dobré ženě té, jejíž památky sobě Levý vždy vysoce vážil, Kožlanský farář Veingärtner, který sobě Vácslava pro rozum jeho oblíbil. Zavolav si hocha k sobě tázal se ho, líbilo-li by se mu v klášteře? Mladý Vácslav přisvědčil a pomocí pana vikáře dostal se do plzeňského kláštera za kuchyňského. Avšak za nedlouho vystoupil odtud a dostal se za kuchyňského do Lnář. Zde oblíbivše sobě Levého, přáli si upoutati jej na klášter, a proto měl se státi Levý fraterem kuchařem; aby však k úřadu tomuto důstojně se připravil, poslán do Ludwigsthalu v Bavořích, na hranicích českých, kdež se měl v kuchyni pana Abele, majitele sklenných hutí, jenž měl

za manželku sestru pozdějšího dobrodince Levého Antonína Veitha, v umění kuchařském dotvrdit.

Levý nebyl rád v Ludwigsthalu a velmi těžce to nesl, že musí vařit a že má býti kuchařem. Aby aspoň poněkud zapudil trudné myšlenky své, bral častěji útočiště k dříve již oblíbené hudbě; udělal si sám harfu a hrával na ni dětem i domácím lidem pro obveselení. Avšak nedlouho měl trvati v postavení tomto, doba vysvobození již se blížila, veliký talent jeho měl poznán a vlasti zachován býti. Paní Abelová měla malý jahelník s poprsím Napoleona, Levý nožíčkem ze zimolezu vyřezal zrovna takový, a ten dostal se Antonínu Veithovi, u sestry své návštěvou dlícímu, do ruky, jenž podiviv se práci domácího kuchtíka, vzal si jej k sobě do Libichova.

A tímto okamžikem nastala změna v osudech Levého. Šlechetný Veith dal si všemožnou práci, aby dřímajícího v něm genia probudil, a snaha jeho korunována výsledkem: Levý osvědčil se ve všech počátečních pracích svých co genialně pojímající duch, jemuž jen theorie potřebí, aby se stal dokonalým umělcem. A tím jej učiniti předsevzal si na radu přátel svých, malíře Navrátila a faráře Čermáka, Antonín Veith. Průpravního vzdělání měl nabýti Levý v Praze, a vyhlídnut za prvního mistra jeho zdatný umělec sochař Linn, jehož díla čestnou památku v dějinách umění českého mu zajišťují. Píle a obratnost Levého získala mladému učni úplné uznání mistrovo, tak že již po kratičkém čase vyznal otcovskému příteli Levého liběchovskému faráři Čermákovi, že Vácslav má nadání tak výtečné, že nemůže mu nic nového ukázat, an již všechno umí.

V tom čase, kolem roku 1845, rozvíjel se na Libichově u Mělníka zvláštní život umělecký. Trávilť u Antonína Veitha malíř Navrátil, spisovatel František Klácel a nadějný Levý, k nimž do zámku docházel místní farář Čermák. Navrátil svými uměleckými pracemi ozdoboval Veithův zámek; František Klácel požíval tam pohostinství, byv právě sesazen s profesury pro své vlastenecké smýšlení. Levý právě odbyl sobě v Praze u sochaře Linna průpravné studie a připravoval se na cesty za dalším vzděláním svým. Byla to jakási umělecká idyla, kterou žili tito přátelé, mezi nimiž Levý se nejprvé poznal, nejprvé oceněn a nejprvé na slavnou dráhu svou povzbuzen byl. Byla to umělecká idyla, kterou žili tito všichni ve společnosti s Antonínem Veithem; s Levým tu pročítali „Kralodvorský rukopis“ a husitskou dobu z dějin českých, dělali plány pro jeho budoucnost a podněcovali čilého jeho ducha záživnými obrazy.

Tato doba je označena v životě Levého spůsobem zvláštním a v skutku památným. Nasycen upomínkami z historie české a čtením básní národních, Vácslav Levý jal se oživovati okolí své věru genialně. O látku mu nebylo zle; neměl sice po ruce bílý mramor karrarský, ale měl na blízku rozsáhlé pískovcové skaliny, ukrývající se v lesích u Libichova a částečně z nich vystupující. Jal se tedy Levý pracovati na místě samém, v boží přírodě, ve skalách samých. A sice ne ze skály snad tu nebo onu sochu, jak by se na sochaře

slušelo, ale spracoval hned skály celé. Tak povstaly jeho „Blaník“ a „Klácelka,“ jež, pokud liběchovské skály státi budou, skvělé svědectví vydávati budou o tvůrčím duchu Levého.

Důkladně připraven odebral se Levý po nějakém čase do Mnichova, proslaveného sídla umění, aby zde ve studiích svých pokračoval. Slynulať tehdy mnichovská akademie výtvarných umění silami výtečnými, mezi nimiž jedno z nejpřednějších míst slavný sochař Schwanthaler zaujímal. Výtečný mistr tento stal se učitelem Levého a poznav veliké nadání jeho, uvedl jej do společnosti prvních té doby umělců, z nichž mnohý upřímným přítelem Levému se stal. V Mnichově nabyl Levý vědomí vlastní síly své, odtud počíná pravá umělecká činnost jeho. Když se roku 1848 z Mnichova vrátil, vydal o něm Schwanthaler svědectví, že jest nejnadanějším jeho žákem, ačkoliv nemá ani nejmenšího od něho — vše na Levém jest prý původní, samostatné.

První práce Levého, která vyšla z Mnichova, jest soška Lumíra, tatáž soška, kterou často vídáme zdobiti naše síně. Nejzdařilejší práce Mnichovská byla Meleagar a Atalanta, což jest majetkem Veithovým.

V Praze, kamž se nyní Levý odebral, zhotovil Adama a Evu, krásné to sousoší, jež naše „Umělecká Beseda“ z pozůstalosti Levého zakoupila, pak Echo a Víru.

Všechny práce Levého vyznačuje jednoduchost co možná největší, a právě to nás při nich tak mile dojímá. V Římě, kamž se roku 1854 na Klárovo stipendium odebral, dospěla vlastnost tato k plastičnosti právě antické, jakž ani jinak býti nemohlo; pohroužilť se Levý celou silou bádavého ducha svého v studování všech těch pokladů uměleckých v Římě nahromaděných a těžil z nich pro sebe co možná nejvíce. Práce jeho v Římě zhotovené nesou vesměs na sobě ráz dokonalosti a zachovají jmeno jeho věkům příštím.

Co umělec požíval Levý v Římě slavné pověsti, což tím více váží při přehnané až skromnosti jeho. Dílnu jeho navštěvovali milovníci umění, ba sám papež Pius IX. býval častěji jeho hostem. Slavní umělci a velicí malíři Cornelius a Overbek byli jeho přáteli, zvláště poslední vážil sobě vysoce krajana našeho. I s Lisztem stál v styku přátelském a těšil se častěji vydatné protekci jeho. Vzdor tomu žil však Levý v poměrech nepříliš utěšených, ba často nedostávalo se mu i toho nejnutnějšího. Nejsa nikdy přítelem hlučného vynášení se a nemoha se odhodlati, aby snížil umění, k němuž s nadšenou lnul láskou a vzhlížel co k posvátnému idealu, na pouhé řemeslo, nedomohl se nikda skvělejšího postavení a tak opustil Řím po třinácti letech chud, jak do něho zavítal, ale ověnčen vavřínem nesmrtelnosti.

Pobyt Levého v Římě měl v ohledu uměleckém velmi šťastné výsledky. Z děl tam pracovaných jmenujeme na prvním místě *sv. Alžbětu*, pracovanou na zakázku císaře Františka Josefa, dílo to něhyplné, ve všem dokonalé, svědčící nezvratně o genialnosti tvůrce svého. Sochou touto, pracovanou z nejkrásnějšího karrarského mramoru,

postavil sobě Levý pomník nehynoucí, tak že, kdyby byl nic více nevykonal, jmeno jeho zlatým písmem v dějinách umění věčně by se skvělo. Mistrný výtvor tento, určený původně co dar pro císařovnu Alžbětu, nalezá se nyní ve vídeňském Belvederu, a můžeme směle říci, že v uměleckých sbírkách Rakouska marně bychom hledali cosi podobně dokonalého. Vysokou cenu uměleckou má i Levého *sv. Jakub*, nalezající se v chrámě poličském. I tato socha má velmi málo sobě rovných. Dále pracoval Levý v Římě: Krista s anděly na objednání z Karlových Var. Poprsí císařovo pro kasárny pražské žandarmerie, Madonu pro kněžnu Taxisovou, reliefy pro karlínský chrám. Madonu královnu nebeskou, majetek biskupa Strossmajera, tutéž, kterou vydala „Umělecká beseda" co prémii. Madonu dell'anima pro chrám téhož jmena v Římě, relief Kristus, Maria a Marta pro Karlovy Vary. Reliefy pro kazatelnu chrámu Poličského. Anděla náhrobního do Petrohradu (na objednávku paní Stieglitzové, jíž Liszt na Levého upozornil). Tančící Italku, kterou v odlitcích ponejvíce darem dával, jež se velmi líbila. V Římě udělal také model pomníku Jungmannova, který se však ztratil. Když pak později při vypsaném konkursu žádný z zaslaných modelů pomníku Jungmannova přijat nebyl, vybídnut sochář Šimek, aby model svůj dle náčrtku Levého, který již v Praze usazen byl, opravil, což se také stalo, a tak jest nynější pomník patriarchy našeho, byť i ne provedením, tedy aspoň myšlenkou dílem Levého.

Z Říma přišel Levý do Vídně, kdež mezi jinými pracoval na vybídnutí Krannera pro votivní chrám sv. Anežku, pak Anděla Michala pro Zeyrovou hrobku na Volšany. Než ve Vídni nevydržel dlouho, všechno táhlo a pudilo jej mocně do vlasti, a tak octnul se konečně roku 1868 v stověžaté naší Praze, aby síly své službě vlasti, pro jejíž oslavu dávno již pracoval, věnoval.

A život jeho v Praze? Levý jsa živ jedině umění svému, žil zde jako poustevník. Ten kdo jest zvyklý vídati při umělcích hlučnou representaci, slýchati je v plynných frasích deklamovati o umění, nebyl by v Levém nikdy hledal umělce tak proslaveného. Veškerý čas jeho věnován byl práci, až jej smrt v požehnaném jeho tvoření překvapila. Dne 30. dubna 1870 rozletla se Prahou smutná zvěst, že dokonal náš první sochař, že umění české ztratilo nejgenialnějšího pěstitele svého. Kéž dostane se nám brzy důstojné náhrady!

Z prací v Praze provedených uvádíme zde sochy sv. Cyrilla a Jana Křtitele pro hlavní oltář sv. Víta, dále pak náhrobek Hněvkovského do Žebráka, poslední to práci jeho.

Na konec slušno podotknouti, že byl Levý nejen znamenitým sochařem, ale i důvtipným mechanikem. K potřebě své vynalezl rozličné stroje, k lámání mosaiky sestavil si zvláštní přístroj, jehož dosud ve Vatikaně v Římě s velikým prospěchem užívají.

Levý pohřben 2. května 1870 za značného účastenství kruhů uměleckých na Vyšehradě. Nechť odpočívá sladce a dojde aspoň nyní pokoje, jenž nebyl na světě mu podílem! —

KAREL ST. Z ŽEROTÍNA.

ezi nejpamátnější muže všech věků a všech národů náleží dojista *Karel z Žerotína.* Život jeho posvěcený službě vlasti a prospěchu národa jest a zůstane na vždy vzorem všem těm, kdo opravdově prospěti chtějí vlasti své. Rod pánů ze Žerotína náležel mezi nejstarší na Moravě a dosáhl v 16. a 17. století největšího rozkvětu a největší slávy své.

Již otec našeho Karla, pan Jan z Žerotína, jenž přijat byl mezi obyvatele království českého, kdež v držení měl Brandýs nad Orlicí, byl muž nad jiné vynikající bohatstvím, osvětou a zásluhami. Slavný Jan Blahoslav, jeden z nejvýtečnějších mužů Jednoty bratří českých vůbec, byl jeho učitelem. Pan Jan z Žerotína zastupoval často nejvyššího komořího, nejvyššího sudího, byl hejtmanem Brněnska, zastupoval vlast svou na generalních sněmích, byl členem výboru, jemuž uloženo, aby upravil nové zřízení zemské, mimo to byl členem mnoha jiných výborů, na něž sněm vznášel důležité práce v oboru zákonodárství a správy veřejné. O jednotu bratří českých, jejížto hlavní záštitou na Moravě byl, vydobil si zásluh nejpodstatnějších; on hlavní knihtiskárnu bratrskou přenesl na statek svůj Králice blíže Náměště, kdež štědrou podporou jeho vyšlo arcidílo literatury naší, slavná biblí šestidílná; také slavná škola bratrská v Ivančicích mnoho mu děkovati měla.

Náš Karel narodil se v Brandýse nad Orlicí v Čechách dne 14. září r. 1564. Matka jeho Mariana ze slavné rodiny moravských pánů z Boskovic zemřela v 29. r. věku svého ve Vídni r. 1574. Nadějný hošík byl vycvičen v základech literních a náboženských, jak se podobá, ve škole Ivančické, slavným Esromem Rüdigerem tehdáž spravované, maje při tom za učitele Pavla Novodvorského, staršího jednoty bratrské, Eneáše a Vavřince Čirklera. Na to poslán v útlém ještě věku s Čirklerem a Lavínem na akademii Štrasburskou, kde se cvičil v jazycích klasických, řečnictví a mathematice; dospěv v letech navštívil město Basileji, kdež vyučoval přítel jeho J. Grynaeus, pak Amand Polanus; odtud odešel na slavnou tehdáž akademii do Genevy, kde žil slavný Beza, hlava theologů reformátských, jehož učení a přátelské zacházení na budoucí jednání a smýšlení

Žerotínovo platného mělo účinku. Z Genevy putoval společně s Karlem z Liechtenšteina a Jaroslavem z Bubna po Francouzsku, Anglicku, Holandsku i Německu, kdež zvláště navštívili také Heidlberk, sídlo kurfiršta Falckého; s Petrem Pražmou odebral se pak do Vlach, studoval na akademii Paduanské a Bononské a navštívil Řím. Pobyv po smrti otcově (1583) nějaký čas ve vlasti své, odešel zase na cesty, navštívil podruhé Francii a dvůr krále Jindřicha IV., pak Nizozemí, a vrátil se r. 1587 domů. Dlouhý tento pobyt v cizině, kdež dráhná leta v pilném učení strávil a pak cestováním seznal nejpřednější země a národy, nejznamenitější a nejučenější muže, způsobil, že na bytelných základech, jichž se mu ve vlasti dostalo, povstati mohla povaha, kteréž nejvýše obdivovati se musíme — povaha ničím nezachvěná, zakládající se na nejčistší osvětě a ve smýšlení nejspanilejším. Co mu vštípilo vychování domácí a naučení ctihodných učitelů bratrských, sám hojně rozmnožil, obdivuhodnou pilností téměř po všech tehdáž vzdělaných zemích sbíraje, čím by vlasti posloužiti mohl. Dospěv k letům uvázal se pak v dědictví otcovské, ježto mu poručníci 25. února 1588 odevzdali. Obdržev listy odporučovací od strýce svého Fridricha staršího z Žerotína odebral se do Prahy, kdež na dvoře císařském velmi milostivě byl přijat, načež navštívil z Prahy dále všeliká sídelní a znamenitější města. Vrátiv se z Německa zařídil se Karel z Žerotína v Náměšti a umínil si uvésti do sídla svého věrnou družku a hospodyni. Macecha jeho Magdalena Slavatova vyhledala mu již dávno nevěstu v cizině, avšak starší bratřští, obávajíce se, aby tím Jednota, jíž i Karel přináležel, škodu neutrpěla, radili mu, aby se doma po nevěstě poohledl. Čím byli Jednotě na Moravě Žerotínové, tím v Čechách byl jí rod pánův Krajířův z Krajků na Mladé Boleslavi, a tyto dva rody přáli si bratří spojiti svazky užšími. Po delších úradách podařil se jim záměr tento skutečně, a Karel vstoupil v letě r. 1589 v manželství s Barborou Krajířovnou, kteráž mu v červnu 1590 dcerušku *Bohunku* porodila. Oženiv se a zřídiv si domácnost počal Karel ze Žerotína toužiti po činech, jimiž by se proslaviti mohl. Starý zvyk pudil jej opět na cesty, jichž cílem byla Francie, kde právě tehda nastoupil na trůn Jindřich IV., mezi jehož obdivovatele i Karel náležel. Již dříve zapůjčil Žerotín francouzskému králi značné sumy peněz, ale na tom mu nebylo dosti, chtěl věci, pro niž Jindřich bojoval, i meč svůj propůjčiti a proto se ve vší tajnosti na cestu připravil a 10. září 1590 odjel. Nedorazil však daleko, neboť ještě v Německu dostihli ho poslové nesoucí mu zprávu o těžkém onemocnění milované choti jeho, která dne 21. června 1591 k nevýslovnému žalu jeho zesnula.

Aby bolu svému ulevil, odešel opět na cesty svěřiv dcerušku svou k opatrování paní Vanecké, a vstoupil do služby jmenovaného krále Franc., město Rouen tehdáž oblehajícího. Znechutiv však sobě tamní život válečný vrátil se do vlasti své a odešel k vojsku moravskému do tábora arciknížete Matiáše, pevnost Ostřihomskou oblehajícího. Proslavilť se po ten celý čas známostí věcí politických i vá-

lečných, a jsa známý jako řečník vzácný a znatel zřízení a obyčejů domácích povolán jest Karel z Žerotína listem císařským, 22. května 1594 daným, do moravského soudu zemského, k němuž dne 7. června t. r. — jsa teprv 30 let stár — obyčejnou přísahu učinil. Na jaře r. 1595 odešel zase k vojsku císařskému do Uher, a vyniknuv tu v několika bitvách udatností a rozšafností válečnou vrátil se po dobytí pevnosti Ostřihomské v srpnu 1595 zpět na Moravu. Téhož roku prodal Dřevohostice Janovi Skrbenskému a zasnoubil se podruhé s *Eliškou* Krajířovou, dcerou Hendricha Václava Krajíře na Mladěnovicích a Heleny ze Zástřiže, pannou krásnou a ušlechtilou, s kterouž v únoru 1596 slavil sňatek na zámku Náměšti. Druhá mladinká manželka tato porodila mu roku na to příštího dcerušku *Alinu* a později v říjnu 1599 synáčka Fridricha, který však nedlouho na to (24. ledna 1600) zase zemřel. Vrátiv se z výpravy válečné oddal se Karel z Žerotína docela službě vlasti své, a to s neobyčejnou horlivostí a všestrannou spůsobilostí, jsa při své výmluvnosti, bystrosti a ráznosti jedním z hlavních činitelův v celém tehdejším životě politickém, ano první autoritou ve všech záležitostech práva domácího se týkajících, tak že kdekoli činiti bylo o vyřizování vážnějších věcí, vždy užíváno jeho rady a pomoci. Stoje v čele strany národní a evangelické hájil všude stará práva a obyčeje zemské a svobodu náboženskou a vešel k tomu konci s vůdci strany té v jiných zemích — s Václavem Budovcem, Stefanem Illesházym, Tschernemblem a j. — ve spojení a důvěrné sobě dopisování. Vedle těchto zaneprázdněn s věcmi zemskými nezanedbával Žerotín svých záležitostí domácích a hospodářských; staral se o vychování mladých, s ním spřízněných šlechticů, jež vysílal do zemí cizích na učení a vzdělávání, —jakož byli Bohumil z Lipého, bratr ml. Jan Diviš z Žerotína, strýc Ladislav Velen z Žerotína a j. —, byl v přátelském spojení s muži učenými doma i vně zůstávajícími, dopisoval sobě s nimi velmi často, uděloval rady svým přátelům a známým ve věcech veřejných a soukromých, tak že vším právem jest se nám diviti jeho neobyčejné činnosti a horlivosti. I skládala také strana jeho všelikou svou naději v něj doufajíc, že bude důstojným a platným nástupcem a náměstkem svého strýce, vůbec váženého hejtmana zemského p. Fridricha st. z Žerotína, právě tehda (1598) zemřelého. Avšak touto svou přílišnou činností politickou a nesmírnou horlivostí náboženskou vzbudil Žerotín proti sobě celou tehdejší stranu katolickou a německou, která byla s počátku velmi skrovná a malá, avšak přičiněním jesuitů a intrikami španělskými při dvoře císařském nemalou platnost a váhu měla, v jejímžto čele stáli kardinál Fr. z Dietrichšteina, bratr jeho Sigmund z Dietrichšteina, odrodilý a jesuitům nakloněný Ladislav Berka na Meziříči a Karel z Liechtenšteina, někdy přítel Žerotínův, avšak nyní odpadlý od víry bratrské. Mužové tito spojili se s jinými ještě k nim podobnými osobami, hleděli sobě zjednati přátel při dvoře Pražském a nabyli převahy a vrchu nad nenáviděnou jim stranou národní a evangelickou, jejímžto vůdcem právě byl Karel z Žerotína. Pročež

usilovali výše jmenovaní náčelníci katoličtí o to, aby zlehčili a zrušili politickou činnost Žerotínovu, ano aby zničili také jeho mravní i hmotnou váhu a platnost. I nerozpakovali se nařknouti Žerotína jakožto nejhlavnějšího škůdce víry katolické a předního sektáře a nepřítele zemského, anobrž za velezrádce a nepřítele domu Rakouského jej prohlásili. Působením Kr. z Lobkovic, nejv. hofmistra, Zdeňka z Lobkovic, nejv. kancléře král. Českého, a Sigmunda z Dietrichšteina, podkomořího moravského, zosnován jistý plán k věci té, a r. 1549 podány jsou zřejmé a řádné žaloby proti Karlovi z Žerotína, a to předkem, že o své újmě zatknouti a uvězniti dal v městě Jihlavě Vlacha jistého *Giov. B. Pierria*, ačkoliv měl sobě daný gleit čili list bezpečnosti od cís. Rudolfa II., pak že r. 1600 na sněmu zemském viniti směl Sigmunda z Dietrichšteina ze zrady zemské a rušení zřízení zemského tím, že by on falešně nařkl stavy moravské a jmenovitě stav rytířský z libovolného jednání a obsazování úředníků zemských, a konečně že by Žerotín stavy zemské vybízel k společnému chránění a hájení svých práv a obyčejů zemských. Mimo to kladeny Žerotínovi za vinu jiné ještě věci, na př. že se spolčoval s falckrabím Rýnským strany nastoupení na trůn český, že na sněmu odporoval postulatům císařským; že hledal pomoci v příčině svobody náboženské u krále Franckého a j. v. Karel z Žerotína pohnán tudíž před soud zemský do Prahy, ačkoliv dle zřízení zemského spečoval se uznati u věci té kompetenci zemského soudu Pražského, jest vzat na závazek a přinucen dostaviti se 1. prosince 1600 a pak zase v září 1601 k soudu Pražskému; i protahována napotom věc ta rok od roku, tak že Karel z Žerotína každého leta dva- i třikráte k soudu do Prahy jezditi a neustále v nejistotě trvati musil, nemoha se dovolati řádného rozsudku, ačkoliv z přelíčení dosavadního nevina jeho a bezpráví mu od nepřátel činěné zřejmě vycházely na jevo. Mimo vše to užíváno i jiných ještě násilných prostředků proti Žerotínovi a činěno mu rozličných příkoří; jmenovitě odejmuto mu poručenství statku a osoby mladistvého Bohobuda z Lipého, a roku 1602 k návrhu kardinála z Dietrichšteina vyřknuto i jeho vyloučení ze soudu zemského proto, že nechtěl po *katolicku* přisahati.

Hned na začátku 17. stol. jako o překot hrnulo se naň samé utrpení a strasti všelijaké, jak v životě veřejném tak i soukromém. Sám delší čas churavěl, sotva pak se zotavil, zemřela mu druhá choť Eliška (24. ledna 1600), s kterouž byl strávil skorem čtyry roky v manželství nejšťastnějším; jedinou útěchou v rozmanitých nesnázích byly mu dítky, zvláště pak synáček Bedřich, jehož narozením splnilo se jedno z nejvřelejších přání otcových. Dlouho však netrvala radost tato, neboť synáček sotva tříměsíční několik neděl za matkou skonal. Mnohého dobrého přítele, mnohého věrného služebníka uchvátil mor, jenž tehda na Moravě zuřil. V životě veřejném vždy víc a více se roztahovali nepřátelé, a patrno bylo, kterak dál a dále rozkládají se osidla svobodě politické a náboženské. Dívaje se takto na záhubu vlasti, na neštěstí vlastní, cítil jaksi mrzutost nad celým bytím svým,

život neměl proň žádného půvabu více. Tato rozhořčenost mysli zhoubně účinkovala na zdraví; neměl snu ani chuti, často slzel a vyhýbal se společnosti. Obáváno se tehda, že pozbude zdravého rozumu. Avšak vzdělanost a pravá pobožnost jeho, ani láska k vlasti a rodině nedaly mu zahynouti; v těžkém utrpení svém utekl se ku knihám a čerpal z nich sílu a povzbuzení. Překonav šťastně duševní rozháranost, oživoval opět Karel z Žerotína a vedl život ustavičné činnosti, posvěcené blahu vlasti a národa.

Karel z Žerotína jsa nemálo starostliv o dobré vychování a přiměřené vzdělání dcer svých, z nichž tehdáž (1603) starší *Bohunka* čítala čtrnácte a *Alina* sedm let, jakož i jsa žádostiv obdržeti dědice jmena a statku svého, ustanovil se na tom, že znovu vejde v stav manželský. Oženilť se potřetí dne 24. srpna 1604 s *Kateřinou Annou*, dcerou p. Vilíma z Valdšteina na Heřmanicích a paní Markéty ze Smiřic, pannou teprv 20letou, povahy a těla velmi jemného, a sestrou Albrechta Eusebia z Valdšteina (později vévody Fridlandského); avšak i třetí tato manželka zemřela mu již rok na to (8. srpna) po dlouhé nemoci, nezůstavivši dědice žádoucího. —

Proces hrdelní, proti Karlovi z Žerotína skrze Sigmunda z Dietrichšteina zdvižený, trval dosaváde; neboť, ačkoliv nevina jeho byla zřejmě se ukázala, nebyl až po tu chvíli vynešen nález, a to jenom proto, aby Žerotín tím déle trval v trapné nejistotě a zůstával na závazku. Věc ta však ztratila nyní již téměř své příkrosti a platnosti, poněvadž někteří odpůrcové Žerotínovi mezi tím byli zemřelii jiní zase, na př. Lad. Berka a Sigm. z Dietrichšteina, činy svým obecnou na sebe uvalili nenávist, a obecenstvo vyrozuměvši jejich ničemnosti a zlomyslnosti tím větší důvěrou a přízní přilnulo k Žerotínovi. Tento vida nyní vlast svou se všech stran ohroženou a zbědovanou, obrátil zase celý zřetel svůj k záležitostem veřejným; obnovil své spojení s Budovcem, Petrem Vokem z Rožmberka, pány Tschernemblem a z Štaremberka a jinými velmoži evangelickými, přiblížil se k svým dosavadním odpůrcům kardinálovi z Dietrichšteina a Karlovi z Liechtenšteina a zasazoval se horlivě o to, aby vyvedl zemi Moravskou z bídy a ponížení, v kteréž byla přivedena Lad. Berkou a podobnými jemu zlovůdci. Když pak všeliké usilování, aby císař Rudolf II. sám u věci té učinil nějaké platné a rychlé pomoci, zůstalo bez účinku, a arciknížata Rakouská, chtějíce odvarovati nebezpečenství z ničemné vlády Rudolfovy domu Rakouskému nastávající, smlouvou vídeňskou (25. dub. 1606) arciknížeti Matiášovi dali plnomocenství k nastoupení všelikých kroků na odvrácení hrozícího zlého, a Matiáš na to dal se v jednání se stavy uherskými na sněmu Prešpurském, Karel z Žerotína vida nyní nezbytí srozuměl se s vůdci stavů uherských a rakouských a postavil se s Karlem z Liechtenšteina v čelo stavů moravských, kteří k jich obou domlouvání tolikéž přistoupili k arciknížeti Matiášovi. Tento položil jim sněm do Ivančic (13. dubna 1608) a vtrhl na to s vojskem svým do Moravy. Na sněmu tom přistoupili Moravané ku konfederaci stavů rakouských

a uherských a ssadivše Lad. Berku s hejtmanství zřídili vládu prozatimní, zvolili Karla z Liechtenšteina za jejího direktora a vložili vyjednávání se zeměmi sousedními a jmenovitě s Čechy na Karla z Žerotína, který také na sněmu v Praze držaném řečí výmluvnou důtklivě tamní stavy vyzval, aby se taktéž přidali k arciknížeti Matiášovi. Když však působením dvorské a španělské strany Čechové návrhu toho nepřijali, a císař Rudolf II. moc brannou proti bratru svému Matiášovi sbírati se jal, vtrhl tento s vojskem svým do Čech, kteréž pak hubíc a drancujíc vše přitáhlo až k Dubči a Malešicům u Prahy. Tu teprv nastoupeno na cestu vyjednávání, v němž Karel z Žerotína přední měl účastenství, a konečně také jeho usilováním uzavřen mír v Libni dne 25. června 1608, mocí kterého císaři Rudolfovi zůstaveny jsou toliko Čechy a Slezsko, Morava, Rakousy a Uhersko však postoupeny arciknížeti Matiášovi i s čekatelstvím král. Českého. Jakož pak tehdáž Karel z Žerotína pokládán byl za hlavního původce a strůjce tohoto „roztržení koruny České a neřestí válečných při tom na zemi Českou přišlých“, chovali od té doby Čechové vůbec a strana dvorská zvláště nemalou kyselost a nedůvěru k němu.

Když arcikníže Matiáš na to odtáhl z Čech, provázel jej Karel z Žerotína do Vídně a vrátil se pak do Olomúce, kdež 16. července 1608 zahájen sněm mimořádný, na němž mír Libeňský od stavů schválen a Karel z Žerotína za hejtmana zemského zvolen jest, v kteréžto hodnosti napotom také jest stvrzen od arciknížete Matiáše, k holdování stavů do Brna přišlého. Úřad tento spravoval Žerotín až do r. 1614 s největší horlivostí, rozšafností a nestranností, hledě při tom zemi předešlými nepořádky zbědovanou a ochuzelou vyzdvihnouti a zvelebiti, obchody a živnosti rozšířiti, obyvatele bez rozdílu stavu a náboženství v jich právích hájiti a vůbec všude zákonům průchod zjednati. Předkem dbal také o obnovení a vzdělání škol a sborů bratrských, a jmenovitě zvelebil školu Přerovskou, jejímžto správcem později (1616) jmenoval slavného napotom J. A. Komenského, z učení zahraničných právě se vrátivšího.

Ve všelikých hnutích politických i náboženských napotom v zemích sousedních (v Rakousích, Čechách, Slezsku a Uhřích) vzešlých hleděl Žerotín býti prostředníkem, rádcem a smírcem, a když se to nedalo činiti, přihlížel alespoň k tomu, aby vlast jeho Moravská při spletcích a zmatcích, v něž země sousední byly strženy, zůstala v pokoji a neutrpěla jimi škody zjevné. Tak se zvláště zachoval při vpádu lidu Pasovského do Čech, dada tu bedlivě stříci hranice moravské, při vyjednávání v příčině postoupení koruny Německé a České s strany císaře Rudolfa II. bratru jeho Matiáši (1612), při rozmíškách mezi císařem Matiášem a stavy českými v záležitosti slezské, a potom při volení arciknížete Ferdinanda II. za nástupce Matiášova. Všelikým svým jednáním a usilováním byl Žerotín císaři Matiášovi a celému domu Rakouskému prokázal služby neocenitelné a osvědčil se jedním z nejvěrnějších jeho služebníků a nejspůsobilejších rádců, což

oni také s počátku uznávali a Žerotínovi vděčně připomínati se zdáli. Když však císař Matiáš a přední jeho rádce kardinál Khlesl cíle svého pomocí Žerotínovou dosáhli, a on později jejich záměrům, k uvedení bývalé zlovlády a obmezování svobod zemských a náboženských směřujícím, nemálo v cestě byl, prohlížela kamarila Vídeňská k tomu, aby Karla z Žerotína odstranila a místo jeho jinými sobě povolnými osobami vyplnila. Pročež dáváno mu nyní zhusta na srozuměnou, že nepožívá již důvěry a přízně dvorské, a rada jeho že není více při dvoře cís. příjemná; způsobována mu osobami k tomu zjednanými nemalá příkoří a zlehčování; činěny mu na sněmích výčitky rozličné, i rozhodováno proti jeho návrhům a dobrým zdáním.

Vida tedy, že rady jeho prospěšné, kteréž jedině pomoci mohly v tehdejších poměrech nebezpečné zapletenosti, nedocházejí náležitého ocenění ani u vlády, ani u stavů, a předvídaje, co vzniknouti musí z těchto nesrovnalostí, opět o tom přemýšlel, aby ustoupil z veřejného jeviště a na soukromém působení přestával. Dcery jeho tehdáž již byly provdány, a sice starší Bohunka provdána byla nejprvé za pana Hynka z Vrbna a po smrti jeho za pana Zikmunda z Teuffenbachu, mladší pak Helena za pana Jiřího z Náchoda. Sám také, aby vyvázl z osamělosti na statcích svých, vstoupil po čtvrté v stav manželský a sice s paní Kateřinou z Valdštejna, vdovou po šlechetném Emilu Osovském z Doubravice, někdy poručníku svém, ku konci pak téhož roku žádal za propuštění z úřadu hejtmanského, kterýž skutečně složil 26. února r. 1615.

Než vzdor tomu, že nezastával úřad hejtmana moravského, měl Žerotín i napotom účastenství v záležitostech veřejných a navštěvoval sněmy a jednání rozličná, mívaje sobě při tom svěřený nesnadný a nevděčný úkol smírce mezi panovníkem a stavy zemskými, a za tou příčinou jezdíval také zhusta do Vídně, Prahy a Prešpurku. Jmenovitě roku 1618, když stavové čeští po osudném vyhození místodržících s oken hradu Pražského v zjevný odpor proti císaři Matiášovi a za krále korunovanému Ferdinandovi II. se dali, odebral se Karel z Žerotína s Karlem z Liechtenšteina do Prahy a přimlouval tam slovy ohnivými a důtklivými shromážděným na sněmu stavům českým, „aby se před císařem snížili, vojsko své rozpustili a arcikn. Ferdinanda za krále přijali“. Bohužel nebylo slovům Žerotínovým dáno průchodu, ješto Čechové pevně při tom stáli, že pouze hájí práv a svobod svých, císařem jim daných a potvrzených, naproti jich škůdcům a nepřátelům, a že docela tak, jako nyní Čechové, r. 1608 zachovali se Moravané, a to právě vedením a působením obou vyslaných Karla z Žerotína a Karla z Liechtenšteina. Když se pak toto nezdařilo, anobrž Žerotín i proto, že by se byl svým dosavadním náboženským a politickým zásadám stal nevěrným, od Čechů jest vzat v nenávist, přihlížel on nyní všelijak k tomu, aby alespoň stavové moravští pokojně se chovali a ve spolek s odpořilými Čechy se nedávali. Když však po smrti císaře Matiáše přes všeliké domlouvání a usilování Žerotínovo (1619) i Moravané proti králi

Ferdinandovi vedením Ladislava Velena z Žerotína v odpor vešli a s Čechy, Slezany a Rakušany se spolčili, zůstal Karel z Žerotína věren přísaze králi Ferdinandovi II. učiněné, a to přes všeliké domlouvání a vyhrůžky, přes všeliké nátisky a násilí proti němu užívané; neboť když náčelníci vojsk stavovských Albrecht z Valdštejna a Jiří z Náchoda, onen švakr, tento zeť pana Karla z Žerotína, vojsko toto ze země odváděli a proto od stavů zbouřených za zrádce vlasti prohlášeni byli, byl mimo kardinála z Dietrichštejna a Karla z Liechtenštejna, známého odpadlíka, i Karel z Žerotína obviňován, že o zradě té věděl. Několik dnů v stavovském domě v Brně vězněn, byl by málem propadl témuž osudu, jaký stihl r. 1618 místodržitele pražské; než ani hrozbami ani prosbami skalopevný muž ten nedal se zachvět a setrval u věrnosti, dobře předvídaje, jaké všeho toho budou následky. Když pak sám Bedřich Falcký, zdržuje se právě v Brně, o přízeň Žerotínovu se ucházel, radil mu tento, aby se vzdal koruny královské a takto odvrátil neštěstí číhající na nebohé země koruny České.

Bitva bělohorská a následky její ukázaly, ovšem již pozdě, kterak jasně a poctivě Žerotín byl soudil. Nyní osvědčila se nedostižná jeho poctivost co nejskvěleji. Nemoha překaziti příčiny katastrofy té hrozné, hleděl aspoň následky její odvrátiti, a proto hleděl úsilovnou svou přímluvou u samého dvora císařského to dovésti, aby soud, kterýž měl držán býti nad stavy odpořilými, k nimž mimo Karla všichni ostatní Žerotínové náleželi, pokud možno mírný byl, tak aby toliko proti původcům užilo se plné přísnosti, svedeným pak a donuceným od nich účastníkům aby se dostalo úplné milosti aneb trestu jen mírného. Přímluva jeho však byla marná, dosáhlť jen osobního vyznamenání, že kdežto všickni obyvatelé nekatoličtí museli vlast opustiti, jemu dovoleno, aby dále přebýval na statcích svých, on však se svými trpěti chtěl, ačkoli nijak nezavinil neštěstí, kteréž se na ně přivalilo. V trudných těchto časích byl nejhlavnější podporou nešťastných vypovězenců, jichž mnohého ne bez vlastního nebezpečí na statcích svých přechovával, až by bezpečně do ciziny mohli. Známo, že na panství svém Brandýse v Čechách nějaký čas i Komenského přechovával, kterýž tam „pod klopotem“ r. 1622 sepsal věčně památné dílo své „Labyrint světa“, připsané šlechetnému Žerotínovi.

Když pak r. 1627 patenty reformačními určitě prohlášeno bylo, že kdo nechce přiznati se k víře katolické, země prázden býti musí, odhodlal se i Žerotín, jenž víru otců svých zapříti nemohl, a nechtěl, vystěhovati se z vlasti, a prodal v září r. 1628 statky své na Moravě švakru svému Albrechtovi z Valdštejna, knížeti Friedlandskému a odebral se i s manželkou svoji ještě téhož roku do Vratislavi, kamž i vzácnou biblioteku svou zavésti dal. Zvláštní milostí dovoleno mu, že z fidejkomisního panství Přerova užitky bráti směl a k spravování věcí hospodářských a sirotčích čas od času do Čech a na Moravu přijížděti mohl.

V cizině pokračoval ve spanilomyslném působení svém; z dopisů jeho dovídáme se, kterak ubohé vystěhovalce, z nichž mnozí v cizině zakoušeti museli velké bídy a nouze, jednak potěšoval, jednak hojně podporoval, vždy štědrost svoji doprovázeje skromnými prosbami, aby příspěvky jeho nebyly odmítány co důkazy přátelství.

Cítě, že se blíží poslední dnové života jeho, vyjel si z Vratislavi do Přerova. S vysoké věže tamější rozhlížel se ještě jednou — naposledy — po krásné vlasti své. Shlížel ještě jednou na velkou část rozkošné země té, nyní nesmírně nešťastné. Kdo nám pověděti může, jací citové probíhali myslí jeho, když pomněl, jak druhdy bývala v stavu kvetoucím, jak šťastna opět býti mohla, kdyby se bylo uposlechlo rady jeho, jak nyní ponížena a šlapána nohou cizinců, kteříž potlačovali národnost a svobodu, tyto poklady, jimž všecek život svůj, síly a majetek hotov byl přinášeti v obět. Stařec hořem, utrpením sklíčený ještě jednou žehnal vlasti své — zajisté s očima slzícíma, věda, že naposledy jí žehná. Brzy potom dne 9. října roku 1636 zemřel v Přerově maje věku svého let 72. Tam kde spatřil světlo světa v Brandýse nad Orlicí, tělo jeho odevzdáno věčnému odpočinku, roku pak 1829 převeženy zůstatky jeho jakož i všech příslušníků slavné rodiny Žerotínské do Bludova a tam uloženy v hrobce rodinné.

Dědicem veškerého jmění Žerotínova stal se nejstarší vnuk jeho Karel Bruntalský z Vrbna, a sice v ten rozum, že poslední manželce Karlově Kateřině z Waldštejna vyplácel ročně 4500 zl. a zůstavil jí k užívání všeliké stříbrné nádobí a k přebývání dům Žerotínský v Brně. Veliká a vzácná knihovna Žerotínova nalezá se podnes ve Vratislavi.

Panem Karlem st. z Žerotína zhasla hvězda na obzoru vlasti Moravské, jakáž tam ani před tím nesvítila, ani napotom nevzešla více. Neboť třeba snad nebyly docela nepodstatné výčitky p. Karlovi st. z Žerotína času jeho i později ještě činěné v ten rozum: „že, ačkoliv byl v Čechách zrozený, choval přece vždy jakous nechuť k Čechům, pokládaje sebe *výhradně jenom za Moravana*, a že toho, čeho r. 1618 Čechům v příčině věrolomnosti ku králi Ferdinandovi II. vytýkal a tak vysoce pokládal, sám se již r. 1608 naproti císaři Rudolfovi II. dočinil a k tehdejšímu násilnému roztržení koruny České přední příčiny zavdal“: nicméně přes to přese všechno musíme pana Karla z Žerotína vším právem pokládati mezi nejvzácnější muže času svého vůbec a za nejslavnějšího Moravana zvláště, a to, ať již prohlížíme k jeho všestranné a předkem klasické vzdělanosti, k jeho uchvacující výmluvnosti, k neobyčejné bystrosti a rozsáhlosti soudu jeho, k jeho politické rozšafnosti a zkušenosti, k jeho válečné statečnosti a neohroženosti, k jeho pevné vůli a vytrvalosti, k jeho citelnosti pro vše, co bylo pravého, dobrého a spravedlivého, k jeho nelíčené nábožnosti a nevšední dobrosrdečnosti, zvláště pak k jeho upřímné lásce k vlasti, národu a jazyku svému, jakož i k jeho horlivému usilování o šetření a zachování starých práv, svobod a obyčejů zemských. Jsa sám, jakož řečeno, všestranně vzdělaný a řeči české tak

důkladně znalý, že téměř všechny spisy jeho sloužiti mohou za vzory gramatické a řečnické dokonalosti, prohlížel všelijak k zachování, vyzdvižení a zvelebení jazyka mateřského, a tudíž i platně pomáhal mužům učeným při spisování a vydávání vzácných děl literárních, jakož i bohatě podporoval všeliké k tomu se vztahující ústavy a zřízení.

Z literárních prací Žerotínových vyšly až posavade tiskem: skrovná část jeho listů latinských roku 1781 péčí Monseovou vydaných, pak některé jeho listy české v Slovesnosti Jungmannově (1820—1844) a v Časopise Musejním (1831—36), kdež také (1834) vytištěna jest jeho „Apologie“, co do formy i obsahu práce výtečná; o sobě vyšly tiskem: „Sněm r. 1715“; „Dva svazky listů Žerotínových“ a tolikéž svazků jeho „zápisků o soudu zemském“, a to vše v Brně (1864—71) bedlivou redakcí p. archiváře Brandla; i vysoce přáti jest, aby veškerá zbývající ještě literární pozůstalost p. Karla z Žerotína brzo tiskem u veřejnost podána byla, poněvadž vše, co psal jest, jednak formou, jednak obsahem svým nanejvýše zajímavé, poučné a důležité.

(Znak pánů z Žerotína.)

ALOIS VOJTĚCH ŠEMBERA.

aplňuje-li každého upřímného vlastimila u nás panující ruch opravdovým potěšením, jsme-li hrdi na pokrok, jaký se u nás v nepříliš četných letech stal, tak že dnes již beze strachu o národní bytí své do budoucnosti pohlížíme, tož musíme na nejprvnějším místě zpomínati sobě těch mužů zasloužilých, kteří perem i slovem od dávných již let vlasti slouží a již vlastně lid z nebezpečného spánku, v němž pohroužen byl, vyburcovali a v něm vědomí národní probouzeti se jali. Mezi šlechetnými vlastenci těmito zaujímá místo neposlední *Alois Vojt. Šembera*, jemuž Morava velikými díky zavázána jest. Bylť on po celý čas trvání svého na Moravě nejhorlivějším a nejčinnějším křisitelem ducha a vědomí národního, bez jeho přičinění kdo ví stála-li by Morava na tomže stupni co dnes.

Alois Šembera narodil se dne 21. března 1807 ve Vysokém Mýtě, kdež i prvního vzdělání nabyl. Sotva že poněkud povyrostl, dán byl do Moravské Třebové, aby se jazyku německému přiučil, a když tomuto požadavku doby tehdejší vyhověl, přišel do Litomyšle na gymnasium. Zde poprvé přišel k jasnějšímu vědomí národnímu, zde přilnul láskou k řeči své mateřské. Bylť on jeden z nemnohých těch žáků, kteří když r. 1814 dovoleno bylo na gymnasiích i češtiny užívati, mateřský jazyk svůj pěstovati se jali. Zdálo se tehdy, že češtině, dosud povrhované popelce, nastanou lepší časy, než zdání to osvědčilo se klamným. Již roku 1820 odvolány jsou dekrety císařské a české slovo vypovězeno opět z síní učebních.

Těžce nesl Šembera převrat tento, než neustál v práci své, a věru dočkal se brzo opět lepších časů. Nebyla sice čeština zákonem do škol zavedena, ale někteří profesoři Šemberovi užívali jí sami v přednáškách svých a nebránili žákům svým cvičiti se v ní. V tom čase dopídil se Šembera Jungmannovy „Slovesnosti“ a jal se dle vzorů v ní obsažených skládati básničky české, zvláště epigramy, jež před očima prof. Schwera milosti našly, tak že je ve škole předčítával.

K úplnému poznání a vědomí přiveden Šembera, tak jako přečetní jiní jinoši, Kollárovou „Slávy dcerou“. Velebné tyto zpěvy roznítily v něm lásku k vlasti, nadšen jimi spatřil poprvé jasně šlechetný

cíl svůj před sebou a kráčí za ním od té doby s plným vědomím povinnosti své k vlasti a národu.

Veškera snaha jeho obrácena byla nyní k práci na národa roli dědičné. Nahlídna, že má-li přičinění jeho skutečných se dodělati výsledků, potřeba, aby lid probuzen byl, jal se s několika přátely pořádati divadla a besedy v rodišti svém, jež, docházejíce všeobecné obliby, dobře věci naší sloužily.

Přišed do Prahy na studia filosofická, jal se Šembera, jsa u pramene, se vší pílí vzdělávati v mateřštině své, v čemž mu velmi nápomocni byli Norbert Vaněk, skriptor universitní, a V. Hanka; kromě toho navštěvoval česká čtení prof. Nejedlého na universitě (1827). Jsa dostatečně vzdělán podal co právník některé překlady a původní práce do „Jindy a Nyní", některé z jeho pěkných epigramů byly pak uveřejněny v Musejníku. Roku 1830 seznámil se blíže s Tomíčkem, Langrem, Frantou-Šumavským a měl platné účastenství v založení „Čechoslávа".

Odbyv studia právnická nastoupil Šembera u magistratu Brněnského soudní praxi, kdež se i r. 1833 auskultantem stal, v kterémž postavení až do r. 1839 vytrval. Žije tam v přátelském obcování s několika uvědomělými vlastenci, jako Klácelem, Frant. Zachem, Vinc. Žákem, Dom. Kynským, Frant. Sušilem, Ant. Bočkem, Frant. Trnkou a Fr. Štěpničkou, působil všestranně ve prospěch řeči české, shledávaje pilně odběratele českých kněh, předplatitele na časopis musejní atd. Pilně sbíral i příspěvky peněžité na vydávání českých kněh; z peněz těchto vyšly r. 1837 a 38 dva svazky básní Klácelových a Amerlingovo „Štěpařství pro lid", roku pak 1838 rovněž z takových příspěvků podán v Brně slavnému Šafaříkovi stříbrný pohár a drahocenný prsten.

Nemalých zásluh získal si Šembera i tím, že přičiněním jeho v letech 1838—1839 na brněnském divadle některé veselohry a činohry české se hrály a spolupůsobením výtečných pěvců Píška, Bělčického a Dvořáka části českých oper se dávaly.

Jakkoli úřadními pracemi velmi zanešen byl, pracoval přec Šembera i na obohacení literatury české. Psal pilně do „Čechosláva", do „Květů", do „České Včely", do „Hronky" a „Časopisu musejního", o sobě pak vydal roku 1836 obšírnou monografii „Historie pánů z Boskovic". Aby pak i lid poněkud záživnější čtení do ruky dostal, uvázal se v redigování kalendářů „Posla moravského" (1837—48) a „Rolníka rozumného" (1837—40), kteréž se péčí jeho tak zvelebily, že bez odporu patří mezi nejlepší kalendáře, jež toho času v řeči české v Čechách, na Moravě a na Slovensku vycházely.

Nesa těžce, že v hlavním městě markrabství Moravského řeč česká odevšad vytlačena jest, staral se o to, aby na ulicích, náměstích a branách i slušné české nápisy umístěny byly, což se mu i podařilo. Tak honosilo se Brno nápisy českými až do roku 1867, kde za purkmistrování zuřivého nepřítele všeho českého, pověstného Giskry odstraněny jsou.

Šembera maje v Brně postavení jinak příjemné toužil přece vždy, aby více času pracím literárním věnovati mohl, zvláště pak si přál státi se učitelem jazyka českého. Úsilovným snahám slovutného preláta Cyrila Nappa podařilo se konečně, že zařízena dávno již povolená stolice jazyka českého při stavovské akademii v Olomouci. Šembera podnikl konkurs, než stolice učitelská propůjčena Ant. Bočkovi. I v Praze musel ustoupiti P. Koubkovi. Teprvé na konci roku 1834, když jmenován Boček archivářem, vyplněna nejvřelejší tužba jeho a propůjčena mu od stavů moravských stolice českého jazyka v Olomouci. Výsledky, jakých se Šembera co učitel dodělal, byly velmi uspokojivé, přednášky jeho docházely vždy větší obliby, a slova jeho prodchnutá láskou k vlasti docházela vřelého ohlasu, a mnohý z oněch mladých Moravanů, v jichž srdce Šembera vložil símě vlastenectví, nyní u vyšším postavení o rozkvět národnosti naší zdárně pracuje.

Jako v Brně neobmezoval působení své jen na školu, všude kam zavítal, kázal lásku k vlasti a budil ospalé, jichž tehdy na Moravě veliký byl nadbytek. Lepší knihy české nalezly v něm úsilovného rozšiřovatele, v krátce sebral dosti značný fond k vydávání kněh, tak že již r. 1843 a 44 vydal básně Furchovy ve dvou svazcích, r. 1846 Klácelem vzdělané Bidpajovy bájky a r. 1848 spis o rovnosti jazyka českého a německého. Za svého pobytu v Olomouci sepsal a vydal „Historii o vpádu Mongolů do Moravy“ (1841) na šestistyletou památku této události, a „Historii a topografické popsání Vysokého Mýta“ (1845), obšírnou a důkladnou to monografii svého rodiště. Vedle těchto větších prací podal několik pojednání do „Časopisu musejního“, jež všechny neobyčejnou důkladností vynikají, dopisoval pilně do „Květů“ a přispíval k Zapovu obrázkovému „Poutníku“.

Velmi značných zásluh získal si Šembera o Moravu vydáním veliké své mapy Moravy (1863), kteráž v kartografii naší sokyně nemá a co hlavní a neklamný pramen každému, kdož místopisem moravským zanášeti se chce, velikých služeb prokáže.

V říjnu 1847 byla akademie stavovská z Olomouce do Brna přeložena, kamž i Šembera povolán. Pobytí Šemberovo v Olomouci bylo velmi šťastné a národu platné. Položilť tam základy ke všem téměř pracím literárním, jež později vydal; město samo má pak po něm památku — české nápisy na ulicích, jež magistrát r. 1841 za jeho redakce na spůsob Brněnských provésti dal. A jak pokročila uvědomělost národní za krátký čas pobytu jeho v Olomouci v tomto městě i okolí. Je-li dnes okres tento jeden z nejprobudilejších na Moravě, jest to předně děkovati blahodárné činnosti Šemberově.

V Brně mimo profesuru na akademii svěřena Šemberovi také úmrtím Bočka uprázdněná správa zemského archivu, jehož pořádáním až do jara r. 1848 se zanášel. Když pak v březnu t. r. moravský zemský sněm byl zahájen, vzneseno na Šemberu překládání porad sněmovních a částečné i translátorství u presidia zemského;

potom vzat jest i do sněmu do porad o novém zřízení škol. Když k usnešení sněmu a nákladem domestikálního fondu od 1. listopadu r. 1848 začaly se vydávati „Moravské Noviny“, učiněn Šembera společně s Klácelem jejich redaktorem. Po smrti D. Kynského (16. prosince 1848) jmenován jest translátorem při guberniu moravskoslezském, po čemž brzy stal se také členem zemské školní rady, kteráž měla uspořádati studia na gymnasiích moravských a slezských dle rovného práva národnosti. V květnu t. r. povstala přičiněním Šemberovým „Moravská jednota“, z kteréž potom vznikl „Spolek čtenářský“. Také v Olomouci pomocí vlády pod redakcí profesora Helceleta a Hanuše vydávané noviny pro lid obecný vycházely k návrhu Šemberovu, jakož také hlavně k jeho návrhu, v „Moravských Novinách“ projevenému, v prosinci 1848 od K. J. Erbena v „Pražských Novinách“ podporovanému a od poslanců sněmu říšského Štrobacha, Braunera a j. ministerstvu odporučenému kancelář překladatelská zákonů říšských v ministerstvu práv zřízena, říšský zákonník ve všech jazycích zemských zaveden jest. V červenci 1849 povolalo jej ministerium práv do Vídně, aby společně s jinými znalci slovanského jazyka pracoval o slovanském názvosloví právnickém a politickém. Meškaje pak ve Vídni co člen komise, na niž práce tato vznešena, v říjnu t. r. jmenován jest profesorem řeči a literatury české na universitě vídeňské a touž dobou i kontrolním redaktorem českého zákonníku říšského. V září 1850 stal se spoluredaktorem téhož zákonníku, kterýžto úřad vedl až do jara 1851 s dvorním sekretářem A. Rybičkou, od té doby až do r. 1857 s ministerialním sekretářem A. Beckem, dále pak sám téhož zákonníku jsa redaktorem. Kromě zákonů tištěných v zákonníku říšském (1849—52) a ve věstnících vlád zemských (v českém, moravském a slezském 1853—61), přeložil sám o sobě „Řád soudu civilního pro Uhry“ (Vídeň 1853), „Obecný zákonník občanský pro císařství Rakouské“ (1862) a s části „Zákon trestní o zločinech a přestupcích“ (1853), jejž z větší části K. J. Erben do češtiny uvedl.

Mimo úřadní zaměstnání toto hleděl Šembera i k jiným pracem literárním. Vzdělal „Popis Moravy a Slezska“ dle nového rozdělení politického, co dodatek k výše zpomenuté mapě své, pak „Pojednání o nářečích a různořečích Československých“ vydané roku 1864. „Ortografii Husovu“ Fr. Palackým nalezenou vydal r. 1857 s obšírným výkladem; pak své „Dějiny řeči a literatury české“ (ve Vídni 1858—61, 3 vydání 1869), v kterémž díle stručně, avšak co možná úplně vylíčil valnou část dějin vzdělanosti česko-slovanské od nejstarších dob až na dobu nynější. Ostatní Šemberovy práce jsou „Paměti a znamenitosti města Olomouce“ (Vídeň 1861), v nichž se podává krátký přehled dějin této metropole moravské vesměs na základě listin a jiných podstatných pomůcek, pak obsáhlý spis „O Slovanech západních v pravěku“ (1868) s mapou Germanie a Illyrie za doby římské, v kterémžto díle se dovozuje, že Slované v Čechách, na Moravě a na Slovensku, jakož i ve veškeré východní Germanii

a Illyrii od paměti lidské usazeni byli a že tedy jsou dosud rozhlašované domněnky, že zemi naši před námi Němci obývali a že byli před námi pány země, my pak že jsme se podloudně do Čech vetřeli anebo že jsme tam od Avarů vehnáni byli, úplně liché a nepravdivé.

Za příčinou topografických studií konal Šembera časté cesty po Moravě a Slezsku a dílem po Čechách a po Rakousích, a ohledal také země sousední, ondy a dílem posud Slovany obydlené. Bádaje po starožitnostech vyhledal šťastně ono místo v Brandýse nad Orlicí, kde byla hrobka Karla Žerotína, jeho otce Jana a příbuzných, a dal kosti jejich vykopati a na Moravu do Bludova převésti; tamtéž objevil pod Klopotem chaloupku, v níž nesmrtelný A. Komenský r. 1623 svůj „Labyrint“ psal. Na tomtéž místě postaven k návrhu Šemberovu r. 1865 slavný pomník. V Olomouci vypátral roku 1845 v domě kapitolního děkana po onu dobu neznámou, podnes zachovanou pavlač kamennou, na níž r. 1306 král Václav III. zavražděn jest. Památné místo toto označeno jest pamětní deskou s latinským nápisem.

Šembera jednak co úřadník v Brně a zvláště co učitel řeči české v Olomouci nemálo přičinil k probuzení národního sebevědomí na Moravě. Z jeho školy vyšli mnozí mužové, jenž v poslední době, jmenovitě jako poslanci na sněmu Moravském, prosluli, totiž: dr. Pražák, dr. Kozánek, dr. Šrom, auditor Novák, farář Weber, dr. Mathon, státní zástupce Zapletal, vikář Wurm a j.; též redaktoři „Mor. Orlice“ J. Dvořák, „Našince“ J. Černoch a „Týdenníka Opavského“ J. Zacpal jsou jeho někdejší žáci, a taktéž horní komisar S. Dvořák, profesor Studnička a Fišler a i školní dozorce Lepař v Praze. Pro jeho mnohonásobné zásluhy o literaturu obdařen jest Šembera od ruského cara r. 1862 řádem sv. Anny třídy II. a r. 1869 řádem sv. Anny třídy druhé s korunou, a jmenován jest členem dopisujícím c. k. ruské akademie věd v Petrohradě, tovaryšstva naukového v Krakově, moravské sl. společnosti pro zvelebení orby, známosti přírody a vlasti v Brně, centrální komise pro zachování starožitností ve Vídni, cís. geografické společnosti v Petrohradě a cís. společnosti přátel přírodovědy v Moskvě; mimo to jest skutečným členem cís. geografické společnosti ve Vídni a archeologické společnosti v Moskvě, též činným členem společnosti Českého Musea v Praze. Rada městská rodiště jeho, Vysokého Mýta, jmenovala jej r. 1870 pro jeho zásluhy o to město čestným měšťanem. Nyní jest sekretářem a redaktorem českého zákonníka v ministerstvu nitra, a také rytířem ruského řádu sv. Anny druhé třídy.

FRANTIŠEK SASINEK.

Stojí vysoká, nebetyčná Tatra: pod ní v rozkošných údolích a rovinách bydlí třímilionový národ kmene československého, Slováci. Od nešťastné bitvy u Prešpurku, kdy mohutná říše velkomoravská stroskotána a Slovensko odtrhnuto od vlastí českomoravských pod korunu sv. Štěpána se dostalo, úpí Slováci v trpkém otroctví a poddanosti Maďarů. Těžké jest jařmo pobratimce Srba pod despotismem tureckým; těžší, třikrát těžší jest jařmo Slováka pod fanatismem a terrorismem maďarským. Slovák, který dal Maďarovi vlast, který ho učil boha znáti, který mu dal polovici slov svých, aby chudou řeč přispůsobil poměrům světa vzdělaného, který ho učil půdu přiorávati a v stálých obydlích zůstávati, Slovák, který vymanil Maďara z pod jha tureckého a tatarského, není mu více člověkem, a proto zachází s ním spůsobem člověka nedůstojným. Srb zůstává i v Turecku Srbem, Slovák ale pod Tatrami nesmí býti Slovákem a to v své vlastní domovině. Byla by to příliš dlouhá a obsáhlá kapitola, kdybychom psáti měli o tom, co každý veřejně se k národu svému hlásící Slovák vytrpěti musí, a proto as tak málo lidí na Slovensku, již se vlasti své slovem i písmem zastávají, již zřejmě staví se lidu svému v čelo a jsou mu obhájci i učiteli. Mezi posledními zaujímá věru přední místo muž, o němž v následujícím psáti chceme.

František Sasinek, jeden z nejhorlivějších souvěkých národovců a z nejpilnějších dějezpytců a spisovatelů slovenských, narodil se 11. prosince 1830 v Uherské Skalici. Nabyv doma prvního vzdělání a dosáhnuv let, měl vypomáhati otci při řemesle, než propůjčením jistého stipendia umožněno mu další studování. Dokončiv v Skalici čtvrtou třídu gymnasialní, odebral se do Szolnoku, aby na tamním gymnasiu v studiích započatých pokračoval a i maďarštině se přiučil. Odbyv s výborným prospěchem šestou třídu gymnasia vstoupil r. 1846 do řehole kapucínské a oblečen ve Vídeňském Novém městě 30. srpna za klerika, obdržel klášterní jmeno Viktor. Po odbytém noviciatu studoval filosofii v Tezinku, v Tatě a v Prešpurku, theologii ale v Scheibsu v Dol. Rakousku a v Prešpurku; dne 9. října 1853 byl v Rábu na kněžství posvěcen, a dnem tím počla blahodějná čin-

nost jeho na prospěch národa slovenského. Co kazatel putoval po zemi, a výmluvná slova jeho i vznešený příklad nalezly hojných následovníků, a mnohý dosud vlažný nadchnut láskou k vlasti. Později až do roku 1860 přednášel klerikům řeholním v Prešpurku a v Budíně všeobecný dějepis a filosofii, od roku 1861—1863 byl katechetou v Móru; roku 1863 byl poslán do Prešpurku k přednášení pastorálky.

Čím dále však tím více poznával Sasinek, že klášterním řádem značně ztěžuje se životní úloha jeho, a proto snažil se všemožně, aby z pošmourných zdí těch se dostal. A skutečně podařilo se úsilovnému namáhání jeho, že 10. prosince 1863 obdržel povolení k vystoupení z řehole kapucínské a rok na to osvobozen od Pia IX. na vždy od klášterního života.

Sotva že vykročil z kláštera, již volal jej slavný biskup B. Bystřický Moyses k sobě a přijav jej za světského kněze své diecese, jmenoval jej r. 1864 profesorem na semeništi B. Bystřickém a exhortatorem na tamějším státním gymnasiu a kazatelem hl. chrámu, v kterýchžto hodnostech až do r. 1869 vytrval. Samo sebou se rozumí, že láska, již se u biskupa Moysesa těšil, zbudila mu četné nepřátele, již všelikým spůsobem mu život ztrpčovali; aby nájezdům jejich aspoň na jedné straně přítrž učinil, odebral se r. 1866 do Prahy a učinil v květnu t. r. na universitě rigorosum z dogmatiky s úplnou aprobací.

Vrátiv se z Prahy oddal se zcela vědeckým pracím svým, a kdo zná jen poněkud poměry na Slovensku, musí činnosti této z plna srdce žehnat. A bratři naši ji také uznávají, neboť málokdo těší se tak všeobecné oblibě jako Sasinek, jemuž se mezi jiným i té cti dostalo, že jej nejprobudilejší město Slovenska Turčanský Sv. Martin r. 1869 svým čestným občanem jmenovalo.

Sasinek súčastnil se všech novějších podniků národních, zejmena založení Peštbudinských Vědomostí a Matice Slovenské, která jej také r. 1865 opatrovníkem svých sbírek a r. 1869 v sedmém shromáždění svém tajemníkem svým jmenovala, kterýž úřad až po dnešní den na veliký prospěch vlastenského tohoto ústavu zastává. On má zvláštní zásluhu o založení slovenského gymnasia v Kláštore pod Znyovom, jehož je pokladníkem, a není podniků na Slovensku, při nichž by se nesúčastnil, tak že téměř nepochopitelná je jeho obětavost, možná jen při té hospodárnosti a skrovnosti, jakou Sasinek vyniká. Není divu, že Sasinek je Maďarům a maďaronům sůl v očích a že od nich mnoho již pronásledování utrpěl.

Sasinek je odchovancem L. Cepky a M. Hattaly, na poli literárním okusil se poprvé r. 1862 v Báňsko-Bystřickém Cyrillo-Methodovi. Od té doby uveřejňoval básnické i prosaické práce v „Katolických Novinách", v „Budínském Cyrillo-Methodovi", v „Priateľovi školy a literatury" a v „Slovesnosti". Při prvních dvou byl od r. 1859 hlavním spolupracovníkem, při posledním ale druhým redaktorem. Z uložení primasa uherského sestavil „Spevník pre ľuď", vydaný od

spolku sv. Štěpánského; též „Spevniček pre mladež“, posud nevydaný. Dále sepsal roku 1858: „Fabiolu“ ve znělkách, „Betlehem“ a „trojkrálovú hru pre dietky“, obšírnou báseň na posvěcení basiliky Ostřihomské, za niž obdržel od primasa uherského vlastnoruční přípis s odměnou. Mimo to vydal v témže čase více latinou psaných, vědeckých kněh a pojednání. Dále vydal modlitebné kat. knižečky: „Vzdychy maluckých“ pro útlou mládež mužskou; „Vzdychy srdca“ pro útlou mládež ženskou; „Vzdychy vernej dcéry cirkve“ pro ženské; „Vzdychy katolického kresťana“ pro mužské. R. 1870.
První místo v literární činnosti jeho sluší přičítati dějepisným pracím, kterými se v posledním čase skorem výhradně zanáší. Pole toto, ač dosud úplně skorem zanedbané, poskytuje mravenčí pilnosti jeho převítané působiště, a doufáme, že práce Sasinkova nebude marna, anobrž že přispěje valně k probuzení a utvrzení národního vědomí na Slovensku. Doposud vydal: „Dejiny počiátkov terajšieho Uhorska“ (v Skalici r. 1867 a 1868 v 4 sešitech), „Dejiny kráľovstva Uhorského“ (v Báňské Bystřici I. díl r. 1869 a II. díl v Turč. Sv. Martině r. 1871). Náklad na dějiny tyto vedl sám a vydal na ně více jak 3000 zl., což při jeho velmi skrovných příjmech nejplnějšího uznání zasluhuje. Avšak nezdá se, že širší kruhy na Slovensku dovedly ocenit obětavou snahu Sasinkovu, odbyt dějin jeho je nad míru slabý, tak že by věru jiný duch než právě Sasinkův nevděkem tímto od další práce velmi snadno zastrašiti se mohl. Za to však vláda uherská umí lépe ocenit historické práce Sasinkovy, zná dobře veliký dosah toho, nabude-li národ z historie dávné minulosti své vědomí o tom, co býval, a přiměje-li se tak maně k přemýšlení: co nyní je, a proto as zapověděla vydání stručného výtahu z Sasinkova „Dejepisu kráľovstva Uhorského“, jejž r. 1871 dr. Radlinský v Skalici vydal. Bratři naši měli by z této výmluvné události čerpat poučení a konečně přec nahlídnout, že jedině na cestě Sasinkem nastoupené spása jim kyne.

Sasinkovy práce dějepisné vzbudily v kruhu učenců a hlavně historiků velikou pozornost, tak že i královská česká společnost nauk pro zásluhy na poli historie Uherska dne 7. prosince 1870 jej svým dopisujícím členem jmenovala. Avšak jeho historická studia nejsou obmezena jen na zpomenuté „Dějiny“, přinášíť „Letopis Matice Slovenskej“ větším dílem jeho zajímavé historické práce a i „Maticí“ vydávaný „Archiv starých česko-slovenských listin, písemností a dejepisných pôvodín“ svěřen pečlivé redakci jeho. Zpomenouti dlužno, že je též zakladatelem spolku sv. Vojtěcha, pro kterýž napsal již roku 1860 „Životopisy Svätých a Svätic Božích“.

Vláda uherská, jakkoliv nepříznivě pohlíží na činnost Sasinkovu, nemůže přec neuznati veliké zásluhy jeho o dějepis domácí, a proto vyzvalo jej v červenci r. 1872 ministerstvo uherské, aby proskoumal a popsal starožitnosti župy turčanské. Doufejme, že i k tomuto dílu Sasinek přikročí s vrozenou sobě energií a provede je sobě i národu svému ku cti.

Kromě toho je Sasinek velikým faktorem i na poli slovenské politiky. Roku 1865 a 1869 vystoupil co kandidát poslanectví do sněmu uherského, dále píše rázné politické úvodní články do „Národných Novin“ a jest dopisovatelem nejen do slovenských, nýbrž i do cizojazyčných časopisů, přispívaje tak valně k vykořenění mylných o Slovácích a snahách jejich nepřáteli roztroušených zpráv. I za tuto činnost musí mu být rodáci jeho vděčni, nebo, s bolestí to pravíme, na Slovensku dosud málo přihlíženo k tomu, aby ostatní svět zpraven byl o tom, zač se pod nebetyčnými Tatrami bojuje a jakých ústrků a útrap snášeti nutno bodrým Slovákům od nadutých synů Arpadových. Očekáváme s jistotou, že i v tomto ohledu nastane co nejdříve změna k lepšímu; žádát toho nejvlastnější prospěch bratří našich.

To v krátkých, neúplných rysech obraz činnosti Sasinkovy. Neuvedli jsme zde vše, co napsal a vykonal, avšak trváme, že to dostačí, abychom si mohli utvořiti pojem o píli a ryze vlasteneckém působení jeho. Sasinek je krásným vzorem slovenského kněze a národovce, on jest i ryzá povaha, vědom si úplně cíle, za kterým pracuje a zná poměry, v nichž žije, a proto můžeme směle doufat, že v blahodárné činnosti své neustane. Kéž ještě dlouho působí pro blaho národa svého a dočká se lepšího vděku než až dosud!

